

ФРЕНК ГЕРБЕРТ

МЕСІЯ ДЮНИ

Месія Дюни

FRANK HERBERT

DUNE MESSIAH

A Novel

ФРЕНК ГЕРБЕРТ

МЕСІЯ ДЮНИ

Роман

УДК 821.111(73)
Г37

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Herbert F. Dune Messiah : A Novel / Frank Herbert. —
New York : Ace Books, 1987. — 336 p.

Переклад з англійської *Наталії Михаловської*

Передмова *Браяна Герберта*

Дизайнер обкладинки *Аліна Белякова*

ISBN 978-617-12-6193-8 (PDF)

© Herbert Properties LLC, 1969
© Brian Herbert, передмова,
2008
© Hemiro Ltd, видання україн-
ською мовою, 2019
© Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», переклад
і художнє оформлення, 2019

ПЕРЕДМОВА

«Месія Дюни» — той твір Френка Герберта, який читачі найгірше зрозуміли й найбільше недооцінили. Причини цього такі ж захопливі та складні, як і сам уславлений автор.

До виходу цього першого сиквела «Дюни» у 1969 році його частинно публікували в журналі наукової фантастики «Galaxy»¹. Сатиричний журнал «National Lampoon»² назвав цю публікацію «розчаруванням року». Ще раніше «Месію Дюни» відхилив Джон Кемпбелл, редактор журналу «Analog»³: він, подібно до «пасквілянтів», любив величні та героїчні аспекти «Дюни» і ненавидів діаметрально протилежні елементи сиквела. За його словами, читачі журналу жадали розповідей про героїв, які звершують великі подвиги, а не історій про посередності «на глиняних ногах».

Строгі критики не розуміли, що «Месія Дюни» — це міст, який мав з'єднати «Дюну» з ще незавершеною третьою книжкою трилогії. Щоб дістатися туди, другий роман серії перелицював ретельно продуманий героїчний міф Пола Муад'Діба і показав темну сторону феномена месіянства, настільки прославленого

¹ «Galaxy Science Fiction» — американський журнал наукової фантастики, який виходив із 1950 до 1980 рр. (Тут і далі прим. пер., якщо не зазначено інше.)

² «Національний пасквілянт» — гумористичний американський журнал, що виходив із 1970 до 1998 рр.

³ «Аналог: наукова фантастика та факти» — один із найвпливовіших американських журналів фантастики за всю її історію як самостійного напряму комерційної літератури.

в «Дюні». Багато читачів не хотіли цієї дози реальності, позаяк не могли витримати усунення своїх харизматичних фаворитів, особливо ж після того, як автор уже знищив було двох улюблених персонажів «Дюни» — вірного мечника Атрідів Дункана Айдаго¹ та планетолога-ідеаліста Ліет-Кайнса.

Але вони не помітили важливих підказок, які залишив автор. У «Дюні» Ліет-Кайнс, помираючи в пустелі, згадує слова свого батька Пардота, сказані багато років тому й заховані в найдальших закамарках пам'яті: «Нема для народу твого більшого жаху, ніж потрапити до рук Героя». Наприкінці роману, в епіграфі до одного з розділів, принцеса Ірулан описала звитязного Муад'Діба багатозначним, почасти суперечливим реченням: «Він був воїном і візіонером, чудовиськом і святим, хитрим і невинним, шляхетним і безжалючим — меншим, ніж Бог, але більшим, ніж людина». А в додатку до «Дюни» Френк Герберт зауважив, що пустельна планета «заразилася Героєм».

Ці натяки в «Дюні», які зробив Френк Герберт, мали б слугувати маркерами, які вказують на перетворення утопічної цивілізації на насильницьку антиутопію. Насправді першою робочою назвою другої книжки серії була «Святий безумець». Автор двічі змінював цю назву, перш ніж зупинитися на «Месії Дюни». Але в опублікованому тексті роману він писав про Муад'Діба:

Він святий безумець,
Золотий мандрівник, що живе вічно,
На краю глузду,
Ледь відкриєш щілину — і він уже там!

Автор вважав, що героїчні лідери нерідко робили помилки... помилки, які підсилювалися безліком послідовників, захоплених їхньою харизмою. У 1950-х роках батько працював спічрайтером у Вашингтоні, округ Колумбія, і бачив мегаломанію лідерства та пастки, що чигали на послідовників наділених магнетичною привабливістю політиків. Засіюючи ще одне цікаве насіння в «Дюні»,

¹ Френк Герберт не залишив зовсім глухим до побажань читацької аудиторії. У «Месії Дюни» він воскресив Дункана Айдаго у зміненій формі — як гхолу на ім'я Гайт, клонованого з клітин мертвої людини, унаслідок чого виникло створіння, що не мало спогадів про оригінал (*примітка Браяна Герберта*).

він писав: «У пустелі кажуть, що власники великої кількості води стають смертельно неуважними». Це було важливим посиленням на те, що давні греки означували як гібрис. Дуже мало читачів зрозуміли, що історія Пола Атріда була не лише грецькою трагедією індивідуального та сімейного масштабів. Існував ще один, важливіший шар, у якому Френк Герберт попереджав, що герої можуть вести цілі суспільства до руїни. У «Дюні» та «Месії Дюни» він застерігав від пихи та надмірної самовпевненості, цієї описаної в грецьких трагедіях форми нарцисизму, що неминуче веде до краху.

З небезпечних лідерів, знаних у людській історії, мій батько інколи згадував генерала Джорджа Паттона через його харизматичність, але частіше він ставив за приклад президента Джона Кеннеді. Довкола Кеннеді сформувався міф королівства й Камелота. Прихильники молодого вродливого президента не сумнівалися в ньому й готові були йти туди, куди він їх поведе. Тепер ця небезпека очевидна нам, досить згадати хоча б таку постать, як Адольф Гітлер, чий потужний магнетизм призвів його народ до катастрофи. Однак це менш помітно стосовно людей, котрі не є ні божевільними, ні втіленням зла, — як Кеннеді чи вигаданий Пол Муад'Діб, чия небезпечність полягає в релігійному міфі довкола них і в тому, що люди роблять від їхнього імені.

Серед найважливіших послань мого батька було те, що державні діячі брешуть, аби захистити себе, і ухвалюють неймовірно дурні рішення. Через кілька років після публікації «Дюни» Річард Ніксон надав чимало доказів цього. Батько казав, що Ніксон зробив величезну послугу американському народу, намагаючись приховати Вотергейтський злочин. Своїм потужним, хоч і несвідомим прикладом тридцять сьомий президент США навчив народ сумніватися у своїх лідерах. В інтерв'ю та пристрасних виступах в університетських кампусах по всій країні Френк Герберт застерігав молодь від сліпої довіри уряду, заявляючи, що американські батьки-засновники розуміли це й намагалися вписати відповідні гарантії в Конституцію.

Переходячи від «Дюни» до «Месії Дюни», батько зробив один хитрий фокус. У сиквелі, продовжуючи акцентувати увагу на вчинках героїчного Пола Муад'Діба, як це робилося в «Дюні», автор також створює музичну партію монументальних змін тла

й показує небезпеку, пов'язану з махінаціями тих, котрі належать до оточення лідера. Кілька людей змагаються за позицію, якомога ближчу до Пола; при цьому вони накопичують стільки сили, скільки можуть, а дехто з них зловживатиме цим — і це матиме жахливі наслідки.

Після того, як серія «Дюна» стала дуже популярною, багато фанів почали розглядати Френка Герберта у світлі, якого він не потребував, уникав і не цінував. В одному з відгуків його називали «гуру наукової фантастики». Ще інші характеризували його, використовуючи героїчну термінологію. Опираючись цьому, у відповідях на запитання про створення ним образу Пола Атріда Френк Герберт казав інтерв'юерам, що не хоче вважатися героєм. Інколи він казав їм із цілковитим смиренням: «Я ніхто».

Звичайно, мій батько був ким завгодно, але не ніким. У «Мрійникові Дюни», його біографії, яку написав я, я назвав його легендарним письменником. Але за життя він намагався уникати цієї мантиї. Хай що нашіптували б у його вуха, Френк Герберт постійно нагадував собі, що він смертний. Якби він став політиком, без сумніву, був би шанованим і, можливо, одним із найвидатніших президентів США. Він міг би сягнути владних вершин, досягти інших високих цілей, якби тільки захотів. Але, як фан наукової фантастики, я радий, що він обрав саме цю дорогу. Оскільки він був чудовим письменником, його застереження зберігатимуть силу впродовж століть і, сподіваюся, впливатимуть на високопосадовців, що ухвалюють важливі рішення, змушуючи їх забезпечувати гарантії від зловживань владою як лідерів, так і їхніх послідовників.

Читаючи «Месію Дюни», насолоджуйтеся пригодницькою історією, неспокоєм, дивовижними образами та екзотичним тлом. А тоді поверніться й перечитайте знову. Гортаючи наново сторінки, ви щоразу знаходитимете щось нове. І глибше спізнаєте Френка Герберта як людину.

*Сіетл, Вашингтон,
16 жовтня 2007 р.*

Браян Герберт

ФРАГМЕНТИ ІНТЕРВ'Ю З БРОНСО ІКСІАНСЬКИМ У СМЕРТНІЙ КАМЕРІ

П.: Що стало причиною вашого особливого підходу до історії Муад'Діба?

В.: Чому я маю відповідати на ваші запитання?

П.: Бо я збережу ваші слова.

В.: Аххх! Найсильніший аргумент для історика.

П.: То ви співпрацюватимете?

В.: Чому б і ні? Але ви ніколи не збагнете, що надихнуло мене на «Історичний аналіз». Ніколи. Для вас, священиків, ставка надто висока.

П.: Випробуйте мене.

В.: Випробувати вас? Що ж, знову... чому б і ні? Мене зачепила поверховість загального погляду на цю планету, що впливає з її популярної назви — Дюна. Завважте, не Арракіс, а Дюна. Історія заповнена образом Дюни-пустелі, батьківщини фрименів. Така історія зосереджується на звичаях, породжених дефіцитом води й тим фактом, що фримени вели напівкочове життя в дистикостах, які відновлювали більшу частину вологи тіла.

П.: А хіба ж це не так?

В.: Це все поверхові істини. Вони ігнорують те, що криється під поверхнею, подібно... подібно до намагання зрозуміти мою рідну планету Ікс без дослідження того, як ми дістали свою назву через те, що наша планета є дев'ятою від свого сонця¹. Ні... ні.

¹ Оригінально ця планета зветься ІХ.

Недостатньо бачити Дюну як місце, де шаліють несамовиті бурі. Недостатньо говорити про загрозу від гігантських піщаних хробаків.

П.: Але ж ці речі мають вирішальне значення для характеру Арракіса!

В.: Вирішальне? Звичайно. Але вони створюють однобічний погляд на планету. Так само як те, що Дюна — монокультурна планета, бо вона єдине й виняткове джерело прянощів, меланжу.

П.: Так. Послухаймо, як ви трактуєте священні прянощі.

В.: Священні! Як і все священне, вони однією рукою дають, другою — забирають. Продовжують життя й дозволяють адептові передбачати своє майбутнє, але зв'язують жорсткою залежністю й позначають очі, як ото позначені ваші: цілковита синява без дрібки білого. Ваші очі, ваші органи *бачення* стали монолітом без контрасту, простим поглядом.

П.: Така єресь привела вас до цієї камери!

В.: Мене привели в цю камеру ваші священники. Як усі священники, ви рано навчилися називати істину єрессю.

П.: Ви опинилися тут, бо зважилися сказати, що Пол Атрід утратив важливу частку своєї людяності, перш ніж зміг стати Муад'Дібом.

В.: Не кажучи вже про те, що він утратив батька у війні з Харконненами. І про загибель Дункана Айдаго, який пожертвував собою, щоб Пол і леді Джессіка зуміли втекти.

П.: Ваш цинізм належно відзначений.

В.: Цинізм! Це, безсумнівно, злочин більший, ніж єресь. Але, бачте, насправді я не цинік. Я лише спостерігач і коментатор. Я вбачав справжню шляхетність у Пола, коли він тікав у пустелю зі своєю вагітною матір'ю. Звичайно, вона була великою цінністю, але й тягарем.

П.: Хибою вас, істориків, є те, що ви ніколи нічому не дасте спокою. От ви вбачаєте справжню шляхетність у Святого Муад'Діба, але неодмінно додасте цинічний коментар. Не дивно, що Бене Гессерит теж вас осуджує.

В.: Ви, священники, добре ведете спільну справу із Сестринством Бене Гессерит. Вони теж виживають, бо приховують те, що роблять. Але не можуть приховати того факту, що леді Джессіка була навченою адепткою Бене Гессерит. Знаєте, що вона

навчала сина так, як це прийнято в її Сестринстві. Мій *злочин* полягає в обговоренні цього феномена, у викладі їхнього психічного мистецтва й генетичної програми. Не хочете привернути увагу до того, що Муад'Діб був надією Сестринства як їхній ручний міся, що був їхнім *Квізац Хадерахом*, перш ніж стати вашим пророком.

П.: Якщо в мене були сумніви щодо вашого смертного вироку, то ви їх розвіяли.

В.: Я можу померти лише раз.

П.: Є смерть і смерть.

В.: Стережіться зробити з *мене* мученика. Не думаю, що Муад'Діб... Скажіть, Муад'Діб знає, що ви робите в цих підземлях?

П.: Ми не турбуємо Святу Родину дрібницями.

В.: (*Сміється.*) І заради цього Пол Атрід змагався за місце між фрименами! Заради цього він вчився їздити на піщаних хробаках і керувати ними! Було помилкою відповідати на ваші запитання.

П.: Однаково я дотримаю обіцянки зберегти ваші слова.

В.: Справді? То послухай мене уважно, вироджений фримене, священику, котрий не має бога, крім себе самого! Ви мусите багато за що відповісти. Через фрименський ритуал Пол прийняв свою першу велику дозу меланжу, яка дала йому змогу бачити майбутнє. Через фрименський ритуал той самий меланж пробудив ненароджену Алію в лоні леді Джессіки. Чи задумувалися ви, що означало для Алії народитися в цьому Всесвіті цілковито свідомою, зі всіма знаннями й спогадами своєї матері? Жодне згвалтування не може бути страшнішим.

П.: Без священного меланжу Муад'Діб не став би вождем усіх фрименів. Без її святого досвіду Алія не була б Алією.

В.: А ти без своєї сліпої фрименської жорстокості не був би священиком. Аххх, знаю я вас, фрименів. Гадаєте, що Муад'Діб ваш, бо він поєднався з Чані, бо прийняв звичаї фрименів. Але спершу він був Атрідом, котрого виховала адептка Бене Гессерит. Він володів знаннями, цілковито невідомими вам. Ви думали, що він приніс вам нову організацію та нову місію. Він пообіцяв перетворити вашу пустельну планету на багатий во-дою рай. А коли засліпив вас такими видіннями, то забрав вашу непорочність!

П.: Така єресь не змінює того факту, що екологічна трансформація Дюни триває.

В.: І мене звинуватили в єресі, тому що я прослідкував коріння цієї трансформації та її наслідки. Битва на Арракінському Полі, можливо, навчила Всесвіт, що фримени спроможні перемогти імперських сардауків, але чого ще вона навчила? Коли зоряна імперія роду Корріно стала фрименською імперією під проводом Муад'Діба, чим іще вона стала? Ваш джигад тривав лише дванадцять років, але дечого він навчив. Тепер Імперія розуміє, яким крутіїством був шлюб Муад'Діба з принцесою Ірулан!

П.: Ти смієш звинувачувати Муад'Діба в крутіїстві?

В.: Хоча ви за це мене вбиваєте, це не єресь. Принцеса стала йому дружиною, та не коханою. Чані, його маленька люба фрименка — от його кохана. Це всім відомо. Ірулан була ключем до престолу й нічим більше.

П.: Легко зрозуміти, чому ті, що змовляються проти Муад'Діба, використовують твій «Аналіз історії» як центральний аргумент.

В.: Я тебе не переконаю. Знаю це. Але змовники здобули свій аргумент іще до мого «Аналізу». Цей аргумент створили дванадцять років джигаду. Саме вони об'єднали давні владні групи й розпалили змову проти Муад'Діба.

Стільки міфів огортає ментата-імператора Пола Муад'Діба і його сестру Алію, що за цією завісою важко побачити справжніх людей. Але, врешті-решт, народилися колись чоловік Пол Атрід і жінка Алія. Їхні тіла були підвладними простору й часу. Попри те, що їхні провидчі здібності виводили їх за звичні рамки часу й простору, вони належали до людського загалу. Пережили реальні події, які залишили реальні сліди в реальному Всесвіті. Щоб їх збагнути, слід завважити, що їхня катастрофа була катастрофою всього людства. Отож ця робота присвячується не Муад'Дібові та його сестрі, а їхнім спадкоємцям — нам усім.

Присвята до конкордансу Муад'Діба,
скопійована з меморіальних таблиць культу духа Магді

Імперське правління Муад'Діба породило більше істориків, ніж будь-яка інша ера людського поступу. Більшість із них ревно пропагувала свою, окремішню, розкольницьку точку зору, але вже й це свідчить про неабиякий вплив цієї людини, котра спричинила такі пристрасті в настільки різноманітних світах.

Звичайно, його життєпис містив ідеальні й ідеалізовані інгредієнти історії. Цей чоловік, уроджений як Пол Атрід у давньому Великому Домі, здобув ґрунтовну виучку прана-бінду від леді Джессіки, його матері, бене-гессеритки, і завдяки цьому досконало запанував над своїми м'язами й нервами. Ще й більш від того: він був *ментатом*, наділеним інтелектом, чия потуга перевершувала використовувані древніми механічні комп'ютери, заборонені релігією.

Проте насамперед Муад'Діб був *Квізац Хадерахом* — витвором генетичної програми Сестринства, яка реалізовувалася впродовж тисяч поколінь.

І цей Квізац Хадерах, той, котрий міг бути «в багатьох місцях одночасно», цей пророк, чоловік, через якого Бене Гессерит сподівалися кермувати людською долею, став Імператором Муад'Дібом

і уклав політичний шлюб із донькою переможеного ним Падишаха-Імператора.

Поміркуйте над цим парадоксом, де крах чаїться на вершині слави, бо ж ви, безумовно, читали інші історичні праці та знаєте загальновідомі факти. Справді, дикі фримени Муад'Діба подолали Падишаха Шаддама IV. Змели сардаукарські легіони, союзні сили Великих Домів, харконненські армії та найманців, оплачених коштами, за які проголосував Ландсраад. Він поставив на коліна Космічну Гільдію й посадив свою сестру Алію на релігійний престол, який Бене Гессерит вважали власним.

Зробив усе це й багато іншого.

Місіонери Муад'Дібового Квізарату понесли кризь космос релігійну війну — джигад. Загалом джигад тривав лише дванадцять стандартних років, але за цей час релігійний колоніалізм спричинився до того, що майже весь заселений людьми Всесвіт опинився під егідою однієї людини.

Муад'Діб зміг здійснити це тому, що влада над Арракісом, планетою, більш знаною як Дюна, дала йому монополію на найвищу цінність імперії — геріатричні прянощі, меланж... життєносну отруту.

І от іще один інгредієнт ідеальної історії: матеріал, психохімія якого розв'язує загадку Часу. Без меланжу Сестринство Превелебних Матерів не могло б вершити свої труди, що полягали в спостереженні за людьми та контролі над ними. Без меланжу Лоцмани Гільдії не могли б вести космічну навігацію. Без меланжу загинули б мільярди узалежнених від нього громадян Імперії.

Без меланжу Пол-Муад'Діб не став би пророком.

Ми знаємо, що ця мить найвищої влади містила зародок падіння. Тут може бути лише одна відповідь: цілковито точне й повне бачення майбутнього є смертоносним.

Деякі історики твердять, що Муад'Діб був переможений звичайними змовниками — Гільдією, сестрами Бене Гессерит та аморальними науковцями Бене Тлейлакс із їхніми замаскованими лицеплясами. Ще інші пишуть про шпигунів в оточенні Муад'Діба. Покладають значну частку вини на Таро Дюни, що затьмарило ясність пророкувань Муад'Діба. Дехто зауважує, що Муад'Діб змушений був прийняти на службу *гхолу* — тіло, яке воскресили з мертвих і запрограмували на вбивство. Але, безу-

мовно, вони мушили знати, що цей гхола був Дунканом Айдаго, офіцером Атрідів, який загинув, рятуючи життя юного Пола.

Вони описують інтригу всередині Квізарату, очолювану Корбою Панегіристом. Крок за кроком викладають нам план Корби, який мав зробити з Муад'Діба мученика й покласти всю провину на Чані, його фрименську конкубіну.

Чи може хоч одна з цих гіпотез пояснити історичні факти? Ні, не може. Лише коли осягнеш смертоносну природу пророкування, тільки тоді збагнеш причину краху такої величезної й далекоглядної потуги.

Будемо сподіватися, що нові історики почерпнуть якісь уроки з цього.

З «Історичного аналізу: Муад'Діб» авторства Бронсо Іксіанського

Нема чіткої грані між богами й людьми; одні непомітно перемішуються з іншими.

Прислів'я Муад'Діба

Тлейлаксанський лицепляс Скителі¹ намагався не думати про концептуально вбивчий характер їхньої змови, проте його думки раз у раз звертали в русло покаянного співчуття.

«Жалітиму, що спричинив смерть і злощастя Муад'Дібу», — думав він, старанно приховуючи цю жалісливість від інших змовників. Але такі почуття показували, що йому легше ідентифікувати себе з жертвами, ніж із нападниками, — ознака, характерна для тлейлаксу.

Сумний Скителі мовчки стояв оддалік, тоді як інші дискутували про можливість використання психоотрути. Розмова була енергійною та жвавою, але ззовні безпристрасною, чого й слід було сподіватися від адептів Великих Шкіл, коли йшлося про питання, близькі до їхніх догматів.

— Коли помислиш, що ти його прохромив, тоді й виявиш, що він навіть не поранений!

Це озвалася стара Превелебна Матір Бене Гессерит, Гай Єлена Могіям, їхня господиня тут, на Валасі IX. Худа, вбрана в чорне стара відьма сиділа в плаваючому кріслі ліворуч від Скителі. Відкинутий назад каптур її аби відкривав поморщене, як пересохла шкіра, обличчя під срібним волоссям. З цього схожого на маску-череп обличчя дивилися глибоко запалі очі.

Вони спілкувалися мовою мірабгаса з її гостро відточеними приголосними та тиснявою голосних. Це був інструмент пере-

¹ Як часто в Герберта, ім'я значуще. Пов'язане із словом «скитала» (грец. «палиця»), що позначало шифрувальний пристрій, який використовували в Давній Спарті. «Лицепляс» — конструкт зі слів «лицедій» і «мартопляс».

дачі найтонших відтінків почуттів. Саме так відповідав Превелебній Матері навігатор Гільдії Едрік — по-куртуазному наспівно, але з прихованою всередині шпичкою, із, так би мовити, легеньким дотиком погордливої чемності.

Скителі глянув на посланця Гільдії. Едрік плавав у контейнері з оранжевим газом усього за кілька кроків від нього. Контейнер містився в центрі прозорого купола, який Бене Гессерит спорудили для цієї зустрічі. Тіло гільдієра було продовгуватим, заледве людиноподібним, з ногами-плавцями та широкими перетинчастими руками — риба в дивному морі. Вентиляційні отвори його акваріума випускали блідо-оранжеву хмарку, насичену запахом геріатричних прянощів — меланжу.

— Ідучи цим шляхом, повмираємо від дурущів!

Заговорила четверта присутня персона — *потенційна* учасниця змови — принцеса Ірулан, дружина (*але лише офіційно*, нагадав собі Скителі) їхнього спільного ворога. Стояла побіля акваріума Едріка — висока білява красуня, виряджена в сукню із синього хутра бйондекського кита й відповідну до сукні шапочку. У її вухах виблискували золоті диски. Трималася з аристократичною зверхністю, але щось у зосередженому спокої її рис здажувало притаманний бене-гессериткам самоконтроль.

Думки Скителі перейшли від нюансів мови та обличчя до нюансів розміщення. Купол оточували пагорби, покриті підталим снігом, який відбивав мокру блакить маленького синьо-білого сонця, що саме висіло в точці зеніту.

«*Чому саме це місце?*» — зацікавився Скителі. Бене Гессерит рідко робили щось випадково. Візьмімо відкриту споруду купола: суворіший і обмеженіший простір міг би викликати в гільдієра напад клаустрофобії. Причиною таких психічних перепопону було народження й життя в позапланетному відкритому просторі.

Хоча збудувати це спеціально для Едріка — усе одно, що ткнути кінчиком пальця в його слабкість.

«*А що ж тут*, — питав себе Скителі, — *націлене в мене?*»

— Ти нічого не хочеш сказати, Скителі? — зажадала Превелебна Матір.

— Хочете залучити мене до цього бою дурнів? — спитав Скителі. — Дуже добре. Ми маємо справу з потенційним месією.

Не варто влаштовувати проти нього лобову атаку. Ставши мучеником, він переможе нас.

Усі глянули на нього.

— Гадаєш, що це єдина небезпека? — напосідалася Превелебна Матір, голосно сапаючи.

Скителі знизав плечима. Для цієї зустрічі він вибрав лагідне кругловиде обличчя з веселим виразом, розлізлі повні губи й тіло огрядного коротуна. Вивчаючи своїх компаньйонів-змовників, він вирішив, що зробив ідеальний вибір, — можливо, інстинктивно. Був людиною-хамелеоном, лицеплясом, і та подоба, якої він зараз прибрав, наче спонукала інших надміру легковажити ним.

— Ну? — натискала Превелебна Матір.

— Я насолоджуюся мовчанням, — промовив Скителі. — Краще залишити нашу прю безсловесною.

Превелебна Матір відступила, і Скителі відчув, що вона наново його переоцінює. Усі вони були витворами глибокого вишколу прана-бінду, здатними контролювати мускули та нерви так, як це мало кому під силу. Але Скителі, лицепляс, володів своїми м'язами й нервами з недосяжною для інших віртуозністю. Плюс особлива якість *симпатіко*, мімічна проникливість, з якою він міг імітувати психіку інших так само, як і їхній зовнішній вигляд.

Скителі, давши їй достатньо часу, щоб завершити переоцінку, сказав:

— Отрута!

Вимовив це слово з атональністю, яка мала показати — лише він розуміє його таємне значення.

Гільдієр здригнувся, і з блискучої кульки динаміка, що оберталася в кутку його акваріума, над самою Ірулан залунав його голос:

— Ми обговорюємо психічну, а не фізичну отруту.

Скителі засміявся. Сміх на мірабгаса розчавлював опонента, і лицепляс не збирався стримуватися.

Ірулан схвально всміхнулася, але в кутиках очей Превелебної Матері проглядався натяк на гнів.

— Припиніть! — прохрипіла Могіям.

Скителі замовк, але тепер він опинився в центрі уваги їх усіх: мовчазного, хоч і розлюченого Едріка, розгніваної Превелебної Матері та розвеселеної, проте й збентеженої Ірулан.

— Наш друг Едрік наче натякає, — сказав Скителі, — що пара бене-гессеритських відьом, вишколена у всіх їхніх тонких штучках, не навчилася по-справжньому використовувати обман.

Могіям обернулася, щоб оглянути холодні пагорби рідного світу Бене Гессерит. «Починає належно оцінювати речі», — здогадався Скителі. Це добре. Але Ірулан — інше питання.

— Ви один із нас чи ні, Скителі? — спитав Едрік, дивлячись крихітними очима гризуна.

— Не про мою вірність ідеться, — відповів Скителі, відтак зосередив увагу на Ірулан: — Ви, принцесо, питаєте себе, чи варто було долати всі ці парсеки й так сильно ризикувати?

Вона кивнула, погоджуючись.

— Невже ж для того, щоб перекинутися банальностями з людиноподібною рибою чи подискутувати з товстим тлейлаксанським лицеpleсом?

Вона відступила від Едрікового акваріума й труснула головою, задихаючись від сильного запаху меланжу.

Едрік скористався цим моментом, щоб кинути в рот меланжеву пігулку. Він їв прянощі, дихав ними і, без сумніву, пив їх, — зауважив про себе Скителі. Це зрозуміло, позаяк прянощі посилюють прозорливість Лоцмана, дають йому змогу кермувати гайлайнерами Гільдії, летячи крізь космос із надсвітловою швидкістю. Провидячи завдяки пряностям, Лоцман знаходить ту лінію майбуття корабля, яка вільна від небезпеки. Зараз Едрік занюхав іншу небезпеку, але навіть із пророчими милицями не може її розпізнати.

— Гадаю, з мого боку було помилкою приходити сюди, — сказала Ірулан.

Превелебна Матір обернулася, розплющила очі, за мить заплющивши їх кумедним ящірчим жестом.

Скителі перевів погляд з Ірулан на акваріум, наче пропонуючи принцесі пристати на його думку. Знав, що Едрік видається їй відразливим: нахабний погляд, ці жахливі стопи й руки, що повільно рухаються в газі, оранжеві вихори якого клубляться довкола нього. Мабуть, цікавиться його сексуальними звичками, думає, як це дивно — кохатися з кимось таким. Навіть антигравітаційний генератор, що відтворює для Едріка невагомість у космосі, стає тепер перепоною між ним і нею.

— Принцесо, — промовив Скителі, — завдяки присутності тут Едріка ясновидство вашого чоловіка стане, так би мовити, «не-ясновидним» і навіть ця розмова пройде повз його увагу... можливо.

— Можливо, — сказала Ірулан.

Превелебна Матір кивнула, не розплющуючи очей.

— Навіть самі ясновидці погано розуміють феномен ясновидіння.

— Я повний Лоцман Гільдії та володію Силою, — промовив Едрік.

Превелебна Матір розплющила очі. Цього разу вона дивилася на лицепляса, вивчаючи його з особливою бене-гессеритською інтенсивністю. Зважувала кожен дрібниці.

— Ні, Превелебна Матір, — пробурмотів Скителі, — я не такий простак, яким здаюся.

— Ми не розуміємо Сили другого бачення, — сказала Ірулан. — У тім-то й річ. Едрік каже, що мій чоловік не може бачити, знати чи передбачати нічого з того, що відбувається у сфері впливу Лоцмана. Але наскільки поширюється цей вплив?

— У нашому Всесвіті є люди та речі, про яких я знаю лише за наслідками їхньої діяльності, — промовив Едрік, його риб'ячий рот витягся в тонку лінію. — Знаю, що вони були тут... там... дець. Як водні істоти тривожать воду своїм просуванням, так само ясновидіння розворушує Час. Я бачив, де бував ваш чоловік, хоча ніколи не бачив ні його самого, ні відданих йому людей, що мають спільні з ним цілі. Це маскування, яке адепт дає всім своїм друзям.

— Ірулан не твоя, — сказав Скителі й зиркнув у бік принцеси.

— Ми всі знаємо, чому таємну змову слід вести лише за моєї присутності, — відповів Едрік.

Удавшись до інтонацій, з якими описують механізми, Ірулан промовила:

— Це очевидно, ви маєте своє застосування.

«Тепер вона бачить його таким, яким він є, — подумав Скителі. — Добре!»

— Майбутнє — це річ, яку треба формувати, — промовив він уголос. — Поміркуйте про це, принцесо.

Ірулан глянула на лицепляса.

«Віддані Полу люди, що мають спільні з ним цілі, — подумала вона. — і в першу чергу фрименські легіонери в його плащах. Я бачила, як він пророкував для них, чула крики захвату їхнім Магді, їхнім Муад'Дібом».

«Вона зрозуміла, — подумав Скителі, — що тут її випробовують, що вона постала перед судом, який вирішує, зберегти її чи знищити. Побачила пастку, яку ми їй поставили».

На мить Скителі зустрівся поглядом із Превелебною Матір'ю й пережив дивне усвідомлення того, що вона розділяє його погляд на Ірулан. Звісно, Бене Гессерит детально проінструктували свою принцесу й навчили її *спритних брехонь*. Але завжди настає момент, коли бене-гессеритки можуть покластися лише на свій вишкіл та інстинкти.

— Принцесо, я знаю, чого ви найбільше хочете від Імператора, — сказав Едрік.

— Хто ж цього не знає? — відповіла запитанням Ірулан.

— Ви хочете бути матір'ю-засновницею королівської династії, — продовжував Едрік, наче й не чуючи її. — Якщо ви до нас не приєднаєтеся, цього ніколи не станеться. Даю вам слово ясновидця. Імператор одружився з вами з політичних причин, але ви ніколи не ділили з ним ложа.

— То ясновидець є ще й вуаеристом, — зітхнула Ірулан.

— Імператор сильніше зв'язаний зі своєю фрименською конкубіною, ніж із вами, — відрізав Едрік.

— І вона не може дати йому спадкоємця, — відповіла Ірулан.

— Розсудливість є першою жертвою сильних емоцій, — про бурмотів Скителі, відчувши, як гнів Ірулан переливається через край, побачивши, що його застереження дало наслідок.

— Вона не може дати йому спадкоємця, — промовила Ірулан, спокійно відміряючи слова, — бо я таємно здійснюю контрацепцію. Це зізнання хотіли ви почути від мене?

— Це не те, про що слід знати Імператорові, — сказав Едрік, усміхаючись.

— Тримаю наготові призначену для нього брехню, — відповіла Ірулан. — Він може мати правдочуття, але деяким брехням повірити легше, ніж правді.

— Мусите зробити вибір, принцесо, — промовив Скителі, — але збагніть, що цей вибір має стати вашим захистом.

— Пол справедливий зі мною, — сказала вона. — Я сиджу в його Раді.

— Чи за ті дванадцять років, коли ви були його принцесою-консортом, він проявив до вас хоч трохи тепла? — спитав Едрік.

Ірулан труснула головою.

— Він зі своєю простацькою фрименською ордою детронізував вашого батька, одружився з вами, щоб підкріпити свої претензії на престол, але ніколи не коронував вас як Імператрицю, — сказав Едрік.

— Едрік намагається змусити вас хвилюватися, принцесо, — прокоментував Скителі. — Хіба не цікаво?

Вона глянула на лицепляса, побачила на його обличчі зухвалу посмішку та відповіла на неї піднятими бровами. Скителі бачив — тепер вона цілком усвідомлює, що коли покине цю зустріч, підпавши під вплив Едріка, ставши частиною їхньої змови, то ці моменти будуть приховані від Полового ясновидіння. Якщо ж утримається від зобов'язань...

— Вам не здається, принцесо, — спитав Скителі, — що Едрік прибрав собі надто важливу роль у нашій змові?

— Я вже погодився, — сказав Едрік, — керуватися найрозсудливішими рішеннями, запропонованими нашою радою.

— А хто ж вибиратиме, яке з рішень найрозсудливіше? — поцікавився Скителі.

— Ви бажаєте, щоб принцеса від'їхала звідси, не приєднавшись до нас? — запитав Едрік.

— Він хотів би, щоб вона взяла на себе реальні зобов'язання, — гримнула Превелебна Матір. — Між нами не повинно бути обману.

Скителі побачив, що Ірулан розслабилася в замисленій позі, сховавши руки в рукави своїх шат. Роздумувала про приманку, яку підкинув їй Едрік: *заснувати королівську династію!* Питала себе, яку схему задумали змовники, щоб захиститися від неї. Їй багато чого треба зважити й обдумати. У цю мить Ірулан звернулася до нього:

— Скителі, кажуть, що у вас, тлейлаксу, є дивний кодекс честі: усі ваші жертви повинні мати можливість порятунку.

— Якщо зуміють її знайти, — підтвердив Скителі.

— А я жертва? — спитала Ірулан.

Скителі врятував вибух сміху.

Превелебна Матір чмихнула.

— Принцесо, — заговорив Едрік, і його голос звучав лагідно та переконливо, — ви вже одна з нас, не бійтеся. Хіба ж ви не шпигуєте за Імператорським Двором для своїх бене-гессеритських зверхниць?

— Пол знає, що я звітую своїм наставникам, — сказала вона.

— Але чи не даєте їм матеріалу для різкої пропаганди проти вашого Імператора? — спитав Едрік.

«Не *“нашого” Імператора*, — занотував Скителі. — *“Вашого” Імператора. Ірулан надто бене-гессеритка, щоб пропустити цю обмовку*».

— Питання в тому, чим і як скористатися, — сказав Скителі, наблизившись до акваріума гільдієра. — Ми, тлейлаксу, вважаємо, що у всьому Всесвіті існує лише ненаситна жадоба матерії, а енергія — це єдине *надійна* річ. І ця енергія вчиться. Прислухайтесь до мене, принцесо: енергія вчиться. Це ми називаємо владою.

— Ви не переконали мене, що ми можемо перемогти Імператора, — відповіла Ірулан.

— Ми й не переконані в цьому, — зауважив Скителі.

— Куди б ми не глянули, — промовила Ірулан, — його влада протистоїть нам. Він Квізац Хадерах, що може бути в багатьох місцях одночасно. Він Магді, чиї бажання є беззаперечним наказом для його місіонерів із Квізарату. Він ментат, обчислювальні можливості якого перевершують найпотужніші комп'ютери давнини. Він Муад'Діб, чиї накази фрименським легіонам знелюднюють планети. Володіє яснобаченням і провидить майбутнє. Має такий генний набір, якого ми в Бене Гессерит прагнемо для...

— Ми знаємо його характерні риси, — перебила її Превелебна Матір. — І знаємо, що ця гидь, його сестра Алія, має той сам генний набір. Але вони обоє теж люди. Отож мають свої слабкості.

— І де ж ці його людські слабкості? — спитав лицепляс. — Шукатимемо їх у релігійній силі його джигаду? Чи можуть імператорські Квізари обернутися проти нього? А як суспільна влада Великих Домів? Чи спроможний конгрес Ландсраду на щось більше, ніж здійсмати крик?

— Я пропонував би Добропорядний Альянс Прогресивних Торговців, — сказав Едрік, перевертаючись у своєму акваріумі. — ДАПТ — це бізнес, а бізнес іде вслід за прибутком.

— А можливо, мати Імператора, — заговорив Скителі. — Наскільки я розумію, леді Джессіка залишається на Каладані, але часто спілкується із сином.

— Ця зрадлива сука, — рівним голосом промовила Могіям. — Я ладна відрубати власні руки, якими її навчала.

— Наша змова потребує важеля, — сказав Скителі.

— Ми більше, ніж змовники, — заперечила Превелебна Матір.

— О, так, — погодився Скителі. — Ми енергійні та швидко навчаємося. Це робить нас єдиною справжньою надією, найпевнішим порятунком людства.

Говорив тоном цілковитого переконання, що сприймалося як найбільше глузування, коли, як оце зараз, походило від тлейлаксу. Лише Превелебна Матір могла зрозуміти такі тонкощі.

— Чому? — спитала вона, звернувши це запитання Скителі.

Перш ніж лицепляс зумів відповісти, Едрік, прочистивши горло, сказав:

— Не змагаймося у філософських нонсенсах. Кожне питання може бути зведене до «Чому так?». Усі релігійні, ділові й урядові питання мають той самий підтекст: «Хто владарюватиме?» Альянси, союзи, блоки є погонею за міражами, якщо не ведуть до влади. Усе інше — нісенітниця, і це розуміє більшість мислячих істот.

Скителі стеноу плечима, адресуючи цей жест єдино Превелебній Матері. Едрік замість нього відповів на її запитання. Цей набундючений дурень був їхнім найвразливішим місцем. Аби переконатися, що й Превелебна Матір розуміє це, Скителі промовив:

— Пильно слухаючи вчителя, здобуваєш освіту.

Превелебна Матір повільно кивнула.

— Вершіть свій вибір, принцесо, — сказав Едрік. — Ви були обрані як знаряддя долі, найтонше, найдосконаліше...

— Прибережіть свої пишномовності для тих, кого вони захоплюють, — відповіла Ірулан. — Раніше ви згадувала привид, воскреслий із мертвих, яким ми можемо заразити Імператора. Поясніть це.

— Атрід сам себе знищить! — прогавкав Едрік.

— Не говоріть загадками! — різко урвала його Ірулан. — Що це за привид?

— Напрочуд незвичайний привид, — сказав Едрік. — Має тіло та ймення. Тіло — це плоть славетного майстра меча, знаного як Дункан Айдаго. А ймення...

— Айдаго мертвий, — сказала Ірулан. — Пол часто оплакував його втрату в моїй присутності. Він бачив, як Айдаго вбили сардаукари мого батька.

— Навіть зазнавши поразки, — сказав Едрік, — сардаукари вашого батька не втратили розуму. Припустімо, що розумний командир сардаукарів розпізнав тіло майстра меча, котрого вбили його люди. Що далі? Існують способи використання такого тіла й подальшого навчання... якщо діяти швидко.

— Тлейлаксанський гхола, — прошепотіла Ірулан, дивлячись у бік Скителі.

Помітивши її зацікавленість, лицепляс вдався до своїх можливостей зміни зовнішності. Його постать розпливлася, тіло повільно потекло й змінилося. Тепер перед нею стояв стрункий чоловік. Обличчя залишилося округлим, але стало темнішим, із дещо сплюсненими рисами. Високі вилиці наче підпирали очі з виразними складками-епікантусами. Волосся було чорним і неслухняним.

— Гхола от такого вигляду, — промовив Едрік, указуючи на Скителі.

— Просто інший лицепляс? — спитала Ірулан.

— Не лицепляс, — сказав Едрік. — Якщо за лицеплясом тривалий час спостерігають, то є ризик його викриття. Але припустімо, що наш розумний сардаукарський командир зберіг тіло Айдаго в аксолотлевому контейнері. Чому б ні? Це тіло було плоттю та нервами одного з найдосконаліших мечників в історії, радника Атрідів, військового генія. Навіщо втрачати таку виучку та вміння, якщо можна воскресити його як інструктора сардаукарів.

— Я не чула навіть натяків на це, а я ж була повірницею свого батька, — промовила Ірулан.

— Аххх, але ж вашого батька було переможено, а вас уже через кілька годин продано новому Імператорові, — сказав Едрік.

— То це справді зробили? — вимагала відповіді вона.

Випромінюючи таку самовдоволеність, що хоч сказися, Едрік відповів:

— Припустімо, що наш розумний командир, знаючи про необхідність швидких дій, негайно ж відправив збережене тіло Айдаго до Бене Тлейлакс. Далі уявімо, що командир і його люди полягли, перш ніж передали цю інформацію вашому батькові — та він і так у жоден спосіб не міг нею скористатися. Зостався тільки фізичний факт, дрібка плоті, відправлена тлейлаксу. Звичайно ж, єдино можливим способом — на гайлайнері. Ми в Гільдії, природно, знаємо кожен вантаж, який перевозимо. Дізнавшись про це, чи ж не вважали б ми так само розумним придбати гхолу як подарунок, що годиться для Імператора?

— То ви це зробили, — сказала Ірулан.

— Як зазначив наш довголітній друг, ми це зробили, — відповів Скителі, котрий відновив свою попередню кругловиду подобу.

— Як був налаштований Айдаго? — спитала Ірулан.

— Айдаго? — перепитав Едрік, дивлячись на тлейлаксу. — Ти щось знаєш про Айдаго, Скителі?

— Ми продали вам створіння, зване Гайтом, — відповів Скителі.

— Ах так, Гайт, — погодився Едрік. — Чому ви продали його нам?

— Бо колись ми вивели свого власного Квізац Хадераха, — пояснив Скителі.

Різко смикнувши старою головою, Превелебна Матір зиркнула на нього й гнівно промовила:

— Ви нам цього не казали!

— Бо ви не питали, — відповів Скителі.

— А як же ви опанували цього свого Квізац Хадераха? — цікавилася Ірулан.

— Істота, котра весь свій вік втілювала в життя певне уявлення про неї, помре, але не стане антитезою цього уявлення, — продекламував Скителі.

— Не розумію, — ризикнув зізнатися Едрік.

— Сам себе вбив, — буркнула Превелебна Матір.

— Уважно мене вислухайте, Превелебна Матір, — попередив Скителі, удавшись до інтонації, яка означала: «Ти не сексуаль-

ний об'єкт, ніколи не була сексуальним об'єктом, не можеш бути сексуальним об'єктом».

Тлейлаксу почекав, доки вона повністю збагне його крикливі наголоси. Мусить безпомилково оцінити його наміри. Незважаючи на гнів, до її свідомості повинно дійти, що тлейлаксу, звичайно, не кинув би цього звинувачення, якби не знав ставлення Сестринства до людської селекції. А все-таки його слова містили грубу образу, зовсім нехарактерну для тлейлаксу.

Лагідно, використовуючи заспокійливі способи мовлення мірабгаса, Едрік спробував згладити напругу моменту:

— Скителі, ти казав, що ви продали нам Гайта, бо поділяли наші наміри з його використання.

— Едріку, мовчи, доки я не дам тобі дозволу говорити, — промовив Скителі. А коли гільдієр почав протестувати, Превелебна Матір grimнула:

— Заткнися, Едріку!

Гільдієр відступив у глибину свого акваріума, від хвилювання молотячи руками й ногами.

— Наші скороминущі емоції не стосуються розв'язання нашої спільної проблеми, — сказав Скителі. — Вони затьмарюють наш розум, бо єдиною належною емоцією є глибинний страх, що й привів нас сюди.

— Розуміємо, — відповіла Ірулан, глянувши на Превелебну Матір.

— Ви мусите збагнути небезпечні обмеження в нашому захисті, — вів далі Скителі. — Ясновидцеві не під силу те, чого він не може зрозуміти.

— Ти спритний, Скителі, — сказала Ірулан.

«Вона не сміє здогадатися, наскільки спритний, — подумав Скителі. — Коли все буде зроблено, ми матимемо свого підконтрольного Квізац Хадераха. Інші не матимуть нічого».

— Яким було походження вашого Квізац Хадераха? — спитала Превелебна Матір.

— Ми гралися з різними чистими есенціями, — відповів Скителі. — Чисте добро й чисте зло. Цілковитий негідник, котрий захоплюється лише терором і завданням болю, може бути доволі корисним в освітніх цілях.

— Чи старий барон Харконнен, дід нашого Імператора, не був витвором тлейлаксу? — спитала Ірулан.

— Ми до нього непричетні, — заперечив Скителі. — Але природа часто створює істот, так само згубних, як наші. Ми лише продукуємо їх в умовах, де можемо їх вивчати.

— Я не дозволю відсовувати й зневажати мене, — запротестував Едрік. — Хто приховує цю зустріч від...

— Бачите? — відповів Скителі. — Чиї найкращі рішення прикривають нас? Які рішення?

— Я хотів би обговорити спосіб передачі Гайта Імператорові, — наполягав Едрік. — Наскільки я розумію, Гайт керується старою мораллю, яку Атріди засвоїли на своїй рідній планеті. Гайт повинен полегшити Імператорові розширення моральних рамок, розмежування позитивних і негативних аспектів життя та релігії.

Скителі реготнув, переводячи доброзичливий погляд з одного свого компаньйона на іншого. Стара Превелебна Матір орудує своїми емоціями, як косар косою. Ірулан, недороблений витвір Бене Гессерит, була добре натренована для завдання, але провалила його. Едрік був не більше (і не менше) як магічним знаряддям: йому під силу приховувати й відволікати. Наразі Едрік впав у понуру мовчанку, бо інші його ігнорували.

— Я правильно розумію, що цей Гайт повинен отруїти психіку Пола? — спитала Ірулан.

— Більшою чи меншою мірою, — відповів Скителі.

— А як же Квізарат?

— Потрібне лише легеньке зміщення акценту, зблиск емоцій, щоб заздрість перетворилася на ворожнечу.

— А ДАПТ?

— Вони гуртуються довкола прибутку.

— А інші владні угруповання?

— Одним запропонуємо назву уряду. Інших, менш могутніх, залучимо в ім'я моралі та прогресу. Наша опозиція помре через свої власні незгоди.

— Алія теж?

— Гайт — багатоцільовий гхола. Сестра Імператора досягла віку, коли вона може захопитися чарівним чоловіком, спеціально для цього призначеним. Її приваблять його мужність і здібності ментата.

Могіям дозволила своїм старим очам широко розплющитися.

— Гхола-ментат? Це небезпечний крок.

— Щоб бути точним, — промовила Ірулан, — ментат повинен мати точні дані. А якщо Пол попросить його сказати про справжню ціль нашого подарунка?

— Гайт скаже правду, — відповів Сцителі. — Це не має ніякого значення.

— Так ви залишаєте Полові лазівку для порятунку? — поцікавилася Ірулан.

— Ментат! — пробурмотіла Могіям.

Сцителі глянув на стару Превелебну Матір, помітивши древні фобії, що вплинули на її реакцію. Від часів Батлеріанського Джигаду, коли в більшій частині Всесвіту «мислячі машини» було знищено, комп'ютери викликали недовіру. Ці давні пристрасті впливали й на ставлення до людей-комп'ютерів.

— Мені не подобається, як ти смієшся, — тоном цілковитої щирості зненацька сказала Могіям, пильно дивлячись на Сцителі.

— Я не надто задумуюся, що вам подобається. Але ми мусимо працювати разом. Усі ми це бачимо, — таким самим тоном відповів Сцителі і, глянувши на гільдієра, запитав: — Хіба ж ні, Едріку?

— Твої уроки болісні, — сказав Едрік. — Припускаю, ти хотів ясно показати, що я не повинен протистояти спільним рішенням моїх колег по змові.

— Бачите, що він піддається навчанню, — прокоментував Сцителі.

— Я бачу ще дещо, — ревнув Едрік. — Атріди мають монополію на прянощі. Я без них не можу провидіти майбутнє. Бене Гессерит втраять своє правдочуття. У нас є запаси, але вони не безмежні. Меланж — це потужна валюта.

— Наша цивілізація має не тільки одну цю валюту, — відповів Сцителі. — Інакше б упокоївся закон попиту й пропозиції.

— Сподіваєшся викрасти таємницю прянощів? — верескнула Могіям. — З його планети, яку пильнують оці божевільні фримени!

— Фримени — цивілізовані й освічені невігласи, — промовив Сцителі. — Вони не безумці. Просто навчені вірити, а не знати. Вірою можна маніпулювати. Небезпечне лише знання.

— А що ж мені залишиться, щоб заснувати королівську династію? — спитала Ірулан.

Усі вони відчули жадане зобов'язання в її голосі, але ніхто, крім Едріка, не посміхнувся.

— Щось та й залишиться, — відповів Скителі.

— Це означає кінець Атрідів як правлячої сили, — промовив Едрік.

— Я спроможний уявити, що інші, менш обдаровані провидці, уже зробили це передбачення, — сказав Скителі. — Для них це *мактуаб аль-маліх*, як кажуть фримени.

— Написано сіллю, — переклала Ірулан.

І коли вона промовила це, Скителі зрозумів, що приготували для нього Бене Гессерит — прекрасну розумну жінку, яка ніколи йому не належатиме. «*Ну, гаразд*, — подумав він, — *можливо, скопіюю її для когось іншого*».

Будь-яка цивілізація мусить протистояти несвідомій силі, яка може блокувати, обманути або скасувати майже кожний свідомий колективний намір.

Тлейлаксанська теорема (не доведена)

Пол сів на краю ліжка й почав стягати пустельні черевики. Вони пахли затхлою змазкою, що її використовували для полегшення дії помпоп'ят, які входили до складу дистикоста. Було пізно. Він затримався на своїй нічній прогулянці, відтак ті, котрі його любили, уже почали непокоїтися. Слід визнати, що прогулянки були небезпечними, але цю небезпеку він міг розпізнати й негайно ж їй протистояти. Було щось спокусливе й привабливе в тому, щоб інкогніто прогулюватися вулицями нічного Арракіна.

Він жбурнув черевики в куток кімнати, під світлокулю, і взявся за герметизуючі смужки дистикоста. Підземні боги, як же він утомився! Але це була лише тілесна втома, його мозок далі кипів. Спостереження за звичайною буденною діяльністю сповнило його глибокою заздрістю. Імператор не міг бути причетним до більшої частини цієї безіменної течії життя, але... який же привілей пройти вулицею, не притягуючи загальної уваги! Пройти повз гамірних жебрущих прочан, почути, як фримен лає крамаря: «У тебе вогкі руки!»

Пол, вислизаючи з дистикоста, усміхнувся цьому спогаду.

Стояв оголений, у дивній згоді зі своїм світом. Дюна тепер була світом парадоксів — світом обложеним, але й центром влади. Вирішив, що облога — неодмінний фатальний супутник влади. Дивився на зелений килим, відчуючи під ногами його грубу текстуру.

Вулиці були по кісточки засипані піском, який вітровії перекинули через Оборонну Стіну. Ноги перехожих розтовкли його на задущливий пил, що забивав фільтри дистикоста. Навіть

зараз він чув запах пилу, попри очисні вентилятори на вході до Твердині. Це був запах, сповнений спогадів про пустелю.

Інші дні... інші небезпеки.

Порівняно з цими іншими днями небезпека під час його самотніх прогулянок була мінімальною. Але, увійшовши в дистикост, він увійшов у пустелю. Костюм з усією його апаратурою для відновлення вологості тіла непомітно скерував його думки та змінив рухи на пустельний лад. Він став диким фрименом. Костюм був більше, ніж маскуванням, — робив його чужинцем у власному місті. У дистикості він відмовлявся від безпеки й повертався до давніх бойових звичок. Прочани та міщани проходили повз нього, опустивши очі. Вони розважливо оминали диких. У них було своє уявлення про лик Пустелі — фрименське обличчя, приховане ротоносними фільтрами дистикоста.

Насправді існувала лише незначна небезпека, що хтось із колишнього січового життя впізнає його за ходом, запахом чи очима. Таким чином, шанси зустріти ворога були незначними.

Звук, з яким розчинилися двері, та зблиск світла розвіяли його задуму. Увійшла Чані, несучи на платиновій таці кавовий сервіз. Услід за нею, наче рабині, пливли дві світлокулі, які стрімко зайняли свої позиції: одна зависла в узголів'ї ліжка, друга — біля Чані, щоб присвітлити їй під час роботи.

Чані рухалася з невіддільною часу тендітною силою — така зосереджена, така вразлива. Щось у тому, як вона схилилася над кавовим сервізом, нагадало йому їхні перші дні. Риси її обличчя залишилися темно-ельфійськими, на них, здавалося, не позначилися роки, якщо не зважати на кутики очей без дрібки білизни й тоненькі брижики в них. Пустельники-фримени називали ці брижики «стежками на піску».

Коли підняла кришку з ручкою з гагарського смарагду, з кавника здійнялася пара. Висновуючи з того, як вона опустила кришку, він зрозумів, що кава ще не готова. Кавник — покрити сріблом фігурка вагітної жінки — потрапив до нього як *ганіма*, бойова здобич, коли він убив у двобої попереднього власника. Джаміс, от як звався той чоловік... Джаміс. Яке дивне безсмертя дала смерть Джамісові! Чи, може, знаючи про неминучість смерті, Джаміс сам прикликав таку особливу кончину?

Чані поставила чашечки: сині, керамічні, вони наче присіли своєрідним почетом біля величенького кавника. Чашок було три: по одній для кожного, а ще одна для всіх колишніх власників.

— Ще хвилинку, — сказала вона.

Відтак Чані глянула на нього, і Пол спитав себе, як він виглядає в її очах. Чи був він іще екзотичним чужинцем, струнким і розумним, але сповненим води, коли порівнювати з фрименами? Чи залишився тим, котрий здобув племінне ім'я Усуль і взяв її під час фримен-тау, коли вони були втікачами в пустелі?

Глянув на своє тіло: струнке, з твердими м'язами... додалося кілька шрамів, але загалом не змінилося за ті дванадцять років, відколи він став Імператором. Зиркнувши вгору, побачив своє обличчя, відбите в дзеркалі на полиці. Сині-пресині фрименські очі, тавро залежності від прянощів; гострий ніс Атрідів. Був достойним онуком того Атріда, який загинув на арені під час сутички з биком, загинув на очах свого народу, що прагнув видовищ.

У глибині Полової свідомості прослизнули слова, що їх сказав старий: *«Правитель бере на себе довічну відповідальність за тих, ким править. Ти господар. Інколи це вимагає самовідданого акту любові, який може лише потішити тих, ким ти правиш»*.

Люди все ще з прихильністю згадували старого.

«А що я зробив задля слави Атрідів?» — спитав себе Пол. — *Впустив вовка між овець»*.

Якусь мить він обмірковував усі смерті й насильства, учинені в його ім'я.

— Тепер у ліжку! — озвалася Чані різким наказовим тоном, що, як знав Пол, шокував би підданців його Імперії.

Він слухняно ліг на спину, закинувши руки за голову та дозволивши милим і звичним рухам Чані заколисати себе.

Обстава їхньої кімнати раптом його насмішила. Народ геть не так повинен уявляти собі імператорську спальню. Жовте світло неспокійних світлокул відігнало тіні до ряду кольорових скляних посудин на полиці позаду Чані. Пол подумки пригадав їхній вміст — сухі інгредієнти пустельної фармацевтики, бальзами, ладан, пам'ятні для них дрібниці... щіпка піску із січі Табр, кучерик волосся їхнього первістка... давно мертвого... дванадцять

років як мертвого... невинна жертва, загинула в битві, що зробила його Імператором.

Кімнату заповнив густий запах кави з прянощами. Пол вдихнув цей запах, його погляд упав на жовту миску біля таці, на якій Чані готувала каву. У мисці тримали горіхи. Неодмінний отрутошукач ворухив над столом своїми комашиними кінцівками. Цей пристрій розлютив Пола. За днів пустелі вони не потребували жодних отрутошукачів!

— Кава готова, — сказала Чані. — Ти голодний?

Його сердите заперечення було заглушене гучним свистом ліхтера з прянощами, що здіймався в небеса з летовища за Арракіном.

Чані помітила його гнів, проте налила йому кави, поставивши чашку біля його руки. Сама ж сіла в ноги Пола, оголила його ноги й почала розтирати м'язи, що затерпли від ходьби в дискотості. М'яко, з обманним спокоєм, вона промовила:

— Поговорімо про бажання Ірулан мати дитину.

Пол широко розплющив очі. Пильно придивився до Чані.

— Ще й двох днів не минуло, як Ірулан повернулася з Валаха, — відповів він. — І вже встигла в тебе побувати?

— Ми не розмовляли про її марні очікування, — промовила Чані.

Пол змусив свій розум зосередитися й узявся розглядати Чані в немилосердному світлі миттєвого спостереження за методом Бене Гессерит, як, зламавши свої обітниці, навчила його мати. Він не любив робити такого з Чані. Частина її влади над ним полягала в тому, що він дуже рідко потребував застосовувати до неї свою силу, яка вимагала неабиякого напруження. Переважно Чані уникала неделікатних питань. Трималася фрименської доброзвичайності. Частіше переймалася практичними питаннями. Що її цікавило — то це факти, які стосувалися позиції її мужчини: його вплив на Раду, вірність його легіонів, здібності й таланти його союзників. Її пам'ять містила каталоги імен та перехресні довідники деталей. Вона могла проказати напам'ять слабкості кожного відомого ворога, потенційні диспозиції супротивних сил, військові плани їхніх проводирів-полководців, оснащення та виробничі потужності основних галузей промисловості.

«То чого тепер, — питав себе Пол, — вона заговорила про Ірулан?»

— Я тебе стривожила, — сказала Чані. — Я не хотіла цього.

— А чого ж ти хотіла?

Вона всміхнулася, зустрівшись із ним поглядом.

— Любий, якщо ти розгніваний, то не приховуй цього, прошу.

Пол знову відкинувся на узголів'я.

— Може, її слід відіслати? — спитав. — Зараз користі від неї майже ніякої, і мені не подобається її остання поїздка додому, до Сестринства.

— Цього не треба робити, — відповіла Чані, продовжуючи розтирати його ноги. Відтак, чітко дотримуючись фактичного аспекту справи, додала: — Ти багато разів казав, що завдяки їй ми контактуємо з нашими ворогами, що ти можеш прочитати їхні плани через її дії.

— То нащо згадувати про її бажання мати дитину?

— Я гадала, що, коли Ірулан завагітніє від тебе, це перешкодить нашим ворогам і поставить саму Ірулан у вразливе становище.

З рухів її долонь по його стопах прочитав, чого коштувала їй ця фраза. У горлі з'явився клубок.

— Чані, кохана, я присягнувся ніколи не брати її до свого ліжка. Дитина дасть їй надмірну силу. Невже вона має зайняти твоє місце? — лагідно сказав він.

— Я не займаю жодного місця.

— Це не так, Сіхає, моя пустельна весно. Звідки ця раптова турбота про Ірулан?

— Це турбота про тебе, а не про неї! Якщо вона носитиме дитину Атрідів, її друзі засумніваються в її вірності. Чим менше наші вороги довірятимуть їй, тим менш корисною їм вона буде.

— Дитина для неї може означати твою смерть, — сказав Пол. — Ти знаєш, що за інтриги плетуться в цьому місці. — Він обвів рукою кімнату, що розташовувалась у надрах Твердині.

— Ти мусиш мати спадкоємця! — самими губами промовила вона.

— Аххх, — відповів він.

Он воно що: раз Чані не дала йому дитини, отже, це має збити хтось інший. Чому б не Ірулан? Саме так працював розум

Чані. Зачаття повинно бути наслідком любовного акту, позаяк у всій Імперії діяли суворі табу стосовно штучних способів. Чані вирішила по-фрименському.

Пол вивчав її обличчя в цьому новому світлі. Було то обличчя, яке він знав краще за своє власне. Бачив його в ніжній пристрасності, у солодкості сну, охопленим страхом, гнівом і горем.

Він заплющив очі, і Чані прийшла в його спогади. Вона знову була тою юною, наче весна, дівчиною, котра співала, прокидаючись біля нього, — була настільки досконалою, що власна візія поглинула його. У цих спогадах вона всміхалася... спершу сором'язливо, а потім напружено, так наче прагнула втекти з його видіння.

У роті йому пересохло. На якусь мить його ніздрі відчували дим спустошеного майбутнього, голос з іншого видіння наказував йому: «Розлучись... розлучись... розлучись». Його пророчі видіння вже так давно підслуховували вічність, ловлячи уривки чужих мов, прислухаючись до каміння й плоті, відмінної від його власної. Від того дня, коли він уперше зіткнувся з жажливим призначенням, вдивлявся в майбутнє, сподіваючись знайти там мир.

Звичайно ж, спосіб існував. Він знав його суть, не знаючи подробиць — майбутнє гуло, наче прибій, суворо вимагаючи: «Розлучись... розлучись... розлучись...»

Пол розплющив очі й глянув на рішуче обличчя Чані. Вона перестала розтирати йому ноги, сиділа непорушно — істинна фрименка. Таке знайоме обличчя під блакитною хустиною нежоні, якою вона часто прикривала волосся в їхніх приватних кімнатах. Але тепер на це обличчя немов було накладено маску рішучості, давнього й чужого йому способу мислення. Фрименські жінки впродовж тисячоліть ділили тих самих чоловіків — не завжди спокійно, але так, щоб у цьому не було катастрофи. Щось таке таємно-фрименське трапилося з Чані.

— Ти даси мені єдиного спадкоємця, якого я хочу, — сказав він.

— Ти це бачив? — спитала вона, виразно підкресливши, що має на увазі ясновидіння.

Укотре Пол питав себе, як він має пояснити делікатність ясновидіння, незліченні Часолінії, що зміїлися перед ним у візіях, спліталися в розгойдану тканину. Зітхнув, згадуючи за-

черпнуту долоньями з річки воду: от вона дрижить, летіється. Пам'ять скропила цією водою його обличчя. Але як зануритися в майбутнє, усе більше скаламучене натиском надто численних пророків?

— То ти цього не *бачив*, — сказала Чані.

Ці бачення майбутнього тепер із кожним разом були менш доступними й потребували при цьому межових зусиль, що висмоктували з нього життєві сили. «Та й що вони можуть явити, крім горя?» — питав себе Пол. Він наче втрапив у непривітну проміжну зону, безплідне місце, де його емоції пливли за течією, погойдуючись і котячись бозна-куди у вічному неспокої.

Чані накрила йому ноги покривалом і сказала:

— Спадкоємець Дому Атрідів — це не те, що можна довірити випадку чи одній жінці.

Пол подумав, що таке могла сказати його мати. Цікаво, чи леді Джессіка, бува, не підтримує таємних зв'язків із Чані. Його мати мусить мислити з точки зору Дому Атрідів. Такий взірць поведінки сформувався й виплекався в ній Бене Гессерит, і він зберігся навіть тоді, коли її сили обернулися проти Се-стринства.

— Ти підслуховувала, коли Ірулан прийшла до мене сьогодні, — звинуватив він її.

— Підслуховувала, — зізналася вона, не дивлячись на нього.

Пол подумки зосередився на зустрічі з Ірулан. Він саме увійшов у сімейний салон, побачив незакінчене плаття на ткацькому верстаті Чані. У кімнаті стояв гострий запах хробака, злий запах, який майже забивав основу — цинамоновий аромат меланжу. Хтось розлив сиру есенцію прянощів, від чого весь килим просякнув нею. Поєднання було неприємним. Сира есенція роз'їла килим, а на плас-підлозі під ним zostалися масні плями. Він думав послати когось, щоб прибрав, аж тут у кімнату прослизнула Хара, дружина Стілгара й найближча подруга Чані, і оголосила про прихід Ірулан.

Мусив розмовляти з Ірулан при цьому прикрому запаху, мимоволі згадуючи фрименське повір'я: недобрий запах віщує нещастя.

Хара покинула кімнату, щойно Ірулан увійшла.

— Вітаю, — сказав Пол.

Ірулан була вдягнена в шати із сірого китового хутра. Щільніше закутавшись у них, вона торкнулася рукою волосся. Він бачив, що його м'який тон її здивував. Відчував, як інші думки витісняють з її свідомості ті сердиті слова, які вона приготувала до цієї зустрічі.

— Ти прийшла сповістити мене, що Сестринство втратило рештки уявлення про мораль? — запитав він.

— Хіба не небезпечно бути таким смішним? — відповіла вона.

— Бути одночасно смішним і небезпечним — це сумнівне поєднання, — промовив Пол. Оскільки його виховувала мати — відступниця Бене Гессерит, він одразу ж зауважив, що вона стримує бажання вийти геть. Це зусилля виявило зблиск глибинного страху. Зрозумів: Ірулан доручили завдання, яке їй не подобалося.

— Вони надто багато очікують від принцеси королівської крові, — зауважив Пол.

Ірулан випросталася, завмерши на місці, і Пол збагнув, що вона замкнулася, удавшись до візуального контролю. Подумав, що це й справді важкий тягар. Здивувався, чому попередні видіння не показали йому цього спалаху можливого майбутнього.

Тим часом Ірулан повільно розслабилася. Вирішила, що безглуздо піддаватися страху, безглуздо відступати.

— Ти постійно дозволяєш погоді повторювати той сам примітивний взірець, — сказала вона, обхопивши себе руками й щуплячись. — Сьогодні сухо й була піщана буря. Чому ти ніколи не дозволиш випасти дощу?

— Ти прийшла сюди не про погоду розмовляти, — сказав Пол, відчувши, що занурився у двозначну ситуацію. Невже Ірулан намагалася розповісти йому про щось, чого її виучка не давала висловити відкрито? Так воно виглядало — наче його підхопила бурхлива течія і йому слід негайно знайти безпечний прихисток.

— Я мушу мати дитину, — промовила вона.

Він заперечно похитав головою.

— Я все одно вчиню по-своєму! — різко кинула вона. — Якщо треба, знайду іншого батька для своєї дитини. Наставлю тобі роги, і спробуй лишень мене звинуватити в цьому.

— Наставляй мені роги з ким хочеш, — сказав він, — але без дитини.

— А як же ти мене зупиниш?

Усміхнувшись із виразом абсолютної доброти, він відповів:

— Задушу тебе гаротою, якщо це станеться.

Від шоку вона на мить замовкла, і Пол відчув, що Чані підслуховує за важкими завісами її приватних апартаментів.

— Я твоя дружина, — прошепотіла Ірулан.

— Припинімо ці дурні ігри, — сказав він. — Ти виконуєш свою роль, не більше. Ми обоє знаємо, хто насправді є моєю дружиною.

— А я лише для політичної зручності, не більше, — відповіла вона гірким, пригніченим голосом.

— Я не хочу бути жорстоким із тобою.

— Ти вибрав мене саме для цього.

— Не я, — промовив він. — Тебе вибрала доля. Тебе вибрав твій батько. Тебе вибрали Бене Гессерит. Тебе вибрала Гільдія. А тепер вони вибрали тебе ще раз. Для чого вони тебе вибрали, Ірулан?

— Чому я не можу мати від тебе дитини?

— Бо на цю роль тебе не вибирали.

— Це моє право — виносити королівського спадкоємця! Мій батько був...

— Твій батько був і є тварюкою. Обоє ми знаємо, що він втратив майже всі зв'язки з людством, яким мав правити і яке мав захищати.

— І кого з вас двох ненавидять більше? — спалахнула вона.

— Гарне запитання, — погодився він, і кутиків його вуст торкнулася сардонічна посмішка.

— Кажеш, що не хочеш бути зі мною жорстоким, а тим часом...

— І тому я згоджуюся: візьми собі коханця, якого обереш. Але зрозумій мене правильно: візьми коханця, та не тягни в мій дім позашлюбну дитину. Я не візнаю цю дитину своєю. Не забороняю тобі зв'язку з будь-яким чоловіком, доки ти не виставлятимеш його напоказ і... залишишся бездітною. За цих обставин нерозумно було б чинити інакше. Але не зловживай моєю великодушністю. Коли йдеться про трон, я вирішую, яка кров має текти в жилах спадкоємця. Не Бене Гессерит, і не Гільдія, а я. Це один із привілеїв, які я здобув, розгромивши сардаукарські легіони твого батька на рівнині Арракіна.

— Хай це впаде на твою голову, — сказала Ірулан і, зітхнувши, метнулася з кімнати.

Згадавши зараз про цю зустріч, Пол за мить викинув її з думок і зосередився на Чані, котра сиділа біля нього на ліжку. Він усвідомлював амбівалентність своїх почуттів до Ірулан, розумів фрименське рішення Чані. За інших обставин Чані й Ірулан могли бути подругами.

— Що ж ти вирішив? — спитала Чані.

— Жодної дитини, — відповів він.

Вказівним і великим пальцями правої руки Чані зробила фрименський жест крис-ножа.

— Може дійти до цього, — погодився він.

— Гадаєш, що дитина не вирішить проблеми з Ірулан?

— Так може подумати лише дурень.

— Я не дурна, мій коханий.

Його охопив гнів.

— Я ніколи не казав цього про тебе! Але ж зараз ми не про якусь кляту романтичну повість розмовляємо! Там, у залі внизу, справжня принцеса. І вона була вихована серед усіх огидних інтриг Імператорського двору. Вони для неї настільки ж природні, як писання дурнувятих історій.

— Вони не дурнувати, коханий.

— Може, і ні. — Він запанував над своїм гнівом і взяв її за руку. — Вибач. Але в цієї жінки надто багато планів усередині інших планів. Піддайся одній з її амбіцій — і одразу з'явиться на світ інша.

М'яким голосом Чані сказала:

— Хіба ж я не говорила цього багато разів?

— Звичайно, говорила, — глянув він на неї. — То що ж ти насправді намагаєшся мені сказати?

Вона лягла біля нього, поклавши руку йому на шию.

— Вони вже вирішили, як боротися з тобою, — промовила вона. — Ірулан аж тхне таємними замислами.

Пол погладив її волосся. Чані висловилася чітко, відкинувши незначущі деталі.

Ним оволоділи тривожні передчуття. У його душі віяв *коріолісів* вітер, зі свистом вирываючись за рамки його буття. Полове тіло знало речі, про які ще не здогадувалася його свідомість.

— Чані, люба, — прошепотів він, — якби ти знала, чого б я тільки не віддав за те, аби закінчити джигад, аби відділити себе від клятої божественності, до якої мене силує Квізарат.

Вона затремтіла.

— Тобі досить звеліти, — сказала вона.

— Ох, ні. Навіть якби я зараз помер, моє ім'я далі вести́ме їх. Як подумаю, що ім'я Атрідів прив'язане до цієї релігійної бійні...

— Але ж ти Імператор! Ти...

— Я лише манекен, фігура на носі корабля. Коли дісталася тобі божественність, то над цією річчю так званий бог уже не владний.

Гіркий сміх струснув ним. Відчув, що майбутнє озирається на нього крізь династії, про які він навіть не мріяв. Здалося йому, що суть його буття відлітає, плаче, розповзається в кільцях долі — і лише його ім'я триває.

— Я був обраний, — сказав. — Можливо, у мить народження... звичайно, ще до того, як я зумів щось із цього приводу сказати. Я був обраний.

— Зречися цієї обраності, — промовила вона.

Він обійняв її за плечі.

— Усьому свій час, кохана. Дай мені ще трохи часу.

Непролиті сльози пекли йому очі.

— Ми мусимо повернутися на січ Табр, — сказала Чані. — У цьому кам'яному мішку стає нестерпно.

Він кивнув, тручись підборіддям об гладеньку тканину хустини, що прикривала її волосся. Заспокійливий пряний запах наповнив йому ніздрі.

Січ. Пола заповонило древнє слово мови чакобса: місце збору та притулок у небезпечні часи. Пропозиція Чані змусила його із сумом згадати відкриті піски, чисті простори, де ворога можна було побачити здалеку.

— Племена сподіваються, що Муад'Діб повернеться до них, — промовила вона, підводячи голову, щоб глянути на нього. — Ти належиш нам.

— Я належу своєму провидінню, — прошепотів він.

Подумав про джигад, про гени, що змішуються, мандруючи крізь парсеки, і про видіння — воно розповіло йому, як він може з цим покінчити. Чи мусить він сплатити таку ціну? Уся ненависть

вивітриться, згасне, як вогонь, — одна голівешка за іншою. Але... ох! Ця страхотлива ціна!

«Я ніколи не хотів бути богом, — подумав він. — Хотів лише зникнути, як діамантова крапля роси, упіймана ранком. Я хотів утекти від ангелів і демонів — сам... принаймні через недогляд».

— Ми повернемося на січ? — наполягала Чані.

— Так, — прошепотів він. І подумав: *«Я мушу заплатити ціну».*

Глибоко зітхнувши, Чані вклалася позаду нього.

«Я гайную час», — думав він. І побачив, як обмежують його кордони любові та джигаду. Що таке одне життя, хай яке люблене, порівняно з усіма тими, що їх напевне забере джигад? Чи може одне страждання переважити муку мільйонів?

— Коханий? — запитливим тоном озвалася Чані.

Він поклав руку їй на губи.

«Я сам відступлю, — подумав. — Вирвуся, доки ще маю силу, полечу крізь простори туди, де не знайде мене навіть птах». Думка була марною, і він це знав. Джигад мчатиме вслід за його привидом.

Що він може відповісти? Як пояснити тим, хто звинувачує його в жорстокій глупоті? Хто може це зрозуміти?

«Я хотів лише озирнутися й сказати: “Ось! Ось це існування, яке не може мене втримати. Дивіться! Я зникаю! Жодні пута, жодні вигадані людьми сіті не можуть знову мене впіймати. Я зрікаюся своєї релігії! Ця мить моєї слави! Я вільний!”

Які порожні слова!»

— Учора під Оборонною Стіною помітили великого хробака, — заговорила Чані. — Кажали, понад сотню метрів завдовжки. Такі великі рідко тепер трапляються в цьому регіоні. Гадаю, що їх відлякує вода. Кажали, він прийшов, щоб покликати Муад'Діба до його пустелі. — Вона вщипнула його за груди. — Не смійся з мене!

— Я не сміюся.

Пол, зачудований стійкістю фрименських міфів, відчув стискання серця. Відбувається щось, що впливає на його життєву лінію, — *адаб*, вимогливий спогад. Він згадав свою дитячу кімнату на Каладані, потім... темну ніч у кам'яній кімнаті... видіння! Був то один із його найперших моментів яснобачення. Він відчував, що його розум занурюється у видіння, бачить крізь сер-

панок хмар у пам'яті (видіння-у-видінні) низку фрименів у запиленій одежі. Вони саме проходили повз щілину між високими скелями, несучи загорнутим у тканину щось важке й продовгувате.

І нараз Пол почув сам себе в цьому видінні: «Усе було прекрасним, а ти — найпрекраснішою з усього».

Адаб звільнив його.

— Ти такий тихий, — прошепотіла Чані. — Що це було?

Пол здригнувся, сів і одвернув обличчя.

— Ти сердишся, бо я ходила на край пустелі, — сказала Чані. Він мовчки похитав головою.

— Я пішла туди лише тому, що хочу дитину.

Пол не міг промовити навіть слова. Здавалося, що його поглинула, вичерпала груба сила колишнього видіння. Жахливе призначення! У цю мить усе його життя уявилося гілкою, що тремтить після того, як із неї злетів птах... і цим птахом була *можливість*. Свобода волі.

«Я піддався спокусі провісництва», — подумав він.

І відчув, що, піддаючись цій спокусі, він може приректи себе на єдино можливу, хоч і просту життєву дорогу. А можливо, що провісництво *не розповідає* про майбутнє? Можливо, провісництво *творить* це майбутнє? А може, він мимоволі дозволив своєму життю заплутатись у невидимій павутині, чи вона ввіймала його в тому давньому пробудженні, і тепер він став жертвою павука-майбутнього, який навіть зараз насувається на нього зі своїми страховинними хеліцерами?

Спала йому на думку аксіома Бене Гессерит: *використання грубої сили робить безмежно вразливим до впливу ще більших сил*.

— Я знаю, чого ти сердишся, — сказала Чані, торкнувшись його руки. — Так, це правда, що племена відродили старі обряди та криваві жертви, але я не брала в них участі.

Пол глибоко, уривчасто зітхнув. Потік його візії розширювався, перетворюючись на спокійну, глибоку заболонь, де нуртували могутні, непідвладні йому течії.

— Прощу, — благала Чані. — Я хочу дитину, нашу дитину. Невже це так жахливо?

Він погладив її руку, якою вона торкнулася його, і відсунувся. Підвівшись із ліжка, він погасив світлокулі, підійшов до

балконного вікна й розсунув завіси. Глибока пустеля не могла проникнути сюди інакше, як самим лише запахом. Навпроти нього здіймалася в нічне небо стіна без вікон. Місячне світло навкіс падало в закритий сад, на варту з дерев, на широке, вкрите росою листя. Він бачив рибний ставок, у якому відображалися зірки, що мерехтіли собі серед листя, у тіні виблискували білі кетяги квітів. На мить він глянув на цей сад очима фрименів — чужий, грізний, небезпечний своїм марнотратством води.

Він згадав водоторгівців, чий спосіб заробітку було зруйновано щедрими роздачами з його рук. Вони його ненавиділи. Він убив минуле. Були ще й інші, хто збирав сяку-таку копійчину, щоб купити згодом дорогоцінну воду, — вони теж його ненавиділи за зміну старого трибу життя. Зі зміною ландшафту планети, згідно з екологічною програмою, проголошеною Муад'Дібом, наростав і людський спротив. Чи ж не було гординею думати, запитував він себе, наче він може вчинити таке з цілою планетою: щоб там усе росло, і росло за його повелінням? Навіть якщо це йому вдасться, як же тоді Всесвіт, що чекає зовні? Чи не боїться він подібного поводження із собою?

Він різко засунув завіси й вимкнув вентилятори. Повернувшись у темряві до Чані, відчув, що вона там його чекає. Її водяні кільця побрязкували, наче дзвоники на карнавках прочан. Рухаючись на цей звук, він наткнувся на її простягнуті руки.

— Любий, — шепотіла вона, — я засмутила тебе?

Пригорнувши Пола руками, вона наче захищала його від майбутнього.

— Не ти, — сказав він. — Ох... не ти.

Поява силового щита за принципом поля та лазеростріла з їхньою вибуховою взаємодією, згубною для нападника й атакованого, окреслила теперішні межі технологій озброєння. Нема потреби заглиблюватися в особливу роль атомної зброї. Той факт, що будь-яка Родина в моїй Імперії може таким чином розгорнути своє атомне озброєння, щоб знищити планетарні бази п'ятдесяти чи й більше інших Родин, справді викликає певну нервозність. Але всі ми маємо запобіжні програми, що передбачають руйнівну відплату. Гільдія й Ландсраад володіють ключами, які дозволяють контролювати ці сили. Ні, моя занепокоєність стосується розвитку людей як особливого виду зброї. Це практично необмежене поле діяльності, над яким уже дехто працює.

Муад'Діб. Лекція у Військовому коледжі.
З «Хронік Стілгара»

Старий стояв у дверях свого дому, дивлячись назовні синіми на синьому очима. Його погляд був затуманений тубільною підозрою, з якою весь пустельний народ ставився до незнайомців. Гіркі лінії зморщок, видимі з-під білої бороди, протинали кутики його рота. Він не мав на собі дистикоста. Цей факт був не менш промовистим, ніж те, що він геть не переймався вологою, котра витікала з його дому крізь відкриті двері.

Скителі вклонився, зробивши вітальний сигнал змовників.

Звідкись з-за спини старого долинув звук ребеки, що ридала атональними дисонансами музики *семути*. У поведінці старого не відчувалося жодного наркотичного отупіння. Це означало, що семута була слабкістю когось іншого. Усе-таки Скителі здивувався, виявивши тут цей витончений порок.

— Приношу вітання здалеку, — сказав Скителі, зобразивши усмішку на вибраному для цієї зустрічі обличчі з пласкими рисами. Йому спало на думку, що старий може розпізнати вибране обличчя. Дехто зі старших фрименів тут, на Дюні, знав Дункана Айдаго.

Скителі вирішив, що вибір рис, зроблений для розваги, може бути помилковим, але вже не наважувався його змінювати. Він нервово глянув угору та вниз уздовж вулиці. Невже старий ніколи не запросить його досередини?

— Ти знаєш мого сина? — спитав старий.

Це принаймні був один з умовлених відгуків. Скителі відповів, як належало, пильно спостерігаючи за всім, що могло б становити небезпеку. Це місце йому не подобалося. Вулиця виявилася глухим тупиком, що впирався в цей дім. Будинки довкола було зведено для ветеранів джигаду. Разом вони утворювали передмістя Арракіна, що тяглося до Імперського басейну, за Т'імаг. Стіни з брунотно-сірого пласмелду, що обрामляли вулицю, були наче позбавлені виразу обличчя. Їхню одноманітність порушували тільки темні тіні щільно зачинених дверей і надряпані подекуди непристойності. Поряд із їхніми дверима хтось сповістив крейдою, що якийсь Беріс повернувся на Арракіс із поганою хворобою, яка позбавила його мужності.

— Ти прийшов із кимось? — спитав старий.

— Сам, — відповів Скителі.

Старий відкашлявся, усе ще по-дурному вагаючись.

Скителі набрався терпіння. Цей метод контакту таїв у собі небезпеку. Можливо, старий мав якісь причини для нерішучості, хоча він і прийшов в обумовлений час. Бліде сонце стояло просто над головою. Мешканці цього кварталу позачинялися у своїх домах, щоб проспати найбільшу денну спеку.

«Може, старого непокоїть новий сусід?» — міркував Скителі. Він знав, що сусідній будинок був призначений для Усайма, колишнього члена грізної гвардії федайкинів, командос-смертників. Там уже чекав урочого часу Біджаз, карлик-каталізатор.

Скителі повернувся поглядом до старого, зауваживши порожній рукав, що спадав із лівого плеча, та відсутність дистикоста. Довкола старого витав ореол владності. Не пас задніх під час джигаду.

— Можу я дізнатися ім'я мого гостя? — спитав старий.

Скителі стримав полегшене зітхання. Його врешті-решт прийняли.

— Я Зааль, — назвав ім'я, яке присвоїв собі для цієї місії.

— Я Фарок, — сказав старий, — колишній башар Дев'ятого легіону джигаду. Це тобі щось говорить?

Скителі, прочитавши погрозу в його словах, сказав:

— Ти народився на січі Табр як вірник Стілгара.

Фарок розслабився й відступив убік.

— Ласкаво прошу до мого дому.

Скителі прослизнув повз нього в тінистий атріум: підлога з блакитною мозаїкою, стіни оздоблені блискучими кристалами, що утворювали узор. Позаду атріуму був критий внутрішній дворик. Світло, пропущене прозорими фільтрами, розсіювалося, срібилось, наче білоніч Першого Місяця. Вуличні двері позаду нього скрипнули — це зачинилися ущільнювачі для утримування вологи.

— Ми були шляхетними людьми, — казав Фарок, ведучи гостя до дворика. — Не якимись відщепенцями. Жили не в *грабенському* селі, як оце! Мали власну січ в Оборонній Стіні біля Габбанійського хребта. Один хробак міг перевезти нас до Кедема, що у внутрішній пустелі.

— Не те, що тут, — погодився Скителі, зрозумівши, *що* привело Фарока до змовників. Фримен тужив за давніми днями й давніми звичаями.

Вони увійшли у дворик.

Скителі розумів, що Фарок насилу стримує неприязнь до свого гостя. Фримен не довіряв очам, що не були цілковито синіми очима Ібада. За словами фрименів, іншосвіт'яни мали очі, які зиркали на всі боки одночасно й бачили те, чого не слід.

Коли вони ввійшли, музика семути стихла. Тепер її змінила гра на балісеті — спершу дев'ятиструнний акорд, а тоді чиста мелодія пісні, популярної на планетах Нараджа.

Коли очі звикли до світла, Скителі розгледів хлопця, котрий сидів, схрестивши ноги, на низькому дивані під арками справа. Очниці юнака були порожніми. З незбагненною чутливістю сліпих він почав співати саме в ту мить, коли Скителі зосередив на ньому погляд. Його голос був високим і ніжним.

Вітер здуває землю,
Вітер здуває небо,

Вітер людей здуває,
 Хто він такий, той вітер?
 Деревя стоять гордовито,
 П'ють, де колись пили люди.
 Я надто багато бачив,
 Надто багато світів,
 Надто багато людей,
 Надто багато вітрів.

Скителі зауважив, що справжні слова пісні були іншими. Фарок повів його від юнака, під арки з протилежного боку, де вказав на подушки, розкидані на мозаїчній підлозі. На мозаїчних плиточках підлоги були зображені морські створіння.

— На цій подушці сидів колись на січі Муад'Діб, — сказав Фарок, указуючи на круглу чорну копичку. — Зараз вона твоя.

— Я твій боржник, — промовив Скителі, опускаючись на чорну подушку. Усміхнувся. Фарок показав свою мудрість. Мудрець говорить про вірність навіть тоді, коли слухає пісню, сповнену прихованих натяків та потаємних звісток. Хто може заперечити жадливу силу тирана-імператора?

Допасовуючи слова до пісні, щоб не збити ритму, Фарок поцікавився:

— Чи не заважає тобі музика мого сина?

Скителі вказав жестом на подушку навпроти себе й сперся спиною об прохолодну колону.

— Я люблю музику.

— Мій син втратив очі під час здобуття Нараджа, — сказав Фарок. — Там його вилікували й там він мав би залишитися. Жодна жінка Народу за нього не піде. Своєю чергою, чи ж не дивно, що я маю на Нараджі внуків, яких, мабуть, ніколи не побачу? Ти знаєш планети Нараджа, Заале?

— Молодим я виступав там із групою колег-лицеплясів, — відповів Скителі.

— То ти лицепляс, — промовив Фарок. — Тепер зрозуміло, чому мене здивувало твоє обличчя. Нагадало чоловіка, якого я знав колись.

— Дункана Айдаго?

— Його, так. Майстра-мечника на імператорській службі.

— Кажали, що його вбили.

— Кажали таке, — згодився Фарок. — А ти насправді чоловік? Я чував такі розповіді про лицеплясів, що... — І він знизав плечима.

— Ми гермафродити Джадача, — сказав Скителі, — міняємо власну стать, як забажаємо. Зараз я чоловік.

Фарок задумливо стиснув губи й запропонував:

— Наказати принести перекуску? Хочеш води? Охолоджених фруктів?

— Достатньо розмови, — відповів Скителі.

— Бажання гостя — наказ, — промовив Фарок, сідаючи на подушку перед Скителі.

— Благословен хай буде Абу д'Зур, батько Незбагненних Доріг Часу, — сказав Скителі й подумав: *«От! Я прямо сповістив його, що прибуваю від Стернового Гільдії й приношу із собою його прикриття»*.

— Тричі благословен, — відповів Фарок, ритуальним жестом склавши руки на колінах. То були старі руки з дуже вузлуватими жилами.

— Здалеку бачиш лише загальні обриси об'єкта, — промовив Скителі, натякаючи, що хоче обговорити імператорську Твердиню.

— Річ темна й зла з будь-якої відстані сприймається як зло, — відповів Фарок, радячи відкласти розмову.

«Чому?» — здивувався Скителі, проте натомість запитав:

— Як утратив очі твій син?

— Захисники Нараджа вживали каменепали, — сказав Фарок. — Мій син був надто близько. Клятий атом! Навіть каменепали мусили б бути поза законом.

— Вони на самій грані закону, — погодився Скителі. І подумав: *«Каменепали на Нараджі! А нам про це й не казали. Чого цей старий заговорив тут про каменепали?»*

— Я пропонував купити тлейлаксанські очі у ваших майстрів, — говорив тим часом Фарок. — Але в легіонах розповідають, що тлейлаксанські очі поневолюють тих, котрі їх використовують. Мій син казав, що ці очі з металу, а він із плоті, тому така спілка була б грихом.

— Обриси об'єкта повинні відповідати його первісному призначенню, — промовив Скителі, намагаючись повернути розмову до потрібної йому інформації.

Губи Фарока стислися в тонку риску, але він кивнув.

— Говори відверто про що хочеш, — сказав. — Мусимо довіряти твоєму Стерновому.

— Ти коли-небудь входив до імператорської Твердині? — спитав Скителі.

— Я був там, коли ми святкували перемогу над Молітором. Серед усього цього каміння було холодно, попри найкращі космічні обігрівачі з Аа. Попередньої ночі ми спали на терасі Святині Алії. Він там посадив дерева — знаєш, із багатьох світів. Ми, башари, мали на собі нашу найкращу зелену одіж і сиділи за окремими столами. Багато їли й пили, аж забагато. Я бридився деякими речами, які там побачив. Прийшли каліки, притяглися на своїх милицях. Не думаю, що наш Муад'Діб знає, скільки людей через нього окалічило.

— Тобі не сподобалося свято? — спитав Скителі, натякаючи, що знає про фрименські оргії, розігріті пивом із прянощами.

— Це не нагадувало змішування наших душ на січі, — відповів Фарок. — Не було там тау. Гостей розважали дівчата-рабині, а чоловіки розповідали історії про свої битви та старі рани.

— То ти був там, усередині великого кам'яного громаддя? — сказав Скителі.

— Муад'Діб вийшов до нас на терасу. Сказав: «Хай щастить нам усім». Привітальні слова пустелі в цьому місці!

— Ти знаєш, де містяться його приватні апартаменти? — спитав Скителі.

— Глибоко всередині, — відповів Фарок. — Десь глибоко всередині. Кажали мені, що він і Чані ведуть кочівницьке життя, і все це серед мурів своєї Твердині. Публічні аудієнції він дає у Великій Залі. Має зали для прийомів та офіційних зустрічей, а ще внутрішню секцію для зв'язку. Мені казали, що в підземеллях його фортеці, у дуже глибоких підземеллях, є кімната, де він тримає маленького пустельного хробака, оточеного ровом із водою, щоб можна було його отруїти. Отам він читає майбутнє.

«Міфи, перемішані з фактами», — подумав Скителі.

— Його скрізь супроводжують урядовці, — буркнув Фарок. — Клерки, обслуга, обслуга обслуги. Він довіряє лише таким, як Стілгар, котрий був дуже до нього близьким за давніх днів.

— Не тобі, — сказав Скителі.

— Та він, думаю, узагалі забув, що я є на світі, — відповів Фарок.

— А як же він приходить і відходить, коли покидає цю споруду? — спитав Скителі.

— Має маленький майданчик для 'топтерів, що виступає з внутрішньої стіни, — промовив Фарок. — Казали мені, що Муад'Діб нікому іншому не дозволяє кермувати, коли сідає там. Треба вміти спускатися, бо кажуть, що найменший прорахунок скине його вниз зі стрімчака стіни, до одного з цих його клятих садів.

Скителі кивнув. Це, найімовірніше, було правдою. Такий повітряний вхід до імператорського кварталу гарантував потрібний рівень безпеки. Усі Атріди були чудовими пілотами.

— Використовує людей, щоб передавати свої *дистрансові* повідомлення, — вів далі Фарок. — Це приниження людей — вживляти в них хвильові транслятори. Голос людини має бути її власністю. Це ганебно — передавати чиєсь послання, сховане у твоєму голосі.

Скителі знизав плечима. Тепер усі великі держави використовували дистранси. Ніколи не можна сказати наперед, яка перешкода трапиться на шляху між відправником і адресатом. Дистранси звільняли від політичної криптології, бо спиралися на тонкі спотворення природних звукових зразків, які можна найскладнішим способом видозмінити.

— Навіть його податківці вдаються до цього методу, — скаржився Фарок. — За моїх часів дистранси вживляли лише нижчим тваринам.

«Але ж інформацію про прибутки й слід тримати в таємниці, — подумав Скителі. — Не один уряд упав, оскільки люди дізналися про справжній розмір деяких капіталів».

— А що тепер фріменські когорти думають про Муад'Дібів джигад? — спитав Скителі. — Не заперечують проти того, що з їхнього Імператора роблять бога?

— Більшість із них узагалі про це не задумуються, — відповів Фарок. — Джигад для них — те саме, що й для мене колись.

Джерело незвичайних вражень, пригод, багатств. Оця грабенова хатинка, у якій я живу, — Фарок указав на дворик, — коштувала шістдесят лідасів прянощів. Дев'яносто контарів¹! Був час, коли й я увити собі не міг такого маєтку.

Він похитав головою.

На другому кінці подвір'я сліпий юнак загравав на своєму балісеті якусь любовну баладу.

«Дев'яносто контарів, — подумав Скителі. — Як дивно! Звичайно, велике багатство. У багатьох інших світах Фарокова хатинка вважалася б палацом, але величина багатьох речей відносна — навіть контара. До прикладу: хіба ж Фарок знав, звідки прийшла його міра ваги прянощів? Чи задумувався, що півтора контара були колись максимальним вантажем верблюда? Навряд. Можливо, Фарок узагалі ніколи не чув про верблюда чи про Золотий Вік Землі».

Незвично влітаючи слова в ритм мелодії синового балісета, Фарок сказав:

— Я був власником крис-ножа, водяних кілець на десять літрів, списа, що належав колись моєму батькові, кавового сервізу, пляшки з червоного скла, старшої, ніж сягала пам'ять будь-кого на моїй січі. Мав свою частку наших прянощів, але не гроші. Я був багатим, але не знав цього. Були в мене дві дружини: одна простенька й люба мені, друга дурна й уперта, але з тілом й обличчям ангела. Я був фрименським наїбом, вершником хробака, поводителем левіятана й піску².

Юнак по той бік двору підхопив ритм і включив до своєї мелодії.

— Я знав багато речей, не замислюючись про це, — вів далі Фарок. — Знав, що під нашим піском є вода, яку тримають у неволі маленькі творці. Знав, що мої предки приносили незайманих дівчат у жертву Шай-Хулудові... до того, як Лієт-Кайнс

¹ Контар (кантар) — старовинна міра ваги, використовувана на Близькому Сході та в Середземномор'ї. У різних країнах становила від 45 до 320 кг.

² Левіятан (левіафан) — міфічне страховисько, згадуване у Святому Письмі. Пор. з «Чи левіятана потягнеш гачком, і йому язика стягнеш шнуром?» (Книга Йова, 40:25). Згадувані в цій фразі «гачки» нагадують гаки творця, використовувані вершниками хробаків.

припинив це. Недобре, що ми це припинили. Я бачив самоцвіти в пащі хробака. Моя душа мала чотири брами, і я знав їх усі¹.

Він замовк, про щось замислившись.

— А тоді прийшов Атрід зі своєю матір'ю-відьмою, — промовив Скителі.

— Прийшов Атрід, — підтвердив Фарок. — Той, кого ми на нашій січі назвали Усулем, це його ім'я поміж нами. Наш Муад'Діб, наш Магді! А коли він закликав до джигаду, я був одним із тих, котрі питали: «Чого я маю йти, щоб воювати там? У мене там немає родичів». Але пішли інші чоловіки — молодики, друзі, приятелі мого дитинства. Повернувшись, розповідали про дива, про потугу *збавителя* Атріда. Він громив наших ворогів Харконненів. Його благословив Ліет-Кайнс, котрий обіцяв нам рай на нашій планеті. Кажали, що цей Атрід прийшов змінити наш світ і наш Усесвіт, що він був людиною, завдяки якій уночі розцвітуть золоті квіти.

Фарок підняв руки й глянув на долоні.

— Чоловіки показували Перший Місяць і казали: «Душа його там». Тому його й назвали Муад'Дібом. Я тоді не розумів усього цього.

Він опустил руки, позирнувши через дворик на сина.

— У моїй голові не було думок. Я думав лише серцем, пузом і стегнами.

Темп музики, що була тлом їхньої розмови, знову прискорився.

— Знаєш, чому я захопився джигадом? — Очі старого жорстко дивилися на Скителі. — Я чув, що там була річ, яку називають морем. Дуже важко повірити в море, якщо ти жив лише тут, серед наших дюн. У нас немає морів. Люди Дюни нічого не знають про море. Ми знали наші вітрові пастки. Ми збирали воду для великої зміни, що її обіцяв нам Ліет-Кайнс... великої зміни, яку Муад'Діб приніс помахом руки. Я можу собі уявити *канат*²,

¹ Чотири брами — поняття, запозичене з буддизму, що може означати як чотири всеосяжні почуття (любляча доброта, співчуття, симпатія, врівноваженість), так і чотири напрямки (південь, північ, схід і захід).

² Канат — відкритий канал через пустелю зі стабільними умовами транспортування води для поливу (з «Термінології Імперії» до книжки «Дюна»).

воду, що тече каналом на поверхні землі. Відштовхуючись від цього, мій розум може уявити річку. Але море?

Фарок глянув на прозорий дах свого дворики, наче намагаючись злетіти ракетою в зовнішній Всесвіт.

— Море, — сказав він низьким голосом. — Ця картина не поміщалася в моїх мізках. А все ж знайомі мені люди казали, що бачили це диво. Я гадав, що вони брехали, але хотів пересвідчитися сам. Тому я й записався в похід.

Юнак ударив по струнах, закінчивши пісню гучним акордом, і почав нову, з дивним хвилеподібним ритмом.

— І знайшов ти своє море? — спитав Скителі.

Фарок мовчав так довго, що Скителі вже було подумав, що старий не почув його. Музика балісета здіймалася й опадала довкола них, наче приплив. Фарок дихав у її ритмі.

— Був захід сонця, — сказав він нарешті. — Такий захід сонця міг би намалювати один зі старих художників. І був той захід такого червоного кольору, як скло моєї пляшки. А ще золотого... синього. Цей світ звався Ен Фейль, я вів там свій легіон до перемоги. Ми спустилися з гірського перевалу, повітря було пересичене вологою. Я насилу міг дихати ним. А внизу піді мною було те, про що розповідали мені друзі: вода, куди тільки сягало око й ще далі. Ми марширували вниз, до неї. Я зайшов у воду та пив її. Вона була гіркою, і я засмутився. Але це диво ніколи вже мене не покинуло.

Скителі виявив, що поділяє благоговіння старого фримена.

— Я занурився в це море, — сказав Фарок, дивлячись на водні створіння, зображені на мозаїці підлоги. — Один чоловік зайшов у воду... інший із неї вийшов. Я відчував, що пам'ятаю минуле, якого ніколи не було. Дивився довкола очима, які могли прийняти все... геть усе. Я бачив у воді тіло — одного з оборонців, котрих ми вбили. Поблизу трималося на воді поліно — стовбур великого дерева. Я можу зараз заплющити очі й побачити те поліно. З одного боку воно було чорним від вогню. А ще на тій воді був кусень тканини, всього-на-всього жовта ганчірка... подерта, брудна. Я глянув на це все й зрозумів, чого вони там опинилися. Щоб я міг усе це побачити.

Фарок повільно повернувся і, глянувши Скителі в очі, сказав:

— Ти ж знаєш, що Всесвіту ще не завершено.

«Він балакучий, але глибокий», — подумав Скителі й промовив:

— Бачу, це справило на тебе сильне враження.

— Ти тлейлаксу, — відповів Фарок. — Ти бачив багато морів.

Я — тільки це одне, але знаю про море щось таке, чого ти не знаєш.

Скителі відчув, як його охопила незвичайна тривога.

— Мати Хаосу народилася в морі, — сказав Фарок. — Квізара Тафвід стояв поруч, коли я вийшов на берег, стікаючи водою. Він не заходив у море. Стояв на піску... мокрому піску... з кількома іншими людьми, котрі боялися так само, як він. Дивився на мене очима, які знали: я дізнався щось про те, у чому йому було відмовлено. Я став морським створінням і цим налякав його. Море змілило мене від джигаду. Гадаю, що він це побачив.

Скителі усвідомив, що в якусь мить цієї декламації музика припинилася. Його стурбувало, що він не міг точно визначити момент, коли балісет замовк.

Наче це мало якийсь стосунок до його розповіді, Фарок промовив:

— Усі ворота охороняють. До фортеці Імператора немає дороги.

— І в цьому її слабкість, — сказав Скителі.

Фарок витягнув шию, приглядаючись.

— Дорога є, — пояснив Скителі. — Те, що більшість людей, і, сподіваюся, Імператор теж, вірять в інше... працюватиме на нас.

Він потер губи, відчуваючи незвичність обраного ним обличчя. Мовчання музиканта турбувало його. Чи це означало, що син Фарока закінчив передачу? Природно, це була одна з методик: повідомлення стискалося й передавалося разом із музикою. Тепер воно було сприйняте нервовою системою Скителі й мало в належний час спрацювати через дистранси, вбудовані в кору його наднирників. Якщо передача закінчена, він стане контейнером незнайомих слів. Він уже є посудиною, що аж переливається від даних: кожна клітина конспіративної мережі тут, на Арракісі, усі імена, усі контактні фрази — уся життєво важлива інформація.

З цією інформацією вони могли сміливо діяти на Арракісі, захопити піщаного хробака, почати культивуацію меланжу десь там, куди не сягала влада Муад'Діба. Могли зруйнувати монополію,

а тим самим і зламати Муад'Діба. Могли багато чого зробити, маючи цю інформацію.

— У нас тут є жінка, — сказав Фарок. — Хочеш зараз її побачити?

— Я вже її бачив, — сказав Скителі. — Я уважно її вивчив. Де вона?

Фарок клацнув пальцями.

Юнак зайнявся своєю ребекою, потягнувши по ній смичком. Струни заридали музикою семути. Наче притягнута звуками, з-за дверей позаду музики вийшла молода жінка в блакитній сукні. Її цілковито сині очі Ібада заповнювало наркотичне отупіння. Була фрименкою, узалежненою від прянощів, а тепер ще й підхопила інопланетне зло. Її свідомість глибоко занурилася в семуту, загубилася там і попливла за течією екстатичної музики.

— Донька Усайма, — сказав Фарок. — Мій син дав їй наркотик, сподіваючись привернути до себе жінку з Народу, попри його сліпоту. Сам бачиш, то була марна перемога. Те, що він сподівався здобути, здобула семута.

— Її батько не знає? — спитав Скителі.

— Вона й сама не знає, — відповів Фарок. — Мій син навіть їй фальшиві спогади, завдяки яким вона пояснює собі свої відвідини нашого дому. Вважає, що закохана в нього. І її сім'я в це вірить. Вони обурені, бо він не повносправний чоловік, але, звичайно, не втручатимуться.

Поступово музика стихла.

За жестом музики молода жінка сіла біля нього, нахилившись, аби почути, що він їй шепоче.

— Що ти з нею зробиш? — спитав Фарок.

Скителі ще раз пильно оглянув дворик.

— Хто ще є в цьому домі? — звернувся до Фарока.

— Зараз ми всі тут, — сказав Фарок. — Ти не сказав мені, що робитимеш із жінкою. Мій син хоче це знати.

Наче бажаючи відповісти, Скителі витяг праву руку. З рукава одержі вистрелила блискачча голка й встромилася Фарокові в шию. Не було жодного крику, жодної зміни позиції. За хвилину Фарок мав померти, але зараз іще сидів нерухомо, паралізований отрутою.

Скителі повільно звівся на ноги, підійшов до сліпого музики. Юнак далі шепотів щось молодій жінці, коли голка вистрелила в нього.

Скителі взяв молоду жінку за руку, лагідно допоміг їй підвестися і, перш ніж вона на нього глянула, змінив свою подобу. Вона підвелася та, випроставшись і дивлячись лише на нього, запитала:

— Що таке, Фароку?

— Мій син утомився й мусить відпочити, — промовив Скителі. — Ходімо. Повертаймося в дім.

— Ми так любо розмовляли, — сказала вона. — Гадаю, я переконала його прийняти тлейлаксанські очі. Це знову зробить його мужчиною.

— Хіба ж я цього не казав багато разів? — спитав Скителі, ведучи її до задньої кімнати.

Як він із гордістю зауважив, його голос пасував до його рис. Безсумнівно, це був голос старого фримена, який, звичайно, у цю мить уже був мертвим.

Скителі зітхнув. Сказав собі, що все було зроблено зі співчуттям, а жертви знали, яка небезпека їм загрожує. Тепер слід було надати молодій жінці належний їй шанс.

Імперії під час їхнього творення не знають браку цілей. Лише коли вони усталяться, втрачають цілі, які замінює незрозумілий ритуал.

Принцеса Ірулан. Висловлювання Муад'Діба

Алія зрозуміла: засідання Імператорської Ради йшло складно. Відчула, що наростає протистояння, — це було помітно з того, як Ірулан уникала дивитися на Чані, Стілгар нервово перекладав папери, а Пол похмуро зиркав на Квізару Корбу.

Вона сіла в кінці золотого стола Ради, щоб крізь балконні вікна милуватися курним світлом полудня.

Корба, виступ якого вона перервала своїм приходом, продовжував те, що казав раніше Полові:

— От що я маю на увазі, мілорде: богів тепер не так багато, як колись.

Алія засміялася, закинувши назад голову. Цей рух змусив чорний каптур її аби зісковзнути, відкривши обличчя. Сині на синьому «очі прянощів», успадкований від матері овал обличчя під шапкою бронзового волосся, маленький носик і широкий чуттєвий рот.

Колір щік Корби наближався до барви його оранжевої ряс. Він глянув на Алію — достоту як сердитий голомозий гном.

— Знаєш, що кажуть про твого брата? — спитав із притиском.

— Знаю, що кажуть про ваш Квізарат, — відрізала Алія. — Ви не святі, а божі шпигуни.

Корба, попросивши поглядом підтримки Пола, відповів:

— Ми послані у світ заповіддю Муад'Діба, щоб Він спізнав правду про Свій народ, а народ спізнав правду про Нього.

— Шпигуни, — повторила Алія.

Корба ображено промовчав, стиснувши губи.

Пол дивився на сестру, питаючи себе, навіщо вона спровокувала Корбу. І нараз він зауважив, що Алія стала по-справжньому

жіночною, її врода спалахнула першим полум'ям невинної юності. Дивно лише, як міг не помітити цього раніше. Їй було п'ятнадцять, майже шістнадцять. Превелебна Матір, котра не знала материнства, незаймана жриця, об'єкт перемішаного зі страхом поклоніння забобонних мас — Алія Ножа.

— Зараз не час, і це не місце для вибриків твоєї сестри, — озвалася Ірулан.

Пол, не звертаючи уваги на її слова, кивнув Корбі.

— Площа заповнена прочанами. Вийди й проведи їх на молитву.

— Але ж вони чекають *вас*, мілорде, — відповів Корба.

— Надягни свій тюрбан, — сказав Пол. — З такої відстані вони не розрізнять.

Проігнорована Ірулан, стримуючи роздратування, придивлялася, як Корба підводиться, підкорившись наказу. Вона раптом занепокоїлася думкою, що Едрік не зміг приховати її дії від Алії. «Що ми насправді знаємо про цю сестру?» — питала вона себе.

Чані, міцно сплівши руки на колінах, глянула через стіл на Стілгара, свого дядька й міністра державних справ Пола. «Чи довго ще старий фрименський наїб обходитиметься без куди простішого життя своєї пустельної січі?» — міркувала вона, водночас зауважуючи, що чорне волосся Стілгара почало сивіти на скронях, але його очі під тяжкими бровами залишалися прозорливими. То був орлиний погляд дикого краю, а його підборіддя ще зберігало сліди, залишені перебуванням у дистикості.

Знервований увагою Чані, Стілгар оглянув Кімнату Ради. Погляд його впав на балконне вікно, за яким надворі стояв Корба. Той здійняв витягнуті руки в жесті благословення, і гра пообіднього сонця утворила на вікні позаду нього червоний ореол. Якусь мить Стілгару здалося, що Придворний Квізара розп'ятий на вогненному колесі. Корба опустив руки, зруйнувавши ілюзію, але потрясіння Стілгара не зникло. Його думки, супроводжувані гнівним розчаруванням, переходили від прохачів, котрі чекали в Прийомній Залі, до ненависної помпезності, що оточувала престол Муад'Діба.

Стілгар подумав, що, спілкуючись з Імператором, сподівається віднайти в ньому якусь недосконалість чи ваду. Він знав, що це святотатство, але однаково цього прагнув.

Коли Корба повернувся, до кімнати долинуло далеке гудіння натовпу. Коли балконні двері щільно зачинилися за ним, звуки стихли.

Пол провів Квізару поглядом. Корба зайняв своє місце ліворуч від Пола: незворушне темне обличчя, застигли очі фанатика. Насолоджувався миттю релігійної влади.

— Дух осінив нас, — промовив.

— Слава за це Богу, — відповіла Алія.

Губи Корби побіліли.

Пол знову придивився до своєї сестри, намагаючись збагнути її мотиви. І дійшов думки, що під маскою її невинної зовнішності ховається облудність. Вона була витвором тієї ж програми селекції Бене Гессерит, що й він сам. Що дали їй гени Квізац Хадераха? Однак поміж ними існувала ще й таємнича різниця: вона була ще ембріоном в утробі матері, коли та випила сиру меланжеву отруту. Мати і її ще ненароджена донька одночасно стали Превелебними Матерями. Проте одночасність не означала ідентичності.

Колись Алія розповіла йому про цей досвід. Одної страшної миті вона прокинулася до життя, а її пам'ять поглинула незліченні інші життя, засвоєні матір'ю.

«Я стала своєю матір'ю та всіма іншими, — казала вона. — Я була несформованою, ненародженою, але це не завадило мені водномить зістаритися».

Відчувши, що Пол думає про неї, Алія всміхнулася йому. Вираз його обличчя пом'якшився. *«Хіба може хтось реагувати на Корбу інакше, ніж із цинічним гумором?»* — спитав він себе. — *«Що може бути кумеднішим за командос-смертника, перетвореного на священика?»*

Стілгар зашелестів своїми паперами.

— Якщо мій сюзерен дозволить, — сказав. — Це пильні та невідкладні справи.

— Тупайльський договір? — спитав Пол.

— Гільдія тримається думки, що ми повинні підписати цей договір, не уточнюючи розміщення Тупайльської Антанти, — промовив Стілгар. — Ця думка має деяку підтримку серед делегатів Ландсрааду.

— До яких методів тиску ти вдаєшся? — спитала Ірулан.

— Тих, які передбачив для цього мій Імператор, — відповів Стілгар. Суха формальність його відповіді містила в собі всю його неприязнь до принцеси-консорта.

— Мій пане та мужу, — звернулася Ірулан до Пола, змушуючи його приділити їй належну увагу.

«*Підкреслювати титулярну різницю в присутності Чані — це слабкість*», — подумав Пол. У такі хвилини він поділяв Стілгарову антипатію до Ірулан, але ця антипатія була пом'якшена певним співчуттям. Ким же була Ірулан, якщо не пішаком Бене Гессерит?

— Так? — сказав Пол.

Ірулан дивилася на нього.

— Якщо ти призупиниш постачання меланжу...

Чані похитала головою на знак незгоди.

— Ми діємо обережно, — відповів Пол. — Тупайле залишається притулком для переможених Великих Домів. Цей світ є символом святині, найвищої безпеки для всіх наших підданців. Викриття розміщення притулку робить його вразливим.

— Якщо вони можуть переховувати там людей, то можуть ховати й інші речі, — буркнув Стілгар. — Армію, скажімо, або ж початок культивування меланжу...

— Якщо хочеш, щоб люди залишалися миролюбними, — сказала Алія, — не варто заганяти їх у глухий кут.

Шкодувала, що дала втягти себе в суперечку, яку передбачала.

— То ми даремно вели переговори впродовж десяти років? — промовила Ірулан.

— Жоден із вчинків мого брата не є даремним, — відповіла Алія.

Ірулан підхопила перо, стисла його так, що аж побіліли пальці. Пол побачив, що вона бере свої емоції під контроль за методом Бене Гессерит: пильний погляд усередину себе, глибоке дихання. Майже почув, як вона повторює літанію. За мить Ірулан запитала:

— І чого ж ми досягли?

— Ми вивели Гільдію з рівноваги, — сказала Чані.

— Ми хочемо уникнути відкритого протистояння з нашими ворогами, — додала Алія. — Не маємо особливого бажання їх убивати. Достатньо з нас тієї різанини, що вже відбулася під прапором Атрідів.

«*Вона теж це відчуває*, — подумав Пол. Дивно, що вони обоє мають таке почуття обов'язку стосовно цього розбишакуватого

ідолопоклонницького Всесвіту з його екстазами спокою навпереміну з дикими пориваннями. — *Чи повинні ми захистити їх від них же самих?* — питав він себе. — *Вони щомиті граються з порожнечою — порожні життя, порожні слова. Вони надто багато вимагають від мене».*

Щось стиснуло йому горло. Скільки він за цей час втратив? Яких синів? Які мрії? Чи вартувало це тої ціни, яку відкрило йому видіння? Хто запитає тих, котрі житимуть у далекому майбутньому, хто скаже їм: «Але без Муад'Діба вас тут не було б».

— Відмова в меланжі нічого не вирішить, — сказала Чані. — Через це Лоцмани Гільдії втратять можливість бачити часопростір. Ваші сестри втратять своє правдочуття. Деякі люди можуть передчасно померти. Перервуться комунікації. І кого в цьому звинуватять?

— Вони не дозволять, щоб до цього дійшло, — промовила Ірулан.

— Невже? — спитала Чані. — Чому б це? Хіба ж хтось звинуватить Гільдію? Вона буде безпорадною й демонструватиме це.

— Ми підпишемо договір таким, який він є, — сказав Пол.

— Мілорде, — заговорив Стілгар, втупившись у свої долоні.

— Так? — Пол украй уважно прислухався до слів старого фримена.

— Ти володієш певними... силами, — промовив Стілгар. — Чи не можна знайти Антанту, незважаючи на Гільдію?

«Сили!» — подумав Пол. Стілгар не міг прямо сказати: «*Ти ясновидець. Можеш простежити в майбутньому шлях, що веде до Тупайле?*»

Пол дивився на золотаву поверхню стола. Знову те саме: як йому висловити межі невисловлюваного? Чи варто згадувати про фрагментарність — неодмінну долю всіх подібних сил? Як може людина, що ніколи не провиділа майбутнього за допомогою прянощів, уявити собі свідомість, не локалізовану в часопросторі, позбавлену особистих вектор-зображень і всіх пов'язаних із ними чуттів?

Він поглянув на Алію, помітив її увагу до Ірулан. Алія, відчувши його рух, своєю чергою глянула на нього й кивнула в бік Ірулан. Аххх, так: кожна їхня відповідь неодмінно втрапить до одного зі спеціальних звітів, які Ірулан відсилає сестрам Бене Гессерит. Вони все ще шукають ключі до свого Квізац Хадераха.

Усе-таки Стілгар заслужив якоїсь відповіді. Та й Ірулан теж.

— Непосвячені намагаються збагнути ясновидіння як прояв Закону Природи, — сказав Пол, поклавши руки перед собою. — З тим самим успіхом можна б твердити, що це небеса розмовляють із нами, що вміння читати майбутнє є гармонійним проявом суті людини. Іншими словами, ясновидіння є природним наслідком сьогодення, хвиля якого підхоплює нас. Але такі сили не можуть бути використані для досягнення наперед поставлених цілей та задумів. Хіба тріска, підхоплена хвилею, знає, куди вона пливе? Оракул не знає причин і наслідків. Причини перетворюються на енергетичні течії та злиття, місця, де зустрічаються потоки. Приймаючи ясновидіння, ви наповнюєте своє буття концепціями, несумісними з раціоналізмом. Тому ваш інтелект їх відкидає. А вчинивши це, він стає частиною процесу й підкоряється йому.

— Тобто ти не можеш цього зробити? — спитав Стілгар.

— Якби я шукав Тупайле за допомогою ясновидіння, — сказав Пол, звертаючись насамперед до Ірулан, — то це могло б приховати Тупайле.

— Хаос! — запротестувала Ірулан. — Це... нелогічно.

— Я ж казав, що воно не підпорядковується Природним Законам, — промовив Пол.

— Тобто існують межі того, що ти можеш побачити або вчинити, використовуючи свої сили? — спитала Ірулан.

Перш ніж Пол зумів відповісти, заговорила Алія:

— Люба Ірулан, ясновидіння не має меж. Нелогічно? Логічність не є необхідним атрибутом Усесвіту.

— Але ж він сказав...

— Як мій брат може дати тобі точну та вичерпну інформацію про межі чогось, що не має меж? Нескінченність не піддається інтелекту.

«Недобре, що Алія це зробила, — подумав Пол. — Це стривожить Ірулан, її спосіб мислення такий обережний, такий залежний від точно окреслених цінностей». Його погляд помандрував до Корби, котрий сидів у позі релігійної задуми, *слухав душею*. Як Квізарат міг використати цей обмін фразами? Більше релігійної таємничості? Більше страху? Безперечно.

— То ти підпишеш договір у його теперішній формі? — спитав Стілгар.

Пол усміхнувся. Стілгар вирішив закрити питання з ясності. Він націлений лише на перемогу, а не на відкриття істини. Мир, справедливість, розумна монетарна система — ось на чому тримається Стілгарів усесвіт. Він прагне чогось видимого й реального — підпису на договорі.

— Підпишу, — відповів Пол.

Стілгар узяв свіжу папку.

— В останніх повідомленнях наших польових командирів з Іксіанського сектора йдеться про агітацію за конституцію.

Старий фримен глянув на Чані, яка знизала плечима.

Ірулан, котра сиділа в мнемонічному трансі, притиснувши обидві долоні до чола та заплющивши очі, розплющила їх й уважно глянула на Пола.

— Іксіанська Конфедерація обіцяє бути покірною, — сказав Стілгар, — але їхні представники хотіли б обговорити імперську систему оподаткування, яка...

— Хочуть законно обмежити мою Імператорську волю, — промовив Пол. — І хто керуватиме мною — Ландсраад чи ДАПТ?

Стілгар витяг із папки записи на *незнищенному* папері.

— Один із наших агентів надіслав цей меморандум із засідання меншості ДАПТ. — Рівним голосом він зачитав шифровку: — «Слід припинити спроби Трону стати єдиновладним. Ми мусимо сказати правду про Атріда, котрий маневрує, прикриваючись потрібною фікцією: законодавством Ландсрааду, релігійною санкцією та бюрократичними установами». — Він сховав записку в папку.

— Конституція, — пробурмотіла Чані.

Пол глянув на неї, тоді знову на Стілгара. *«Отак джигад сходинить нанівець»*, — подумав він, — *але не настільки швидко, щоб мене порятувати*». Ця думка викликала емоційне напруження. Він згадав свої найперші видіння джигаду, тоді ще майбутнього, жах і обурення, які він тоді відчував. Тепер, звичайно, він бачив страшніші видіння. Жив посеред справжнього, не примарного насильства. Бачив своїх фрименів, настільки заряджених містичною силою, що в релігійній війні вони змітали все на своєму шляху. Тепер він дивився на джигад із нової перспективи: звичайно, він не вічний — усього лише короткий спазм порівняно з вічністю, але за ним маячили жахіття, що перевершували всі минулі.

«І це все во ім'я моє», — подумав Пол.

— Мабуть, вони могли б отримати якийсь конституційний документ, — запропонувала Чані. — Не обов'язково реалізовуваний.

— Обман є інструментом державного управління, — погодилася Ірулан.

— Існують межі влади, до яких завжди рвуться ті, котрі покладають надії на конституцію, — промовив Пол.

Корба, котрий стояв, шанобливо нахилившись, випростався.

— Мілорде?

— Прошу? — промовив Пол, встигнувши подумати: *«Ось воно! Ось той, хто може таємно симпатизувати уявній владі Закону»*.

— Ми могли б розпочати з релігійної конституції, — сказав Корба, — дати щось вірянам, які...

— Ні! — обірвав Пол. — Проведемо це як Розпорядження Ради. Ірулан, ти записуєш?

— Так, мілорде, — відповіла Ірулан, невдоволена нав'язаною їй службовою роллю.

— Конституції стають найбільшою тиранією, — диктував Пол. — Їхня організована сила сягає рівня всезагального домінування. Конституція — це позбавлена свідомості мобілізована соціальна влада. Вона знищує найвищих і найнижчих, нівелює гідність та індивідуальність. Має нестабільний баланс і не має обмежень. У мене, однак, обмеження є. Керуючись бажанням дати своєму народу якомога надійніший захист, забороняю конституцію. Розпорядження Ради, дата, і т. д., і т. д.

— А як щодо іксіанської стурбованості податками, мілорде? — спитав Стілгар.

Пол, змусивши себе відвести увагу від похмурого й сердитого обличчя Корби, сказав:

— Маєш пропозицію, Стіле?

— Мусимо контролювати податки, володарю.

— Наша ціна для Гільдії за мій підпис під Тупайльським договором, — промовив Пол, — це підпорядкування Іксіанської Конфедерації нашому податковому законодавству. Конфедерація не може торгувати без транспорту Гільдії. Заплатять.

— Дуже добре, мілорде, — прокашлившись, Стілгар зайнявся іншою папкою. — Звіт Квізарату про Салусу Секундус. Батько Ірулан проводить зі своїми військами маневри — навчальну висадку.

Ірулан зацікавилася своєю лівою долонею. На її шиї набухла й запульсувала жилка.

— Ірулан, — спитав Пол, — ти продовжуєш твердити, що військо твого батька — лише іграшка?

— Що він може зробити з одним-єдиним легіоном? — промовила вона, глянувши на нього примруженими до розміру щілин очима.

— Може догратися до смерті, — сказала Чані.

Пол кивнув.

— А звинуватять мене.

— Знаю кількох командирів джигаду, — втрутилася Алія, — які рвонули б туди, щойно дізнавшись про такі маневри.

— Але ж це лише поліцейські сили! — запротестувала Ірулан.

— У такому разі їм не потрібна навчальна висадка, — відповів Пол. — Я пропоную, щоб твій наступний лист до батька містив відвертий і прямий виклад моїх поглядів на його делікатне становище.

Вона опустила очі.

— Так, мілорде. Сподіваюся, це покладе кінець непорозумінню. Мій батько цілком міг стати мучеником.

— Ммм, — відреагував Пол. — Без мого наказу моя сестра не пошле повідомлення згадуваним нею командирам.

— Напад на мого батька може спричинити й іншу небезпеку, окрім суто військової, — сказала Ірулан. — Люди починають із певною ностальгією озиратися на добу його правління.

— Одного дня ти зайдеш задалеко, — промовила Чані притаманним їй смертельно серйозним фрименським тоном.

— Годі! — наказав Пол.

Він зважував сенсаційну фразу Ірулан про загальну ностальгію. Ну що ж, якась правда в цьому була. Ірулан іще раз підтвердила свою цінність.

— Бене Гессерит надіслали офіційне прохання, — сказав Стілгар, показуючи ще одну папку. — Хочуть проконсультувати тебе з приводу збереження твоєї генетичної лінії.

— Відправте Сестринству звичайні вибачення, — відповів Пол.

— А чи треба нам так чинити? — втрутилася Ірулан.

— Можливо... настав час обговорити це питання, — сказала Чані.

Пол різко смикнув головою. Вони не могли знати, що це було частиною ціни, яку він іще не зважувався платити, проте Чані не дала себе зупинити:

— Я ходила до молитовної стіни січі Табр, де я народилася. І до лікарів також. Я колінкувала, звернувшись своїми помислами до глибин, де живе Шай-Хулуд. Проте, — вона знизала плечима, — усе марно.

«Наука й марновірство однаково її підвели, — думав Пол. — Чи я теж маю її підвести, не розповівши, що народження спадкоємця Дому Атрідів буде нерозважливим вчинком?»

Глянувши на Алію, він помітив у її очах жаль. Пола болісно вразила думка, що сестра його жаліє. Невже вона теж побачила це жахливе майбутнє?

— Мій володар мусить знати небезпеку для його трону, поки нема спадкоємця, — промовила Ірулан скрадливим тоном, удавшись до Голосу Бене-Гессерит. — Природно, такі питання складно обговорювати, але вони мусять бути порушені. Імператор — це щось більше, ніж просто людина. Він символізує владу, він її очільник. Якщо він помре, не залишивши спадкоємця, наслідком цього буде громадянська війна. Як у такому разі ти можеш любити свій народ, якщо прирікаєш його на таке?

Пол підвівся з-за столу й підійшов до балконних вікон. Надворі вітер прибивав до землі дим міських вогнищ. Небо виглядало як темна срібляста блакить, пом'якшена звіюваним вечорами з-за Оборонної Стіни піском. Він дивився на південь, на схили, що захищали його північні землі від коріолісових вітрів, і питав себе, чи знайдеться подібна стіна, яка оборонила б його спокій.

Рада безмовно очікувала, розуміючи, наскільки він близький до люті.

Пол відчув, що час його підганяє. Він намагався змусити себе повернутися до врівноваженості численних варіантів, щоб спробувати сформувавши нове майбутнє.

«Розлучися... розлучися... розлучися...» — думав він. Що трапилося б, якби він забрав Чані, просто зібрався й покинув усе разом із нею, шукаючи притулку на Тупайле? Але залишиться його ім'я. Джигад знайде нові, страшніші осердя, довкола яких і обертатиметься. Його звинуватять і в цьому теж. Він раптом відчув страх, що, намагаючись здобути будь-яку нову річ, може втрати-

ти найкоштовніше, адже навіть найменший спричинений ним шум може жбурнути Всесвіт у руїну, аж доки він не втратить останньої можливості повернути назад бодай одну його частку.

Площу внизу під ним заповнила низка прочан у зеленому та білому — кольорах хаджу. Вони тяглися за своїм швидконогим арракінським гідом, немов розчленована змія, і нараз нагадали Полу, що його приймальня вже, мабуть, переповнена прохачами. Прочани! Їхні прощі стали для Імперії вартим осуду джерелом багатства. Хадж заповнив космічні шляхи побожними волоцюгами. Вони прибували, прибували й прибували.

«Як це я зміг зрушити все це з місця?» — спитав він себе.

Звичайно, воно зрушилося само собою. Цей порив був закладений у генах, які, можливо, працювали віками, щоб досягти цього короткого спазму.

Спонукувані глибоким релігійним інстинктом, люди прибували, шукаючи свого воскресіння. Тут закінчувалася проща — «Арракіс, місце переродження, місце упокоєння».

Старі в'їдливі фримени запевняли: єдине, що є корисного в прочанах, — це їхня вода.

Пол запитував себе, чого ж насправді шукали прочани? Вони кажуть, що прямують до святого місця. Але ж мусили знати, що ніде у Всесвіті немає Едемського джерела, не існує Тупайле для душі. Вони називали Арракіс місцем незнаного, де мають бути з'ясовані всі таємниці. Це ланка, що зв'язує їхній Усесвіт із наступним. А найстрашніше те, що, покидаючи планету, вони виглядали задоволеними.

«Що ж вони тут знаходять?» — дивувався Пол.

Часто в релігійному екстазі вони сповнювали вулиці дивними криками, так, наче це кричали птахи в якомусь чудернацькому пташнику. Фримени справді називали їх «перелітними птахами». А тих кількох, котрі тут померли, — «крилатими душами».

Зітхнувши, Пол подумав, що кожна підкорена його легіонами планета ставала новим джерелом прочан. Вони рушали на прощу з подяки «за мир Муад'Діба».

Він відчув, що якась його частка занурюється в морозну, покриту інєєм безмежну темряву. Його провидча влада порушила те уявлення про Всесвіт, яке досі мало все людство. Він струснув безпечним Усесвітом, замінивши безпеку своїм джигадом. Він

поборов і перехитрував людський світ своїм ясновидінням, але тепер йому дошкуляла думка, що Всесвіт досі непідвладний йому.

Ця планета, яку він наказав перетворити з пустелі на багатий водою рай, була живою. Її серцебиття таке ж сильне, як у кожної людини. Вона змагається з ним, опирається, вислизає з-під його опіки...

Долоні Пола тихцем торкнулася інша рука. Озирнувшись, він побачив Чані, в очах якої проглядалася стурбованість. Ці очі наче намагалися випити його.

— Коханий, не змагайся зі своєю рух¹, — прошепотіла вона.

Співчуття, що ніби випливало з її дотику, стало для нього рятівним колом.

— Сіхає, — прошепотів він.

— Мусимо якомога швидше піти в пустелю, — тихенько сказала вона. Він стис її руку, щоб за мить відпустити й повернутися до столу. Чані сіла на своє місце.

Ірулан дивилася на розкладені перед Стілгаром папери, її вуста були стиснуті в тонку лінію.

— Ірулан пропонує себе як матір імператорського спадкоємця, — сказав Пол. Глянув на Чані, повернувся до Ірулан, яка уникала його погляду. — Усі ми знаємо, що вона не відчуває любові до мене.

Ірулан замерла.

— Я знаю політичні аргументи, — продовжував Пол. — Але мене турбують аргументи людські. Якби принцеса-консорт не була зв'язана наказами Бене Гессерит, якби вона домогалася цього не через прагнення особистої влади, моя реакція могла б бути іншою. За наявного стану справ я відхиляю її пропозицію.

Ірулан глибоко, з тремтінням зітхнула.

Повертаючись на своє місце, Пол подумав, що ніколи досі не бачив у неї такого слабкого самоконтролю. Нахилившись у її бік, сказав:

— Ірулан, я справді шкодую.

Вона задерла підборіддя й з виразом чистої, без домішок люті прошипіла:

— Я не потребую твого співчуття! — Відтак повернулася до Стілгара: — Є ще щось пильне й важливе?

¹ Рух (з арабської) — один з аспектів людської душі в ісламі.

Не зводячи з Пола очей, Стілгар промовив:

— Ще одне питання, мілорде. Гільдія знову пропонує відрядити офіційного посла сюди, на Арракіс.

— Якесь поріддя глибокого космосу? — спитав Корба, і його голос переповнювала фанатична ненависть.

— Мабуть, що так, — відповів Стілгар.

— Цю справу слід розглянути з особливою обережністю, мілорде, — застеріг Корба. — Раді набів не сподобається присутність гільдієрів на Арракісі. Вони оскверняють саму землю, якої торкаються.

— Вони живуть у своїх контейнерах і не торкаються землі, — сказав Пол, дозволивши своєму голосу виявити роздратування.

— Наїби можуть узяти справу у свої руки, мілорде, — промовив Корба.

Пол гнівно зиркнув на нього.

— Зрештою, вони ж фримени, мілорде, — наполягав Корба. — Ми добре пам'ятаємо, як Гільдія привозила сюди тих, котрі гнобили нас. Ми не забули, як вони нас шантажували, вимагаючи прянощів за збереження наших таємниць від наших ворогів. Вони висмоктували з нас усі соки...

— Годі! — перервав його Пол. — Гадаєш, я забув?

Наче тільки-но зрозумівши значення власних слів, Корба щось незрозуміло пробурмотів, а тоді сказав:

— Даруйте, мілорде. Я не мав на увазі, що ви не фримен. Я не...

— Вони пришлють сюди Стернового, — промовив Пол. — Малоймовірно, щоб Стерновий прибув сюди, якщо запідозрити небезпеку.

Пересохлими від раптового страху вустами Ірулан запитала:

— Ти... *бачив*, як Стерновий прилітає сюди?

— Звичайно ж, я не *бачив* Стернового, — відповів Пол, імітуючи її тон. — Але я можу бачити, де він перебуває й куди вирушає. Нехай вони відправлять до нас Лоцмана. Можливо, я теж якось його використаю.

— Питання вирішено, — підсумував Стілгар.

А Ірулан, закривши долонею посмішку, подумала: *«То це правда. Наш Імператор не бачить Стернового. Вони взаємно сліпі. Змову не буде розкрито»*.

Знову починається драма.

**Імператор Пол Муад'Діб
під час його сходження
на Левиний Престол**

Крізь своє таємне «шпигунське» вічко Алія спостерігала за посольством Гільдії, що церемоніальною ходою рухалося великою прийомною залюю.

Різке сріблясте світло полудня лилося крізь верхній ряд вікон на підлогу, покриту різнокольоровою плиткою: зеленою, синьою та кольору яєчної шкаралупи. Плитка мала імітувати зарослу рястом старицю річки. Де-не-де траплявся яскравий мазок екзотичного кольору, що нагадував птаха чи рослину.

Гільдієри йшли цими плитками, наче мисливці, котрі переслідують свою здобич у дивних джунглях. Утворивши рухому композицію із сірих шат, чорних шат, помаранчевих шат, усі вони оманливо випадковим чином вишикувалися довкола прозорого контейнера, де в оранжевому газі плавав Лоцман-Посол. Контейнер, підтримуваний супровідним полем, тягли двоє вдягнених у сіре працівників посольства. Загалом це нагадувало транспортування в док корабля прямокутної форми.

Просто під вічком Алії, на Левиному Троні, що здійснювався посеред помосту-подіуму, сидів Пол. На Полові була нова офіційна корона з емблемами риби й кулака. Тіло його покривала злотно-жовта мантия. Довкола Імператора мерехтіли особисті щити. Обабіч подіуму та на його східцях вишикувалися дві групи охоронців. Праворуч від Пола, двома сходинками нижче, стояв Стілгар у білому строї, підперезаному жовтим поясом.

Сестринська емпатія підказала їй, що в душі Пола клекоче таке саме хвилювання, яке відчувала вона сама, хоча навряд чи хтось інший помітив би це. Його увага зосередилася на вдягнені-

ному в оранжеве одному з членів процесії, сліпий погляд металевих очей якого не відхилявся ні вліво, ні вправо. Ішов він біля переднього правого кута контейнера, наче представник військового ескорту. Пласке обличчя під в'юнким чорним волоссям, статура, якої не міг приховати оранжевий одяг, усе в ньому, кожен жест кричали про неймовірну схожість.

Це був Дункан Айдаго.

Він не міг бути Дунканом Айдаго, але був ним.

Спогади, поглинуті ще в материнській утробі в мить спричиненої прянощами зміни, дозволили Алії за допомогою *рихані*-дешифрування, яке пробиває всі камуфляжі, розпізнати цю людину. Вона знала, що Пол пізнає його через незліченні особисті переживання, через вдячність за проведену разом із ним юність.

Це був Дункан.

Алія здригнулася. Існувало лише одне пояснення: це був тлейлаксанський гхола, реконструйований із мертвої плоті оригіналу. Оригінал загинув, рятуючи Пола. Це лише витвір аксолотлевих резервуарів.

Гхола крокував, високо, по-півнячому підіймаючи ноги, з настороженістю майстра-мечника. Коли контейнер із Послом зазвер за десять кроків від помосту, він різко зупинився.

За методикою Бене Гессерит, якої вона не могла позбутися, Алія відчула неспокій Пола. Він більше не дивився на постать зі свого минулого. Проте, і не дивлячись, бачив його усім своїм єством. М'язи Пола були напружені так, наче він переборював опір. Кивнувши Послові Гільдії, він промовив:

— Мені сказали, що ваше ім'я — Едрік. Вітаємо вас у нашому дворі в надії, що ця зустріч принесе нам нове взаєморозуміння.

Перш ніж глянути на Пола, Стерновий по-сибаритськи розлігся у своєму оранжевому газі й укинув до рота меланжеву капсулу. Крихітний транслятор, який крутився довкола контейнера з гільдієром, відтворив звуки кашлю, а відтак і тріскучий байдужий голос:

— Схиляюся перед моїм Імператором. Я хотів би вручити йому мої вірчі грамоти, а ще — скромний дарунок.

Службовець передав сувій Стілгару, той прочитав його, насупившись, тоді кивнув Полу. Обидва, Стілгар і Пол, повернулися до гхоли, котрий терпляче стояв унизу під помостом.

— Мій Імператор воістину розпізнав дарунок, — промовив Едрік.

— Ми раді прийняти ваші вірчі грамоти, — сказав Пол. — Поясніть нам значення дарунка.

Едрік перевернувся в контейнері, зосередивши увагу на гхолі.

— Цього чоловіка звати Гайтом, — він побуквено вимовив ім'я. — Згідно з нашими дослідженнями, у нього дуже незвична історія. Був убитий тут, на Арракісі... жахлива рана голови, що потребувало багатьох місяців регенерації. Тіло продано Бене Тлейлакс як тіло майстра-мечника, адепта Школи Гіназ. Дійшло до нашого відома, що це мусить бути Дункан Айдаго, довірений оборонець вашої родини. Ми придбали його як подарунок, гідний Імператора. — Едрік глянув на Пола: — Хіба це не Айдаго, сір?

Самоконтроль і обережність стримали голос Пола:

— У нього є деякі ознаки Айдаго.

«Невже Пол бачить щось таке, чого не бачу я? — дивувалася Алія. — Ні! Це Дункан!»

Чоловік на ім'я Гайт стояв спокійно, металеві очі дивилися перед собою, тіло було розслаблене. Жодним знаком не показував свого розуміння, що це він є предметом обговорення.

— Згідно з нашими найточнішими відомостями, це Айдаго, — сказав Едрік.

— Тепер він зветься Гайтом, — промовив Пол. — Цікаве ім'я¹.

— Сір, невідомо, як або чому тлейлаксу дають імена, — відповів Едрік. — Але імена можна змінювати. Тлейлаксанське ім'я неважливе.

«Це тлейлаксанська річ, — думав Пол. — У цьому й проблема».

Бене Тлейлакс не надто переймалися природою речей. Добро й зло мали в їхній філософії дивні значення. То що ж вони вбували в плоть Айдаго — із заміром чи задля примхи?

Пол глянув на Стілгара, зауваживши забобонний страх фримена. Схоже, що фрименській гвардії передалося відлуння цього

¹ Арабською мовою схоже слово вимовляється як «хая, хаят» і означає «життя». Крім того, ім'я «Гайт» можна розглядати як часткову й приблизну анаграму імені «Дункан Айдаго», а підкреслена небезпека, прихована в ньому, фонетичною схожістю з англійським *hate* — ненависть.

почуття. Напевне, Стілгар зараз розмірковує про непотребні звичаї гільдієрів, тлейлаксу й гхол.

Повернувшись до гхоли, Пол спитав:

— Гайт — це єдине твоє ім'я?

На темному обличчі гхоли з'явилася спокійна усмішка. Металеві очі піднялися, сфокусувалися на Полові, але їхній погляд залишався механічним:

— Так мене називають, мілорде: Гайт.

Алія затремтіла у своєму темному шпигунському закутку. Це був голос Айдаго, тембр звуку цілком відповідав тому, що був записаний у кожній клітинці її тіла.

— Чи буде приємно мілордові, — додав гхола, — якщо я скажу, що його голос приносить мені задоволення? Бене Тлейлакс каже, що це свідчення того, що я вже чув цей голос... раніше.

— Але ти не знаєш цього напевне, — промовив Пол.

— Я нічого не знаю напевне про моє минуле, мілорде. Мені було пояснено, що я не можу нічого згадати про моє колишнє життя. Усе, що в мене залишилося від минулого, — це схеми, вбудовані в гени. Існують, однак, ніші, до яких можуть припасуватися колись знайомі речі. Голоси, місця, їжа, обличчя, звуки, дії — меч у моїй руці, панель керування 'топтером.

Відмітивши, як пильно гільдієр дивиться на цей обмін фразами, Пол спитав:

— Ти розумієш, що тебе подарували?

— Це було мені пояснено, мілорде.

Пол відкинувся назад, спершись руками об підлокітники трону.

«Хіба я щось заборгував тілу Дункана? — питав він себе. — Цей чоловік помер, рятуючи моє життя. Але ж це не Айдаго, це гхола».

А все-таки були це тіло й розум, що навчили Пола літати на 'топтері так, наче на власних крилах. Пол знав, що він не міг би орудувати мечем без суворого вишколу, який дав йому Айдаго. Гхола. Тіло, багато вражень від якого можуть виявитися фальшивими, стосовно якого легко помилитися. Старі асоціації зберігатимуться. *Дункан Айдаго*. Це не стільки маска, яку носив гхола, скільки вільний одяг, що мав би приховувати особистість. На вигляд ця особистість відрізнялася від того, що тлейлаксу в ній приховали.

— Як ти можеш служити нам? — спитав Пол.

— Згідно з побажаннями мілорда та моїми можливостями.

Алія, заглядаючи зі свого потаємного сховку, була зворушена аурую сором'язливості, що витала довкола гхоли. Вона не помітила жодного фальшу. Цей новий Дункан Айдаго аж світився абсолютною невинністю. Оригінал був дитям цього світу, небезгрішним паливодою. Але це тіло було очищеним від усього такого. Вийшла чиста дошка, на якій тлейлаксу написали... що саме?

Вона відчувала приховані загрози в цьому подарунку. Це була тлейлаксанська річ. Тлейлаксу завжди проявляли небезпечну відсутність моральних застережень. Їхніми діями могла керувати необмежена цікавість. Вони хвалилися, що з відповідної людської сировини могли зробити *що завгодно* — як демонів, так і святих. Продавали ментатів-убивць. Створили вбивцю-лікаря, подолавши при цьому кондиціонування Сукської школи, яке позбавляє людину здатності відбирати чуже життя. До числа їхніх витворів входили щонайдогідливіші слуги, піддатливі сексуальні іграшки для будь-яких забаганок, солдати, генерали, філософи, а за потреби — навіть моралісти.

Пол ворухнувся й глянув на Едріка:

— Чого навчений цей *дарунок*? — спитав він.

— Якщо мілорд буде ласкавий, — відповів Едрік, — тлейлаксу для власної розваги витренували цього гхолу як ментата й дзен-сунітського філософа. Так вони хотіли підсилити його таланти мечника.

— Вони досягли успіху?

— Не знаю, мілорде.

Пол зважував відповідь. Правдочуття казало йому: Едрік щиро вірить, що гхола — Айдаго. Але було ще щось. Води Часу, крізь які рухався цей Стерновий-провидець, натякали на загрози, не розкриваючи їх. Гайт. Тлейлаксанське ім'я натякало на небезпеку. Пол відчув спокусу відмовитися від подарунка. Але навіть будучи під впливом спокуси, він знав, що вибере інший шлях. Дім Атрідів має зобов'язання перед цим тілом — факт, добре відомий ворогові.

— Дзен-сунітський філософ, — задумався Пол, іще раз поглянувши на гхолу. — Ти дослідив свою роль і мотиви?

— Я зі смиренністю сприймаю свою службу, сір. Я очищений розум, звільнений від імперативів мого людського минулого.

— Ти волів би, щоб ми називали тебе Гайтом чи Дунканом Айдаго?

— Мілорд може називати мене, як забажає, бо я не є іменем.

— Але тобі *подобається* ім'я «Дункан Айдаго»?

— Гадаю, що таким було моє ім'я, сір. Воно личить мені. Але... це викликає дивні відчуття. На мою думку, кожне ім'я несе в собі стільки ж неприємного, скільки й приємного.

— А що приносить тобі найбільше задоволення? — спитав Пол. Гхола несподівано засміявся, відповідаючи:

— Знаходити в інших знаки, які розкривають моє колишнє «я».

— І ти бачиш тут такі знаки?

— О, так, мілорде. Ваш помічник Стілгар вагається між підозрою та захопленням. Він був другом мене колишнього, але це тіло гхоли відштовхує його. Ви, мілорде, захоплювалися тим, ким я був колись... і ви йому довіряли.

— Очищений розум, — промовив Пол. — Як може очищений розум віддати себе нам у неволю?

— Неволю, мілорде? Очищений розум вирішує, перебуваючи в оточенні невідомих величин і без знання причин і наслідків. Хіба це неволя?

Пол насупився. Це було дзен-сунітське висловлювання: загадкове, влучне, повністю занурене у віру, яка заперечувала об'єктивність будь-якої розумової діяльності. *Без знання причин і наслідків?* Такі думки шокували. *Невідомих величин?* Кожне рішення, навіть і ясновидче, містить невідомі величини.

— І все ж таки чи ти вважав би за краще, якби ми називали тебе Дунканом Айдаго? — спитав Пол.

— Ми живемо завдяки відмінностям, мілорде. Виберіть ім'я для мене.

— Нехай тоді твоїм ім'ям застається тлейлаксанське. Гайт — це ім'я, що схиляє до обережності.

Гайт схилився й відійшов на крок назад.

Алія здивувалась: *«Як він довідався, що розмову закінчено? Я знала це, бо знаю мого брата. Але ж там не було жодного знаку, який міг би прочитати чужий. Невже це знав Дункан Айдаго в ньому?»*

Пол повернувся до Посла й сказав:

— Для вашого посольства було відведено приміщення. Нашим бажанням є якомога швидше приватно проконсультуватися з вами. Ми пошлемо за вами. Дозвольте вас поінформувати, перш ніж почуєте це з невідповідного джерела, що Превелебну Матір Сестринства, Гая Єлену Могіям, було усунуто з гайлайнера, яким ви прилетіли. Це було зроблено за нашим наказом. Її присутність на вашому кораблі буде однією з тем наших переговорів.

Помахом лівої руки Пол відіслав посланця.

— Гайте, — сказав Пол, — залишися тут.

Обслуга Посла віддалилася, тягнучи на буксирі контейнер. Едрік перетворився на оранжевий силует в оранжевому газі — очі, рот, плавний помах кінцівками.

Пол дивився їм услід, аж поки масивні двері не зачинилися за останнім гільдієром.

«*Ось я й зробив це*, — думав Пол. — *Я прийняв гхолу*». Без сумніву, тлейлаксанське творіння було наживкою. Дуже ймовірно, що таку ж роль відіграла ця стара відьма, Превелебна Матір. Але це був час Таро, що його він передбачив в одному зі своїх найперших видінь. Кляте Таро! Воно каламутило води Часу, аж доки ясновидець насилу міг розгледіти майбутнє на годину вперед. «Чимало риб заковтнуло наживку й урятувалося», — нагадав він собі. А Таро працювало і на нього, так само як і проти нього. Того, чого не бачив він, інші теж можуть не побачити.

Гхола стояв, повернувши голову вбік, і чекав.

Стілгар, ідучи сходами, затулив собою гхолу від погляду Пола й промовив чакобса — мисливською мовою їхнього січового минулого:

— Це створіння в контейнері довело мене до дрозі, володарю, але цей *дарунок*! Відішли його геть!

Тією ж мовою Пол відповів:

— Я не можу.

— Айдаго помер, — наполягав Стілгар. — Це не Айдаго. Дозволь мені взяти його воду для племені.

— Гхола — це моя проблема, Стіле. Твоя проблема — наш в'язень. Я хочу, щоб Превелебну Матір якомога пильніше охороняли люди, яких я натренував протистояти підступам Голосу.

— Мені це не подобається, володарю.

— Я стерегтимуся, Стіле. Дивися, щоб і ти теж був обережним.

— Гаразд, володарю, — Стілгар зійшов зі сходів на підлогу зали, пройшов поруч із Гайтом, понюхав його й вийшов.

«Зло розпізнається за запахом», — подумав Пол. Стілгар здійняв зелено-білий стяг Атрідів над дюжиною світів, але залишався забобонним фрименом, непідвладним жодним філософським тонкощам.

Пол вивчав дарунок.

— Дункане, Дункане... — прошепотів він, — що вони з тобою зробили?

— Дали мені життя, мілорде, — відповів Гайт.

— Але навіщо вони навчили тебе й передали нам? — спитав Пол.

Гайт стиснув губи, а потім сказав:

— Щоб я вас знищив.

Відвертість цієї фрази вразила Пола. Але як іще міг відповісти дзен-сунітський ментат? Навіть буди гголою, ментат не міг казати нічого, крім правди, тим паче ментат із внутрішнім спокоєм дзен-суніта. То був людський комп'ютер, розум і нервова система, пристосовані до виконання завдань, які колись давно давали ненависним машинам. А те, що він заодно ще й дзен-суніт, гарантувало подвійну чесність... якщо тільки тлейлаксу не вбудували в цю плоть чогось іще дивнішого.

Чому, наприклад, у нього механічні очі? Тлейлаксу вихвалялися механічними очима свого виробництва, запевняючи, що вони перевершують оригінал. Дивно лише, що самі вони їх не використовують.

Пол глянув на шпигунське вічко Алії. Він прагнув її присутності та порад, адже ці поради не були б затуманені почуттям відповідальності й обов'язку.

Він іще раз подивився на гхолу. Такий подарунок не жарт. Чесний у найнебезпечніших запитаннях.

«Я знаю, що це спрямована проти мене зброя, — подумав Пол, — але це нічого не змінює».

— Що я маю робити, аби захиститися від тебе? — спитав він. Це була пряма мова, без імператорського «ми»: просто запитання, яким він міг би заморочити давнього Дункана Айдаго.

— Відішліть мене геть, мілорде.

Пол заперечно похитав головою.

— Як ти мене знищиш?

Гайт глянув на вартових, які після відходу Стілгара пересунулися ближче до Пола. Обернувся, обвів залу поглядом, перевів свої металеві очі на Пола, кивнув.

— Це місце, де людина віддаляється від інших людей. І воно свідчить про таку потугу, яку можна споглядати, лише пам'ятаючи про скінченність усіх речей. Чи мій пан здобув це становище завдяки своїм талантам провидця?

Пол забарабанив пальцями по підлокітниках трону. Ментат шукав даних, але запитання його стривожило.

— Я здобув це становище завдяки сильним рішенням... які не завжди впливали з інших моїх... здібностей.

— Сильні рішення... — промовив Гайт. — Це гартує людське життя. Але, нагріваючи шляхетний метал і даючи йому повільно остигати, без занурення в холодну воду, його можуть зробити м'яким.

— Ти хочеш замити мені очі дзен-сунітським лепетом? — спитав Пол.

— Дзен-суніти знають інші шляхи дослідження, ніж замилювання очей.

Пол провів язиком по губах, глибоко вдихнув і привів свої думки до притаманної ментатам рівноваги. Довкола нього кружляли заперечні відповіді. Ніхто не сподівався, що він бігцем мчатиме за гголою, занедбавши інші обов'язки. Ні, це не так. Чому він ментат-дзен-суніт? Філософія... слова... споглядання... внутрішній пошук... Йому також бракувало вихідних даних.

— Потребуємо більше даних, — пробурмотів він.

— Потрібні ментатові факти не можна намести мітелочкою, як ото мимоволі збирають пилок на одязі, коли проходять через квітуче поле, — сказав Гайт. — Пилок слід уважно збирати й аналізувати під багаторазовим збільшенням.

— Мусиш навчити мене дзен-сунітської риторики, — промовив Пол.

Металеві очі Гайта на мить сяйнули в його бік, а тоді він промовив:

— Мілорде, так, можливо, і було задумано.

«Притупити мою волю словами й ідеями?» — спитав себе Пол.

— Ідей найбільше слід боятися, коли вони стають діями, — сказав він уголос.

— Відішліть мене від себе, сир, — озвався Гайт голосом Дункана Айдаго, який непокоївся за свого «юного пана».

Пол відчув, що потрапив у пастку цього голосу. Не міг відіслати його від себе, навіть коли це був голос гхоли.

— Залишишся, — сказав він, — і ми обоє будемо обережними. Гайт уклонився, скоряючись.

Пол глянув на шпигунське вічко, благаючи очима, щоб Алія взяла *дарунок* у свої руки та витягла з нього всі таємниці. Гхоли були примарами, якими лякали дітей. Ніколи не думав, що познайомиться з одним із них. Щоб його збагнути, мусив вивчитися над співчуттям... і не був певен, що зможе це зробити. Дункан... Дункан... Чи була хоча б часточка Айдаго в цій скроєній до ладу плоті? Та й не плоть це насправді... це саван у формі тіла. Айдаго вічно лежатиме мертвим на долівці Арракінської печери. З металевих очей дивився його привид. У цій воскреслій плоті поруч жили дві істоти, і одна з них була загрозливою, ховаючи свою силу та справжню суть за єдиною й неповторною зовнішністю.

Заплющивши очі, Пол дозволив давнім видінням просочитися крізь його свідомість. І нараз духи любові та ненависті почали фонтаном вистрілювали з глибин схвильованого моря — і жодна скеля не височіла над цим хаосом, і жодного тобі надійного місця, з якого можна б розирнутися посеред буремних вод.

«Чому жодне видіння не показало мені цього нового Дункана Айдаго? — питав він себе. — Хто приховує Час від ясновидця? Очевидно, інші ясновидці».

Пол розплющив очі й запитав:

— Гайте, ти маєш здібності провидця?

— Ні, мілорде.

У його голосі звучала щирість. Звичайно, гхола міг і не знати, що володіє цими здібностями. Але це заважало б йому виконувати обов'язки ментата. Яким же був прихований задум?

Давні візії кружляли довкола Пола. Чи доведеться йому взяти страшний шлях? Спотворений Час натякав на роль гхоли в цьому жахливому майбутньому. Невже це безвихідь, хай що б він зробив?

Розлучися... розлучися... розлучися...

Ця думка забриніла йому в голові.

Алія сиділа вгорі у своїй схованці, спершись підборіддям на ліву руку й дивлячись на гхолу. Магічна привабливість Гайта вразила і її. Тлейлаксанська реставрація дала йому юність і виразну невинність, що промовляли до неї. Вона зрозуміла безсловесне благання Пола. Коли оракул підводить, удаються до послуг справжніх шпигунів і фізичних сил. Однак вона задумувалася, звідки взялося в неї бажання прийняти цей виклик. Вона відчувала прагнення бути поруч із цим *новим* чоловіком, може, навіть торкнутися його.

«Він небезпечний для нас обох», — подумала Алія.

Правда страждає від надто прискіпливого аналізу.

Давня фрименська приказка

— Превелебна Матір, я тремчу, побачивши вас за таких обставин, — сказала Ірулан.

Вона стояла у дверях камери, оцінюючи за методикою Бене Гессерит різні аспекти приміщення. То був триметровий куб, спеціальними інструментами вирізаний у жилкуватій коричневій скелі під імператорською Твердиною. Що ж до вмеблювання, то воно зводилося до одного блаженного плетеного крісла, зайнятого зараз Превелебною Матір'ю Гаєм Єленою Могіям, ліжка з коричневим покривалом, на якому було розкладено нову колоду карт Таро Дюни, та ще крана з лічильником води над умивальником і влаштованого пофрименському туалету з ущільнювачами для утримування вологи. Усе було скромним і примітивним. Чотири загратовані світлокулі, прикріплені на стелі по кутках камери, випромінювали жовте саяво

— Ти послала звістку леді Джессіці? — спитала Превелебна Матір.

— Так, хоча я не сподіваюся, що вона бодай пальцем ворухне проти свого первістка, — відповіла Ірулан, а відтак глянула на карти. Вони сповіщали, що вищі сили повернулися до прохачів спиною. Карта Великого Хробака лежала під Безлюдними Пісками. Карти радили набратися терпіння. *«Невже потрібне аж Таро, щоб це зрозуміти?»* — спитала вона себе.

Охоронець стояв зовні, заглядаючи крізь метаскляне віконце у дверях. Ірулан знала, що були там ще й інші спостерігачі. Вона довго все обдумувала й планувала, перш ніж зважилася прийти сюди. Однак вирішила, що в тому, аби залишитися остеронь, крілася своя небезпека.

Превелебна Матір занурилася в праджня-медитацію¹, водночас розкладаючи й аналізуючи Таро. Завдяки цьому заспокоїлася, хоча й відчувала, що не залишить Арракіс живою. Може, її провидчі сили невеликі, але каламутна вода — це каламутна вода. Окрім того, завжди zostавалася літанія проти страху.

Вона все ще обдумувала послідовності дій, що привели її до цієї камери. У свідомості клубочилися темні підозри (а Таро натякало на їхню обґрунтованість). Невже це все запланувала Гільдія?

У приймальному приміщенні гайлайнера її чекав Квізара: жовта риза, на голомозій голові тюрбан, цілковито сині очі-намистини, улесливе кругле обличчя, видублене вітром і сонцем Арракіса. Він глянув із-над цибулеподібного кухлика накритої стюардом пряної кави, якусь мить придивлявся до неї, а тоді поклав кухлик із кавою.

— Ви Превелебна Матір Гай Єлена Могіям?

Повторивши подумки ці слова, вона оживила ту мить у своїй пам'яті. Горло їй стис неприємний спазм страху. Як один з улюбленців Імператора довідався про її присутність на гайлайнері?

— Дійшло до нашого відома, що ви на борту корабля, — сказав Квізара. — Невже ви забули, що вам заборонено ступити ногою на святу планету?

— Я не на Арракісі, — відповіла вона. — Я пасажирка гайлайнера Гільдії у вільному космосі.

— Мадам, такого поняття, як вільний космос, не існує.

Вона читала в його голосі ненависть, змішану з глибокою підозрою.

— Муад'Діб править усюди, — сказав він.

— Але ж моя мета не Арракіс, — заперечила вона.

— Арракіс — це мета всіх, — відповів Квізара. На якусь мить вона злякалася, що зараз він почне декламувати їй містичний путівник пілігрима, призначений для прочан (на цьому кораблі їх було кілька тисяч).

¹ Праджня — буддійське поняття, що означає вищу трансцендентальну інтуїтивну просвітлену мудрість, у якій відсутні будь-які ознаки або якості.

Але Квізара витяг з-під ризи золотий амулет, поцілував його, торкнувся ним свого чола й підніс до правого вуха, слухаючи. Потім знову сховав амулет у давньому місці.

— Вам наказано зібрати ваш багаж і супроводжувати мене на Арракіс.

— Але ж у мене справи деінде!

Вона вже запідозрила підступи Гільдії... чи, може, усе відкрилося завдяки якимсь трансцендентним силам Імператора або його сестри. Можливо, Стерновий усе-таки не зумів приховати змову. Алія, ота гидь, безперечно мала здібності Превелебної Матері Бене Гессерит. Що відбувається, коли ці здібності поєднуються із силами, які працюють у її братові?

— Негайно! — гримнув Квізара.

Усе в ній аж кричало, забороняючи робити бодай крок на цю кляту пустельну планету. Саме тут леді Джессіка повстала проти Сестринства. Тут вони втратили Пола Атріда, Квізац Хадераха, якого намагалися створити впродовж багатьох віків ретельної селекції.

— Негайно, — погодилася вона.

— Часу обмаль, — сказав Квізара. — Коли Імператор наказує, усі його підданці підкоряються.

Отже, наказ віддав Пол!

Подумала, чи не варто поскаржитися Лоцману-Командирові Гільдії, але її стримала даремність цього жесту. Що може вдіяти Гільдія?

— Імператор проголосив, що я повинна померти, ступивши на Дюну, — спромоглася вона на останнє відчайдушне зусилля. — Ви самі про це згадували. Прирікаєте мене на смерть, забираючи туди.

— Не кажіть більше нічого, — наказав Квізара. — Усе передвизначено.

Знала, що так вони завжди говорять про імператорські накази. *Передвизначено!* Так сказав святий правитель, чиї очі прозрівають майбутнє. Буде те, що мусить бути. Адже він бачив це, хіба ні?

З почуттям, наче вона заплуталася у власноручно сплетеній сіті, підкорилася.

А ця сіть стала камерою, яку змогла відвідати Ірулан. Превелебна Матір побачила, що Ірулан дещо постаріла з часу їхньої

зустрічі на Валасі IX. Від куточків її очей бігли нові лінії смутку. Ну що ж... час глянути, чи ця сестра Бене Гессерит зуміє виконати свої обітниці.

— Мені доводилося мешкати й у гірших квартирах, — сказала Превелебна Матір. — Ти прийшла від імені Імператора? — Вона дозволила своїм пальцям рухатися, наче від хвилювання.

Ірулан прочитала рух тих пальців, і її власні пальці стрепенулися, відповідаючи, а натомість уголос вона сказала:

— Ні, я прийшла, тільки-но почула, що ви тут.

— Імператор не розсердиться? — спитала Превелебна Матір. Її пальці знову рухалися — владно, наполегливо, вимогливо.

— Нехай гнівається. Ви були моєю вчителькою в Сестринстві, як і вчителькою його власної матері. Невже він вважає, що я відвернуся від вас, як це зробила вона?

Ірулан продовжила розмову пальців, перепошуючи й благаючи.

Превелебна Матір зітхнула. Зовні це виглядало як зітхання бранки, котра оплакує свою долю, але насправді стосувалося Ірулан. Марно було сподіватися, що це знаряддя зуміє зберегти дорогоцінний генотип Імператора Атріда. Попри свою вроду, принцеса була програвшим варіантом. Під маскою сексуальної привабливості ховалася плаксива скандалістка, котра більше переймалася словами, ніж діями. Усе-таки Ірулан залишалася бене-гессериткою, а Сестринство тримало в резерві деякі технології, що дозволяли використовувати навіть не надто вдалі свої знаряддя як страхування під час реалізації життєво важливих планів.

Прикриваючись дріб'язковою розмовою про м'якше ліжко й кращу їжу, Превелебна Матір вдалася до всього свого арсеналу переконання й звеліла вивчити можливість братерсько-сестринського схрещення (Ірулан ледь трупом не впала, почувши цей наказ).

«Я теж мушу мати свій шанс!» — наполягала вона пальцями.

«Ти мала свій шанс», — заперечила Превелебна Матір. І дала їй чіткі вказівки. Чи Імператор сердиться колись на свою конкубіну? Його унікальні сили мусять прирікати його на самотність. З ким він може розмовляти, сподіваючись на розуміння? Очевидячки, із сестрою. Вона поділяла цю самотність. Слід

використати глибину їхнього зв'язку. Необхідно створити можливості для їхнього конфіденційного спілкування. Організовувати інтимні зустрічі. Необхідно вивчити можливість ліквідації підложниці. Горе зруйнує традиційні бар'єри.

Ірулан протестувала. Якщо Чані буде вбито, підозри відразу ж упадуть на принцесу-консорта. Окрім того, були й інші проблеми. Чані почала харчуватися за давньою фрименською дієтою, що мала посприяти вагітності. Ця дієта не давала можливості домішувати контрацептиви. Усунення стримувальних засобів зробить Чані ще фертильнішою.

Превелебна Матір обурилася й заледве приховала гнів, тим часом як її пальці продовжували наказувати. Чому цю інформацію не було передано їй на початку їхньої розмови? Як Ірулан може бути такою дурепою? Якщо Чані зачне й народить сина, Імператор оголосить дитину своїм спадкоємцем!

Ірулан протестувала, запевняючи, що вона розуміє небезпеку, але таким чином гени можуть бути врятовані від цілковитого зникнення.

«*До дідька таку глупоту!*» — вибухнула Превелебна Матір. Хто знає, які домінанти, яку генетичну плутанину Чані може передати дитині зі свого дикого фрименського штаму? Сестринство мусить мати тільки чисту лінію! На додачу законний спадкоємець оживить амбіції Пола, спонукаючи його до нових зусиль у справі консолідації Імперії. Змовники не можуть дозволити собі такого відступу.

«Цікаво, як же я можу стримати Чані від цієї дієти?» — захищалася Ірулан.

Але Превелебна Матір не мала настрою вислуховувати виправдання. Ірулан негайно ж дістала вичерпні інструкції, що протиставити цій новій загрозі. Якщо Чані зачне, до її їжі чи напою слід ввести абортів. Або це, або вона мусить бути вбита. Жодним чином не можна допустити появи спадкоємця трону такого походження.

«Абортивний засіб такий же небезпечний, як і відкритий напад на конкубіну», — опиралася Ірулан, тремтячи від самої думки про спробу вбивства Чані.

То Ірулан боїться небезпеки? Превелебна Матір хотіла знати це напевне, її пальцемова виражала глибоку зневагу.

Розлючена Ірулан просигналізувала, що знає свою ціну як представниці королівської родини. Невже змовники хочуть даремно втратити такого цінного агента? Невже її викинуть геть? А як інакше зможуть так зблизька стежити за Імператором? А може, вони вже впровадили до імператорського дому нового агента? Якщо це так, то тепер її можна використати востаннє, хай навіть не надіючись на успіх?

«На війні ціни змінюються, як і сфери застосування», — заперечувала Превелебна Матір. Найбільшою загрозою для них зараз є те, що Дім Атрідів зміцнить свою імператорську лінію. Сестринство не може допустити такого ризику. І ця загроза висить не над самим лише генотипом Атрідів. Якщо Пол закріпить престол за своєю родиною, Сестринство на кілька сотень років може забути свої програми.

Ірулан зрозуміла цей аргумент, але не могла відкараскатися від думки, що принцесу-консорта вирішено виміняти на щось значніше. «Чи пов'язане це якимось чином із гголою?» — ризикнула запитати вона

«Невже Ірулан вважає, що Сестринство складається з ідіоток? Коли це їй не казали того, що вона *має* знати?» — поцікавилася Превелебна Матір.

«Це не відповідь, а зізнання в тому, що від мене щось приховують», — відмітила Ірулан. І це означає: вона знатиме лише те, що мусить знати, і нічого більше.

«Наскільки вони впевнені, що гхола спроможний знищити Імператора?» — спитала Ірулан.

«З таким самим успіхом можна питати, чи спроможний на знищення меланж», — відбила закид Превелебна Матір.

Ірулан зрозуміла, що в цій різкій відповіді міститься тонкий натяк. Цей бене-гессеритський «дидактичний батіг» проінформував її, що вона мусила давно вже збагнути зв'язок між прянощами й гголою. Меланж був цінним, але до його ціни входило також узалежнення. Меланж продовжував життя на роки чи навіть десятиліття, але все це було лише іншим різновидом смерті.

Гхола теж має смертоносну цінність.

«Очевидним способом уникнення небажаного народження є вбивство майбутньої матері ще до зачаття», — просигналізувала Превелебна Матір, знову переходячи в наступ.

«Звичайно, — подумала Ірулан. — Якщо зважишся витратити певну суму, здобудь за неї якомога більше».

Очі Превелебної Матері, темні із синім блиском меланжевої залежності, вдивлялися в Ірулан, оцінюючи, вичікуючи, спостерігаючи за найменшими дрібницями.

«Вона читає мої думки, — збентежено подумала Ірулан. — Вона навчала мене й спостерігала за мною під час навчання. Вона знає: я розумію, що тут вирішено. А зараз лише спостерігає, аби побачити, як я відреагую на це розуміння. Що ж, я прийму його як принцеса й бене-гессеритка».

Ірулан змусила себе всміхнутися, а відтак підвелася й подумки повторила промовистий вступний абзац із літанії проти страху: *«Я не повинна боятися. Страх убиває розум. Страх — це маленька смерть, що веде до повного самозабуття. Я зазирну в очі своєму страху».*

Коли спокій повернувся, подумала: *«Нехай спробують мене викинути. Я покажу їм, чого варта принцеса. Можливо, вони придбають за мене більше, ніж сподіваються».*

Після кількох незначущих слів, які мали закінчити розмову, Ірулан пішла.

Коли вона вийшла, Превелебна Матір повернулася до своїх карт Таро, розклавши їх «вогненним вихором». У Великому Аркані відразу ж отримала Квізац Хадераха. Карта лежала поруч із Вісімкою Кораблів: ошукана й зраджена сивіла. Недобрий знак — карти сповіщали про таємні ресурси її ворогів.

Відвернувшись від карт, вона просто сиділа й з тривогою питала себе, чи, бува, Ірулан не згубить їх?

Фримени вбачають у ній втілення Землі, напівбогиню, котра особливо опікується племенами, які вона має захищати усією своєю грізною силою. Вона Превелебна Матір їхніх Превелебних Матерів. Для прочан, котрі шукають її, прагнучи, аби вона повернула їм чоловічу міць або ж учинила безплідних плідними, вона є формою антиментата. Живе завдяки обмеженості аналітичного пізнання. Вона втілення граничного напруження. Вона незаймана діва й повія, дотепна, вульгарна, жорстока... у своїх примхах руйнівна, наче коріолісова буря.

Звіт Ірулан про святу Алію Ножа

Одягнена в чорне Алія стояла, немов чатовий, на південному помості свого храму, Пророчого Святилища, яке когорти фрименів Пола збудували для неї при стіні його цитаделі.

Вона ненавиділа цю частину свого життя, але не могла уникнути храму, не погубивши їх усіх. Прочани (а бодай би їх!) із кожним днем ставали все численнішими. Нижній портик храму був заповнений ними вщерть. Поміж них никали всілякого штибу торгівці, серед яких не бракувало дрібних ворожок, гаруспиків, ворожбитів, — заробляли собі на життя вбогим наслідуванням Пола Муад'Діба та його сестри.

Алія зауважила, що найпопулярнішим товаром, який пропонували перекупники, були червоні та зелені упаковки нових карт Таро Дюни. Вона задумалася над цим. Хто заповлонив цими картами ринок Арракіса? Чому вони так поширилися саме в цей час і в цьому місці? Можливо, щоб скаламутити Час? Залежність від прянощів завжди тягла за собою певну схильність до віщування. Фримени шаліли на цьому пунктику. Чи ж це випадок, що стільки їх розважалося знаками й ворожбою тут і зараз? Вирішила за першої ж нагоди пошукати відповідь.

З південного сходу віяв вітер, а радше незначні залишки вітру, втишеного Оборонною Стіною, яка високо здіймалася в цьому

північному краю. Її обвід оранжево виблискував крізь тонку імлу куряви, підсвіченої пізнім надвечірнім сонцем. Гарячий вітер торкався щік Алії, і вона затужила за піском, за безпекою відкритих просторів.

Залишки сьогодення натовпу почали спускатися широкими, зробленими із зеленого каменю сходами до нижчого портика. Ішли поодинокі й групами, кілька затрималося, щоб глянути на сувеніри та святі амулети на розкладках вуличних крамарів, дехто радився з тими дрібними ворожбитами, які ще зоставалися. Прочани, прохачі-супліканти, міщухи, фримени, крамарі, котрі позамикали свої ятки, — усі вони творили довгу безладну вервечку, яка тяглася обсадженою пальмами алеєю до центру міста.

Очі Алії вибирали з натовпу фрименів, помічаючи застиглий вираз забобонного страху на їхніх обличчях, напівдикунську звичку триматися осторонь інших. Вони були її силою, а водночас загрожували їй. Фримени все ще ловили величезних хробаків для їзди, розваги й жертвоприношень. Не терпіли чужо-світських прочан, насилу витримували городян із грабенів та суходолів, ненавиділи цинізм, який бачили на обличчях вуличних крамарів. Ніхто не зачіпався з диким фрименом навіть у такому натовпі, що юрмився у Святилищі Алії. На Святому Майдані не було жодних ножів, але тіла знаходили... пізніше.

Розходячись, натовп здіймав куряву. До ніздрів Алії долинув запах кременю, викликавши черговий напад туги за відкритими *бледами*. Вона усвідомила, що її відчуття минулого загострилося після появи гхоли. Скільки було радощів за тих нескутих днів, перш ніж її брат сів на трон, скільки було часу для жартів, для дрібниць, часу для втіхи з холодного ранку чи заходу сонця... часу... часу... часу... Навіть небезпека була тоді доброю — чиста небезпека з відомих джерел. Не треба було продиратися до меж яснovidіння, дивитися крізь щільні запони на бентежні проблиски майбутнього.

Добре висловили це дикі фримени: «Чотири є речі, яких неможливо приховати, — кохання, дим, вогнений стовп і людина, що йде відкритим бледом».

З раптовим відчуттям відрази Алія зійшла з помосту в затінок Святилища, пройшла вздовж балкона, який вів до сяючої опа-

лесцентним блиском Пророчої Зали. Пісок на плитах скрипів їй під ногами. *Прохачі завжди наносять піску до Святих Кімнат!* Не зважаючи на слуг, охоронців, послушників, уусюдисущих жерців-сикофантів Квізарату, вона заглибилась у спіральний коридор, що звивався до її особистих кімнат. Там, серед канап, ворсистих килимів, наметових завіс і пам'яток із пустелі, вона відіслала фрименських амазонок, яких Стілгар призначив її особистими охоронницями. *Радше сторожовими псами!* Відходячи, ті бурчали й опиралися, але боялися її більше, ніж Стілгара. Залишившись на самоті, зняла із себе все, залишивши тільки повішений на шиї крис-ніж у піхвах, а тоді кинула одіж на підлогу й пішла у ванну.

Знала, що він близько, — туманна постать чоловіка, якого відчувала у своєму майбутньому, але не бачила його. Її дратувало, що жодна провидча сила не могла зробити цю постать тілесною. Відчувала його лише несподівано, на мить, коли читала життя інших. Або ж натикалася на його тінь у самотній напівтемряві, де її невинність лучилася із жагою. Він ховався десь за неусталеним обрієм, і вона відчувала, що коли понад силу напружить свої здібності, зуміє його побачити. Він був *там*, безперервно штурмуючи її свідомість: шалений, небезпечний, аморальний.

У ванні її огорнуло вологе й тепле повітря. Ось звичка, якої вона навчилася від сутностей у пам'яті — незліченних Превелебних Матерів, нанизаних на її свідомість, як перли у сяючому намисті. Вода, тепла вода в заповненій ванні прийняла її тіло, коли вона прослизнула всередину. Воду оточували зелені плиточки з фігурками червоних риб. У цьому приміщенні було стільки води, що старі фримени обурилися б, довідавшись, що вся ота вода призначена лише для миття людської плоти.

Він близько...

Вона подумала, що це її хіть бореться з цнотливістю. Її плоть прагнула коханця. Секс не мав жодної таємничості для Превелебної Матері, котра керує січовими оргіями. *Інші її свідомості*, що пізнали *тау*, могли задовольнити її цікавість аж до найменших дрібниць. Це відчуття близькості було лише плотською забаганкою. Тіло шукало іншого тіла.

Потреба дій переборолала викликану теплою водою сонливість.

Зненацька Алія вистрибнула з купелі та пішла, як була, мокра й гола, до тренувальної кімнати, що примикала до її спальні. Кімната, простора й світла, містила розмаїті хитромудрі пристосування, що допомагали адепті Бене Гессерит налаштовуватися на повну фізичну та духовну готовність. Мнемонічні підсилювачі, цифрові млинки з Ікса, призначені для збільшення сили та чутливості пальців рук і ніг, синтезатори запахів, тактильні сенсори, поля температурного градієнта, зрадосхеми, що не дають устатитися непотрібним звичкам, які можна виявити, тренажери альфа-ритму, кліп-синхронізатори, щоб удосконалити сприйняття світла, темряви й кольорів спектра.

На одній зі стін її власною рукою була написана десятисантиметровими літерами й мнемонічною фарбою ключова пам'ятка з бене-гессеритського «Кредо»: «До нас усі методи навчання спотворювалися інстинктом. Ми навчилися навчатися. До нас інстинкт, що гнав уперед науковців, мав обмежений обсяг уваги — часто не довше одного життя. Їм були недоступні проекти тривалістю в п'ятдесят чи більше поколінь. Їхня свідомість не містила концепції тотального тренування м'язів і нервів».

Увійшовши в тренувальну кімнату, Алія піймала власне відображення, тисячократно помножене кришталевими призмами фехтувального дзеркала, що погойдувалося в центрі цільового манекена. Побачила довгу шпагу, яка чекала на підпорці навпроти пристрою, і подумала: *«Так! Працюватиму до знемоги — вишу тіло й очищу розум»*.

Шпага добре лягла в руку. Вона вийняла крис-ніж із піхов на грудях, узяла його в ліву руку, кінчиком шпаги вдарила по кнопці активації. Увімкнене поле щита цільового пристрою почало розростатися, повільно й твердо відпихаючи її зброю.

Призми блищали. Пристрій пересунувся вліво.

Алія повела за ним кінчиком довгої шпаги; інколи вона навіть думала, що пристрій ось-ось оживе. Але це були лише сервомотори й складні ланцюги рефлекторів, запроектовані так, щоб відволікти її погляд від небезпеки, заплутати й тим самим навчити. Це був інструмент, що віддзеркалював її реакції, анти-я, котре рухалося, як вона, балансуючи світлом на

призмах, пересуваючи ціль, відповідаючи своїм уколом на її укол.

З призм назустріч їй нараз вдарило багато клинків, але справжнім був лише один. Вона відбила удар справжнього клинка, ковзнула шпагою за щит пристрою, торкнувшись цілі. Ожив світловий маркер: він був червоний і яскраво мерехтів серед призм... щоб сильніше відволікати увагу.

Манекен знову атакував, рухаючись зі швидкістю одної поділки — тепер трохи швидше, ніж раніше.

Вона відбила удар і, забувши про обережність, пересунулася до небезпечної зони. Здобула очко, скориставшись крис-ножем.

З призм засвітили два вогники.

Пристрій знову збільшив швидкість, під'їхавши на своїх роликах уперед, притягнутий, наче магнітом, рухами її тіла й кінчиком її клинка.

Атака-парад¹-контрудар.

Атака-парад-контрудар...

Тепер світили вже чотири вогники, а пристрій ставав усе небезпечнішим, з кожним вогником рухаючись усе швидше, утворюючи все більше зон дезорієнтації.

П'ять вогників.

На її голій шкірі блищав піт. Зараз вона існувала у всесвіті, виміри якого були накреслені грізним вістрям: ціль, босі стопи на підлозі тренувальної кімнати, відчуття / нерви / м'язи / рух проти руху.

Атака-парад-контрудар.

Шість вогників... сім.

Вісім!

Вона ніколи раніше не ризикувала з «вісімкою».

У глибині її свідомості наростало почуття тривоги, вимагаючи припинити це шаленство. Пристрій, що складався з призм і цілі, не міг мислити, щадити чи жаліти когось. Та й клинком він обладнаний справжнім. Заміна його чимось безпечнішим позбавила б це тренування сенсу. Це атакуюче вістря може поранити й убити. Але найкращі фехтувальники Імперії припиняли тренування, коли засвічувався сьомий вогник.

¹ У фехтуванні парад — дія, якою відбивають (парирують) атаку супротивника.

Дев'ять!

Алію охопило почуття найвищого піднесення. Атакуюче вістря й ціль розмазалися, зробилися плямами поміж плям. Вона відчувала, що клинок у її руці наче живий. Став антипристроєм. Не вона орудувала клинком — це він орудував нею.

Десять!

Одинадцять!

Щось зблиснуло за її плечем, сповільнилося в ореолі щита, пробилось крізь нього й ударило в кнопку дезактивації. Вогники потьмяніли. Призми й ціль крутнулися та завмерли.

Алія обернулася, розлючена вторгненням, але її реакція стрімко перетворилася на захоплення високим талантом того, хто метнув цього ножа. Був це досконало гарний кидок, точно розрахований, достатньо швидкий, щоб пролетіти крізь щит, але не настільки швидкий, щоб щит міг його відбити.

І торкнутися одноміліметрової кнопки на цільовому пристрої з одинадцятьма вогниками.

Алія відчула, як її емоції та напруження гаснуть подібно до вогників цільового манекена. За мить вона перестала дивуватися, побачивши, хто метнув ножа.

За дверима тренувальної кімнати стояв Пол, а за три кроки позаду нього — Стілгар. Очі її брата примружилися від гніву.

Усвідомивши свою наготу, Алія хотіла було щось на себе накинути, а тоді вирішила, що це смішно. Побачене очима з пам'яті не зітреш. Вона повільно вклала крис-ніж у піхви на грудях.

— Я мала здогадатися.

— Гадаю, ти знаєш, наскільки небезпечним це було, — сказав Пол. Він не поспішав, читаючи реакцію на її обличчі й тілі: барву почервонілої від напруження шкіри, вологу пишність губ. То була хвилююча жіночність, якої він досі не помічав у сестрі. Дивно було дивитися на людину, настільки йому близьку, і більше не впізнавати в ній тих її рис, які здавалися такими усталеними й звичними.

— Це було божевільям, — прохрипів Стілгар, підходячи до Пола.

За гнівними словами приховувалося захоплення, Алія помітила це і в очах Стілгара.

— Одинадцять вогників! — промовив Пол, хитаючи головою.

— Я б і до дванадцяти дійшла, якби ти не втрутився, — відповіла вона. Під його пильним поглядом вона почала повертатися до нормального стану. — А навіщо в цій клятій штуці стільки вогників, якщо їх не можна випробувати?

— Бене-гессеритка не знає причин використання відкритих необмежених систем? — спитав Пол.

— Ти, мабуть, ніколи не пробував більше, ніж сім! — промовила вона, знову розсердившись. Його уважна турботливість почала її дратувати.

— Лише раз, — сказав Пол. — Гурні Галлек застукав мене на десяти. Покарання достатньо мене присоромило, тож я навіть зараз не скажу тобі, що він зробив. Якщо вже зайшла мова про сором...

— Наступного разу ти, можливо, постукаєш, — відрізала вона. Пройшовши повз Пола до спальні, Алія знайшла вільну сіру одежину, прослизнула в неї й узялася розчісувати волосся перед дзеркалом на стіні. Уся спітніла, вона відчула раптом сум, наче після коїтусу. А за якийсь час їй захотілося лише ще раз скупатися... і спати.

— Чого ви прийшли? — спитала вона.

— Мілорде, — озвався Стілгар, і в його голосі з'явилася якась дивна нотка, що змусила Алію обернутися й ще раз на нього глянути.

— Ірулан натякнула нам, що варто сюди піти, — сказав Пол, — хоча це й може здатися дивним. Вона вірить, а здобута Стілом інформація начебто підтверджує, що наші вороги невдовзі спробують...

— Мілорде! — повторив Стілгар, цього разу різкіше.

Коли її брат запитально повернув голову, Алія далі дивилася на старого фрименського наїба. Щось у ньому змусило її усвідомити, наскільки він первісний. Стілгар вірив, що надприродний світ поряд, по сусідству. Цей світ розмовляв із ним простою поганською мовою, розвіюючи всі сумніви. Натомість природний Всесвіт, у якому він перебував, був шаленим, нестриманим, далеким від загальноприйнятої в Імперії моралі.

— Так, Стіле, — сказав Пол. — Хочеш розповісти їй, чому ми прийшли?

— Зараз не слушна пора для таких розмов, — відповів Стілгар.

— Що не так, Стіле?

Стілгар продовжував дивитися на Алію.

— Володарю, чи ти осліп?

Пол обернувся до сестри, відчуючи, що переповнює його бентега. Зі всіх його радників лише Стілгар смів розмовляти з ним подібним тоном, але навіть Стілгар зважав на ситуацію.

— Їй потрібен чоловік! — бовкнув Стілгар. — Якщо не вийде заміж, і то якомога швидше, матимемо з нею клопоти.

Алія різко повернулася, її обличчя запаленіло. *«Як він сміє мене зачіпати?»* — подумала вона. Бене-гессеритський самоконтроль був не досить сильним, щоб запобігти її реакції. Як Стілгар це зробив? Він же не володів Голосом. Вона відчувала сум'яття й гнів.

— Слухайте великого Стілгара! — сказала вона, відвернувшись від співрозмовників і помітивши у своєму голосі сварливу ноту, якої не могла приховати. — Поради для дів від фримена Стілгара!

— Я люблю вас обох, тому й кажу, — відповів він із глибокою гідністю в голосі. — Я не став би вождем фрименів, якби не знав, що зводить разом чоловіків і жінок. Для цього не потрібні жодні таємничі сили.

Пол обмірковував Стілгарові слова, подумки ще раз прокручував побачене, аналізував свою власну, безперечно чоловічу реакцію на рідну сестру. Так, довкола Алії витав якийсь сексуальний неспокій, щось дике й свавільне. Що змусило її ввійти до тренувальної зали оголеною? І так нерозважливо ризикувати життям! Одинадцять вогників у фехтувальних призмах! Позбавлений розуму автомат постав у його думках зі всіма атрибутами древнього страховища. У цьому столітті подібні пристрої вважали допустимими, позаяк на них усе ще зостався слід давньої аморальності. Колись ними керував штучний розум, комп'ютерний інтелект. Батлеріанський Джигад покінчив із цим, але не зміг розвіяти аури аристократичного пороку, притаманної таким речам.

Очевидно, Стілгар мав рацію. Треба шукати чоловіка, гідного Алії.

— Я про це подбаю, — запевнив Пол. — Ми порозмовляємо про це з Алією наодинці.

Алія повернулася, пильно глянула на Пола й зосередилася. Знаючи, як працює його розум, усвідомила, що рішення стосовно неї прийняв ментат — цей людський комп'ютер, який, зібравши докупи незліченні клаптики інформації, зробив свій аналіз. Цей процес був неунікним і таким же закономірним, як рух планет. Було в ньому щось від устрою Всесвіту — неминуче й вражаюче.

— Володарю, — промовив Стілгар, — можливо, ми...

— Не зараз, — буркнув Пол. — Зараз маємо інші проблеми.

Розуміючи, що її логічному мисленню не дорівнятися до мислення Пола, Алія на бене-гессеритський лад змусила себе відволіктися від того, що трапилося за останні кілька хвилин.

— Вас прислала Ірулан? — запитала вона, відчувуючи приховану небезпеку вже в самій цій думці.

— Непрямо, — відповів Пол. — Інформація, яку вона нам передала, підтверджує наші підозри, що Гільдія має намір спробувати вкрасти хробака.

— Вони планують викрасти малого й запустити цикл створення прянощів в іншому світі, — сказав Стілгар. — Це означає, що вони знайшли планету, яку вважають годящою.

— Це означає, що вони мають спільників серед фрименів! — зауважила Алія. — Жоден чужосвітянин не впіймає хробака.

— Це зрозуміло й без слів, — заявив Стілгар.

— Ні, зовсім ні, — промовила Алія, обурена такою нездогадливістю. — Поле, ти, звичайно...

— Щось іде під укїс, — сказав Пол. — Ми це не відучора знаємо. Я ніколи не *бачив* цієї іншої планети, і це мене непокоїть. Якщо вони...

— *Це* тебе непокоїть? — спитала Алія. — Воно означає тільки те, що її розташування маскує Лоцман, як і їхні святині та приtulки.

Стілгар розкрив було рота, а відтак не промовивши навіть слова, закрив його, приголомшений тим, що обоє його кумирів піддалися блюзнірській слабкості.

Пол, відчувши Стілгарів неспокій, промовив:

— Маємо невідкладну проблему! Аліє, я хотів би почути твою думку. Стілгар пропонує розширити наше патрулювання у відкритих бледах і посилити охорону січей. Можливо, тоді нам вдасться викрити групу висадки й запобігти...

— Ними керуватиме Стерновий? — спитала Алія.

— Вони доведені до розпачу, хіба ні? — згодився Пол. — *То-му* я тут.

— *Бачать* щось, чого не бачимо ми?

— Саме так.

Алія кивнула, згадавши свої думки про Таро Дюни, і швидко виклала свої побоювання.

— На нас накидають покривало, — сказав Пол.

— За належного патрулювання, — зважився заговорити Стілгар, — ми могли б запобігти...

— Ми нічому не можемо запобігти... ніколи, — промовила Алія. Їй не подобався теперішній Стілгарів спосіб мислення, його обмеженість, що не дозволяла помічати очевидні речі. Це не той Стілгар, якого вона пам'ятала.

— Ми мусимо рахуватися з тим, що вони роздобудуть хробака, — промовив Пол. — Інше питання, чи зуміють розпочати меланжевий цикл на іншій планеті. Їм потрібно буде щось більше, ніж хробак.

Стілгар переводив погляд із брата на сестру. Завдяки екологічному мисленню, прищепленому йому січовим життям, він зрозумів їхні міркування. Пійманий хробак не міг би жити без частки Арракіса — піщаного планктону, маленьких творців та всього іншого. Для Гільдії це була неабияка проблема, але не непосильна. Його щоразу більший неспокій лежав в іншій сфері.

— Отже, твої видіння не викривають співучасті гільдієрів? — спитав він.

— Прокляття! — вибухнув Пол.

Алія вивчала Стілгара, відчуваючи в його свідомості варварську односторонність думок. Він був розіп'ятий на вірі в чародійство. Магія! Магія! Заглянути в майбутнє — це те саме, що вкрасти священний вогонь із храму. Це вкрай небезпечна спокуса, що загрожує згубою й втратою душі. З безформної й небезпечної далечини вихоплювалося щось таке, що мало форму й силу. Але Стілгар почав відчувати за незнаним обрієм інші сили, можливо, іще могутніші. Його Королева-Чаклунка і Приятель-Чародій проявили небезпечно слабкість.

— Стілгаре, — сказала Алія, змагаючись його втримати, — ти стоїш у долині між дюнами. Я ж стою на вершині. Я бачу те,

чого ти не бачиш. І, крім усього іншого, бачу гори, що закривають далечінь.

— Є речі, приховані від тебе, — сказав Стілгар. — Ти завжди це казала.

— Будь-яка сила обмежена, — відповіла Алія.

— І небезпека може надійти з-за гір, — промовив Стілгар.

— Схоже на це, — погодилася Алія.

Стілгар кивнув, утупившись поглядом у Полове обличчя.

— Але що б не прийшло з-за гір, воно мусить перетнути дюни.

Правління, що базується на пророцтвах, є найнебезпечнішою у Всесвіті грою. Ми не вважаємо себе достатньо мудрими та сміливими, щоб гратися в неї. Описані тут засоби для регуляції менш важливих справ близькі до межі того, на що ми відважуємося, здійснюючи правління. Зважаючи на це, ми користуємося принципами Бене Гессерит і розглядаємо різні світи як генофонди, джерела вчителів та учнів, джерела можливостей. Наша мета не правління, а використання цих генофондів, навчання й звільнення від усіх обмежень, що зв'язують підданців і правителів...

«Оргія як знаряддя мистецтва політики», розділ III для Гільдії Лоцманів

— Тут помер ваш батько? — спитав Едрік, висилаючи зі свого контейнера променевий вказівник до викладеного коштовностями знака на одній із рельєфних карт, що прикрашали стіну приймального салону Пола.

— Це святина, у якій покоїться його череп, — відповів Пол. — Мій батько помер, будучи ув'язненим на фрегаті Харконнена, в улоговині під нами.

— О, так, тепер я згадав цю історію, — промовив Едрік. — Він начебто вбив старого барона Харконнена, свого смертельного ворога.

Сподіваючись, що він не надто сильно виявив жах, який викликали в нього закриті приміщення, Едрік перевернувся в оранжевому газі та перевів погляд на Пола — той самотньо сидів на довгому дивані в сіро-чорні смуги.

— Барона вбила моя сестра, — таким же байдужим голосом поправив Пол, — перед битвою під Арракіном.

«І чому, — питав він себе, — цей гільдієрський рибочоловік знову роз'ятрує давні рани в цьому місці і в цей час?»

Здавалося, що Стерновий програвав битву, намагаючись утримати на припоні свої нерви. Зникли ліниві риб'ячі рухи їхніх

попередніх зустрічей. Його крихітні оченята бігали туди-сюди, щось шукаючи й зважуючи. Помічник, який його супроводжував, стояв оддалік, біля строю охоронців, під стіною ліворуч від Пола. Цей помічник непокоїв Пола: масивна товста шия, тупе порожнє обличчя. Він увійшов у салон, час від часу штовхаючи контейнер, який тримало супровідне поле. Хода незвична, руки в боки.

«*Скителі*, — так називав його Едрік. — *Ад'ютант Скителі*».

Зовнішність ад'ютанта волала про дурість, але його видавали очі. Насміхалися з усього, що бачили.

— Ваша наложниця виглядала задоволеною виступом лицеплясів, — промовив Едрік. — Я радий, що зміг подарувати їй цю невелику розвагу. Мене особливо втішила її реакція від огляду власного обличчя, повтореного всією трупом водночас.

— Хіба ж не кажуть боятися гільдієрів, із дарами прибулих? — спитав Пол.

Він згадав виступ лицеплясів у Великій Залі, котрі ввійшли в костюмах і подобах карт Таро Дюни. Вони стрімко поділилися й закружляли залом, відтворюючи начебто випадкові картини, які потім розгорнулися у вогненні вихори й древні ворожбитські комбінації. У наступному номері взяли участь владарі: парад королів та імператорів з обличчями як на монетах, офіційні та штивні, але навдивовижу плинні. Не обійшлося й без жартів: копіювання обличчя й тіла Пола, а потім Чані, повторена вздовж усієї зали; пройшов навіть Стілгар — справжній Стілгар при цьому бурчав і виглядав зніченим, тим часом як усі інші реготали.

— Але ж наші подарунки зроблені з дружніми намірами, — заперечував Едрік.

— Наскільки ж ви дружні? — спитав Пол. — Гхола, якого ти нам вручив, вірять, що він був спроектований, аби знищити нас.

— Знищити вас, сір? — перепитав Едрік, увесь утілення чемної уваги. — Хіба можна знищити бога?

Стілгар, котрий саме ввійшов, зупинився й глянув на охоронців. Вони перебували значно далі від Пола, ніж слід було. Розсерджений, він наказав їм підійти ближче.

— Усе гаразд, Стіле, — Пол здійняв руку. — Це лише дружня розмова. Підштовхнеш контейнер Посла до краю мого дивана?

Обдумуючи наказ, Стілгар побачив, що контейнер Стернового опиниться між Полом і кремезним ад'ютантом, надто близько до Пола, але...

— Усе гаразд, Стіле, — повторив Пол і зробив рукою умовлений жест, який перетворював наказ на обов'язковий імператив.

Рухаючись із помітною нехиттю, Стілгар наблизив контейнер до Пола. Йому не подобався вміст контейнера, так само як сильний меланжевий запах довкола нього, тому він зайняв позицію побіля кута контейнера, під репродукційним пристроєм, що кружляв собі, відтворюючи слова Стернового.

— Убити бога, — промовив Пол. — Дуже цікаво. Але хто стверджує, що я бог?

— Ті, котрі вам поклоняються, — сказав Едрік, значуще дивлячись на Стілгара.

— Ти теж у це віриш? — спитав Пол.

— Не час з'ясовувати, у що я вірю, сір, — відповів Едрік. — Але більшості спостерігачів здається, що ви шляхом змови намагаєтесь витворити із себе бога. Постає запитання, чи може зробити таке будь-який смертний... безкарно?

Пол окинув гільдієра пильним поглядом. Огидне створіння, але в спостережливості йому не відмовиш. Він не раз і сам запитував про це себе, проте бачив достатньо альтернативних Часоліній, що загрожували чимось значно гіршим, ніж схвалення власного обожнення. Значно гіршим. Не були то, однак, проторені дороги, які міг прозріти Стерновий. Дивно. Навіщо він про це запитав? Чого хоче домогтися Едрік подібним зухвальством? Думки Пола розбіглися: змах (за цим стоять тлейлаксанські спілки), змах (на дії Едріка вплинула остання перемога джигаду в Сембу), змах (продемонстрували себе різні бене-гессеритські символи віри).

Його комп'ютерна свідомість узялася обробляти багато тисяч бітів інформації, що змінювалася блискавично. Цей процес зайняв не більш ніж три секунди.

— Стерновий ставить під сумнів те, що явило ясновидіння? — спитав Пол, зіштовхуючи Едріка на слизький ґрунт.

Запитання справді спантеличило Стернового, але він вдало викрутився, виголосивши довгий афоризм:

— Жодна розумна людина не ставить під сумнів факту ясновидіння, сір. Пророчі видіння відомі людям від найдавніших часів. Вони спроможні заплутати нас, коли ми найменше цього сподіваємося. На щастя, у нашому Всесвіті є інші сили.

— Могутніші за ясновидіння? — з натиском спитав Пол.

— Якби ясновидіння було єдиною й всесильною силою, сір, воно б самозничилося. Нічого іншого, крім ясновидіння? До чого його можна застосувати, за винятком його власних дегенераційних починань?

— Це типово для людей, — погодився Пол.

— Воно в кращому разі нестабільне, — промовив Едрік, — навіть якщо його не сплутують із галюцинаціями.

— Невже мої видіння — лише галюцинації? — спитав Пол з удаваним сумом у голосі. — Чи ти маєш на увазі, що галюцинують ті, хто мені поклоняється?

Стілгар, відчуваючи зростаюче напруження, на крок підійшов до Пола, зосередивши увагу на гільдієрі, котрий лежав у контейнері.

— Ви перекручуєте мої слова, сір, — запротестував Едрік. У його словах бриліло щось дивне, схоже на погрозу.

«Невже замах? — задумався Пол. — Не посміють! Хіба що, — він глянув на своїх охоронців, — використовують для мого усунення сили, які повинні мене охороняти».

— Але ж ти звинувачуєш мене в змові задля витворення із себе бога, — промовив Пол, знизивши голос так, щоб його чули тільки Едрік і Стілгар. — Змові?

— Я, можливо, невдало висловився, мілорде, — сказав Едрік.

— Але знаменно, — відповів Пол. — Цей вислів твердить, що ти сподіваєшся від мене найгіршого.

Едрік вигнув шию й з острахом скосив очі на Пола.

— Люди завжди сподіваються найгіршого від багатих і могутніх, сір. Кажуть, що за цим можна розпізнати аристократа: він проявляє лише ті свої вади, які сприяють його популярності.

Обличчя Стілгара пересмикнулося.

Глянувши на старого фримена, Пол відчув думки й гнів, що тихо, але виразно промовляли в його свідомості: як сміє цей гільдієр казати таке Муад'Дібу?

— Очевидно, ти не жартуєш, — промовив Пол.

— Жартую, сір?

Пол раптом відчув, що в роті йому пересохло. У кімнаті нараз наче побільшало людей, бо повітря, яким він дихає, пройшло через надто вже багато легень. З Едрікового контейнера струменів нестерпний запах меланжу.

— І хто ж мої поплічники в цій змові? — невдовзі спитав він. — Чи ти вважаєш таким Квізарат?

Едрік знизав плечима, сколихнувши оранжевий газ довкола своєї голови. Зі Стілгаром, здається, усе гаразд, хоча фрімен продовжував свердлити очима гільдієра.

— Ти натякаєш, що мої місіонери Святого Ордену, *геть усі*, виголошують хитромудрі брехні? — наполягав Пол.

— Це питання кожної окремої людини й залежить від її власних зацікавленості та щирості, — відповів Едрік.

Стілгар поклав руку на крис-ніж під одягом.

Хитнувши головою, Пол промовив:

— То ти звинувачуєш мене в нещирості?

— Я не певен, чи *звинувачення* є адекватним словом, сір.

«*Цьому створінню не бракує відваги!*» — подумав Пол, а вголос сказав:

— Звинувачення це чи ні, але ти твердиш, що я й мої єпископи не кращі за спраглих влади розбійників.

— Спраглих влади, сір? — Едрік знову глянув на Пола. — Влада має тенденцію до ізоляції тих, у кого її надто багато. Правителі з часом втрачають ясне уявлення про дійсність... і падають зі своїх тронів.

— Мілорде, — буркнув Стілгар, — ти страчував людей і за менше!

— Людей — так, — погодився Пол. — Але ж це Посол Гільдії.

— Він звинувачує тебе в безбожному ошуканстві!

— Мене цікавить його спосіб мислення, Стіле. Стримай свій гнів і зоставайся насторожі.

— Як накаже Муад'Діб.

— Поясни мені, Лоцмане, — промовив Пол, — як могли ми підтримувати це гіпотетичне ошуканство на таких величезних відстанях у просторі й часі, не маючи змоги спостерігати за кожним місіонером, щоб дослідити кожен нюанс у кожній квізаратській пріорії та храмі?

— Що для вас час? — спитав Едрік.

Спантеличений, Стілгар насупив брови. *«Муад'Діб часто казав, що він проникає зором крізь завісу часу, — міркував він. — Що насправді хоче сказати цей гільдієр?»*

— Невже структура такого ошуканства не явила б дірок? — спитав Пол. — Істотні непорозуміння, розколи... сумніви, розкаяння — безумовно, ошуканство не зможе придушити це все.

— Що не зможуть приховати релігія й егоїстичний інтерес, те приховає уряд, — відповів Едрік.

— Ти випробовуєш межі мого терпіння?

— Хіба мої аргументи не мають жодної вартості?

«Невже він домагається, щоб ми його вбили?» — спитав себе Пол. — *Едрік пропонує себе як жертву?»*

— Я віддаю перевагу цинічному погляду, — промовив Пол, перевіряючи свій здогад. — Ти, очевидно, майстер у використанні копійчаних фокусів, двозначностей і мовних вивертів. Для тебе мова є зброєю, якою ти й випробовуєш мій захист.

— Цинічний погляд, — зауважив Едрік, розтягуючи в посмішка рот. — Правителі зазвичай цинічні, коли йдеться про релігію. Релігія — це теж зброя. Що вже казати про релігію, котра породилася з владою?

Пол відчув, як усе його єство завмерло, закликаючи до найвищої обережності. До кого промовляв Едрік? Диявольськи спритні слова, насичені маніпулятивними техніками: удавана доброчесність, безмовна атмосфера спільної таємниці; його поведінка наводила на думку, наче вони з Полом — двоє хитрих софістів, перед якими відкриті широкі горизонти і які розуміють речі, недоступні загалу. З відчуттям шоку Пол усвідомив, що не він був головною ціллю цієї риторики. Це нещастя, яке відвідало двір, промовляло переважно до інших: до Стілгара, охоронців... можливо, навіть до здорового ад'ютанта.

— Релігійна *мана*¹ була мені нав'язана, — сказав Пол. — Я її не домагався.

А сам подумав: *«Гаразд! Нехай цей робочоловік вважає, що переміг у нашій словесній битві!»*

¹ Мана — у первісних релігіях чудодійна безособова сила, якою тією чи тією мірою можуть володіти люди, тварини, предмети та природні явища.

— Чому ж ви не зреклися її, сір? — спитав Едрік.

— Через мою сестру Алію, — відповів Пол, пильно дивлячись на Едріка. — Вона богиня. Дозволь тебе попередити: якщо Алію роздратувати, вона може вбити поглядом.

На вустах Едріка проступила зловтішна посмішка, а за мить її змінив шок.

— Я кажу це надзвичайно серйозно, — промовив Пол, спостерігаючи за шокованим Послом. Стілгар схвально кивнув. Позбавленим виразом голосом Едрік сказав:

— Ви знищили мою повагу до вас, сір. Таким, без сумніву, і був ваш намір.

— Не будь надто певним, що знаєш мої наміри, — відповів Пол і дав Стілгарові знак, що аудієнція закінчена.

На Стілгарів питальний жест, чи слід потайки вбити Едріка, Пол зробив заперечливий знак рукою. А щоб Стілгарові не заманулося проявити ініціативу, він посилив наказ до імперативного рівня.

Скителі, Едріків ад'ютант, підійшов до заднього кута контейнера й штовхнув його в напрямку дверей. Опинившись навпроти Пола, він зупинився, глянув своїм насмішкуватим поглядом і сказав:

— Чи мій владар дозволить мовити слово?

— Так, у чому річ? — спитав Пол, помітивши, що Стілгар підійшов ближче, реагуючи на можливу загрозу з боку цього чоловіка.

— Дехто каже, — промовив Скителі, — що люди тримаються імператорського правління, бо космос нескінченний. Почуваться самотніми без символу, що їх об'єднує. Для самотніх людей Імператор є певним визначеним місцем. Можуть звернутися до нього й сказати: «Гляньте, ось Він. Він робить нас єдиними». Можливо, релігія слугує тій самій меті, мілорде.

Скителі чемно схилив голову й ліктем дав Едріковому контейнеру чергового штурхана. Так вони й вийшли із салону, Едрік покоївся у своєму контейнері із заплющеними очима. Стерновий мав виснажений вигляд, неначе вся його нервова енергія вичерпалася.

Пол дивився, як Скителі човгав ногами, і обмірковував його слова. «Своєрідний цей чоловік», — подумав він. Поки Скителі

говорив, здавалося, що це не одна людина, а кілька — так, наче його генетичний спадок належав кільком особистостям.

— Дивно все це, — прокоментував Стілгар, ні до кого зокрема не звертаючись.

Коли вартовий зачинив двері за Едріком та його свитою, Пол підвівся з дивана.

— Дивно, — повторив Стілгар. На його скроні пульсувала жилка.

Пол пригасив лампи салону й підійшов до вікна, що виходило на кут поміж двома скелями його Твердині. Далеко вниз виблискували вогні, і люди звідси здавалися пігмеями. Це снували робітники, що несли величезні блоки пласталі для ремонту фасаду храму Алії, пошкодженого примхливим вихором піщаної бурі.

— Нерозумно було, Усулю, запрошувати оте створіння в ці кімнати, — промовив Стілгар.

«Усуль, — подумав Пол. — *Моє січове ім'я. Стілгар нагадує, що колись він командував мною, що врятував мене в пустелі*».

— Навіщо ти це зробив? — спитав Стілгар, упритул підійшовши до Пола.

— Дані, — відповів Пол. — Потребую більше даних.

— Хіба це безпечно — протистояти цій загрозі *лише* як ментат?

«Добре помічено, — подумав Пол. — *Обчислення ментата скінченні. Не можна висловити безмежне, залишаючись у межах будь-якої мови. А все-таки здібності ментата мають свою сферу використання*».

Ці думки він і озвучив, провокуючи Стілгара спростувати його аргументи.

— Завжди щось залишається за межами, ззовні, — промовив Стілгар. — Деякі речі найкраще *зберігати* ззовні.

— Або всередині, — сказав Пол. На мить він змирився зі своїм провидницько-ментатським обмеженням. Ззовні так. І всередині: ось де справжній жах. Як він міг захиститися від себе самого? Вони, безперечно, налаштовували його на самознищення, але цей стан оточували ще приголомшливіші можливості.

Його задуму обірвали чийсь швидкі кроки. У дверях виросла постать Квізари Корби, освітлена з-за спини блискучою ілюмінацією коридору. Він увійшов так стрімко, наче його вкинула якась невидима сила, і майже відразу зупинився, зіткнувшись із

мороком салону. Квізара Корба тримав у долонях цілу жменю катушок шигаструн. Вони виблискували в коридорному світлі, наче дивовижні крихітні перлини, і згасли, щойно в полі зору з'явилася рука охоронця та зачинила двері.

— Це ви, мілорде? — спитав Корда, вдивляючись у сутінки.

— Що це? — спитав Стілгар.

— Стілгаре?

— Ми обидва тут. Що це?

— Я занепокоєний цим прийомом гільдієра.

— Занепокоєний? — спитав Пол.

— Мілорди, люди кажуть, що ви вшановуєте наших ворогів.

— І це все? — промовив Пол. — Це ті катушки, про які я просив тебе раніше?

Він указав на кільця шигаструн у долонях Корби.

— Катушки... ох! Так, мілорде. Це все історичне. Переглядати-мете тут?

— Я вже їх переглядав. Вони тут для Стілгара.

— Для мене? — спитав Стілгар. Його все сильніше ображало те, що він вважав примхою Пола. Історичне! Стілгар іще раніше шукав Пола, щоб обговорити з ним логістику завоювання Забулона. Йому перешкодила поява Посла Гільдії. А тепер Корба зі своїми історіями!

— Наскільки добре ти знаєш історію? — у голос задумався Пол, придивляючись до темної постаті біля себе.

— Мілорде, я назву кожен світ, де лишень опинявся мій народ у своїй мандрівці. Я знаю обшир Імперії...

— Ти колись вивчав Золотий Вік Землі?

— Землі? Золотий Вік? — Стілгар був роздратований і заінтригований. Чому Пол хотів обговорювати міфи, створені на світанку часів? Думки Стілгара все ще були зайняті даними на тему Забулона — розрахунками штабних ментатів: двісті п'ять атакуючих фрегатів із тридцятьма легіонами, допоміжні підрозділи, пацифікаційні кадри, квізаратські місіонери... продовольче забезпечення (усі цифри він тримав у голові)... меланж... зброя, уніформи, медалі... урни для праху загиблих... кількість спеціалістів: людей для продукування первинних пропагандистських матеріалів, клерків, бухгалтерів... шпигунів... шпигунів за шпигунами...

— Я приніс іще пульс-синхронізаційний пристрій, — ризикнув озватися Корба. Він виразно відчув напруження, що виникло між Полем і Стілгаром, і був ним занепокоєний.

Стілгар похитав головою. *Пульс-синхронізатор?* Навіщо Поліві забаглося використати мнемонічну імпульс-систему до шигаструнного проектора? Нащо сканувати історію, шукаючи специфічні відомості? Це заняття ментатів! Як зазвичай, Стілгар виявив, що не може позбутися глибокого упередження проти використання проектора й додаткових пристроїв. Ці знаряддя завжди занурювали його в тривожні відчуття, у приголомшливий потік даних, які його розум упорядковував пізніше, виловлюючи інформацію, про яку він раніше навіть не підозрював.

— Володарю, я прийшов із забулонськими розрахунками, — промовив Стілгар.

— На дегідратію їх! — відрізав Пол, уживаючи грубу фрименську лайку, яка означала: тут є волога, якої жодна людина не торкнеться, не принизивши себе.

— Мілорде!

— Стілгаре, — сказав Пол, — ти конче потребуєш рівноваги, яка може базуватися лише на розуміння довгострокових ефектів. У нас мало відомостей про давні часи, жалюгідний мізер, зоставлений нам батлеріанцями. Корба приніс їх для тебе. Розпочни від Чингісхана.

— Ченгіс... хан? Це хтось із сардаукарів, мілорде?

— О, він жив значно раніше. Убив... десь так із чотири мільйони людей.

— Мусив мати потужну зброю, щоб убити стількох, володарю. Може, лазпромені чи...

— Він не сам їх убивав, Стіле. Убивав так само, як убиваю я: висилаючи свої легіони. Є ще один імператор, на якого я радив би кинути оком, — Гітлер. Той убив більше шести мільйонів. Дуже непогано, як на ті часи.

— Убив... силами своїх легіонів? — спитав Стілгар.

— Так.

— Не надто вражаюча статистика, мілорде.

— Гаразд, Стіле. — Пол глянув на котушки в руках Корби. Корба стояв із ними, наче волів би кинути їх на підлогу та втекти. — Трохи статистики: згідно з доволі помірними оцінками,

я вбив шістдесят один мільярд осіб, знелюднив дев'яносто планет, повністю деморалізував п'ятсот інших. Знищив послідовників сорока релігій, що існували від...

— Невірно! — запротестував Корба. — Це все були невірні!

— Ні, — відповів Пол. — Вірні.

— Мій сюзерен зволить жартувати, — тремтячим голосом промовив Корба. — Джигад увів десять тисяч світів у саяво ясності...

— У темряву, — промовив Пол. — Упродовж сотні поколінь видихуватимемо джигад Муад'Діба. Мені складно уявити, що хтось колись це перевершить.

З його горлянки вирвався хрипкий сміх.

— Що розважило Муад'Діба? — спитав Стілгар.

— Не розважило. Я зненацька побачив імператора Гітлера, який проголошує щось схоже. Без сумніву, він так і зробив.

— Жоден інший правитель не мав такої сили, — доводив Корба. — Хто зважиться кинути вам виклик? Ваші легіони контролюють увесь відомий Усесвіт і...

— Легіони контролюють, — промовив Пол. — Цікаво мені, чи вони це знають?

— Ти контролюєш свої легіони, володарю, — перебив його Стілгар. З тону його голосу ясно випливало: він раптово зрозумів власну позицію в цьому командному ланцюзі й те, що він власноруч керує всією цією армadoю.

Налаштувавши Стілгарові думки в бажаному напрямку, Пол звернув усю увагу на Корбу.

— Поклади котушки отут на диван, — сказав він.

Коли Корба це виконав, спитав:

— Як іде прийом, Корбо? Моя сестра тримає все в руках?

— Так, мілорде, — тон голосу Корби був обережним. — А Чані спостерігає через шпигунське вічко. Підозрює, що в оточенні Посла Гільдії можуть бути сардаукари.

— Вона, без сумніву, має рацію, — промовив Пол. — Шакали збираються разом.

— Баннерджі¹, — сказав Стілгар, називаючи ім'я керівника Служби Безпеки Пола, — раніше побоювався, що дехто з них спробує пробратися до приватної частини Твердині.

¹ *Bannerjee* — поширене серед брахманів індійської Бенгалії ім'я.

— І пробралися?

— Ще ні.

— Але в палацових садах певне сум'яття, — озвався Корба.

— Яке сум'яття? — вимогливо спитав Стілгар.

Пол ствердно кивнув.

— Приходять і відходять чужаки, — сказав Корба, — витоптують рослини, шепечуться, — мені доповідали про обурливі висловлювання, які мене стурбували.

— Наприклад? — спитав Пол.

— *«Ось на що витрачають наші податки»*. Мені сказали, наче цю фразу промовив сам Посол.

— Це не здається мені несподіваним, — промовив Пол. — Багато чужаків було в садах?

— Десятки, мілорде.

— Баннерджі розставив найдобріших вартівників біля найвразливіших воріт, мілорде, — заговорив Стілгар. Кажучи це, він повернувся, так що єдина лампа, яка ще залишилася в салоні, освітила половину його обличчя. Це особливе освітлення й повернуто обличчя викликало в Пола якийсь давній спогад — щось пов'язане з пустелею. Він не завдав собі клопоту, щоб повністю оживити його, а всю увагу зосередив на ментальному відступі Стілгара. На туго обтягнутому шкірою обличчі фримена проглядалася кожна думка, яка лишень промайнула в його голові. Зараз він був стривожений, глибоко стривожений дивною поведінкою свого Імператора.

— Мені не подобається це нашествя на сади, — сказав Пол. — Чемність стосовно гостей — це одне, і Посла слід привітати згідно з протоколом, але...

— Я гляну, як їх звідти прибрати, — промовив Корба. — Негайно!

— Зачекай! — наказав Пол, коли Корба вже почав повертатися.

Стілгар скористався моментом несподіваної тиші, аби зайняти позицію, з якої він міг бачити обличчя Пола. Це було зроблено напрочуд майстерно. Пол просто захоплювався цим маневром, позбавленим будь-якої нав'язливості. Зовсім пофрименськи: хитрий і спритний рух, не позбавлений пошани до чужої приватності, рух у межах необхідності.

— Котра година? — спитав Пол.

— Майже опівніч, сір, — відповів Корба.

— Корбо, я вважаю, що ти міг би бути моїм найкращим вивтором, — промовив Пол.

— Сір! — у голосі Корби почулася образа.

— Ти відчуваєш трепет переді мною? — спитав Пол.

— Ви Пол Муад'Діб, який був Усулем на нашій січі, — відповів Корба. — Ви знаєте мою відданість...

— Ти колись почувався апостолом? — поцікавився Пол.

Корба, найімовірніше, не вловив суті сказаного, але правильно інтерпретував інтонацію:

— Мій Імператор знає, що совість моя чиста!

— Спаси нас, Шай-Хулуде, — пробурмотів Пол.

Непевну тишу, яка запала в цю мить, переривало лише чиєсь посвистування з коридору. Вартовий підійшов до дверей, щось комусь гаркнув — і посвистування стихло.

— Корбо, гадаю, що ти зможеш пережити це все, — заявив Пол і побачив, що обличчя Стілгара освітлює розуміння.

— А як із чужаками в садах, володарю? — спитав Стілгар.

— Ах, і справді, — промовив Пол. — Нехай Баннерджі всіх їх прибере звідтіля, Стіле. З допомогою Корби.

— Моєю, сір? — у голосі Корби вчувався глибокий неспокій.

— Деякі з моїх друзів забули, що колись були фрименами, — сказав Пол начебто Корбі, але насправді звертаючись до Стілгара. — Відмітиш тих, у кому Чані розпізнала сардаукарів, і накажеш їх убити. Зроби це особисто. Я хочу, щоб усе відбулося тихо й без зайвого сум'яття. Мусимо розуміти, що релігія та уряд — це щось більше, ніж проповіді та виконання договорів.

— Корюся наказам Муад'Діба, — прошепотів Корба.

— А розрахунки по Забулону? — спитав Стілгар.

— Завтра, — відповів Пол. — Коли чужаків буде прибрано із садів, оголоси, що прийом закінчено. Церемонія завершена, Стіле.

— Розумію, мілорде.

— Я в цьому певен, — промовив Пол.

Лежить тут бог, що впав униз,
Крах його був немалим,
Високий і стрімкий поміст
Йому спорудили ми.

Епіграма Тлейлаксу

Алія присіла, уперши лікті об коліна й поклавши підборіддя на кулаки, і вглядалася в тіло на дюні — кілька костей і трохи по-нівеченої плоті, яка була колись молодою жінкою. Руки, голова, верх тулуба зникли, з'їдені коріолісовим вітром. Пісок довкола було всіяно слідами медиків та слідчих її брата. Зараз усі вони вже забралися, окрім помічників із моргу, які стояли з того ж боку, що й гхола Гайт, чекаючи, доки вона завершить своє таємниче розслідування.

Небо кольору пшениці кутало все навкруги сизим світлом, звичним для пообіддя на цих географічних широтах.

Тіло було знайдене кілька годин тому, і запримітив його низьколітний кур'єрський 'топтер: його прилади зареєстрували слабкі сліди води там, де їх не повинно бути. Кур'єр викликав експертів. І вони виявили — що? Що це була жінка років двадцяти, фрименка, узалежнена від семути... вона померла в цій пустелі від витонченої отрути тлейлаксанського походження.

Смерть у пустелі не рідкісне явище. Але залежний від семути фримен — така рідкість, що Пол вислав її оглянути місце події за допомогою прийомів, яким навчила її мати.

Алія відчувала, що нічого не дізналася, хіба що додала власної таємничої аури й без того таємничій справі. Вона почула, як стопи гхоли ворухать пісок, і подивилася на нього. Його увага миттю зосередилася на 'топтерах ескорту — ті кружляли над ними, наче вороняча зграя.

«Стережися гільдієрів, що дарунки приносять», — подумала Алія.

‘Топтер моргу і її власна машина стояли на піску поблизу скельного виступу, відразу за гголою. Алії захотілося чимшвидше забратися звідси, і забратися якомога далі.

Але Пол припускав, що вона може побачити те, чого не помітять інші. Дистикост їй муляв. Після багатьох місяців міського життя він здавався доволі незручним. Вона дивилася на гхолу, питаючи себе, чи зміг би він встановити щось важливе про цю дивну смерть. Пасемко його чорного кучерявого волосся вибилося з-під каптура дистикоста, і її рука так і тягнулася поправити його.

І наче притягнуті цією думкою, його сірі очі, що вилискували металом, звернулися до неї. Вона здригнулася й відвела погляд.

Фрименська жінка померла тут від отрути, званої «горлянкою пекла». Фрименка, узалежнена від семути. Алія поділяла Полову стривоженість цим поєднанням.

Похоронна команда терпляче чекала. Тіло містило надто мало води, щоб варто було його зберігати. Відтак у поспіху не було потреби. А ще вони вірили, що Алія якимсь мистецтвом тайночитання розпізнає правду в цих останках.

Але жодної правди вона так і не побачила.

Лише глибокий гнів, викликаний простодушністю помічників. Оце наслідок клятої релігійної таємничості. Вони з братом не можуть бути *людьми*. Мусять бути чимось більшим. Про це постаралися Бене Гессерит, маніпулюючи спадковістю Атрідів. Зробила свій внесок і мати, спрямувавши їх на шлях відьомства.

А Пол остаточно увічнив цю відмінність.

Превелебні Матері, що перебували в пам’яті Алії, схвильовано заворушилися, вимогливо викликаючи спогад-адаб разом зі зблисками думки: «Спокійно, мале! Ти те, ким ти є. Маєш свої відшкодування».

Відшкодування!

Вона жестом покликала гхолу.

Той зупинився біля неї, уважний, терплячий.

— Що ти бачиш у цьому? — спитала вона.

— Можливо, ми ніколи не довідаємося, хто тут загинув, — відповів він. — Голова й зуби зникли. Руки... Малоймовірно, що існує генетичний запис, який відповідав би її клітинам.

— Тлейлаксанська отрута, — промовила вона. — Що ти про це скажеш?

— Багато хто купує такі отрути.

— Це правда. А тіло надто знищене, щоб його можна було відновити, як це було зроблено з твоїм тілом.

— Навіть якби ви довіряли тлейлаксу.

Вона кивнула й підвелася.

— Тепер відвези мене до міста.

Коли вони вже знялися в повітря й повернули на північ, сказала:

— Ти летиш точнісінько так, як це робив Дункан Айдаго.

Він уважно на неї глянув.

— Мені вже це казали.

— Про що ти тепер думаєш?

— Багато про що.

— До всіх чортів, перестань ухилятися від мого запитання!

— Якого запитання?

Вона зміряла його сердитим поглядом. Він помітив гнів і знизав плечима.

«З цим жестом — викапаний Дункан Айдаго», — подумала вона, а відтак звинувачувальним глухим і зловісним голосом промовила:

— Я хотіла лише змусити тебе висловити свою думку, щоб порівняти її із моїми власними. Ця смерть молодой жінки непокоїть мене.

— Я думав не про це.

— А про що ж?

— Про дивні емоції, які я відчуваю, коли люди кажуть про того, ким я, можливо, був.

— Можливо?

— Тлейлаксу дуже спритні.

— Не настільки. Ти був Дунканом Айдаго.

— Дуже ймовірно. Таким є початковий розрахунок.

— То в тебе є емоції?

— Якоюсь мірою. Відчуваю запал. Неспокій. Нахил до тремтіння, який я стримую лише з певним зусиллям. Бачу... проблис-ки образів.

— Яких образів?

— Вони надто швидкі, щоб їх розпізнати. Проблиски. Спазми... майже спогади.

— Хіба ж тебе не цікавлять ці спогади?

— Звичайно. Цікавість штовхає мене вперед, але я просуваюся дуже неохоче. Думаю: «А якщо я не той, ким мене вважають?» І ця думка мені не подобається.

— І це все, про що ти думаєш?

— Вам краще знати, Аліє.

«Як він сміє називати мене на ймення?» Вона відчула, як спершу наростає, а відтак згасає в ній гнів на спогад про те, як він це сказав: м'який, ледь ламкий півголос, невимущена чоловіча самовпевненість. М'язи її щелепи здригнулися. Вона зіпила зуби.

— Це не Ель-Кудс там, унизу? — спитав він, трохи хитнувши крилом, чим спричинив раптовий переполох усього ескорту.

Вона глянула вниз, на їхні тіні, що хвилями перепливали через вершину над перевалом Харг, на кліф і кам'яну піраміду, де покоївся череп її батька. «Ель-Кудс — Святе Місце».

— Це Святе Місце, — сказала вона.

— Одного дня мушу його відвідати, — відповів він. — Близькість останків вашого батька може принести спогади, які я зумію впіймати.

Вона раптом побачила, наскільки сильною є його потреба довідатися, ким він був. Це для нього найвище прагнення. Вона глянула на скелі, на кліф і його підніжжя, що спадало в напрямку піску. Піщане море — коричневої барви скеля здіймалася з дюн, наче корабель, що протистоїть хвилям.

— Повернися назад, — сказала вона.

— А ескорт?

— Полетять за тобою. Спустися вниз і пролети під ними.

Він підкорився.

— Ти справді служиш моєму братові? — спитала вона, коли їхній 'топтер ліг на новий курс, а ескорт полетів услід.

— Служу Атрідам, — формальним тоном відповів він.

Тут вона побачила, що його права рука здійсмається й опускається, майже як у древньому каладанському салюті. На його обличчі з'явився сумовитий задумливий вираз. Вона спостерігала за тим, як він придивляється до кам'яної піраміди.

— Що тебе непокоїть? — поцікавилася Алія.

Його губи ворухнулися. Ламким, приглушеним голосом він промовив:

— Він був... він був...

По його щоці скотилася сльоза.

Алія застигла, вражена фрименським благоговінням. Він віддав воду мертвому! Вона не могла стриматися — торкнулася його щоки, відчула сльозу.

— Дункане, — прошепотіла вона.

Він наче приріс до панелі керування 'топтером, не зводячи очей із гробниці вниз.

— Дункане! — підвищила вона голос.

Він зглитнув, похитав головою й блиснув на неї металевими очима.

— Я... відчув... його руку... на своєму плечі, — прошепотів. — Відчув її! Руку...

Голос долинав десь із глибини горла.

— Був... другом. Був... моїм другом.

— Хто?

— Не знаю. Гадаю, що... Не знаю.

Перед Алією спалахнув сигнальний вогник: капітан їхнього ескорту хотів довідатися, чому вони повернулися в пустелю. Вона взяла мікрофон і пояснила, що вони склали коротку данину шаноби гробниці її батька. Капітан нагадав їй, що вже пізно.

— Тепер летимо до Арракіна, — промовила вона, відкладаючи мікрофон.

Гайт глибоко вдихнув і розвернув їхній 'топтер на північ.

— Це була рука мого батька, правда? — спитала вона.

— Можливо.

Тепер у його голосі звучали інтонації ментата, який розраховує ймовірності. Алія зрозуміла, що він опанував себе.

— Тобі відомо, звідки я знаю свого батька? — спитала вона.

— Дещо відомо.

— Дозволь мені пояснити більше.

Скупими фразами вона взялася пояснювати, як у ній іще до народження прокинулася свідомість Превелебної Матері, розповіла про переляканий плід, у нервових клітинах якого містилося знання безлічі життів — і все це трапилося після батькової смерті.

— Я знаю мого батька так, як знала його мати, — промовила. — До найменших подробиць. Якоюсь мірою я і є моєю матір'ю. У мені всі її спогади до моменту, коли вона випила Воду Життя й ввійшла в транс переселення душ.

— Ваш брат пояснив мені дещо з цього.

— Він? Чому?

— Я просив.

— Навіщо?

— Ментат потребує даних.

— Ох, — вона глянула вниз на плоскогір'я Оборонної Стіни — шпичасте каміння, прірви й ущелини.

Він побачив, куди вона дивиться, і сказав:

— Там, унизу, дуже відкрите місце.

— А все-таки там легко сховатися, — відповіла вона. Відтак глянула на нього. — Нагадує мені людський мозок з усіма його криївками.

— Аххх, — промовив він.

— Аххх? Що означає це «аххх»? — Вона зненацька розлютилася, хоча причина цього гніву вислизала від неї самої.

— Ви хотіли б знати, що приховує мій мозок, — відповів він. То було твердження, а не запитання.

— Звідки знаєш, чи я ще не вивчила тебе, удавшись до ясно-видіння? — спитала вона.

— Вам це вдалося? — зі щирою цікавістю здивувався він.

— Ні!

— І в сивіл є свої обмеження, — промовив він.

Він повеселів і це притлумило гнів Алії:

— Розважаєшся? Не маєш пошани до моїх сил?

Запитання звучало не дуже переконливо, навіть для її власних вух.

— Шаную ваші віщі знаки, може, більше, ніж ви гадаєте. Я був серед присутніх на вашому Ранковому Ритуалі.

— І що ти там помітив?

— У вас великий талант до маніпулювання символами, — промовив він, зосередивши увагу на панелі керування 'топтером. — Можна б сказати, як і належить бене-гессеритці. Але ви, як і багато інших чаклунок, безпечно поводитесь зі своїми силами.

Вона відчула судому страху й вибухнула:

— Як ти смієш!

— Я смію значно більше, ніж сподівалися мої творці, — відповів він. — Через такий рідкісний факт я й залишаюся з вашим братом.

Алія придивилася до сталевих кульок, що слугували йому очима: не було там людського виразу. Каптур дистикоста приховував лінію його щелепи. Але вуста залишалися твердими. Проглядалися в них велика сила... і рішучість. У його словах відчувалася впевнена міць. «Я смію значно більше...» Так міг би сказати Дункан Айдаго. Невже тлейлаксу витворили цього гхолу краще, ніж самі розраховували? Чи це тільки видимість, частина його умовних рефлексів?

— Поясни мені себе, гголо, — наказала вона.

— «Пізнай себе» — се ж заповідь твоя? — спитав він.

Вона знову відчула, що він розважається.

— Не грайся зі мною словами, ти... ти, *предмет*, — промовила вона, відтак торкнулася долонею крис-ножа в піхвах, що висіли на грудях. — Навіщо тебе подарували моєму братові?

— Ваш брат казав мені, що ви спостерігали за прийомом Посла, — відповів він, — тому мали б чути мою відповідь на це його запитання.

— Повтори її ще раз... для мене.

— Моїм призначенням є знищити його.

— Це каже ментат?

— Ви наперед знаєте відповідь, — дорікнув він їй. — Знаєте, що цей подарунок зайвий. Ваш брат і без того прекрасно нищить себе сам.

Вона обмірковувала ці слова, тримаючи долоню на руків'ї ножа. Каверзна відповідь, але його голос був щирим.

— Навіщо ж тоді подарунок? — спитала вона.

— Можливо, тлейлаксу зробили це для власної розваги. Що теж правда, Гільдія просила в них як подарунок саме мене.

— Чому?

— Відповідь та сама.

— У чому полягає моя необачність у поводженні з власними силами?

— А як ви їх використовуєте? — відрізав він.

Його відповідь вразила її, змусивши засумніватись у власних силах. Забравши долоню з ножа, вона запитала:

— Чому ти сказав, що мій брат сам себе нищить?

— Ох, годі, дитино! Де ж ця славетна сила? Невже ви неспроможні поміркувати?

Стримуючи свій гнів, вона відповіла:

— Поміркуй *для мене*, ментате.

— Гаразд.

Він оглянувся на ескорт, а тоді знову зосередив увагу на курсі. За північним краєм Оборонної Стіни почала з'являтися рівнина Арракіна. Покриті пилом селища в суходолах і грабенах іще ледве проглядалися, проте навіть зараз уже можна було помітити віддалений блиск Арракіна.

— Ось симптоми, — сказав він нарешті. — Ваш брат тримає офіційного панегіриста.

— Котрий був дарунком фрименських наїбів!

— Дивний подарунок від приятелів, — промовив він. — Навіщо вони оточили його вірнопідданськими лестощами? Ви насправді чули колись цього панегіриста? *«Люди у ряхтінні сяйва Муад'Діба. Умма-регент, наш Імператор, із темряви постав, щоб всіх освітити. Він владар наш, вода коштовна з незглибимого фонтана. Він радість розливає, щоб Всесвіт весь міг пити»*. Тьху!

Притишеним голосом Алія сказала:

— Якби ти повторив ці слова нашому фрименському ескорту, вони б тебе розтяли на дрібні шматочки птахам на корм.

— То скажіть їм.

— Мій брат панує з природного повеління небес!

— Ви й самі в це не вірите, то навіщо кажете?

— Звідки ти знаєш, у що я вірю?

Вона відчула тремтіння, яке не могла стримати бене-гессеритською силою. Цей гхола спричиняв непередбачені нею ефекти.

— Ви наказали мені міркувати як ментат, — нагадав він їй.

— Жоден ментат не знає, у що я вірю! — Вона зробила два глибокі, уривчасті вдихи. — Як ти смієш нас осуджувати?

— Осуджувати? Я вас не осуджую.

— Ти й гадки не маєш, як нас учили!

— Вас обох учили правити так, — промовив він, — щоб пихата владність стала вашим умовним рефлексом. Вас навчили бачити наскрізь усі хитромудрі політичні прийоми, усі глибокі таємниці війни та релігії й користуватися з цього. Природне повеління?

Яке природне повеління? Цей міф блукає по людській історії. Блукає, наче привид! Він нематеріальний, примарний. Хіба ж ваш джигад є природним повелінням?

— Ментат-торохтун, — усміхнулася вона.

— Я слуга Атрідів і кажу щиро.

— Слуга? У нас нема слуг. Лише послідовники.

— А я послідовник розуму, — сказав він. — Зрозумійте це, дитино, і ви...

— Не називай мене дитиною! — відрізала вона, до половини оголивши крис-ніж.

— Винен, виправлюся. — Він глянув на неї, відтак усміхнувся й зосередився на керуванні 'топтером. Уже були помітні скелі, на яких збудовано Твердиню Атрідів — вони височіли над північними передмістями Арракіна. — Ви древня істота, але в тілі, лише трохи старішому за дитяче, — промовив він. — А зараз це тіло схвильоване своєю новою жіночністю.

— Сама не знаю, чого я тебе слухаю, — буркнула вона, але дозволила крис-ножу впасти в піхви, після чого витерла долоню об свій одяг. Мокра від поту долоня збурила в її свідомості прищеплену їй фрименську ощадність. Таке марнотратство тілесної вологі!

— Слухаєте, бо знаєте, що я відданий вашому братові, — сказав він. — Мої вчинки ясні та легкозрозумілі.

— Ніщо в тобі не є ні ясним, ні легкозрозумілим. Ти найскладніша істота, яку я будь-коли бачила. Звідки мені знати, що вбудували в тебе тлейлаксу?

— Через помилку або свідомо, — відповів він, — вклали в мене свободу творити себе.

— Знову вдаєшся до дзен-сунітських притч, — звинуватила вона його. — Мудрий муж творить себе, а дурень живе лише для того, щоб померти. — За мить напружила голос, передражнюючи його: — Послідовник розуму!

— Люди не можуть відрізнити навчальних засобів від здобутої освіти, — сказав він.

— Говориш загадками!

— Говорю з розумом, що відкривається.

— Я все це повторю Полу.

— Більшу частину з цього він уже чув.

Вона не могла приховати свого здивування.

— То як же ти досі живий... і на свободі? Що він на це сказав?

— Сміявся. І промовив: «Люди не хочуть мати Імператором бухгалтера, їм потрібний повелитель і наставник, котрий охоронив би їх від змін». Але погодився зі мною, що знищення його Імперії зав'язане на ньому самому.

— Нащо ж він говорив такі речі?

— Бо я переконав його, що розумію його проблему й допоможу йому.

— І що ж ти сказав, аби цього досягти?

Він мовчав, накренивши 'топтер під вітер, щоб приземлитися на даху Твердині біля охоронців.

— Я вимагаю, щоб ти мені розповів!

— Я не певний, чи ви це приймете.

— Це вже мені вирішувати! Наказую, щоб ти негайно відповів!

— Дозвольте мені спершу приземлитися, — промовив він. Не чекаючи її дозволу, висунув шасі, підняв крила для оптимального спуску й м'яко посадив машину на яскраво-оранжеву подушку на вершині даху.

— Тепер, — наказала Алія. — Говори.

— Я сказав йому, що витримувати себе самого, можливо, найскладніша задача у Всесвіті.

Вона труснула головою.

— Це... це...

— Гірка пігулка, — промовив він, спостерігаючи, як вартові гвардійці біжать до них дахом і шикуються для супроводу.

— Гірка маячня!

— Найвищий палатин і найнижчий наймит мають ту саму проблему. Не можна найняти ментата чи якийсь інший інтелект, аби він розв'язав її замість тебе. Тут не допоможуть ні приписи, ні виклики свідків. Жоден слуга — чи послідовник — не перев'яже тобі рани. Перев'яжуй сам або спливай кров'ю на очах у всіх.

Вона відвернулася від нього, усвідомивши при цьому, що таким чином видає свої почуття. Без сили Голосу, без відьомських хитрощів він знову проник у її психіку. Як йому це вдалося?

— Що ж ти порадив йому зробити? — прошепотіла вона.

— Я порадив судити й наводити лад.

Алія глянула на вартових, зауваживши, як терпляче вони чекали, дотримуючись ладу.

— Запровадити справедливість, — пробурмотіла вона.

— О ні! — різко заперечив він. — Я радив йому, щоб він судив, і не більше, керуючись єдиним можливим принципом...

— І це?

— Підтримувати своїх друзів і нищити ворогів.

— Себто судити несправедливо.

— Що таке справедливість? Стикаються дві сили. Кожна може мати рацію у своїй власній сфері. Саме тут наказ Імператора все владнує. Ті колізії, яким він не може запобігти, розв'язує.

— Як?

— Найпростішим чином: приймає рішення.

— Підтримуючи своїх друзів і знищуючи своїх ворогів.

— Хіба ж це не стабільність? Люди прагнуть ладу, яким би він не був. Ув'язнені в темниці власних пристрастей, вони знають, що війна стала спортом багатих. Це небезпечна форма філософського декадансу. Він порушує порядок.

— Я поясню братові, що ти надто небезпечний і мусиш бути знищений, — промовила вона, відвертаючись від нього.

— Я й сам пропонував уже такий розв'язок, — відповів він.

— Саме тому ти небезпечний, — сказала вона, обмірковуючи власні слова. — Ти опанував власні пристрасті.

— Я *не тому* небезпечний.

Перш ніж вона встигла ворухнутися, він схилився, охопив долонею її підборіддя й торкнувся вустами її вуст.

Був то лагідний поцілунок. І миттєвий. Він відхилився, а вона дивилася на нього, шокована, не помічаючи легких спазматичних усмішок на обличчях її гвардійців, котрі все ще стояли строєм неподалік.

Алія притисла пальця до губ. Цей поцілунок мав напрочуд знайомий смак. Його вуста були плоттю з майбутнього, яку вона бачила в минулому. Тяжко дихаючи, промовила:

— Я мала б наказати здерти з тебе шкіру.

— Бо я небезпечний?

— Бо ти надто багато собі дозволяєш!

— Нічого собі не дозволяю. Не беру нічого, що б мені спершу не запропонували. Тіштеся, бо я не взяв усього запропонованого. —

Він відкрив двері та вислизнув назовні: — Ходімо. Ми витратили надто багато часу на дурощі.

Він пішов у напрямку вхідного купола за подушкою летовища. Алія вискочила й побігла вслід, намагаючись іти з ним у ногу.

— Я розповім йому все, що ти сказав і зробив, — промовила вона.

— Добре. — Він притримав для неї двері.

— Він звелить тебе стратити, — сказала вона, входячи всередину купола.

— Чому? Бо я взяв поцілунок, якого бажав?

Він пішов услід за нею, і його рух змусив її обернутися. Двері щільно зачинилися.

— Поцілунок, якого *ти* бажав! — Її переповнювало обурення.

— Гаразд, Аліє. У такому разі поцілунок, якого ти бажала.

Обійшовши її, він ступив у спускове поле ліфта.

Його рух наче загострив її почуття — нараз вона усвідомила, що він каже щиру правду. «*Поцілунок, якого я бажала*, — сказала собі. — *І це правда*».

— Ти небезпечний, тому що правдивий, — промовила вона, ідучи за ним.

— Ви повертаєтеся на дорогу мудрості, — сказав він, не збиваючись із кроку. — Навіть ментат не міг би висловити цього відвертіше. А тепер скажіть, що ви побачили в пустелі?

Вона вхопила його за плече, змусивши зупинитися. Він знову це зробив — привів її мозок у стан загостреної свідомості.

— Не можу цього пояснити, — сказала вона, — але я постійно думаю про лицеплясів. Чому?

— Тому ваш брат і послав вас у пустелю, — відповів гхола, кивнувши. — Розкажіть йому про цю нав'язливу думку.

— Але чому? — Вона труснула головою. — Чому лицепляси?

— Там лежить мертва молода жінка, — промовив він. — А можливо, з-поміж фрименок не зникала жодна молода жінка.

Я думаю, що то за радість — бути живим, і питаю себе, чи зумію колись дістатися коренів цієї плоті та пізнати себе такого, яким я був колись. Бо корені там є. Чи зумію я знайти їх завдяки власним вчинкам — це сховане в майбутньому. Але все, що до снаги людині, до снаги й мені. Кожен мій учинок може призвести до цього.

Алія. Коментарі до висловлювань гхоли

Занурений у пронизливий аж до крику запах прянощів та вдивляючись усередину себе крізь провідницький транс, Пол побачив, що місяць стає розтягнутою кулею. Він обертався й стискався зі страшним сичанням — сичанням зірки, що гасне в безмежному морі... униз... униз... униз... наче м'яч, що його кинула дитина.

І місяць щез.

Місяць не зайшов. Усвідомлення цього затопило Пола. Він зник, і місяця не стало. Земля затремтіла, по ній пішли брижі, наче по шкірі переляканого звіра. Його охопив жах.

Пол рвонувся, схопився на своїй постелі, вдивляючись перед себе широко розплющеними очима. Частина його свідомості дивилася назовні, частина — усередину. Зовні він побачив пласталеву вентиляційну решітку своєї приватної кімнати. Він знав, що перебуває між стінами величної, мов гора, споруди — його власної Твердині, а внутрішнім зором продовжував бачити падіння місяця.

Геть! Геть!

Зовні пласталева решітка виходила на яскравий арракінський полудень, а натомість усередині панувала найчорніша ніч. Солодкі аромати, які струменіли зливою з висадженого на даху саду, ніжно дражнили його відчуття, але жодні квіткові запахи неспроможні були повернути назад зниклий місяць.

Пол торкнувся стопами холодної поверхні підлоги й заглянув крізь решітку. Просто перед собою він бачив пологу дугу мостика,

збудованого з кристал-стабілізованих золота й платини. Його оздоблювали вогненні самоцвіти з далекого Сідона. Здіймаючись над басейном і фонтаном, заповненими водорослими квітами, мостик вів до галереї середмістя. Пол знав, що, зійшовши на мостик, він міг би зазирнути в їхні пелюстки — такі чисті та червоні, наче свіжі краплі крові: щойно ця кров кружляла в жилах, а зараз розбризкала притіненими кружечками по смарагдовій заболоні.

Його очі всотували довколишнє, але він залишався в'язнем викликаной прянощами дрімоти.

Жахливе видиво загиблого місяця.

Видиво віщувало страхітливую особисту втрату. Можливо, він бачив крах створеної ним цивілізації, яку згубили її власні амбіції.

Місяць... місяць... загиблий місяць.

Потрібна була величезна доза прянощів, аби подолати каламуть, викликану Таро. Усе, що йому явилось, — це падіння місяця й той ненависний шлях, який він знав від початку. Щоб закінчився джигад, щоб затих вулкан різанини, він мусить заплатити власною дискредитацією.

Розлучися... розлучися... розлучися...

Квіткові аромати із саду на даху нагадали йому про Чані. Він затужив за її обіймами, за руками, які пригорталися до нього, несучи кохання й забуття. Але навіть Чані не могла прогнати цього видіння. Що сказала б Чані, якби він прийшов до неї, сповістивши, що обдумує певну, конкретну смерть. Знаючи, що цього не уникнеш, чому б не вибрати аристократичну смерть, звівши всі порахунки з життям у розквіті, знехтувавши всіма майбутніми своїми роками? Померти, перш ніж згасне сила волі — хіба ж це не аристократичний вибір?

Він підвівся, звернув у відкритий прохід у решітці й опинився на балконі — просто над ним цвіли квіти й п'ялися вгору виноградні лози саду. У роті йому пересохло, наче після переходу пустелею.

Місяцю... місяцю, де ти?

Він згадав про звіт Алії, про тіло молодої жінки, знайдене в дюнах. Фрименка, узалежнена від семути! Усе якнайкраще вкладалося в ненависну картину.

«Неможливо щось узяти у Всесвіту, — подумав він. — Усесвіт сам дає, що захоче».

На низькому столику обіч балконної огорожі лежала напівзнищена мушля з морів Матері-Землі. Він узяв її в руки, блискучу, гладеньку, і спробував відчутти, як це — переміститися назад у часі. Перламутрова поверхня відбивала мерехтливі цятки світла. Відірвавши погляд від мушлі, він глянув угору, понад сад, де небо наче палало, — у срібному сонці сяяла смуга райдужного пилу.

«Мої фримени називають себе дітьми Місяця», — подумалося йому.

Він відклав мушлю й рушив уздовж балкона. Чи залишає надію на порятунок це видовище гинучого місяця? Відповідь він шукав у царині містики. Усе ще перебуваючи під владою прянощів, він почувався слабким і знесиленим.

З північного пругу пласталевої гори відкривався вид на споруджений внизу мурашник урядових будинків, на пішохідні доріжки на дахах, якими поспішали люди повз двері, стіни й кахельні мозаїки, і здавалося, що люди зливаються з мозаїками. Зрештою, люди й були кахлями мозаїки! Моргнувши, він зміг втримати їх у свідомості. Мозаїка.

Місяць упав і щез.

Його з головою накрило відчуття, що місто можна витлумачити як химерний символ його Всесвіту. Будинки, які він бачив, було зведено на рівнині, де колись його фримени розтрощили сардаукарські легіони. Земля, колись утрамбована воїнами під час битв, тепер була віддана на поталу крикливому й метушливому бізнесу.

Тримаючись зовнішньої стіни балкона, Пол обійшов ріг будинку. Тепер перед ним відкрилася перспектива передмість, де міська забудова губилася між скелями та навіяним із пустелі піском. На передньому плані домінував храм Алії; зелені й чорні полотнища вздовж стін у два кілометри заввишки несли на собі місячний символ Муад'Діба.

Падіння місяця.

Пол провів рукою по чолі й обличчю. Метрополія-символ гнітила його. Він зневажав власні думки. Таке вагання в комусь іншому викликало б його гнів.

Він ненавидів своє місто!

Лють, спричинена нудьгою, билася й кипіла в ньому, живлячись рішеннями, яких не можна було уникнути. Він знав, на яку стежку мусить ступити. Достатньо часто це бачив, правда ж? *Бачив* це! Колись, дуже давно, він вважав себе творцем нової державності. Але цей витвір виявився фікцією — якимось огидним механізмом з еластичною пам'яттю, який можна змінювати як завгодно, проте ледь розслабишся на мить — а він уже з виляском повернувся до попередньої форми. Сили, що діяли за межами його досяжності, у самих людях, були йому непідвладні.

Пол вдивлявся в дахи. Які скарби привільного життя ховаються під цими покрівлями? Посеред крейдяно-білих, червоних і золотих дахів виднілися ділянки зеленої рослинності. Зелень — подарунок Муад'Діба та його води. Перед ним розкинулися сади та гаї, що суперничали з легендарним Ліваном.

«Муад'Діб витрачає воду, наче безумець», — казали фримени. Пол затулював очі долонями.

Місяць упав.

Він опустил руки й проясненим поглядом подивився на свою метрополію. Будівлі оточувала аура монструозного імперського варварства. Велетенські і яскраві, стояли вони під північним сонцем. Гіганти! Найекстравагантніші архітектурні стилі, які лише могла витворити очманіла історія, постали перед ним: тераси з пропорціями столової гори, площі завбільшки як міста, парки, садиби — клаптики окультуреної дикої природи.

Високе мистецтво сусідило з дивоглядними витворами, сповненими нахабного несмаку. Окремі деталі справляли на нього враження: аркада з прадавнього Багдада... купол, що наче постав із міфічного Дамаска... арка з низькогравітаційного Атара¹... гармонійні підйоми й химерні западини. І все це загалом створювало ефект незрівнянної величі.

Місяць! Місяць! Місяць!

Він заплутався в сум'ятті почуттів. Відчував натиск несвідомих мас, бурхливе поширення людства у Всесвіті. Вони накочу-

¹ Назва цієї планети з низьким тяжінням, імовірно, походить від назви мавританського міста Атар.

валися на нього, наче гігантські припливи. Він відчував величезні міграції та їхній вплив на людство: вири, ріки, потоки генів. Жодні целібати, жодні напади імпотенції, жодні прокляття неспроможні це стримати.

У цьому великому русі Муад'Дібів джигад був лише змигом ока. Бене-гессеритська течія, корпорація, що торгує генами, була так само підхоплена цим потоком, як і він. Видіння загиблого місяця слід порівнювати з іншими легендами, іншими видіннями у Всесвіті, де навіть уявно вічні зорі слабшали, блимали, згасали...

Що значив один місяць для цього Всесвіту?

Далеко в глибині фортечної цитаделі — так глибоко, що звук інколи губився в напливі голосів міста, — десятиструнний ребаб бринів піснею джигаду, лементом-плачем за жінкою, залишеною на Арракісі:

Її стегна як дюни, закруглені вітром,
Її очі сяють, як сонце влітку,
Дві товсті коси спадають на плечі,
А волосся дзвенить від водяних кілець.
Мої руки її пам'ятають шкіру,
Ароматну, як амбра, пахучу, мов квіти,
І, згадавши її, тремтять повіки...
Я згоряю у білім вогні кохання!

Він жахнувся, почувши цю пісню. Мелодія дурних істот, котрі тонуть у сентиментальності! Чим не годяща пісенька для з'їденого піском тіла, що його бачила Алія?!

У тіні балконної решітки з'явилася чиясь постать. Пол обернувся.

На сонячне світло вийшов гхола. Його металеві очі блищали.

— Це Дункан Айдаго чи чоловік на ймення Гайт? — спитав Пол.

Гхола зупинився за два кроки від нього.

— Кого волів би бачити мій владар?

У його голосі звучала легка обережність.

— Граєшся в дзен-суніта, — гірко промовив Пол. *Значення всередині значення.* Що міг би зробити чи сказати дзен-сунітський філософ, аби змінити бодай на одну йоту дійсність, яка в цю мить відкрилася перед ними?

— Мій владар засмучений.

Пол відвернувся, глянув на далекий крутосхил Оборонної Стіни, побачив створені вивітрюванням арки та контрфорси — страховинне наслідування міста. Природа забавляється з ним! *Дивись, що я можу збудувати!* Розгледів розколинку в далекому кряжі — місце, де зі щілини сипався пісок, і подумав: *«Там! Саме там ми побили сардауків!»*

— Що засмучує мілорда? — спитав гхола.

— Видіння, — прошепотів Пол.

— Аххх, коли тлейлаксу тільки-но мене розбудили, у мене теж були видіння. Я був неспокійним, самотнім... хоча насправді я не знав, що був самотнім. Тоді не знав. Мої видіння нічого мені не показали! Тлейлаксу пояснювали, що це була суто соматична реакція, притаманна всім — людям і гхолам. Нездужання, і нічого більше.

Пол обернувся, придивився до очей гхоли — цих застиглих сталевих кульок, позбавлених виразу. Які видіння бачили ці очі?

— Дункане... Дункане... — прошепотів він.

— Мене звуть Гайтом.

— Я бачив падіння місяця, — промовив Пол. — Він щез, загинув. Я почув гучне сичання... Земля задрижала...

— Ви надто багато часу випили, — відповів гхола.

— Запитай дзен-суніта — отримаєш відповідь ментата, — промовив Пол. — Гаразд! Пропусти моє видіння крізь свою логіку, ментате. Проаналізуй його й спрости до слів, які годяться для поховання.

— Для поховання, справді, — озвався гхола. — Ви тікаєте від смерті. Тягнетеся до наступної миті, відмовляючись жити тут і зараз. Віщування! Що за милиці для Імператора!

Пола зацікавила добре йому пам'ятна родимка на підборідді гхоли.

— Намагаючись жити в майбутньому, — вів далі гхола, — ви хоч надаєте йому сенсу? Робите це майбутнє дійсністю?

— Якщо я піду дорогою мого видіння, *тоді* житиму, — пробурмотів Пол. — Чому ти вважаєш, що я хочу жити в цьому майбутньому?

Гхола низав плечима.

— Ви просили в мене предметної відповіді.

— А де знайти ті предмети в подієвому Всесвіті? — запитав Пол. — Хіба існує остаточна відповідь? Хіба кожен розв'язок не породжує нових запитань?

— Ви перетравили стільки часу, що маєте ілюзію безсмертя, — сказав гхола. — Навіть *ваша* Імперія, мілорде, мусить пережити свій час і померти.

— Не виставляй переді мною на показ закопчених від диму олтарів, — буркнув Пол. — Я начувся доволі сумних історій про богів та месій. Навіщо мені якісь особливі здібності, аби передбачити крах власної Імперії, як і всіх інших? На це здатний навіть останній кухарчук на кухні.

Він труснув головою.

— Місяць упав!

— Ви не дозволили своєму розуму зупинитися на самому початку, — промовив гхола.

— Оце так ти мене нищиш? — з притиском спитав Пол. — Не дозволяєш зібрати свої думки?

— Чи можна зібрати хаос? — відповів гхола. — Ми, дзен-суніти, кажемо: «Нестягання — це найвище збирання». Що ви можете зібрати, не зібравши спершу себе самого?

— Мене дратує видіння, а ти верзеш нісенітниці! — вибухнув Пол. — Що ти знаєш про ясновидіння?

— Я бачив оракула за роботою, — промовив гхола. — Бачив тих, котрі шукають знаків та оменів їхньої індивідуальної долі. Вони бояться того, чого шукають.

— Моє падіння місяця реальне, — прошепотів Пол, глибоко й уривчасто вдихнувши. — Він рухається. Він рухається.

— Люди завжди бояться того, що рухається саме собою, — сказав гхола. — Ви боїтеся своїх власних сил. Речі впадають у вашу голову нізвідки. Куди діваються, випавши звідти?

— Ти розраджуєш мене терням, — буркнув Пол.

Обличчя гхоли освітілося зсередини. На якусь мить він став чистісіньким Дунканом Айдаго.

— Даю вам стільки розради, скільки можу, — відповів він.

Пол замислився над цим миттєвим перетворенням. Невже гхола відчував жаль, який відкидала його свідомість? Чи Гайт відмовився від свого власного видіння?

— Мій місяць мав ім'я, — шепнув Пол.

Дозволив, щоб видіння пропливло над ним. Хоча все його єство кричало, не видав жодного звуку. Не смів говорити, боячись, що голос міг би його зрадити. Атмосфера того жахливого майбутнього була тяжкою через відсутність Чані. Тіло, що кричало в екстазі, очі, які спалювали його своїм жаданням, голос, який зачаровував його, бо не вдавався до жодних штук витонченого контролю, — усе це зникло, повернулося у воду та пісок.

Пол повільно обернувся, глянув на сучасне, на площу перед храмом Алії. На процесійну алею вийшло троє голомозих прочан. Мали на собі брудну жовту одіж. Схиливши голови, поспішно йшли проти пообіднього вітру. Один із них шкутильгав, тягнув ліву ногу. Здолали дорогу проти вітру, обігнули ріг площі, зникли Полові з очей.

Зникли так само, як його місяць. Попри те, його видіння далі бовваніло перед ним. Це жахливе приречення не давало йому вибору.

«Плоть поступається, — подумав він. — Вічність забирає своє. Наші тіла ненадовго сколихнули ці води, ледь сп'янівши, станцювали танець перед любов'ю до життя й любов'ю до себе, віддали належне кільком дивним ідеям, а тоді піддалися знаряддям Часу. Що ми можемо про це сказати? Я трапився. Мене нема... але я трапився».

Не проси в сонця милосердя.

Стілгар, коментарі до «Трудів
і страстей Муад'Діба»

«Одна мить нерозважності може виявитися фатальною», — нагадувала собі Превелебна Матір Гай Єлена Могіям.

Зберігаючи цілковито спокійний погляд, вона шкандибала в кільці фрименських вартових. Знала, що один із них глухонімий та невразливий для Голосу. Безсумнівно, йому наказано вбити її за найменшої провокації.

«Для чого Пол мене викликав? — питала вона себе. — Невже намірився винести вирок?» Вона пам'ятала той давній день, коли випробовувала його... ще дитину, Квізац Хадераха. Він уже тоді був міцним горішком.

Хай його мати буде проклята навіки-віків! Це з її вини Бене Гессерит втратили контроль над цією генетичною лінією.

Уздовж склепінчастих переходів хвилиною поширювалася тиша, випереджаючи її свиту. Вона відчувала цей рух як гасло. Пол почує тишу. Знатиме про її прихід іще до оголошення. Не втішала себе ілюзією, наче її сила перевершувала його силу.

Прокляття!

З неприємністю відчувала тягар свого віку: болючі суглоби, реакції не такі швидкі, м'язи не такі пружні — уже не ті батоги, що були замолоду. За її плечима довгий сьогоднішній день і довге життя. Провела вона цей день із Таро Дюни, даремно шукаючи якоїсь указівки про свою долю. Але карти наче заснули.

Вартові завели її за ріг, до чергового нескінченного, здавалося, склепінчастого переходу. Якщо дивитися вгору крізь розміщені ліворуч від неї трикутні метаскляні вікна, у глибокій тіні, кинутій пообіднім сонцем, можна було побачити шпалери виноградної лози та квіти кольору індиго. Підлога була вистелена плиточкою

із зображеннями підводних створінь, мешканців екзотичних планет. Усюди нагадування про воду. Багатство... процвітання.

Крізь іншу залу проходили виряджені постаті, крадькома зиркаючи на Превелебну Матір. З їхньої поведінки — і напруження — відчувалося: упізнавали її.

Вона не зводила погляду з потилиці та лінії акуратно підстриженого волосся вартового, котрий ішов перед нею: молода плоть, рожеві брижики над коміром однострою.

Велич тієї ігхір-цитаделі¹ почала справляти на неї враження. Переходи... переходи... Вони проминули прочинені двері, з-за яких долинули звуки тамбурина й флейти — мелодія була древньою й ніжною. Вона запримітила, як із кімнати на неї глянули сині на синьому фрименські очі, і відчула в них фермент легендарних повстань, що кипів у їхніх диких генах.

Вона одразу відчула той тягар, що віддавна несла його, бо хіба могла бене-гессеритка хоч на мить забути про існування генів та їхніх можливостей. Яка болюча втрата! І все через цього клятого дурня Атріда! Як він сміє нехтувати своїм коштовним набутком і не продовжувати генофонд? Квізац Хадерах! Народжений не в належний час, але справжній — настільки ж справжній, як і ця гидь, його сестра... ось де незнана небезпека. Дика Превелебна Матір, сплоджена й вихована без бене-гессеритської дисципліни. Не прищеплено їй вірності планомірному розвитку генів. Безсумнівно, вона володіє всіма силами свого брата й ще дуже багатьма.

Розмір цитаделі почав її гнітити. Чи ті переходи ніколи не закінчаться? Це місце аж смерділо неуявною фізичною силою. Жодна планета, жодна цивілізація не бачили ніколи такої рукотворної величі. Між цими стінами помістилося б кілька давніх міст!

Вони проминули овальні двері з мерехтливими вогниками. Вона розпізнала іксіанський виріб — вихід із пневматичної транспортної системи. Чому її змусили так далеко йти? У її мізках почала формуватися відповідь: цей примус мав приготувати її до імператорської аудієнції.

¹ Ігхір — можливо, від арабського слова, що означає «я змінюю». Натомість у тамазігхтській мові (належить до групи берберських) *ighir* означає «виступ» або «гора».

Майже непримітний натяк, але в поєднанні з іншими тонкими ознаками — певною стриманістю вартових, тим, як вони добирали слова, слідами примітивного страху в їхніх очах, коли вони називали її Превелебною Матір'ю, холодно-ввічливою, цілковито позбавленою запаху природою цих зал, — усього цього разом було достатньо, аби відкрити багато речей, які бене-гессеритка могла належно інтерпретувати.

Пол чогось хотів від неї!

Вона приховала піднесений настрій. Отже, існувала можливість торгу. Залишилося тільки виявити природу цього важеля та перевірити його силу. Деякі важелі зрушували з місця речі, більші за цю цитадель. Відомо, що дотик пальця, бувало, перетрав цивілізації.

Превелебна Матір згадала висловлювання Скителі: *«Створіння, що розвинулося до певної стадії, радше вибере смерть, ніж перетвориться на власну протилежність»*.

Переходи, якими її вели, непомітно й поступово збільшувалися завдяки вигадливим аркам, розширенню основ колон, заміні трикутних вікон більшими, прямокутними. Зрештою перед нею з'явилися подвійні двері, розміщені в центрі протилежної стіни високого передпокою. Вона відчувала, що двері *дуже* високі, і насилу стримала здивоване зітхання, коли її тренована свідомість оцінювала їхні справжні пропорції. Завишки ці двері мали щонайменше вісімдесят метрів, і половину цього — завишки.

Коли вона зі своїм супроводом підійшла ближче, двері розчинилися досередини — потужний безшумний рух прихованих механізмів. Вона розпізнала ще один іксіанський витвір. Крізь ці гігантські двері вона й вступила зі своїми стражниками до Великої Приймальної Зали Імператора Пола Атріда — «Муад'Діба, порівняно з яким усі люди — карлики». Тепер вона навіч бачила втілення цього популярного висловлювання.

Ідучи в бік Пола, котрий сидів оддалік на престолі, Превелебна Матір виявила, що архітектурні тонкощі довкола вражають більше, ніж огром зали. Простір був величезним: міг повністю вмістити цитадель будь-якого правителя в людській історії. Відкритий обшир кімнати багато говорив про приховані структурні сили, що гармоніювали з її красою. Ферми й опорні балки, на

яких трималися ці стіни, та високий купол стелі мусили перевершувати все, що намагалися зробити раніше. Усе тут свідчило про інженерний геній.

Що ближче до кінця, тим зала непомітно знижувалася, щоб постать Пола на троні, встановленому в центрі подіуму, не здавалася карликовою. Навпаки, нетренована свідомість, приголомшена довколишніми пропорціями, спершу побачить його значно більшим, ніж він є насправді. Кольори теж вражали незахищену психіку: зелений трон Пола був вирізаний із суцільного гагарського смарагда. Він символізував життя, але, згідно з фрименськими віруваннями, зелений був кольором трауру. Подейкували, що той, хто сидить тут, може змусити будь-кого опечалитися. Життя і смерть зливалися в єдиному символі, підкреслюючи єдність у протилежностях. За тронном каскадами спадали завіси теракотово-оранжевої барви — куркумове золото землі Дюни з коричневими крупинками меланжу. Для тренованого ока ця символіка була очевидною, але невтаємничених немов вдарила молотком.

Час теж грав свою роль у цьому спектаклі.

Превелебна Матір підраховувала, скільки хвилин їй знадобиться, щоб доплентатися до Імператорської Присутності. Часу досить, аби кожен проникся повагою, як і тією безмежною могуттю, що тисне звідусюди. Ти можеш розпочати свій шлях у напрямку трону як сповнена гідності людина, але закінчиш його комашкою.

Помічники й ад'ютанти стояли довкола Імператора строем, що було доволі незвично: пильна варта вздовж задрапованої стіни; ця гидь, Алія, — на дві сходинки нижче від Пола й трохи зліва від нього; імператорський лакей Стілгар — на сходинку нижче від Алії, прямо під нею; праворуч, на першій сходинці від підлоги — самотня постать — оживлена плоть Дункана Айдаго, гхола. Між гвардійцями вона розрізняла старших фрименів, бородатих наїбів із мозолями від дистикостів на носах, за поясами в них були крис-ножі, кілька мауля-пістолетів і навіть лазеростріли. Це мали б бути особливо довірені люди, подумала вона, якщо їм дозволили носити лазеростріли в присутності Пола, звичайно ж, захищеного силовим щитом. Довкола нього мерехтіло поле. Один імпульс із лазеростріла в це поле — і замість усієї цитаделі буде одна велика діра.

Її варта зупинилася за десять кроків від підніжжя трону й розступилася, аби Імператор міг її бачити. Тепер вона зауважила відсутність Чані й Ірулан і задумалася над цим. Їй казано, що жодна важлива аудієнція не обходиться без цієї пари.

Вона одразу ж вирішила перейти в наступ і промовила:

— Отож великий Пол Атрід зволить бачити ту, котру прирік на вигнання.

Пол криво посміхнувся, подумавши: «Вона знає, що я чогось від неї хочу». Враховуючи, що вона та, ким є, інакше й бути не могло. Він визнавав її силу. Бене-гессеритки не випадково стають Превелебними Матерями.

— Може, відмовимося від словесного фехтування? — запропонував він.

«То це так легко?» — здивувалася вона. А вголос сказала:

— Чого ти хочеш?

Стілгар ворухнувся, кинувши на Пола гострий погляд. Імператорському лакеєві не подобався її тон.

— Стілгар хоче, щоб я тебе вислав, — промовив Пол.

— А не вбити мене? — запитала вона. — Я сподівалася чогось відвертішого від фрименського наїба.

Стілгар глянув з-під лоба й сказав:

— Я часто мушу казати не те, що думаю. Це зветься дипломатією.

— То слід відмовитися й від дипломатії, — промовила вона. — Конче було змушувати мене йти так далеко? Я вже стара жінка.

— Треба було показати, яким безсердечним я можу бути, — відповів Пол. — Так ти краще оціниш мою великодушність.

— Ти відважуєшся на такі грубощі з Бене Гессерит? — запитала вона.

— Так, бо грубі вчинки теж несуть певні повідомлення, — промовив Пол.

Вона завагалася, обдумуючи його слова. То він іще може обійтися без неї... грубо, неприховано, якщо вона... що вона? Відтак пробурмотіла:

— Скажи, чого ти хочеш від мене?

Алія глянула на брата й кивнула в бік завіси позаду трону. Вона знала аргументи Пола в цій справі, але їй усе це не подобалося. Це можна було назвати *диким пророцтвом*: вона не бажала бути співучасницею цих торгів.

— Будь обережною з тим, що кажеш мені, стара, — сказав Пол.
«Він називав мене старою, коли сам ще був шмаркачем, — думала Превелебна Матір. — Нагадує мені про мою роль у його минулому? Я тоді вирішила, то чому зараз мушу змінювати своє рішення?» Вона фізично відчувала відповідальність моменту: коліна її тремтіли, м'язи хапали корчі.

— Прогулянка була довгою, — промовив Пол, — і я бачу, що ти втомлена. Перейдімо до моєї приватної кімнати за троном. Там ти зможеш сісти.

Він зробив рукою знак Стілгару й підвівся.

Стілгар і гхола наблизилися до неї, допомогли їй піднятися й перейти вслід за Полом крізь схований за порт'єрою перехід. Вона здогадалася, чого він прийняв її в залі: пантоміма для охоронців і набів. То він їх побоювався. А тепер — тепер проявляє дружню доброзичливість, зважаючись на такі штучки з Бене Гессерит. Чи це справді відвага? Вона відчула ще чийось присутність, озирнулася й побачила Алію. Очі молодій жінки дивилися зловісно. Превелебна Матір здригнулася.

Приватна кімната в кінці переходу виявилася двадцятиметровим пласталевим кубом, освітленим жовтими світлокулями; довкола стін висіли густооранжеві завіси з пустельного дистинтенту. Усередині були дивани, м'які подушки, відчувався слабкий запах меланжу, на низькому столику — кришталеві флакони з водою. Порівняно із залом кімната виглядала малою й тісною.

Пол посадив її на диван, став над нею, вивчаючи її старече обличчя — сталеві зуби, очі, що приховували більше, ніж виявляли, поорану зморшками шкіру. Відтак він указав на флакон із водою. Вона заперечно хитнула головою, відкинувши пасмо сивого волосся.

Тихим голосом Пол промовив:

— Я хочу поторгуватися з тобою за життя моєї коханої.

Стілгар прочистив горло.

Алія торкнулася пальцем руків'я схованого на грудях крис-ножа.

Гхола зостався біля дверей: безпристрасне обличчя, металеві очі, спрямовані в простір над головою Превелебної Матері.

— Ти мав видіння про мою співучасть у її смерті? — спитала Превелебна Матір. Вона зосередила увагу на гхолі, який чомусь

її непокоїв. Чому вона відчуває загрозу з його боку? Він же знаряддя змови.

— Знаю, чого ти від мене хочеш, — сказав Пол, уникаючи відповіді на її запитання.

«*Себто лише підозрює*», — подумала вона. Превелебна Матір опустила погляд на носачи своїх черевиків, що виступали з-під подолу сукні. Чорні... чорні... на взутті й одязі позначилося її ув'язнення: були вони поплямлені, пожмакані. Вона підняла підборіддя й зустрілася з гнівним поглядом Пола. Відчула піднесення, але сховала емоції за стиснутими губами й примруженими повіками.

— І яку ж ти ціну пропонуєш? — поцікавилася вона.

— Можете отримати моє сім'я, але не мене, — відповів Пол. — Ірулан буде вигнано й штучно запліднено...

— Як ти смієш! — спалахнула Превелебна Матір, завмерши від жаху.

Стілгар ступив на півкроку вперед.

Гхола безтурботно посміхнувся. Тепер Алія пильно на нього глянула.

— Ми не обговорюватимемо речей, заборонених вашим Сестринством, — промовив Пол. — Я не збираюся слухати жодних розмов про гріхи, мерзоту чи вірування, що вціліли після минулих джигадів. Можете отримати моє сім'я для ваших планів, але жодна народжена Ірулан дитина не посяде мій трон.

— Твій трон, — глузливо сказала вона.

— *Мій* трон.

— То хто ж народить спадкоємця Імперії?

— Чані.

— Вона безплідна.

— Вона при надії.

Мимовільне зітхання видало її шок.

— Брешеш! — відрізала вона.

Стілгар рвонувся вперед. Пол застерезливо підняв руку.

— Ми вже два дні знаємо, що вона носить мою дитину.

— Але Ірулан...

— Лише штучним методом. Така моя пропозиція.

Превелебна Матір заплющила очі, щоб не бачити його обличчя. Проклятий! Так забавлятися з генетикою! У її грудях кипіла

відразу. Наука Бене Гессерит, повчання Батлеріанського Джигаду — усі забороняли такий акт. Не слід принижувати найвищі поривання людства. Жодна машина не може функціонувати, як людський мозок. Жодне слово, жоден учинок не повинні навіть натякати, що людей можна розводити, наче тварин.

— Твоє рішення? — запитав Пол.

Вона струснула головою. Гени, багатоцінні гени Атрідів — лише вони істотні. Але ж для Сестринства любовне поєднання значить більше, ніж сперма та яйцеклітина. Бене Гессерит намагалися вловити душу.

Тепер Превелебна Матір зрозуміла витончену глибину пропозиції Пола. Він змусив би Сестринство до співучасті в акті, що викликав би загальний гнів... якби колись перестав бути таємницею. Вони не могли б проголосити такого батьківства, якщо Імператор заперечить. Така монета врятує гени Атрідів для Сестринства, але ніколи не купить трону.

Вона пройшлася поглядом по кімнаті, придивляючись до кожного обличчя: Стілгар бездіяльно чекає, гхола застиг у якомусь своєму внутрішньому сховку, Алія не зводить погляду з гхоли... і Пол — утілення гніву під напівпрозорою маскою стриманості.

— Це твоя єдина пропозиція? — спитала вона.

— Моя єдина пропозиція.

Вона глянула на гхолу, зауваживши легке посмикування м'язів на його щоках. Емоція?

— Ти, гголо, — сказала. — Чи така пропозиція може бути зроблена? А якщо вже зроблена, то чи слід її приймати? Виконай для нас функцію ментата.

Металеві очі гхоли повернулися в бік Пола.

— Відповідай, якщо хочеш, — промовив Пол.

Гхола знову звернув свій блискучий погляд на Превелебну Матір і ще раз вразив її, посміхнувшись:

— Пропозиція варта рівно стільки, скільки й купована за неї річ, — сказав він. — Тут пропонують обмін життя за життя. І ціна висока.

Алія відкинула з чола пасмо мідяного волосся й мовила:

— А що ще ховається за цим торгом?

Превелебна Матір не хотіла й дивитися на Алію, проте ці слова запали їй у мозок. Так, тут ховалися значно глибші наслід-

ки. Ця сестра, звісно, гидь, але годі заперечити її статус Превелебної Матері зі всіма наслідками цього. У цю мить Гай Єлена Могіям відчула: вона стала не одною особою, а всіма іншими, громадкою малих істот у її пам'яті. Вони були насторожі — кожна Матір, яку вона ввїбрала, ставши Настоятелькою Сестринства. Алія потрапила в таку ж ситуацію.

— Що ще? — спитав гхола. — Можна задуматися, чому відьми з Бене Гессерит не вдаються до методів тлейлаксу.

Гай Єлена Могіям і всі Превелебні Матері всередині неї здригнулися. Так, тлейлаксу робили огидні речі. Якщо хтось зніме бар'єр перед штучним заплідненням, то що тоді стане наступним кроком тлейлаксу — може, контрольована мутація?

Пол, спостерігаючи гру емоцій довкола себе, раптом відчув, що не впізнає більше цих людей. Бачив тільки незнайомців. Навіть Алія видавалася чужою.

Алія сказала:

— Якщо ми пустимо гени Атрідів пливати рікою Бене Гессерит, то хто знає, якими можуть бути наслідки?

Гай Єлена Могіям різко мотнула головою й зустрілася поглядом із нею. На якусь мить вони стали двома Превелебними Матерями, поєднаними спільною думкою: *«Що приховується за кожною акцією тлейлаксу? Гхола був тлейлаксанською річчю. Це він вклав той план у Полову голову? Чи Пол спробує перемовлятися безпосередньо з Бене Тлейлакс?»*

Вона відвела погляд від Алії, відчувши власну амбівалентність і недосконалість та нагадавши собі, що небезпечна пастка бене-гессеритської виучки полягає в здобутих завдяки їй силах: ці сили схилили до марнославства та пихи. Але сила вводить в оману тих, котрі нею користувалися: вони вірили, що сила може подолати будь-який бар'єр... включно з їхньою власною некомпетентністю.

«Лише одна річ є тепер найважливішою для Бене Гессерит», — сказала вона сама до себе. Ціла піраміда поколінь стянула вершини в особі Пола Атріда... та його огидної сестри. Щойно вона зробить хибний вибір — і піраміду доведеться відбудовувати із самого низу... використовуючи паралельні лінії попередніх поколінь та селекційні екземпляри, позбавлені найцінніших рис.

«Контрольована мутація, — подумала вона. — Тлейлаксу справді її практикують? Як спокусливо!»

Вона труснула головою, щоб позбутися таких думок.

— Ти відкидаєш мою пропозицію? — спитав Пол.

— Я думаю, — відповіла вона.

І знову глянула на Полову сестру. Оптимальне схрещення для жінок-атрідок втрачене... що його убив Пол. Зостається, однак, інша можливість — така, що закріпила б у потомстві потрібну характеристику. Пол зважився запропонувати Бене Гессерит тваринну селекцію! Скільки ж він насправді готовий був заплатити за життя своєї Чані? Погодиться на схрещення з власною сестрою?

Намагаючись виграти час, Превелебна Матір сказала:

— З'ясуй-но мені, о бездоганий взірцю всіякої чесноти, що скаже сама Ірулан про твою пропозицію?

— Ірулан зробить те, що ти їй накажеш, — гарикнув Пол.

«Теж правда», — подумала Могіям і, здійнявши підборіддя, запропонувала новий гамбіт:

— Атрідів двоє.

Пол, угадавши дещо із задумів старої відьми, почув, як кров приливає йому до обличчя.

— Будь обережною з тим, на що натякаєш, — сказав.

— Ти просто *використаєш* Ірулан для своїх власних цілей, так? — спитала вона.

— Хіба ж її навчали не для того, щоб використовувати? — відповів Пол.

«Він хотів сказати, що це ми її навчали, — подумала Могіям. — Ну що ж... Ірулан — це розмінна монета. Чи існує інший спосіб витратити цю монету?»

— Ти посадиш дитя Чані на трон? — спитала Превелебна Матір.

— На *мій* трон, — промовив Пол. Він глянув на Алію, раптом задумавшись, чи усвідомлює вона різні варіанти цього обміну. Алія стояла напрочуд нерухомо, із заплученими очима. З якими внутрішніми силами вона спілкується? Побачивши свою сестру в такому стані, Пол зрозумів, що вони віддаляються одне від одного. Вона стоїть на березі, а його несе кудись течія.

Нарешті Превелебна Матір промовила:

— Це надто важливе рішення, надто складне для одної особи. Мушу проконсультуватися з моєю Радою на Валаху. Дозволиш послати звістку?

«*Наче вона потребує мого дозволу!*» — подумав Пол, а відтак промовив:

— Згода. Але не зволікайте надто довго. Я не сидітиму бездіяльно під час ваших перемовин.

— Домовлятиметься із Бене Тлейлаксом? — різким голосом спитав гхола.

Очі Алії розплющилися, вона вдивлялася в гхолу, наче розбужена небезпечним пришельцем.

— Цього я ще не вирішив, — сказав Пол. — Ось що зроблю: за першої-ліпшої можливості відправлюся в пустелю. Наша дитина народиться на січі.

— Це мудре рішення, — прорік Стілгар.

Алія уникала погляду Стілгара. То було хибне рішення. Вона відчувала це кожною своєю клітиною. Пол *мусив* це знати. Чого він ухопився саме за це?

— Бене Тлейлаксом пропонували свої послуги? — спитала Алія, зауваживши, з яким нетерпінням чекає відповіді Могіям.

Пол заперечно похитав головою.

— Ні. — Він поглянув на Стілгара. — Стіле, влаштуй, щоб повідомлення було вислано на Валах.

— Негайно, мілорде.

Пол відвернувся, почекав, доки Стілгар викличе вартових і вийде вслід за старою відьмою. Він відчував, що Алія вирішує, чи закидати його черговими запитаннями. Натомість вона звернулася до гхоли.

— Ментате, — сказала вона, — тепер тлейлаксом домагатимуться прихильності мого брата?

Гхола знизав плечима.

Пол відчув, що його увага розпорошується. *Тлейлаксом? Ні... не це мала на увазі Алія.* Але з її запитання зрозуміло, що вона не бачить альтернативи. Що ж... у кожного оракула свої видіння. Чому ж вони не можуть різнитися в брата й сестри? Думай... думай іще... Він прогнав власні думки, вловивши уривки довшої розмови.

... мусить знати, що тлейлаксом...

... повнота даних завжди...

... здорові сумніви, де...

Пол обернувся й глянув на сестру, привернувши до себе її увагу. Він знав, що вона побачить сльози на його обличчі та дивуватиметься з їхньої появи. Нехай дивується. Тепер можливість дивуватися є благодистинею. Він поглянув на гхолу і, незважаючи на його металеві очі, побачив лише Дункана Айдаго. У Половій душі змагалися смуток і співчуття. Що бачать ті металеві очі?

«Існує багато ступенів зору й багато ступенів сліпоти», — подумав Пол. Спала йому на думку парафраза фрагмента з Оранжевистської Католицької Біблії: *«Яких чуттів бракує нам, що ми не бачимо світ довкола себе?»*

Може, ці металеві очі мають інше чуття, крім зору?

Алія підійшла до брата, відчуваючи його глибокий смуток. З фрименським благоговінням вона торкнулася сльози на його щоці й промовила:

— Ми не повинні оплакувати наших близьких раніше, ніж вони покинули нас.

— Раніше, ніж вони покинули нас, — прошепотів Пол. — Скажи мені, сестричко, що таке *раніше*?

Я ситий по горло справами богів і їхніх служителів! Гадаєш, не бачу створення власного міфу? Перевір іще раз свої дані, Гайте. Я увів свої ритуали в найелементарніші людські вчинки. Люди їдять во ім'я Муад'Діба! Кохаються в моє ім'я, народжуються в моє ім'я, переходять вулицю в моє ім'я. Ніхто не встановить навіть крокву в найостаннішій халупі далекого Гангішрі без благословення Муад'Діба!

Книга діатриб. З хроніки Гайта

— Ти ризикуєш, покинувши свій пост і прийшовши зараз сюди, до мене, — сказав Едрік, дивлячись крізь стіни свого контейнера на лицепляса.

— Яке слабе й обмежене твоє мислення! — відповів Скителі. — І хто ж це прийшов тебе відвідати?

Едрік завагався, оглядаючи бочкоподібну постать, тяжкі повіки та тупе обличчя. День тільки-но почався, і Едріків метаболізм іще не перейшов від нічного спочинку до активного споживання меланжу.

— Сподіваюся, ти не в цій подобі йшов вулицями? — спитав Едрік.

— На деякі з моїх нинішніх подоб двічі й не глянеш, — запевнив Скителі.

«Хамелеон гадає, що зміна подоби приховає його від усіх», — подумав Едрік із рідкісною для нього проникливістю. Спитав себе, чи його співучасть у змові справді приховує їх усіх від провісницьких сил. Скажімо, сестра Імператора...

Едрік труснув головою, сколихнувши оранжевий газ у контейнері, і спитав:

— Чого ти тут?

— Дарунок слід підштовхнути до швидших дій.

— Це неможливо.

— Мусимо знайти можливість, — із притиском промовив Скителі.

— Чому?

— Мені не подобаються певні речі. Імператор намагається нас розділити. Він уже зробив пропозицію Бене Гессерит.

— А, це...

— Це! Ти мусиш підштовхнути гхолу...

— Це ж ви, тлейлаксу, його створили, — сказав Едрік. — Ви його знаєте краще за нас... — Він урвався, наблизившись до прозорій стінки акваріума. — Чи, може, ви нас обдурили з цим дарунком?

— Обдурили?

— Ти казав, що зброю слід націлити й вивільнити, більше нічого. Після вручення гхоли ми не можемо нічого підправити.

— Кожного гхолу можна розворушити, — відповів Скителі. — Для цього тобі достатньо завести з ним розмову про його первісну природу.

— І що з цього вийде?

— Це спонукає його до дій, які служитимуть нашим цілям.

— Він же ментат, логічний і розсудливий, — запротестував Едрік. — Може здогадатися, навіщо я це роблю... або ж сестра Імператора. Якщо зосередить увагу на нас...

— Ти ховаєш нас від ясновидіння чи ні? — спитав Скителі.

— Я не боюся пророкування, — відповів Едрік. — Мене непокоїть логіка, справжні шпигуни, фізичні сили Імперії, її контроль над прянощами та...

— Можна спокійно розмірковувати про Імператора і його сили, пам'ятаючи, що всі речі скінченні, — промовив Скителі.

Раптом Стерновий неспокійно відсахнувся, молотячи кінцівками, наче якийсь чудернацький тритон. Скителі переборював огиду від цього видовища. Лоцман Гільдії мав на собі своє звичне темне трико, потовщене на поясі різними сховками. Проте... рухаючись, справляв враження голого. Скителі зміркував, що причиною цього є плавальні, зі змахами рухи, і вкотре був вражений тим, наскільки нетривкі зв'язки об'єднують їх, змовників. Вони не були злагодженою групою. І в цьому крилася їхня слабкість.

Хвилювання Едріка втихомирилося. Він дивився на Скителі крізь оранжевий газ, що оточував його. Яку інтригу тримав лицепляс у резерві для власного порятунку? Едрік обдумував це. Спосіб дій тлейлаксу був непередбачуваним. Недобрий знак.

Щось у голосі та діях Лоцмана підказало Скителі, що гільдієр більше боїться імператорської сестри, ніж самого Імператора. Ця раптова думка зблиснула в його свідомості, наче зображення на екрані. Тривожна думка. Вони не помітили чогось важливого в Алії? Чи достатньо самого лише гхоли, щоб знищити обох?

— Знаєш, що говорять про Алію? — спитав Скителі, зондуючи ґрунт.

— Про що ти?

Рибочоловік знову стривожився.

— Ніколи ще філософія й культура не мали такої покровительки, — промовив Скителі. — Радість і краса єднаються в...

— А що тривкого в красі та радості? — з притиском спитав Едрік. — Ми знищимо обох Атрідів. Культура! Вони поширюють культуру, бо вона допомагає їм владарювати. Краса! Вони підтримують красу, яка поневолює. Вони створюють довкола себе письменну неосвіченість, бо це найлегше. Вони нічого не залишають на волю випадку. Пута! Усе, що вони роблять, — це ув'язнюють, перетворюють на рабів. Але раби завжди повстають.

— Сестра може вийти заміж і народити, — промовив Скителі.

— Що нам до сестри? — спитав Едрік.

— Імператор може вибрати їй чоловіка, — відповів Скителі.

— Хай вибирає. Уже запізно.

— Навіть ти не можеш вигадати наступної миті, — перестеріг Скителі. — Ти не творець... утім, як і Атріди. — Він кивнув. — Не слід надто багато очікувати.

— Ми не ті, котрі плещуть язиками про творення, — запротестував Едрік. — Ми не чернь, яка намагається зробити з Муад'Діба месію. Що за нісенітниця? Навіщо ти про таке запитуєш?

— Це не я, а планета, — сказав Скителі. — *Вона* запитує.

— Планети не говорять!

— Ця говорить.

— О?

— Говорить про творення. Навіяний уночі пісок — ось творення.

— Навіяний пісок...

— Коли прокидаєшся, перші промені показують новий світ, свіжий і готовий прийняти твої сліди.

«Неторканий пісок, — подумав Едрік. — Творення?»

Зненацька він почувся скованим, стривоженим. Замкнутий простір його контейнера, кімнати — усе це тиснуло, гнітило його.

Сліди на піску.

— Ти говориш, як фримен, — промовив Едрік.

— Це фрименська думка, і вона доволі повчальна, — згодився Скителі. — Вони кажуть, що Муад'Дібів джигад залишає сліди у Всесвіті так само, як фримен залишає сліди на гладенькому піску. Вони прокладають слід людським життям.

— І це справді так?

— Надходить чергова ніч, — промовив Скителі. — Віють вітри.

— Так, — відгукнувся Едрік, — джигад підходить до кінця. Муад'Діб використав свій джигад і...

— Не він використав джигад, — заперечив Скителі. — Це джигад використав його. Гадаю, він припинив би війну, якби міг.

— Якби міг? Усе, що він мусив зробити, — це...

— Ой, годі! — буркнув Скителі. — Неможливо зупинити ментальну епідемію. Вона передається від одної особи до іншої через парсеки. Вона вкрай заразна. Вона вражає незахищену частину психіки, місце, куди ми скидаємо уламки інших подібних напастей. Хто спроможний стримати щось таке? Муад'Діб не має протиотрути. Це корениться в хаосі. Чий накази сягають туди?

— Ти теж уже заразився? — спитав Едрік. Він поволі перевернувся в оранжевому газі, міркуючи, чого в словах Скителі звучить такий страх. Невже лицепляс відколовся від змови? Зараз не було можливості заглянути в майбутнє й перевірити це. Майбутнє стало брудним потоком, засміченим пророками.

— Ми всі заражені, — промовив Скителі й згадав, що розумові здібності Едріка вкрай обмежені. Як викласти все зрозуміло для гільдієра?

— Але ж коли ми його знищимо, — сказав Едрік, — зараза...

— Я мав би залишити тебе у твоєму невігластві, — перебив його Скителі, — проте мій обов'язок цього не дозволяє. Крім того, це небезпечно для нас усіх.

Едрік здригнувся, змахнув перетинчастою стопою, щоб втриматися на місці. Вихор сколихнутого цим рухом оранжевого газу закрутився довкола його ніг.

— Кажеш дивні речі, — промовив він.

— Ситуація вибухонебезпечна, — уже спокійніше заговорив Скителі. — Коли пролунає вибух, осколки летітимуть крізь століття. Ти цього не бачиш?

— Ми вже й раніше мали справу з релігіями, — запротестував Едрік. — Якщо ця нова...

— Це *не просто* релігія, — відповів Скителі, задумуючись, що б сказала Превелебна Матір із приводу такої прочуханки, заданої їхньому поплічникові. — Релігійне правління — це дещо інше. Муад'Діб заповнив усе своїм Квізаратом, який перебрав на себе всі урядові функції. Не існує постійних громадських органів, немає мережі посольств. Островами його влади є єпископства. У центрі кожного такого острова — людина. Люди вчаться здобувати й втримувати особисту владу. Люди заздрісні.

— Доки вони розділені, поглинемо їх одного за одним, — із задоволенням усміхом сказав Едрік. — Досить відтяти голову, а тіло впаде до...

— У цього тіла дві голови.

— Сестра, котра може вийти заміж.

— Котра неодмінно вийде заміж.

— Мені не подобається твій тон, Скителі.

— А мені не подобається твоє невігластво.

— Ну, вийде вона заміж — то й що? Яким чином це порушить наші плани?

— Це порушить увесь Усесвіт.

— Вони обоє не є унікальними. Я теж маю сили, що...

— Ти дитина. Тупцяєш там, де вони крокують.

— Вони *не* унікальні.

— Ти забуваєш, гільдієре, що ми колись створили власного Квізац Хадераха. Це істота, що здатна побачити весь спектакль, який розгортається в Часі. Це форма існування, якій не можна погрожувати без того, щоб самому не підпасти під таку саму загрозу. Муад'Діб знає, що ми вдаримо в його Чані. Мусимо рухатися швидше за нього. Ти повинен дістатися до гхоли й підштовхнути його, як я вже казав.

— А якщо ні?

— Інакше вразять нас грім і блискавка.

О багатозубий черве,
Чи вгамуєш незцілиме?
Тіло й дух, що тебе ваблять
До землі усіх початків.
Їж страхіть із брами пекла,
І нема з одеж одежі,
Що прикрила б труту божу
Або ж полум'я бажання!

Гімн червові. З «Книги Дюни»

Пол аж спітнів, вправляючись у тренувальній залі під керівництвом гхоли з крис-ножем і коротким клинком. Тепер він стояв біля вікна й дивився вниз, на храмову площу, намагаючись уявити собі Чані в клініці. Вона занедужала зранку, будучи на шостому тижні вагітності. При ній були найкращі лікарі. Вони сповістять, коли з'являться якісь новини.

Темні пообідні пилові хмари затінили небо над площею. Фримени називали таку погоду «брудним повітрям».

Невже ті лікарі ніколи не обізвуться? Кожна секунда важко видиралася з минулого, неохоче входячи в його Всесвіт.

Чекання... чекання... Бене Гессерит не прислали з Валаха жодного слова. Очевидно, навмисне зволікання.

Колись детальне видіння зареєструвало було ці хвилини, але він закрив свою свідомість від пророцтва. Волів роль риби, плавця у водах Часу, котрий, не опираючись долі, рухається не туди, куди хоче, а куди несе його течія.

Чутно було, як гхола збирає зброю, перевіряє спорядження. Пол зітхнув, торкнувся рукою пояса, дезактивуючи щит. По шкірі хвилюю пробігли мурашки.

Коли повернеться Чані, міркував Пол, він займеться справами. Було досить часу, аби погодитися з фактом: те, що він від неї при-

ховував, продовжило їй життя. Задумався — невже це зле, що він віддає перевагу Чані, а не спадкоємцю? Яке право він мав обирати замість неї? Дурні думки! Хто міг би вагатися з огляду на альтернативу — невільничі ями, торттури, гірка туга... чи ще гірше?

Він почув, як розчиняються двері й входить Чані.

Пол обернувся.

В очах Чані читалася жадоба вбивства. Широкий фрименський пояс, що обхоплював у стані її золоту сукню, намісто з водяних кілець, одна рука біля стегна (ніж завжди мусить бути під руками), суворий погляд, яким вона оглядала кожну кімнату, входячи туди, — усе в ній було лише тлом її люті.

Коли вона підійшла, він розкрив обійми й притис її до себе.

— Хтось, — хрипко сказала вона просто йому в груди, — тривалий час годував мене контрацептивами... доки я не перейшла на нову дієту. Через це будуть проблеми з пологами.

— Можна чимось зарадити? — спитав він.

— Засоби є, але вони небезпечні. Знаю, від кого походить ця отрута. І я візьму її кров!

— Моя Сіхає, — шепнув він, ще міцніше пригорнувши її, щоб втишити раптове тремтіння. — Ти носиш жаданого нами спадкоємця. Хіба цього не досить?

— Моє життя протікає швидше, — промовила вона, притиснувшись до нього. — Тепер ця вагітність усе вирішує в моєму житті. Лікарі казали мені, що все йде страхітливо швидко. Я мушу їсти і їсти... і вживати більше прянощів... їсти їх і пити. Я вб'ю її за це!

Пол поцілував її в щоку:

— Ні, моя Сіхає. Нікого ти не вб'єш.

І подумав: *«Кохана, Ірулан продовжила твоє життя. Для тебе час пологів стане часом смерті».*

Він відчув, як притлумлений жаль висушує йому мозок, висотує життя, впливаючи його в чорну порожнечу.

Чані відіпхнула його.

— Її неможливо простити!

— Хто каже про прощення?

— То чого ж я не можу її вбити?

Запитання було таким по-фрименськи простим, що Пол за-ледве стримався, щоб не розреготатися істеричним сміхом. За якусь мить він сказав:

— Це не допоможе.

— Ти це *бачив*?

Усе єство Пола стиснулося від згадки про видіння.

— Я бачив... я бачив... — пробурмотів він. Кожна подробиця довколишнього відповідала побаченому майбутньому, і це його приголомшило. Надто часто він бачив усе це — тепер воно прикувало його до себе, стиснуло в обіймах, наче хтивий сукуб. У роті геть пересохло. А чи не йшов він, подумалося йому, за відьомським покликом свого пророчого дару, аж доки той не скинув його в немилосердне сьогодення?

— Розкажи мені, що ти *бачив*, — промовила Чані.

— Я не можу.

— Чому я не повинна її вбити?

— Бо я про це прошу.

Він дивився, як вона сприйняла його слова. Достоту як пісок приймає воду — поглинаючи й ховаючи. Він задумувався, чи знайдеться під цією киплячою гнівом поверхнею хоч крапля послуху. Тепер він усвідомив, що життя в імператорській Твердині зовсім не змінило Чані. Для неї це був тимчасовий перепочинок, прихисток при дорозі, якою вона йшла зі своїм мужчиною. Вона не втратила жодної риси, виплеканої Пустелею.

Чані відсунулася від нього й глянула на гхолу, що стояв поблизу вписаного в коло багатокутника при вході до тренувальної зали.

— Ти схрещував із ним вістря? — спитала.

— Так, і це пішло мені на користь.

— Мені це не подобається, — сказала вона.

— Він не вдасться до жодного насильства проти мене, — промовив Пол.

— Ти бачив *це*?

— Не *бачив*!

— То звідки ж ти знаєш?

— Бо він щось більше, ніж гхола, він Дункан Айдаго.

— Його зробили Бене Тлейлакс.

— Вони зробили щось більше, ніж планували.

Вона струснула головою. Кінчик хустини нежоні тернувся об комір її сукні.

— Як ти зміниш те, що він гхола?

— Гайте, — спитав Пол, — ти знаряддя моєї згуби?

— Якщо тут і зараз природа речей зміниться, зміниться й майбутнє, — відповів гхола.

— Це не відповідь! — запротестувала Чані.

Пол запитав, підвищивши голос:

— Як я помру, Гайте?

У штучних очах щось зблиснуло.

— Кажуть, мілорде, що ви помрете через гроші та владу.

Чані завмерла.

— Як він сміє так до тебе говорити?

— Ментат правдивий, — відповів Пол.

— Дункан Айдаго був справжнім другом? — спитала вона.

— Він віддав за мене життя.

— Як сумно, — прошепотіла Чані, — що гхолу не можна повернути до його первісного буття!

— Ви хочете мене повернути? — спитав гхола, скерувавши погляд на Чані.

— Що він має на увазі? — не зрозуміла Чані.

— Навернутися, тобто повернутися до початку, — сказав Пол. — Але вороття нема.

— Кожна людина носить із собою своє минуле, — промовив Гайт.

— І кожен гхола? — спитав Пол.

— До певної міри, мілорде.

— Що ж це за минуле, приховане у твоїй плоті? — спитав Пол.

Чані побачила, що це запитання стурбувало гхолу. Його рухи прискорилися, долоні стислися в кулаки. Вона зиркнула на Пола, питаючи себе, чого він так учинив. Чи існує спосіб наново зробити це створіння тим чоловіком, яким він був колись?

— Чи колись траплялося, щоб гхола пам'ятав своє справжнє минуле? — спитала Чані.

— Було багато спроб, — Гайт втупився в підлогу біля своїх ніг. — Жоден гхола ніколи не був повернутий до свого попереднього буття.

— Але ти цього прагнеш, — зауважив Пол.

Плискуваті очі гхоли з напруженою інтенсивністю глянули на Пола.

— Так!

Лагідним голосом Пол сказав:

— Якщо існує спосіб...

— Ця плоть, — промовив Гайт і, наче салютуючи, торкнувся лівою рукою чола, — не є плоттю мого первісного народження. Це все... відроджено. Лише форма знайома. Лицепляс теж таке може.

— Не настільки, — промовив Пол. — І ти не лицепляс.

— Це правда, мілорде.

— Звідки взято твою форму?

— Генетичний відбиток оригінальних клітин.

— Десь, — сказав Пол, — існує пластикова річ, яка пам'ятає форму Дункана Айдаго. Кажуть, що древні займалися цими речами ще до Батлеріанського Джигаду. Який обсяг цієї пам'яті, Гайте? Що вона перебрала від оригіналу?

Гхола знизав плечима.

— А якщо він не був Айдаго? — спитала Чані.

— Був.

— Ти цього певен?

— Він Дункан Айдаго з будь-якої точки зору. Не можу уявити достатньо потужної сили, яка могла б без спотворень, без утоми утримувати цю форму.

— Мілорде! — запротестував Гайт. — Те, що ми не можемо чогось уявити, жодним чином не означає, що такого не може бути. Є речі, які я мушу робити як гхола, але не робив би їх, будучи людиною.

— Бачиш? — сказав Пол, не зводячи очей із Чані. Вона кивнула. Пол обернувся, ховаючи глибоку печаль. Він підійшов до балконних вікон і засунув завіси. У раптово потемнілій кімнаті ввімкнулося світло. Він тугіше затягнув пояс і став прислухатися до внутрішніх голосів.

Нічого.

Він повернувся. Чані стояла наче в трансі, її погляд зосередився на гхолі.

Пол помітив, що Гайт сховався в один із якихось потаємних закомарків власного ества — у місце, де й слід було бути гхолі.

Чані обернулася на звуки кроків Пола. Вона все ще відчувала тягар примусу, що наклав на неї Пол. На коротку мить гхола став для неї справжньою, повнокровоною істотою. У цю хвилину він був тим, кого вона не боялася, кого справді любила й ким захоп-

лювалася. Тепер вона зрозуміла, навіщо Пол улаштував це випробування. Він хотів, щоб вона побачила *людину* в тілі гхоли.

Чані глянула на Пола.

— І такою людиною був Дункан Айдаго?

— Такою й був. І такою застається.

— *Він* дозволив би Ірулан жити далі? — спитала Чані.

«*Вода не надто глибоко проникла*», — подумав Пол, а вголос промовив:

— Якби я так наказав.

— Не розумію, — зізналася вона. — Ти ж повинен сердитися?

— Я серджуся.

— Твій голос... не сердитий. Він сумний.

Пол заплющив очі.

— Так. І це теж.

— Ти мій чоловік, — сказала вона. — Знаю це, але я раптом перестала тебе розуміти.

Зненацька Полові здалося, що він спускається вниз, у темну печеру. Тіло його рухалося, — одна нога за другою, — але думки витали деінде.

— Я сам себе не розумію, — прошепотів він. Розплющивши очі, виявив, що відійшов від Чані.

Її голос долинав звідкись здалеку.

— Коханий, я більше не питатиму, що ти *бачив*. Знаю лише, що дам тобі спадкоємця, як ми й хотіли.

Він кивнув.

— Я знав це із самого початку.

Повернувшись, він поглянув на неї. Здавалося, що Чані десь дуже далеко.

Вона потяглася й поклала руку на свій живіт.

— Я голодна. Лікарі кажуть, що повинна їсти втричі, а то й учетверо більше, ніж досі. Я боюся, коханий. Надто швидко він розвивається.

«*Надто швидко*, — погодився він. — *Цей плід розуміє, що швидкість необхідна*».

Відважну природу діянь Муад'Діба видно з того, що від самого початку Він знав шлях, на який був рокований, але ні разу не збочив зі шляху сього. Він ясно це висловив, промовивши: «Кажу вам — вступаю тепер я у час випробування, і тоді підтвердиться, що я Найдосконаліший Слуга». У такий спосіб Він сплів усіх в Одно, щоб і друг, і ворог могли його вшановувати. Саме з цієї причини й тільки через неї Його Апостоли молилися: «Владико, спаси нас від інших стежок, які Муад'Діб покритв Водами Свого Життя». А ці інші стежки можна собі уявити лише з найбільшою відразою.

З «Явм-ал-дін»¹ («Книги Судного Дня»)

Посланець виявився молодого жінкою. Її обличчя, ім'я та родина були знайомі Чані — так їй вдалося пробратися крізь бар'єр Імперської Безпеки.

Чані лише підтвердила її особу керівникові СБ на ім'я Баннерджі, а той організував зустріч із Муад'Дібом. Баннерджі поклався на інстинкт і запевнення, що батько молодої жінки ще перед джигадом був членом загону імператорських командос-смертників, страшних федайкінів. Інакше він проігнорував би її настійливе запевнення, що звістка призначена лише для вух Муад'Діба.

Вона була, очевидячки, ретельно просвічена й обшукана перед зустріччю в приватному кабінеті Пола. Попри це, Баннерджі супроводжував її: одна рука на ножі, друга — на плечі жінки.

Був уже майже полудень, коли її привели в кімнату, у якій химерно поєдналися пустельно-фрименський побут із розкошми спадкової аристократії. Три стіни були закриті звичними для *хайрегу*² завісами — тонкої роботи гобеленами, оздобленими

¹ У перекладі з арабської «Судний День».

² Хайрег — тимчасовий табір фрименів у пустелі на відкритому піску (з «Термінології Імперії» до книжки «Дюна»).

постатями з фрименської міфології. Натомість четверту стіну займав оглядовий екран, срібно-сіра поверхня якого підіймалася за овальним столиком, на якому перебував єдиний предмет — фрименський пісочний годинник, вбудований в *оррері*¹. Цей іксіанський гравімеханізм об'єднував макети обидвох місяців Арракіса в класичній Тріаді Хробака — на одній лінії із сонцем.

Пол, стоячи біля столика, глянув на Баннерджі. Керівник СБ був одним із тих, котрі пройшли службу у фрименській поліції, здобувши свою посаду завдяки власному розуму та випробуваній відданості, хоча, як це підтверджувало його ім'я, він походив із контрабандистів. Був кремезної постави, майже огрядний. Чорне волосся падало на темний мокрий лоб, наче гребінь екзотичного птаха. Його очі були синіми на синьому, завше спокійними — однаково байдуже дивилися на блаженство й муки. Чані та Стілгар йому довіряли. Пол знав, що якщо він накаже Баннерджі негайно задушити дівчину, той так і вчинить.

— Сір, ось дівчина зі звісткою, — промовив Баннерджі. — Міледі Чані казала, що вона попереджала вас.

— Так, — коротко кивнув Пол.

На подив, дівчина не зважала на нього. Її увагу прикувало оррері. Вона була смаглошкірою, середнього зросту, її постать закривала сукня, дорога винно-червона тканина і простий крій якої свідчили про багатство. Синьо-чорне волосся було перев'язане вузькою стрічкою з тканини, яка пасувала до сукні. Сукня приховувала долоні — Пол підозрював, що вони міцно стиснуті. Той самий стиль. Усе, що її стосується, було витримано в одному стилі, включаючи й сукню: останній залишок розкоші, бережений саме для такої миті.

Пол жестом звелів Баннерджі відступити вбік. Той дещо завагався, виконуючи наказ. Тепер дівчина рушила з місця на крок уперед. Рухалася граційно. Попри це, її очі уникали його погляду.

Пол кашлянув.

Тепер дівчина підвела погляд, а її позбавлені білків очі розширилися з належним відтінком благоговіння. Вона мала дивне

¹ Оррері (англ. *orrery*, від прізвища винахідника) — механічна модель Сонячної системи.

обличчя з делікатним підборіддям, а у виразі маленьких губ відчувалася стриманість. Очі над скісними вилицями здавалися неприродно великими. Довкола неї витав якийсь смуток, щось вказувало на те, що вона рідко всміхається. Кутики її очей наче були заслані легенькою жовтою поволокою, — може, через подразнення піском, а може, через схильність до семути.

Усе як і має бути.

— Ти просила зустрічі зі мною, — промовив Пол.

Настала мить найвищого випробування дівочої подоби. Скигтелі відтворив її постать, манери, стать, голос — усе, що міг уловити та засвоїти. Але ж Муад'Діб знав цю жінку із січових днів. Щоправда, вона була тоді дитиною, але однаково в них із Муад'Дібом були спільні спогади. Слід акуратно уникати певних прошарків пам'яті. Це була найскладніша роль, за яку він будь-коли брався.

— Я Лічна, донька Усайма з Берк-аль-Діб.

Коли вона промовляла своє та батькове імена, називала рід, її голос звучав негучно, але впевнено.

Пол кивнув. Тепер він розумів, чому Чані була ошукана. Тембр голосу, геть усе відтворено достеменно. Коли б не його власний бене-гессеритський вишкіл у розрізненні голосів та не павутина *дао*, якою оточило його пророче видіння, маска лицепляса могла б увести в оману навіть його.

Завдяки ж тренуванню він помітив певні розбіжності: дівчина видавалася старшою, ніж мала б бути, надміру контролювала голосові зв'язки, шию та рамена тримала трішки не так, як це зробила б фрименська жінка. Були, однак, і напрочуд вдалі нюанси: розкішну сукню заштопано, що відповідало фактичному стану справ... та й риси обличчя скопійовані напрочуд точно. Отже, лицеплясові сподобалася його роль.

— Спочинь у моєму домі, донько Усайма, — проголосив Пол традиційне фрименське привітання. — Ти бажана тут, як вода після пустельного переходу.

Вона ледь помітно розслабилася, будучи, мабуть, задоволена цим очевидним довір'ям.

— Я принесла звістку, — сказала вона.

— Вісник людини — це те саме, що вона сама, — промовив Пол.

Скителі ледь чутно перевів подих. Усе пішло добре, але тепер настав вирішальний момент: слід скерувати Атріда на потрібну дорогу. Він мусить втратити свою фрименську наложницю за обставин, коли винуватим буде лише він сам і ніхто інший. Катастрофа має бути заслугою тільки *всемогутнього* Муад'Діба. Треба змусити його якнайповніше збагнути своє нещастя, а тоді прийняти тлейлаксанську альтернативу.

— Я дим, що проганяє нічний сон, — промовив Скителі, скрившись кодовою фразою федайкінів, що означала *«я принесла погані звістки»*.

Пол заледве зберігав спокій. Він почувався оголеним, його душа самотньо блукала в темряві часу, закритого від усіх видінь. Лицепляса прикривав могутній оракул. Полові були відомі лише краєчки цієї ситуації. Він знав тільки, чого він *не* може зробити. Він не може вбити цього лицепляса. Це прискорило б майбутнє, якого слід уникати за будь-яку ціну. Мусить бути знайдений спосіб, щоб вийти з цієї темряви й вибавитися від цього жахіття.

— Кажі свою звістку, — сказав Пол.

Баннерджі пересунувся так, щоб бачити обличчя дівчини. Здавалося, що вона вперше його зауважила, а її погляд упав на руків'я ножа під долонею СБівця.

— Невинний не вірить у зло, — промовила вона, дивлячись на Баннерджі.

«Аххх, добра робота», — подумав Пол. Саме так сказала б і справжня Лічна. Він відчув миттєвий укол на спомин про справжню доньку Усайма, мертву й покинуту в пісках. Але зараз не час на такі емоції. Він спохмурнів.

Баннерджі зосередив свою увагу на дівчині.

— Мені звелено передати мою звістку без свідків, — заявила вона.

— Чому? — зажадав відповіді Баннерджі. Його голос був сухим, проникливим.

— Бо таким було бажання мого батька.

— Це мій друг, — відповів Пол. — Хіба ж я не фримен? Тож мій друг може чути все те, що чую я.

Скителі в образі дівчини насторожився. Це справді фрименський звичай... чи випробування?

— Імператор може творити власні правила, — сказав Скителі. — Ось звістка: мій батько хоче, щоб ти прийшов до нього, узявши із собою Чані.

— Чого я мушу брати Чані?

— Вона твоя жінка й Сайядіна. Це водна справа за законами наших племен. Вона мусить підтвердити, що мій батько говорить згідно з фрименським звичаєм.

«*То серед змовників справді є фримени*», — подумав Пол. Це відповідало стану речей, які невдовзі мають відбутися. Він не мав іншого виходу, окрім як триматися цього курсу.

— Про що говоритиме твій батько? — спитав Пол.

— Говоритиме про змову проти тебе — змову серед фрименів.

— Чому він не приніс цієї звістки особисто? — суворо спитав Баннерджі.

Вона не зводила очей із Пола.

— Мій батько не може прийти сюди. Змовники його підозрюють. Він не пережив би цієї подорожі.

— А він не міг назвати тобі імена змовників? — спитав Баннерджі. — Інакше навіщо було так ризикувати, посилаючи доньку з цією місією?

— Подробиці закладено в дистранс, який може відкрити лише Муад'Діб, — сказала вона. — Це все, що я знаю.

— Чого ж тоді він не вислав цього дистранса? — спитав Пол.

— Це людський дистранс, — відповіла вона.

— Тоді я піду, — промовив Пол. — Але піду сам.

— Чані мусить іти з тобою!

— Чані при надії.

— Коли ж це фрименська жінка відмовлялася...

— Мої вороги годували її витонченою отрутою, — сказав Пол. — Пологи будуть складними. Здоров'я не дозволяє їй супроводжувати мене.

Перш ніж Скителі зумів стриматися, дивні емоції прокотилися по дівочому обличчі: розчарування, злість. Скителі згадав, що кожна жертва мусить мати спосіб порятунку — навіть така, як Муад'Діб. Але ж змова не провалилася, бо Атрід зостається в сіті. Був істотою, що розвинулася згідно з певним взірцем, і радше знищить сам себе, ніж перетвориться на протилежність цього

взірця. Так було з тлейлаксанським Квізац Хадерахом. Так буде і з цим. А тоді... гхола.

— Дозволь, я попрошу вирішити саму Чані, — сказала дівчина.

— Я вже вирішив, — промовив Пол. — Ти супроводитимеш мене замість Чані.

— Але ж потрібна ритуальна Сайядіна!

— Хіба ж ти не приятелька Чані?

«Унс, — подумав Скителі. — *Щось підозрює? Ні. Він по-фрименськи обережний. А контрацептиви були насправді. Що ж, є й інші можливості*».

— Батько велів мені не повертатися, — сказав він уголос, — сказав просити в тебе притулку. Казав, що ти не наражатимеш мене на ризик.

Пол кивнув. Стиль витримано чудово. Він не міг відмовитися надати притулок. Згідно з фрименськими звичаями, вона підкорялася наказу батька.

— Візьму із собою Хару, дружину Стілгара, — промовив Пол. — Опиши нам дорогу до твого батька.

— Звідки ти знаєш, що дружині Стілгара можна вірити?

— Я це знаю.

— Але я ні.

Пол стиснув губи, а тоді сказав:

— Твоя мати жива?

— Моя справжня мати відійшла до Шай-Хулуда. Друга моя мати ще живе й піклується про мого батька. Чому питаєш?

— Вона із січі Табр?

— Так.

— Я її пам'ятаю, — промовив Пол. — Вона замінить Чані. — Він кивнув до Баннерджі. — Нехай персонал заведе Усаймову доньку Лічну до відповідного приміщення.

Баннерджі кивнув. *Персонал*. Ключове слово означало, що посланця слід помістити під особливо пильну охорону. Він узяв дівчину під руку. Вона опиралася.

— Як же ти підеш до мого батька? — бідкалася вона.

— Опиши дорогу Баннерджі, — сказав Пол. — Він мій друг.

— Ні! Батько не велів! Я не можу!

— Баннерджі? — спитав Пол.

Баннерджі на мить завмер. Пол наче бачив наяву, як він гортає сторінки своєї енциклопедичної пам'яті, завдяки якій і здобув теперішнє високе становище.

— Я знаю провідника, котрий може відвести вас до Усайма.

— Якщо так, то піду сам, — відповів Пол.

— Сір, якщо ви...

— Цього хоче Усайд, — промовив Пол, ледь приховуючи іронію, що переповнювала його.

— Сір, це дуже небезпечно, — запротестував Баннерджі.

— Навіть Імператор мусить згоджуватися на певний ризик, — сказав Пол. — Я вже вирішив. Роби те, що я кажу.

Баннерджі невдоволено повів лицепляса з кімнати.

Пол відвернувся в бік порожнього екрана за столиком. Почувався так, наче зверху на нього ось-ось скотиться камінь.

Чи слід розповісти Баннерджі про справжню природу послання, запитав він себе. Ні! У його видінні цього інциденту не було. Усілякі відхилення лише прискорюють насилля. Він мусив знайти точку опертя, місце, де міг би вибратися з видіння.

Якщо така точка існує...

Незалежно від того, наскільки екзотичною є людська цивілізація, незалежно від рівня розвитку суспільного життя чи складності машинно-людської взаємодії завжди з'являються інтерлюдії єдиновладдя, коли рух людства вперед, саме його майбутнє визначаються порівняно простими діями окремих осіб.

З «Божекниги» тлейлаксу

Долаючи високий пішохідний мостик між Твердинею та Центральним Офісом Квізарату, Пол додав до своїх звичних кроків накульгування. Сонце майже сідало, і він, ідучи крізь довгі тіні, залишався непримітним, але уважний погляд усе ще міг розпізнати його з ходи та постави. Він мав щит, однак не активований: помічники вирішили, що його мерехтіння може викликати підозри.

Пол зиркнув ліворуч. Вузькі смуги піщаних хмар тяглися на заході через небокрай, наче ґратки жалюзі. Повітря, що проходило крізь фільтри дистикоста, було сухим, як посеред хайреґу.

Насправді він не був зовсім самотнім, хоча жодного разу, відколи припинив прогулюватися наодинці нічними вулицями, Сітка Безпеки довкола нього не була такою розтягнутою. Орнітоптери з нічними сканерами мовби випадково ширяли високо вгорі, хоча насправді були прив'язані до його рухів завдяки схованому у вбранні передавачу. Відбірні охоронці прогулювалися вулицями вниз. Інші розсіялися містом, побачивши й запам'ятавши переодягненого Імператора — у фрименському костюмі включно з дистикостом і пустельними черевиками *темаг*. Грим затемнив його обличчя, а щокі деформували пластикові вставки. Зліва біля підборіддя проходила водотрубка.

Діставшись протилежного кінця мосту, Пол оглянувся й помітив рух за кам'яною решіткою, що закривала балкон його приватного помешкання. Жодних сумнівів: це була Чані. Ці його вилазки вона називала «полюванням за піском у пустелі».

Як мало вона розуміла його гіркий вибір! «Коли доводиться вибирати між стражданнями, — подумав він, — то навіть найменше зі страждань стає нестерпним».

Упродовж неясної, емоційно болісної хвилі він іще раз наново пережив їхню розлуку. В останню мить Чані відчула проблеск тау, але неправильно його інтерпретувала. Вона гадала, що його емоції викликані розлукою з коханою перед походом у небезпечне невідоме.

«Якби ж я цього не знав!» — подумав він.

Перейшовши через міст, він увійшов у головний коридор офісу. Тут повсюди були встановлені світлокулі, а люди поспішали в справах. Квізарат ніколи не спав. Пол придивився до вказівників над дверима так, наче бачив їх уперше. *Швидка Торгівля. Вітрові конденсатори і дистилювальне устаткування. Перспективні Пророцтва. Випробування Віри. Релігійні Поставки. Арсенал. Пропаганда Віри.*

На думку Пола, найчеснішою вивіскою була б така: «*Пропаганда Бюрократії*».

У всьому Всесвіті поширився тип релігійного держслужбовця. Цей новий чоловік із Квізарату найчастіше був неофітом. Він рідко витісняв фрименів із ключових посад, зате заповнював усі щілини. Він вживав меланж як для того, аби показати, що може собі це дозволити, так і з геріатричною метою. Він стояв осібно від своїх правителів — Імператора, Гільдії, Бене Гессерит, Ландсрааду, Святої Родини чи Квізарату. Його богами були Рутина й Статоблік. Його обслуговували ментати й величезні картотеки. Першим словом його катехізису було «доцільність», хоча на словах він віддавав належне заповідям Батлеріанців. Він підтверджував, що машини не могли бути створені за образом і подобою людського розуму, проте кожною своєю дією показував, що віддає перевагу машині над людиною, статистиці — над індивідуальністю, відстороненому загальному підходу — над особистими контактами, які потребували уяви й ініціативи.

Вийшовши на рампу з протилежного боку будівлі, Пол почув подзвін, що скликав до вечірньої служби в Храмі Алії.

Дивно, але в цьому подзвоні йому вчувалася вічність.

Храм за переповненою площею був новозбудованим, ритуали — недавно придуманими, але ця споруда в пустельній западині на

краю Арракіна не здавалася новочасною. Може, причиною цього було те, як гнаний вітром пісок уже почав підточувати каміння та пластик, а може, причиною були оті хаотично розкидані будинки довкола Храму. Усе разом наче змовилося створювати враження, що це дуже старе місце, сповнене традицій і таємниць.

Він зійшов униз, у гущу людей, і в цій тисняві йому здалося, що його ув'язнили. Єдиний провідник, якого вдалося знайти СБістам, на поліг, що слід зробити саме так. СБ не подобалася легка згода Пола. Стілгарові це подобалося ще менше. Проте найбільше опиралася Чані.

Довколишній натовп, навіть коли хтось ненавмисно й зачіпав Пола, залишав йому свободу рухів і наче не помічав. Пол знав, що так усіх паломників учили поводитись із фрименами. Він же виглядав і повадився як виходець із глибокої пустелі, а такі люди легко впадали в гнів.

Коли Пол дістався жвавого людського потоку на сходах святині, тиснява стала ще більшою. Тепер його хоч-не-хоч штовхали, зате звідусіль сипалися ритуальні перепросини: «Даруйте, шляхетний пане. Я не мав змоги запобігти цій неприємності», «Вибачайте, пане, ця тиснява найгірша, яку я будь-коли бачив», «Я твій підніжок, побожний громадянине. Якийсь незграба мене штовхнув».

Вислухавши перші такі фрази, Пол пропускав їх мимо вух. Не було в них жодного почуття, крім ритуального страху. Натомість він подумав, що пройшов довгу дорогу від дитячих літ у Каладанському замку. Де він уперше ступив на стежку, що привела його на цю переповнену площу на планеті, настільки далекій від Каладана? Чи він справді зробив цей крок? Він не міг навіть ствердити, що хоч раз у житті діяв під впливом лише однієї причини. Мотиви й рушійні сили, що впливали на нього, були складними — складнішими, ніж будь-який інший набір стимулів, що позначався на будь-кому в людській історії. Він досі ще мав певність, що може уникнути фатуму, який так виразно бачив на цій дорозі. Тим часом натовп ніс його вперед, і він піддався запаморочливому відчуттю. Наче загубив дорогу, перестав сам керувати своїм життям.

Юрба, часткою якої він був, попливла сходами до храмового портика. Голоси стихли. Посильнішав запах страху — терпкий запах поту.

Аколіти вже розпочали службу у святині. Їхній простий спів заглушив усі інші звуки: шепоти, шелест одягу, човгання ногами, кашель, — гімн розповідав про Далекі Місця, які відвідує Верховна Жриця у своєму священному трансі.

Їздить на космічній черві
І веде почерез бурі
До землі, де ніжний вітер,
Нас веде з печер зміїних.
І хоронить душі сонні,
І від спеки нас хоронить
У долині прохолодній.
Блиск зубів її біленьких
Осяває наші ночі,
Пасмами її волосся
Ми здійснюємось до раю.
Найсолодші квіти світу
Пахнуть нам, коли ми з нею.

«Балак! — подумав Пол по-фрименськи. — Стережися! Вона може бути також переповненою гнівом».

Храмовий портик був оточений високими тонкими світлотрубами, що мали імітувати полум'я свічок. Вони мерехтіли. Це мерехтіння збудило в Половій душі пам'ять предків, хоча він знав, що то був навмисний ефект. Хитромудрий атавістичний замисел, але тонко продуманий і ефективний. Пол ненавидів власну причетність до цього.

Натовп проплив разом із ним крізь високі металеві двері до гігантської нави — напівтемного приміщення зі світильниками, що мерехтіли високо вгорі, та чудово освітленим олтарем на протилежному кінці. За оманливо простим олтарем із чорного дерева, інкрустованим пустельними сценами із фрименської міфології, на полі обер-дверей¹ вигравали приховані вогники світла, створюючи веселкове полярне сяйво. Сім рядів аколітів-хористів, вишикуваних під цією примарною завісою, прибрали несамовитого вигляду: чорні шати, білі обличчя, губи рухаються в унісон.

¹ Двері обережності або заслін обережності (у розм. мові обер-двері чи обер-заслін) — будь який пентацит, призначений для втечі обраних осіб у разі переслідування (з «Термінології Імперії» до книжки «Дюна»).

Пол придивлявся до прочан довкола себе, заздрячи їхній пильній увазі, їхньому вслухання в істини, яких він не міг почувти. Йому навіть здалося, що вони осягнули щось, недоступне йому, щось таємниче й цілюще.

Він намагався дістатися ближче до олтаря, але його стримала чиясь покладена на плече рука. Пол озирнувся й зустрівся з пильним поглядом старого фримена — синіх на синьому очей під кущуватими бровами, у яких світилося впізнавання. У свідомості Пола зблиснуло ім'я: Разір, приятель із січових днів.

Стиснутий юрбою, Пол знав, що він цілковито безборонний, якщо Разір планує замах.

Старий щільно притиснувся до нього, одна рука його під потріпанним від піску плащем, без сумніву, тримає руків'я крисножа. Пол прибрав найоптимальнішої пози для захисту, проте старий нахилився й шепнув просто у вухо Полу: «Ходімо з іншими».

То був умовлений сигнал провідника. Пол кивнув.

Разір відступив, дивлячись у бік олтаря.

— *Вона приходить зі сходу*, — пісенно декламували аколіти. — *Сонце стоїть за її спиною. Відкриваються усі речі. У повному блиску світла очі її не оминають нічого: ні темряви, ні світла.*

Квиління ребаба вирізнилося з-поміж голосів, заглушило їх, а тоді теж стихло. Натовп, наче уражений електричним струмом, кинувся на кілька метрів уперед. Тепер тіла прочан збилися в щільну масу, повітря наче поважчало від дихання й запаху прянощів.

— *Шай-Хулуд пише на чистому піску!* — гукнули аколіти.

Пол відчував, що дихає в унісон із людьми довкола нього. Жіночий хор почав тихий спів у тіні за блискучими обер-дверима: «Алія... Алія... Алія». Спів наростав і раптом урвався — пала тиша.

Знову залунали голоси, ніжні, як вечірня зоря:

Вона втишує всі бурі,
Її очі вбивають наших ворогів
І терзають невірних.
Зі шпилів Туоно,
Де спалахує ранок,
І спливає чиста вода,

Видно її тінь.
 У блиску літньої спеки
 Живить хлібом нас, молоком напуває,
 Холодним, пряно-пахучим,
 Її очі розтоплюють наших ворогів,
 Терзають наших гонителів
 І прозирають усі таємниці.
 Вона Алія... Алія... Алія...

Голоси повільно стихли.

Пола ледь не знудило. *«Що ми робимо? — спитав він себе. — Алія поки що юна відьма, але вона подорослішає й стане ще страшнішою. Дорослішання — це щоразу нечестивіший процес».*

Збірна ментальна атмосфера храму роз'їдала його психіку. Він відчував те, що єднало його з усіма довкола, але був у ньому ще й інший складник, що творив смертельну суперечність. Він почувався затопленим, замкнутим в особистому гріху, якого не міг спокутувати. Велич Усесвіту за межами святині залила його свідомість. Яким чином одна людина, один ритуал сподівалися зшити з цього безміру одежину, що пасувала б усім людям?

Пол здригнувся.

Усесвіт протистояв йому на кожному кроці. Він уникав його стиску, вигадував незліченні маскування, щоб увести в оману. Цей Усесвіт ніколи не згодиться з жодною формою, якої б він йому надав.

У святині запанувала глибока тиша.

З мороку за сяйливою веселкою виринула Алія, вдягнута в жовті шати, облямовані атрідівською зеленню. Жовта барва символізувала сонячне світло, зелена — смерть, з якої зродилося життя. Несподівано Пола вразила думка, що Алія з'явилася тут лише для нього, для нього єдиного. Крізь натовп у храмі він дивився на свою сестру. Вона *була* його сестрою. Він знав її ритуал та його походження, але ніколи раніше не стояв тут разом із прочанами, не бачив її їхніми очима. Тут, долучившись до містерії, він зрозумів: Алія є часткою Всесвіту, що протистоїть йому.

Аколіти принесли їй золотий келих.

Алія підняла келих.

Пол знав, що келих містить неперетворений меланж, тонку отруту, пророче причастя.

Не зводячи очей із келиха, Алія заговорила. Її голос пестив слух, був голосом-квіткою й звучав плавно та мелодійно.

— На початку ми були порожніми, — сказала вона.

— І не відали жодних речей, — проспівав хор.

— Не знали ми Сили, що живе в кожному місці.

— І в кожному Часі.

— Ось Сила.

— Вона дарує нам радість.

«*І приносить нам горе*», — подумав Пол.

— Пробуджує душу, — промовила Алія.

— Розвіює всі вагання, — проспівав хор.

— У світах ми згинемо.

— У Силі спасемося.

Алія приклала келих до вуст, випила.

На своє здивування, Пол виявив, що стримує подих, як найпошполитіший прочанин у юрбі. Хоча до найдрібніших деталей знав, що зараз переживає Алія, він був пійманий у сіті тау. Згадав, як цей вогнистий трунок впливає до тіла. Пам'ять оживила той зупинений час, коли свідомість стала пилинкою, що змінює отруту. Повертався до пробудження в безчассі, де все було можливим. Він *знав* теперішні відчуття Алії, проте в цю мить зрозумів, що не знає їх. Містерія засліпила йому очі.

Алія здригнулася й опустила навколішки.

Пол зітхнув разом із захопленими прочанами. Кивнув головою. Завіса бодай частково почала перед ним підійматися. Поглинутий блаженством візії, він забув, що кожна візія належить тим, які ще в дорозі, які ще виникають, постають. Підхоплені візією, вони проходять крізь темряву, неспроможні відрізнити дійсність від незначного випадку. Вони жадають абсолютів, яких ніколи не було.

Жадаючи, вони втрачають дійсність.

Алія похитувалася в екстазі зміни прянощів.

Пол відчув, що якась трансцендентна сутність промовила до нього: «Глянь! Дивився сюди! Бачиш, що ти відкинув?» У цю мить він подумав, що дивиться очима інших, що бачить тут образ і ритм, якого не міг би відтворити жоден художник чи поет. Побачене було живим і прекрасним, а сліпуче світло відкривало всю ненаситність влади... навіть його власної.

Алія заговорила. Її підсилений голос загримів у наві.

— Світлоносна ніч! — скрикнула вона.

Крізь тисняву прочан прокотився зойк.

— Ніщо не сховається такої ночі! — промовила Алія. — Яким рідкісним світлом є ця темрява? Ти не можеш глянути на неї! Чуття не в силах її сприйняти. Жодні слова її не опишуть.

Її голос понижчав:

— Прірва застається. Носить у своєму лоні все, чого ще немає. Аххххх, яке це лагідне насилля!

Пол відчував, що чекає від сестри якогось окремого сигналу. Якогось вчинку чи слова, магічного жесту, містичного процесу, скерованого назовні потоку, — космічного лука, стрілою якого мав бути він сам. Ця хвиля виблискувала в його свідомості, наче крапля ртуті.

— Надходить печаль, — завела Алія. — Пам'ятайте, що все на світі є тільки початком, вічним початком. Світи чекають завоювання. Дехто з вас зі звуком мого голосу здобуде високу мету. Ви глузуватимете з минулого, забувши про те, що я вам зараз скажу: за всіма відмінностями ховається єдність.

Коли Алія опустила голову, Пол стримав розчарований вигук. Вона не сказала того, на що він чекав. Його тіло нагадувало суху шкарлупу, покинуту хітинову оболонку якоїсь пустельної комахи.

Він подумав, що всі інші мусять відчувати подібне. Довкола неспокійно заворушилися. Зненацька якась жінка в юрбі, далеко в наві, ліворуч від Пола, скорботно скрикнула.

Алія підвела голову, а Пола пронизало запаморочливе відчуття, що відстань між ними зникла, що він дивиться просто в її осклілі очі всього за кілька дюймів від нього.

— Хто мене кличе? — спитала Алія.

— Це я, — заридала жінка. — Я, Аліє. Ох, Аліє, допоможи мені. Кажуть, що мого сина вбито на Мурітані. Невже він згинув? Невже я ніколи не побачу мого сина... ніколи?

— Ти намагаєшся задкувати по піску, — наспівно проказала Алія. — Ніщо не втрачене. Усе повертається пізніше, але ти можеш не пізнати тої подоби, що повернеться.

— Аліє, я не розумію! — лементувала жінка.

— Живеш у повітрі, хоча не бачиш його, — гострим голосом відповіла Алія. — Чи ти ящірка? Говориш із фрименським ак-

центом. Невже фримени намагаються повернути померлих? Що нам потрібно від наших мертвих, крім їхньої води?

Посеред навч чоловік у багатому червоному плащі здійняв обидві руки. Рукави опали, відслонивши тонке полотно сорочки.

— Аліє! — гукнув він. — Мені зробили ділову пропозицію. Чи треба мені пристати на неї?

— Ти приходиш сюди як жебрак, — промовила Алія. — Шукаєш золотої чаші, але знаходиш тільки стилет.

— Мене просили вбити людину! — заволав справа глибокий голос із січовою вимовою. — Чи мені погоджуватися? А як погоджуся, то чи вдасться?

— Початок і кінець єдині, — відрізала Алія. — Хіба ж я не казала цього раніше? Ти прибув сюди не для того, щоб про це питати. Ти вже сумніваєшся, якщо прийшов сюди й запитуєш.

— Вона сьогодні сердита, — пробурмотіла жінка поблизу Пола. — Я ще не бачили її такою сердитою.

«Вона знає, що я тут, — подумав Пол. — Побачила у видінні те, що її розлютило? Чи не через мене сердиться вона?»

— Аліє, — озвався чоловік одразу ж перед Полом. — Скажи цим діловим людям і слабкодухам, скільки ще правитиме твій брат!

— Дозволю тобі самому заглянути за цей поворот незнаного, — гостро відповіла Алія. — Твої упередження на твоїх устах! Маєш дах над головою та воду тому, що брат мій приборкав черв'яка хаосу!

Із сердитим жестом запнувши одяг, Алія відвернулася, перейшла через блискучі стрічки світла й зникла в темряві.

Аколіти відразу ж почали співати, але цього разу ритм збився. Їх виразно спантеличив несподіваний кінець ритуалу. Весь натовп неспокійно загомонів. Пол відчув довкола себе хвилювання — тривогу, невдоволення.

— Це все той дурень зі своїм ідіотським діловим питанням, — буркнула жінка поблизу Пола. — Лицемір!

Що побачила Алія? Яку дорогу в майбутньому?

Цієї ночі трапилося щось таке, що урвало пророчий ритуал. Зазвичай натовп прочан вимагав від Алії відповіді на всі їхні жалюгідні запитання. Так, вони всі прибували сюди, щоб почути з уст провидиці пророцтво. Він багато разів чув це, коли,

сховавшись у темряві за олтарем, спостерігав за ритуалом. Чому цієї ночі все пішло не так?

Старий фримен шарпнув Пола за рукав, кивнувши до виходу. Натовп уже рушив туди. Пол дозволив юрбі підхопити його, потягти із собою — із провідником, котрий учепився за рукав. Його тіло стало проявом сили, влади над якою він не мав. Він перестав бути живою істотою — залишилася лише тиша, що рухалася сама собою. Перебував у центрі цього неіснування, дозволяючи вести себе вулицями свого міста, ідучи дорогою, такою знайомою йому з видінь, що серце завмирало від печалі.

«Я мав би знати, що побачила Алія, — подумав він. — Я сам це бачив стільки разів. І вона не закричала, протестуючи... вона теж бачила альтернативи».

Зростання виробництва й зростання доходів у моїй Імперії не можуть розходитися. Таким є зміст мого правління. Немає проблем із платіжним дисбалансом між різними сферами взаємовпливу. Причина проста — це я так наказую. Я хочу підкреслити мій авторитет у цій галузі. У цьому домені я найвищий споживач енергії, однаково, живий чи мертвий. Мій уряд — це економіка.

Наказ Імператора Пола Муад'Діба Державній Раді

— Тут я тебе залишу, — сказав старий, відпустивши рукав Пола. — Праворуч, другі двері від кінця. Іди із Шай-Хулудом, Муад'Дібе, і пам'ятай часи, коли ти був Усулем.

І провідник Пола канув у темряву.

Поблизу мали бути люди зі Служби Безпеки, які лише чекали моменту, щоб схопити провідника й забрати на допит, але Пол сподівався, що старий фримен утече.

Угорі світили зорі, а десь далеко, за Оборонною Стіною, — Перший Місяць. Проте це місце не було відкритою пустелею, де людина може знайти зірку й орієнтуватися за нею. Старий привів його в одне з нових передмість. Ото й усе, що розпізнав Пол.

Вулиця була густо засипана навіяним із дюн піском. Тьмяне світло сочилася з єдиної комунальної світлокулі, що висіла далеко внизу вулиці. Цього скупого освітлення було достатньо, аби побачити, що це сліпа вуличка — тупик.

У повітрі довкола нього сильно тхнуло — смерділо від туалету з вологопоглиначем, але, мабуть, він був закритий не досить щільно, тож пропускав, крім смороду, ще й багато вологи. Пол подумав, що його люди стали надто безпечними. Тепер усі стали водними мільйонерами — забули про ті дні, коли людину на Арракісі могли вбити лише за восьму частку води в її тілі.

«Чого я вагаюся? — спитав себе Пол. — Другі двері від кінця. Я й без підказки це знав. Але мушу зіграти в цю гру безпомильно. Отож... вагаюся».

З наріжного дому ліворуч зненацька долинув шум суперечки. Жінка комусь докоряла:

— У нове крило їхнього дому залітає пилюка. Гадаєш, вода падає з неба? Якщо з'являється пилюка, то висихає волога.

«Дехто ще пам'ятає», — подумав Пол.

Він рушив вулицею, і суперечка стихла вдалині.

«Вода з неба!» — думав він.

Частина фрименів бачила таке на інших планетах. І він таке бачив, відтак повелів, щоб так було й на Арракісі, але спогади про це наче належали комусь іншому. «Дош» — так це називалося. Раптом він згадав дощову зливу на планеті його народження — густі сірі хмари в небі Каладана, грозу, вологе повітря, великі мокрі краплі, що барабанять по заскленій стелі. Вода струмками збігає з карнизів. Грозові доріжки збираються в каламутну й бурхливу ріку, що текла повз сади їхньої Родини... дерева, чиє голе віття волого поблискувало.

Ногою Пол зачепив невисокий піщаний наніс уперек вулиці. Якусь мить йому здавалося, що це болото липне йому до взуття, достоту як у дитинстві. А тоді він знову опинився в пісках, у запилюженій вітряній темряві, де над ним грізно нависало майбутнє. Безплідну сухість довколишнього життя він відчував як звинувачення. *Це ти зробив!* Вони стали цивілізацією сухооких спостерігачів і казкарів, людей, котрі розв'язали всі проблеми силою... більшою силою... і ще більшою силою, ненавидячи кожен її ерг.

Під ногами він відчув грубо обтесані кам'яні плити. Його бачення їх пам'ятало. Праворуч з'явився темний прямокутник дверей — чорний на чорному: дім Усайма, дім фатуму, місце, яке вирізнялося з-поміж усього довколишнього лише через роль, обрану для нього Часом. Дивне місце, надто звичайне, щоб бути увічненим в історії.

На його стук дверей відчинилися. Крізь щілину просочилося матово-зелене світло атріуму. Показався карлик: старече обличчя на дитячому тільці, з'ява, ніколи не показана йому ясновидінням.

— Ти прийшов, — сказала з'ява. Карлик відступив убік, і в його поведінці не було благоговійного страху, лише легеньке зловтішне глузування. — Заходь! Заходь!

Пол завагався. У його видінні не було карлика, але все інше точно збігалося. Видіння могло містити такі невідповідності, що загалом не змінювало його. Така невідповідність обнадіявала.

Він озирнувся на вулицю, на кремову перлину блискучого місяця, що виплив із пошарпаних тіней. Місяць його переслідував. Як він упав?

— Заходь, — наполог карлик.

Пол увійшов, і двері за його спиною ввійшли в ущільнювачі для втримування вологи. Карлик пройшов повз нього й повів за собою, його надміру великі стопи ляскали по підлозі. Він розчинив майстерно вирізані дверцята в критий дворик і жестом запросив Пола ввійти:

— Вони чекають, сір.

«Сір, — подумав Пол. — *То він мене знає*».

Перш ніж Пол зумів обдумати це відкриття, карлик прослизнув у бічний прохід. Надія кружляла в думках Пола, наче дровиш у танці. Він рушив через дворик. То було похмуре й понуре місце, пропахле хворобою й поразкою. Ця атмосфера його гнітила. «Чи буде поразкою вибрати менше зло?» — питав він себе. Як далеко він зайшов тією стежкою?

Світло лилося з вузьких дверей у протилежній стіні. Переборюючи відчуття, наче за ним стежать, і не зважаючи на прикрий запах, Пол увійшов до маленької кімнати. За фрименськими стандартами, кімната була убогою, хайрегові завіси лише на двох стінах. Навпроти дверей, на кармінових подушках під багатшою завісою, сидів чоловік. За іншими дверима в незавішеній стіні ліворуч проступала з тіні жіноча постать.

Пол відчув, що заплутується в пастці видіння. Він саме цією дорогою й мусив іти. Але звідки взявся карлик? Звідки невідповідність?

Він одним поглядом охопив усю кімнату. Попри вбоге умеблювання, вона була ретельно прибрана. Гачки й карнизи на порожніх стінах показували, звідки було знято завіси. Він згадав, що прочани платили шалені гроші за автентичні фрименські артефакти. Багаті подорожні вважали пустельні гобелени скарбами, справжнім доказом здійснення хаджу.

Порожні стіни, здавалося, звинувачують його своїм свіжим побіленням. Нужденний стан двох потертих завіс, які ще залишалися, лише поглибив почуття вини.

На стіні праворуч висів вузький стелаж, заставлений цілим рядом портретів, переважно бородатих фрименів, деякі з-поміж

яких були в дистикостах, зі звисаючими водотрубками, декотрі мали на собі імперські мундири й позували на тлі екзотичних пейзажів. Найчастішим тлом було море.

Фримен на подушках кашлянув, змусивши Пола глянути на нього. Точнісінько так, як показувало йому видіння: худа пташина шия здавалася надто слабкою, щоб втримати велику голову. Обличчя було напівруїною: на лівій щоці мережа перехресних рубців під опалим засльозеним оком, але з іншого боку — чиста шкіра й прямий синій на синьому фрименський погляд. Посеред обличчя — довгий ніс, схожий чи то на гак, чи то на якір.

Подушка Усайма лежала в центрі витертого килима, коричневого з бордовими й золотими нитками. Латана тканина подушки свідчила про тривалий ужиток, але всі металеві предмети в кімнаті аж блищали від полірування: портретні рами, полиця і її кантування, цоколь низенького столика праворуч.

Пол кивнув у бік чистої половини обличчя Усайма й сказав:
— Щастя тобі й твоєму дому.

Це було привітання давнього приятеля й січового товариша.
— То я ще раз тебе бачу, Усулю?!

Голос, що назвав його племінним іменем, по-старечому дрижав. Тьмаве око на спотвореній частині обличчя зарухалося над пергаментною, пошрамованою шкірою. Ця половина обличчя заросла сивою щетиною, лінія щелепи була покрита шерехатою лускою. Коли Усайм говорив, його губи кривилися, відкриваючи сріблясті металеві зуби.

— Муад'Діб завжди відповідає на поклик фримена, — сказав Пол. Жінка у дверях ворухнулася.

— І Стілгар цим хвалився.

Вийшовши на світло, вона виявилася старшою версією Лічни, подобу якої прибрав лицепляс. Пол згадав, що Усаймові дружини були сестрами. Волосся сиве, ніс по-відьомськи гострий. Вказівні та великі пальці в мозолях від ткання. За січових часів фрименська жінка з гордістю показувала б такі знаки, але ця, помітивши, що він звернув увагу на її долоні, сховала їх під складками блідо-синьої сукні.

Тоді Пол згадав її ім'я — Дгурі. Був вражений, бо пам'ятав її дитиною, але у видінні вона була не такою. Він подумав, що при-

чиною цього, можливо, був її плаксивий голос. Вона й дитиною скигдила.

— Бачиш, ось я тут, — промовив Пол. — Чи ж я прийшов би сюди без схвалення Стілгара?

Він повернувся до Усайма.

— Несу свій водний борг, Усайме. Наказуй мені.

То була щира фрименська розмова січових братів.

Усайм невпевнено, з тремтінням кивнув — надмірне зусилля для цієї тонкої шиї. Відтак підняв укриту плямами ліву руку й показав на своє спотворене обличчя.

— Я заразився рубчанкою на Тарагелі, Усулю, — прохрипів він. — Одразу ж після перемоги, коли ми всі...

Напад кашлю перервав йому мовлення.

— Скоро вже плем'я забере його воду, — промовила Дгурі і, дійшовши до Усайма, поправила подушки та потримала за плече, щоб заспокоїти, аж доки кашель минув. Як помітив Пол, вона не була надто старою, проте в обрисах губ з'явився вираз втрачених надій, в очах — гіркота.

— Я прикличу лікарів, — сказав Пол.

Дгурі обернулася, сперши руку на стегно.

— У нас були лікарі, не гірші від тих, яких би прислав ти.

Вона мимоволі глянула на порожню стіну ліворуч від себе. *«І це були дорогі лікарі»*, — подумав Пол.

Він був роздратований, зв'язаний видінням, але усвідомлював, що між дійсністю та видінням вкралися дрібні розбіжності. Як йому ними скористатися? Час розмотувався з його мотка з ледве помітними відмінностями, але тло зберігало гнітючу ідентичність. Він із страхітною певністю знав: будь-яка спроба вирватися з рамок спричиниться до жахливого насилля. Могуть цього оманливо лагідного потоку Часу тиснула на нього.

— Скажи, чого ти хочеш від мене, — різко промовив він.

— Хіба ж Усайм не може потребувати приятеля, щоб той був поруч із ним у цей час? — відповіла Дгурі. — Хіба ж фedaйкін може довірити своє тіло чужим?

«Ми разом були на січі Табр, — нагадав собі Пол. — Вона має право звинувачувати мене в позірній бездушності».

— Зроблю все, що можу, — сказав він уголос.

Тіло Усайма стряс новий напад кашлю. Коли він минув, Усайм, задихаючись, промовив:

— Усулю, сталася зрада. Фримени змовляються проти тебе.

Його вуста беззвучно рухалися. З губ стікала слина. Дгурі краєм одягу витерла йому рот. Пол зауважив, що на її обличчі з'явився розгніваний вираз через марнування води.

Пол насилу стримував розчарування й гнів. *«Невже Усайм мусить відійти саме так?! Федайкін заслуговує кращого!»* Але не залишалося жодного вибору — ні для командос-смертника, ні для його Імператора. У цій кімнаті вони йшли по лезу бритви Оккама. Найменша похибка помножила б жахіття — не лише для них самих, а й для всього людства, навіть для тих, хто має знищити їх.

Пол, змусивши себе заспокоїтися, глянув на Дгурі. Вираз страшного суму, з яким вона дивилася на Усайма, додав йому сил. *«Чані ніколи не дивитиметься так на мене»*, — сказав він собі.

— Лічна казала про звістку, — промовив Пол.

— Мій карлик! — вистогнав Усайм. — Я купив його... на... на планеті... Забув. Він людський дистранс, іграшка, відкинута тлейлаксу. Він записав усі імена... зрадників.

Усайм замовк, здригаючись.

— Ти казав про Лічну, — озвалася Дгурі. — Коли ти прибув, ми зрозуміли, що вона щасливо дісталася до тебе. Якщо думаєш про новий тягар, накладений на тебе Усаймом, то весь цей тягар — Лічна. Усулю, бери карлика і йди.

Пол стримав тремтіння й заплющив очі. *Лічна!* Їхня справжня донька згинула в пустелі — знищене семутою тіло, покинуте на поталу піску й вітру.

Розплющивши очі, Пол сказав:

— Можете прийти до мене кожної миті, щоб...

— Усайм тримався осторонь, щоб його могли зарахувати до тих, котрі тебе ненавидять, Усулю, — мовила Дгурі. — Дім на південь від нас, у кінці вулиці, — це місце збору твоїх ворогів. Саме тому ми поселилися в цій халупі.

— Забирайте карлика й ходімо, — сказав Пол.

— Ти погано слухав, — відповіла Дгурі.

— Ти мусиш забрати карлика в безпечне місце, — промовив Усайм із дивною силою в голосі. — Він носить у собі єдиний

список зрадників. Ніхто не здогадується про його талант. Гадають, що я тримаю його для розваги.

— Нам не можна піти звідси, — додала Дгурі. — Відомо... які ми вбогі. Ми казали, що продаємо карлика. Тебе приймуть за покупця. Це твій єдиний шанс.

Пол порився в пам'яті, згадуючи своє видіння: він покинув це місце з іменами зрадників, але ніколи не бачив, як здобув ці імена. Очевидно, карлика захищає інший ясновидець. Полові спало на думку, що всі створіння мусять мати своє призначення, яке визначається взаємодією різних сил, усім навчанням і природними схильностями. Від моменту, коли джигад обрав його, він почувався оточеним безліччю людей. Їхні усталені цілі прокладали й контролювали його власний шлях. Усі ілюзії Свободи Волі, які він плекав, — це лише свобода в'язня торсати ґрати своєї клітки. Його прокляття полягало в тому, що він *бачив* клітку. *Бачив* її!

Пол прислухався до порожнечі цього дому. Було їх тут лише четверо: Дгурі, Усайм, карлик і він. Він відчув страх і напруження товаришів, відчував спостерігачів — людей із власних збройних сил, котрі кружляли в 'топтерах високо вгорі... та інших... за сусідніми дверима.

«*Моя надія була обманом*», — подумав Пол. Але вже сама думка про надію чомусь знову обнадіяла його, і він відчув, що ще може вхопити свою мить.

— Клич карлика, — сказав він.

— Біджазе! — гукнула Дгурі.

— Кличеш мене? — Карлик увійшов до кімнати з дворики. Його напружене обличчя було стурбованим.

— Біджазе, маєш нового господаря, — промовила Дгурі, а відтак показала на Пола. — Можеш називати його... Усулем.

— Усуль — це основа колони, — перетлумачив Біджаз. — Основа міститься внизу. Як же Усуль може бути основою, якщо найнижча жива істота — це я?

— Він завжди так говорить, — виправдовувався Усайм.

— Я не говорю, — заперечив Біджаз. — Оперую машиною, званою язиком. Вона скрипить і тріщить, але це моя власність.

«*Іграшка тлейлаксу, навчена й метка*, — подумав Пол. — *Бене Тлейлакс ніколи не викидають чогось настільки цінного*».

Він озирнувся й придивився до карлика. Округлі очі кольору меланжу відповіли йому таким самим поглядом.

— Які інші здібності ти маєш, Біджазе? — спитав Пол.

— Знаю, коли нам слід йти, — відповів Біджаз. — На таке небагато людей здібні. Настав час закінчень — і це добрий його початок. Починаймо йти, Усулю.

Пол знову повернувся до спогадів: карлика там не було, але слова малого чоловічка пасували до цієї okazji.

— Біля дверей ти назвав мене «сір», — промовив Пол. — Ти мене знаєш?

— Ти наскрізь сірий «сір», — відповів Біджаз, вишкірюючись. — Ти щось значно більше, ніж підколонний Усуль. Ти Імператор Атрід, Пол Муад'Діб. А ще ти мій палець. — Він підняв вказівний палець правої руки.

— Біджазе! — гримнула Дгурі. — Ти спокушаєш долю.

— Я спокушаю свого пальця, — пискливим голосом запротестував Біджаз і вказав на Усуля. — Вказую на Усуля. Хіба ж мій палець — це не сам Усуль? Чи, може, це відбиток чогось основнішого? — Він підніс палець до очей, із глузливою посмішкою оглянув його з одного боку, тоді з іншого. — Аххх, це ж просто палець.

— Він завжди отак плете, — засмучено сказала Дгурі. — Гадаю, що через це тлейлаксу його й викинули.

— Я не буду підопічним, — примовляв Біджаз, — але матиму нового опікуна. Як дивно впливає той палець!

Карлик глянув на Дгурі та Усайма своїми напрочуд блискучими очима.

— Не надто міцні зв'язки тримають нас укупі, Усайме. Кілька сльозинок — та й розлучимося.

Великі стопи карлика зачалапали підлогою. Крутнувшись, він зупинився перед Полом.

— Аххх, опікуне! Довгу ж дорогу я пройшов, аби тебе знайти.

Пол ствердно кивнув.

— Будеш зі мною добрим, Усулю? — спитав Біджаз. — Я ж особистість, ти це знаєш. Особистості мають багато подоб і розмірів. Це лише одна з них. Щодо м'язів, то я слабкий, а от щодо рота — дужий; легко мене прогодувати, але дорого наповнити. Спорожненої мене, скільки хочеш, однаково залишиться більше, ніж запхнули туди люди.

— Нема часу на твої дурні загадки, — гримнула Дгурі. — Вам треба йти.

— У мене загадок аж по вінця, — відповів Біджаз, — але не всі вони дурні. Піти, Усулю, означає когось минути, так? І той хтось мусить проминути. Дамо минулому минути. Дгурі каже правду. А один із моїх талантів — це вміння слухати.

— Ти маєш правдочуття? — спитав Пол, вирішивши вичекати час, відміряний видінням. Це значно краще, ніж зруйнувати цю мить, цим лише побільшивши страшні наслідки. Зосталося ще кілька справ, про які мав згадати Усайм, щоб Час не було повернуто в страшніше річище.

— Я маю *тепер*-чуття, — промовив Біджаз.

Пол зауважив, що карлик став нервовішим. Невже маленький чоловічок передчуває, що станеться? Чи він є своїм власним провидцем?

— Ти питала про Лічну? — раптом спитав Усайм, дивлячись на Дгурі своїм єдиним здоровим оком.

— Лічна в безпеці, — відповіла Дгурі.

Пол опустил голову, аби з виразу його обличчя ніхто не здогадався, що це неправда. *У безпеці!* Лічна — прах у таємній могилі.

— Це добре, — мовив Усайм, прийнявши схилену голову Пола за кивок підтвердження. — Це єдина добра річ з усього цього зла, Усулю. Мені не до вподоби той світ, який ми творимо, знаєш? Краще велося, коли ми самі були в пустелі, а за ворогів мали тільки Харконненів.

— Інколи лише тонка лінія розділяє багатьох ворогів і багатьох приятелів, — озвався Біджаз. — Там, де лінія закінчується, нема ні початку, ні кінця. Закінчуймо з цим, мої друзі.

Він підійшов ближче до Пола, нервово переминаючись із ноги на ногу.

— Що таке *тепер*-чуття? — спитав Пол, тягнучи час і ще більше нервуючи карлика.

— Тепер! — нетерпляче сказав Біджаз. — Тепер! Тепер! — Він узявся тягнути Пола за одяг. — Тепер пішли!

— Меле язиком, але нічого злого в ньому нема, — чуло промовив Усайм, дивлячись на Біджаза здоровим оком.

— Навіть млинок може дати знак до відходу, — відповів Біджаз. — Та ще сльози. Ходімо, доки не закінчився час початку.

— Чого ти боїшся, Біджазе? — спитав Пол.

— Боюся духа, що зараз мене шукає, — пробурмотів Біджаз. На його чолі з'явилися краплі поту. Щоби здригалися. — Боюся того, що не мислить і не матиме тіла, окрім мого, і що воно знову повернеться до себе! Боюся речей, які бачу, і речей, яких не бачу.

«*Цей карлик має здатність ясновидіння*», — подумав Пол. Біджаз ділив із ним жахливе віщування. Чи ділитиме також і долю віщуна? Чи, може, його віщі сили не надто великі, як у тих, хто для розваги викладає Таро Дюни? А може, більші? Як далеко сягає його погляд?

— Краще б вам уже піти, — зауважила Дгурі. — Біджаз має рацію.

— Кожна хвилина зволікання, — промовив Біджаз, — продовжує... продовжує теперішнє.

«*Кожна хвилина зволікання відтерміновує мою провину*», — подумав Пол. Отруйний подих хробака, із зубів якого на нього стікає пісок. Це трапилося давно, але зараз він наче вдихав той спогад — запах прянощів та гіркоти. Відчував, що його чекає власний хробак — «урна пустелі».

— Часи неспокійні, — сказав він, відповідаючи на вирок, винесений Усаймом їхньому світові.

— Фримени знають, що робити в неспокійні часи, — відповіла Дгурі.

Усайд погодився з нею, кивнувши тремтячою головою.

Пол глянув на Дгурі. Не очікував вдячності, вона пригнітила б його більше, ніж він спроможний був витримати, але гіркота Усайма й палкий жаль, побачений в очах Дгурі, сколихнули його рішучість. Чи *бодай щось* вартувало такої ціни?

— Затримуватися безглуздо, — сказала Дгурі.

— Роби, що мусиш, Усулю, — прохрипів Усайд.

Пол зітхнув. Слова з видіння було сказано.

— Усе буде полічено, — мовив він, щоб відповідність була цілковитою. Відвернувшись, він вийшов із кімнати. Услід йому залунало ляскання стоп Біджаза.

— Минуле проминуло, — бурмотів Біджаз, коли вони виходили. — Хай минуле гине там, де йому судилося. Це був грудний день.

Заплутані юридичні формулювання призначені для того, щоб приховувати від нас насилля, яке ми застосовуємо один до одного. Між позбавленням людини години її життя й позбавленням усього життя існує лише різниця міри. Ти вчинив над кимсь насилля, поглинувши його енергію. Пишномовні евфемізми можуть маскувати твої смертоносні наміри, але з кожного використання сили стосовно іншого випливає остаточний висновок: «Я споживаю твою енергію».

Додаток до наказу Імператора Пола Муад'Діба Державній Раді

Перший місяць високо здійснювся над містом, коли Пол, оточений мерехтінням активованого щита, вийшов із тупика. Вітер із гірського масиву крутив уздовж вузької вулиці пісок і куряву, змусивши Біджаза закліпати й заплющити очі.

— Мусимо поспішати, — пробурмотів карлик. — Поспішати! Поспішати!

— Ти відчуваєш небезпеку? — на пробу спитав Пол.

— Я *знаю* про небезпеку!

Зненацька почуття небезпеки підступило дуже близько разом із постаттю, котра вигулькнула із дверей і приєдналася до них.

Біджаз присів і заскавчав.

Але це був лише Стілгар. Він рухався, наче військова машина, гучно тупаючи й нахиливши голову вперед.

Передаючи Біджаза Стілгарові, Пол хутко пояснив цінність карлика. Візія розгорталася напрочуд швидко. Стілгар від'їхав із Біджазом. Охоронці із СБ оточили Пола. Пролунали накази, і група людей поспішила до будинку, що сусідив з Усаймовим. Вояки поспіхом виконували наказ — тіні серед тіней.

«Нові жертви», — подумав Пол.

— Брати живими, — прошипів один з офіцерів охорони.

Ці слова він уже чув у видінні, і відлунили вони напрочуд точно: візія й реальність достеменно збіглися. Орнітоптери опустилися вниз, перетинаючи місяць.

Ніч наповнилася солдатами Імперії, котрі йшли на штурм.

М'яке сичання притлумило всі інші звуки, і, перш ніж вони зуміли його почути, воно перетворилося на рев, здійнявши вгору теракотову заграву, яка сховала зорі й поглинула місяць.

І звуки ці, і цю заграву Пол пам'ятав із перших кошмарних проблісків свого видіння, відтак пережив дивне почуття звершення. Усе вийшло так, як і мало вийти.

— Каменепал! — крикнув хтось.

— Каменепал! — кричали всі довкола. — Каменепал, каменепал!

Знаючи, що мусить це зробити, Пол спробував захиститися, затуливши обличчя рукою й впавши за низький бордюр тротуару. Звичайно, було вже запізно.

На місці дому Усайма стояв тепер вогненний стовп, сліпучий струмінь із ревом рвався в небеса. У його брудному блиску рельєфно вирізнявся кожен балетний рух людей, які билися й утікали, відступ перехняблених орнітоптерів.

І кожен із цього знетямленого натовпу розумів: уже пізно.

Земля під Полом розпікалася. Тупотіння довкола стихло — тепер люди просто опускалися на землю, розуміючи, що бігти безглуздо. Першого удару було завдано, тепер вони мусять чекати, коли вичерпається потужність каменепала. Радіація, якій люди неспроможні протистояти, уже пронизала їхню плоть. Специфічний ефект випромінювання каменепала вже діяв у середині них. Інші наслідки цієї зброї залежать від намірів людей, що вдалися до неї, порушивши Велику Конвенцію.

— Боже... каменепал, — зойкнув хтось. — Я... не... хочу... осліпнути.

— А хто хоче? — донісся звіддалік суворий голос вояка.

— Тлейлаксу продадуть сюди силу-силенну очей, — буркнув хтось поблизу Пола. — А тепер заткнись і чекай!

Вони чекали.

Пол мовчав, обмірковуючи можливості цієї зброї. Якщо виявиться надто багато атомного палива, воно розплавить ядро планети. Зовнішнє ядро Дюни залягало глибоко, але тим більша небезпека. Якщо розплавлена порода вирветься назовні, її неконтрольований натиск може розірвати планету, розкидавши в космосі мертві уламки.

— Здається, потроху втишується, — сказав хтось.

— Просто йде глибше, — перестеріг Пол. — Усім лежати. Стілгар вишле допомогу.

— Стілгар вислизнув?

— Стілгар вислизнув.

— Земля гаряча, — нарікав хтось.

— Вони посміли використати атомну зброю, — обурювався солдат поблизу Пола.

— Звук стихає, — сказав хтось у глибині вулиці.

Пол пропустив ці слова повз вуха, зосередившись на подушечках пальців, якими торкався вулиці. Він відчував тремтіння та гуркіт тієї речі — глибоко... глибоко...

— Мої очі! — закричав хтось. — Не бачу!

«Він був ближче, ніж я», — подумав Пол. Піднявши голову, він усе ще міг побачити кінець сліпої вулички, проте наче крізь туман. Замість дому Усайма, як і сусіднього, світилася лише жовто-червона заграва. Темні тіни прилеглих будинків одна за одною падали в розжарену яму.

Пол звівся на ноги, коли відчув, що каменепал згасає й втишується. Його тіло під слизьким дистикостом було мокрим від поту — надто рясного, щоб дистикост зумів його повністю ввібрати. У повітрі, яким він дихав, відчувалися жарінь і запах сірки.

Коли Пол глянув на солдатів, що почали підводитися довкола нього, туман у його очах перетворився на темряву. Він прикликав на допомогу свою пророчу візію цієї миті, повернувся й рушив уздовж дороги, яку викроїв для нього Час, так тісно ввійшовши в неї, що втекти від нього вона не могла. Він відчув, що знає це місце, бачив його вже безліч разів. Дійсність сплавилася з пророцтвом.

Довкола зойкали й стогнали солдати, зрозумівши, що вони осліпли.

— Тримайтеся! — крикнув Пол. — Допомога близько.

Оскільки скарги не затихали, він додав:

— Це Муад'Діб! Наказую вам триматися! Допомога надходить! Тиша.

Відтак найближчий з охоронців, як це й було у видінні, промовив:

— Це справді Імператор? Хто з вас бачить? Скажіть мені.

— Ніхто з нас не має очей, — відповів Пол. — Мої очі вони теж забрали, але не змогли відібрати мого видіння. Я *бачу*, як ти там стоїш, біля брудної стіни, тримаючись за неї лівою рукою. Тепер чекай і не бійся. Стілгар повертається з нашими друзями.

Довкола все гучніше залунало ляскання крил численних 'топтерів. Почулися квапливі кроки. Пол *дивився*, як наближаються його друзі — бачив у видінні й чув насправді.

— Стілгаре! — гукнув Пол, змахнувши рукою. — Сюди!

— Слава Шай-Хулудові, — скрикнув Стілгар, підбігаючи до Пола. — Ти не...

У раптовій тиші видіння показало йому Стілгара, котрий із жахом вдивлявся у випалені очі свого друга й Імператора.

— Ох, мілорде, — зойкнув Стілгар. — Усулю... Усулю... Усулю...

— Що з каменепалом? — закричав один із новоприбулих.

— Видихся, — голосно відповів Пол. Він указав жестом: — Рухайтесь туди й рятуйте тих, котрі були найближче. Оточіть це місце. Швидко!

Він знову повернувся до Стілгара.

— Ти *бачиш*, мілорде? — з подивом спитав Стілгар. — Як ти можеш бачити?

У відповідь Пол простягнув руку й торкнувшись щоки Стілгара під маскою дистикоста, відчув сльози.

— Не треба віддавати мені вологу, давній друже, — промовив він. — Я не мертвий.

— Але ж твої очі!

— Вони осліпили моє тіло, але не моє видіння, — відповів Пол. — Ах, Стіле, я живу в апокаліптичному сні. Мої кроки так точно відповідають усьому цьому, що мене скоро нудитиме через таке докладне повторне переживання.

— Усулю, я не...

— Не намагайся це зрозуміти. Просто прийми. Я в іншому світі, поза нашим. Для мене вони тотожні. Я не потребую поводиря. Бачу кожен рух довкола. Бачу вираз твого обличчя. Не маю очей, але бачу.

Стілгар різко смикнув головою.

— Володарю, мусимо приховати твою недугу від...

— Ні від кого не приховуватимемо.

— Але ж закон...

— Тепер ми живемо за Законом Атрідів, Стіле. Фрименський Закон, за яким сліпий повинен бути покинутий у пустелі, сто-сується лише сліпих. Я не сліпий. Я живу в циклі буття, у якому протистояння добра й зла має свою арену. Ми потрапили в екстремальну поворотну точку на зламі епох і мусимо зіграти свою роль.

Запала тиша, і в цій тиші Пол почув, як мимо нього провели одного з поранених.

— Це було жакливо, — простогнав чоловік. — Який страхітний і лютий вогонь!

— Нікого з цих людей не покинуть у пустелі, — мовив Пол. — Чуєш мене, Стіле?

— Чую, мілорде.

— Усім їм придбати нові очі за мій кошт.

— Так і буде, мілорде.

Пол, відчувши все сильніший трепет у голосі Стілгара, сказав:

— Я буду в командному 'топтері. Перебирай командування тут.

— Так, мілорде.

Пол обійшов Стілгара й рушив вулицею вниз. Видіння показувало йому кожен рух, кожную нерівність під ногами, кожне зустрічне обличчя. Ідучи, він віддавав накази, указуючи на людей зі свого найближчого оточення, називаючи імена, підкликав до себе тих, що були на високих урядових посадах. За його спиною нарастив страх, чувся наляканий шепіт:

— Його очі!

— Але ж він глянув просто на тебе, назвав тебе на ім'я!

Біля командного 'топтера Пол деактивував свій щит, забрався в машину, узяв мікрофон із рук враженого офіцера зв'язку, віддав короткий наказ, а тоді знову вклав мікрофон у долоню офіцера. Відвернувшись, він викликав спеціаліста з озброєння, одного з амбітних і блискучих представників нового покоління, яке вже туманно пам'ятало січове життя.

— Вони використали каменепал, — сказав Пол.

Після короткої паузи чоловік промовив:

— І мені так доповіли, сір.

— Ти, очевидно, знаєш, що це означає.

— Паливо могло бути тільки ядерним.

Пол кивнув, думаючи, що мозок цього чоловіка в цю мить аж кипить від напруги. Атомна зброя, заборонена Великою Конвенцією. Викриття винуватця може викликати об'єднану каральну акцію Великих Домів. Давні суперечки підуть у забуття, витиснуті цією загрозою й старими страхами, пробудженими нею.

— Його не можна було виготовити, не залишивши слідів, — сказав Пол. — Зберіть потрібну апаратуру й відшукайте місце, де було зроблено каменепал.

— Негайно, сір. — Кинувши останній переляканий погляд, офіцер пішов геть.

— Мілорде, — зважився озватися офіцер зв'язку позаду Пола. — Ваші очі...

Пол обернувся, потягся до командної панелі 'топтера, перемкнув її на власну смугу частот.

— Викличте Чані, — наказав. — Скажіть їй... скажіть їй, що я живий і невдовзі буду з нею.

«*Тепер сили збираються*», — подумав Пол, відчуючи, як сильно пахне страхом у просяклій потом кабіні.

Відійшов від Алії,
Лона небес!
Святий, святий, святий!
Вогненні піщані простори
Проти нашого Владаря,
Що може бачити
Без очей!
Демон понад ним!
Святе, святе, святе
Рівняння:
Він розв'язав його
Мучеництвом!

Місяць падає вниз.
З «Пісень Муад'Діба»

Після семи днів гарячкової активності у Твердині запанував неприродний спокій. Цього ранку тут було чимало людей, але вони розмовляли пошепки, зблизивши голови, а ходили тихо. Дехто пробігав дивними скрадливими кроками. З переднього двору, тупочучи й побрязкуючи зброєю, увійшла щойно змінена варта, але зустрінуті осудливими поглядами та насупленими бровами, вартівники вмиль притихли, як і всі довкола.

Довкола все ще велися розмови про каменепал:

- Казав, що полум'я було синьо-зеленим, а сморід — пекельним.
- Елпа — дурень! Каже, що вкоротить собі віку, а тлейлаксанських очей не прийме.
- Я волів би не розмовляти про очі.
- Муад'Діб пройшов повз мене й назвав на ім'я!
- Як же *Він* бачить без очей?
- Ти чув, що люди йдуть геть? Усі дуже перелякані. Наїби кажуть, що скликають у січі Макаб Велику Раду.

— Що зробили з панегіристом?

— Я бачив, що його забирають у кімнату, де збиралися наїби. Тільки подумати: Корба — в'язень!

Чані, розбуджена тишею у Твердині, прокинулася рано. Прокинувшись, побачила, що Пол сидить поруч неї, утупивши порожні очниці кудись у безвість, за протилежною стіною їхньої спальні. Усе, заподіяне каменепалом із його вибірковим впливом на очні тканини, усю зруйновану плоть було усунено. Уколи та мазі врятували стійкішу тканину довкола очниць, але Чані відчувала, що радіація проникла глибше.

Сівши, вона відчула лютий голод. Підкріпилася їжею, залишеною їй біля ліжка, — хліб із прянощами, жирний сир.

Пол вказав рукою на їжу.

— Кохана, не було можливості вибавити тебе від цього. По-вір мені.

Чані стримала мимовільне тремтіння, коли він спрямував на неї порожні очниці. Вона вирішила більше ні про що не розпитувати. Він так химерно говорив: *«Я був охрещений у піску й запла- тив за це вірою. Хто ще торгує вірою? Хто її купує? Хто продає?»*

Що він мав на увазі, промовляючи ці слова?

Він навіть чути не хотів про тлейлаксанські очі, хоча щедрою рукою придбав їх для всіх своїх товаришів по недолі.

Підкріпившись, Чані вибралася з ліжка і, глянувши на Пола, помітила його втому. Довкола губ залягли глибокі зморшки. Темне волосся стирчало, скуйовджене в сні, який не приніс зцілення. Виглядав він якимось геть посірілим і далеким. Вони засинали й прокидалися поряд, але це нічого не змінювало. Чані змусила себе обернутися й шепнула:

— Любий... мій любий...

Він нахилився, знову притягнув її до ліжка й поцілував у щоки.

— Невдовзі повернемося до пустелі, — шепнув він. — Зосталося ще кілька справ.

Вона затремтіла, почувши в його голосі невідворотність.

Він обійняв її, шепочучи:

— Не бійся мене, моя Сіхає. Забудь усі таємниці й думай про кохання. У коханні нема таємниць. Воно походить із життя. Чуєш це?

— Так.

Вона поклала долоню йому на груди, лічачи удари серця. Його любов промовляла до фрименської частини її душі, бурхливої, невгамовної, дикої. Довкола неї витала магічна сила слів.

— Обіцяю тобі одну річ, кохана, — сказав він. — Наше дитя правитиме такою імперією, порівняно з якою моя видасться блідою подобою. І будуть в ній таке життя, такі здобутки мистецтва, така горда велич...

— Зараз ми тут, — запротестувала вона, переборюючи сухе ридання. — І... я чую, що в нас зосталось обмаль... часу.

— У нас ціла вічність, кохана.

— Це *ти* маєш вічність. А я — лише теперішнє.

— Це і є вічність.

Він погладив її чоло.

Вона притулилася до нього, впившись губами йому в шию. Цей рух схвилював життя в її лоні. Чані відчула порухи.

Пол теж їх відчув. Він поклав долоню їй на живіт і сказав:

— Ах, маленький повелителю Всесвіту, почекай свого часу, бо цей час поки ще мій.

«Чого він завжди говорить про одну дитину?» — подумала Чані. Невже лікарі йому нічого не сказали? Вона спробувала пригадати й була здивована, що вони ніколи про це не розмовляли. Він, звичайно ж, мусить знати, що вона виношує двійню. Вона завагалася, чи варто порушувати це питання. Він *мусить* знати. Він знав усе. Знав про неї все. Його руки, його вуста — усе його тіло знало її.

Нарешті вона сказала:

— Так, коханий. Це назавжди... це справжнє.

Чані міцно заплющила очі, щоб не дивитися в його темні очниці, які тягли її душу з раю до пекла. Попри магію рихані, за допомогою якої він перевіряв їхні життя, його тіло зоставалося справжнім, його пестощам не можна було опиратися.

Коли вони підвелися й узялися перевдягтися, вона сказала:

— Якби тільки люди знали про твою любов...

Але його настрій уже змінився.

— На любові політики не збудуєш, — сказав він. — Люди не цікавляться любов'ю; вона надто невпорядкована. Вони воліють деспотизм. Надмір свободи породжує хаос. Ми не можемо цього допустити, правда? А як зробити деспотизм привабливим?

— Але ж ти не деспот! — запротестувала вона, пов'язуючи свою хустинку. — Твої закони справедливі.

— Аххх, закони! — промовив він. Підійшовши до вікна, відсунув завісу, наче міг виглянути назовні. — Що таке закон? Контроль? Закон фільтрує хаос, а що протікає крізь цей фільтр? Душевний спокій? Закон — наш найвищий ідеал і найнижче підґрунтя нашої природи. Не придивляйся до закону з надто близької відстані. Зробивши це, побачиш раціоналізовані інтерпретації, юридичну казуїстику, вигідні прецеденти. Там знайдеш душевний спокій, який є просто іншою назвою смерті.

Губи Чані стиснулися в тонку лінію. Вона не могла заперечити його мудрості та прозорливості, але подібні настрої її жахали. Пол замкнувся в собі, і вона відчула протистояння всередині нього. Так, наче він прийняв фрименську максиму «*Ніколи не забувати, ніколи не прощати*» і бичував нею власне тіло.

Вона підійшла до нього й також глянула у вікно. Усе більша денна спека вже почала виганяти прохолоду, принесену північним вітром. На цих широтах вітер розмалював небо вохрою, майстерно покриваючи кришталеві пластини неба дивовижним, але недовговічним узором кольору золота й червіні. Верховий холодний вітер ударяв в Оборонну Стіну фонтанами курави.

Пол відчув біля себе тепло тіла Чані. Він умить опустив завісу забуття на своє видіння. Він просто стояв тут із заплученими очима, але його час не хотів спокійно стояти. Пол вдихав темряву, беззоряну, безслізну. Втративши зір, він поволі втрачав відчуття матеріальності Всесвіту, аж доки не залишилося саме тільки здивування — як це весь його світ зміг сконденсуватися в самих лише звуках? Тепер усе довкола нього спиралося лише на одне чуття — слух, відступаючи тільки тоді, коли він торкався предметів: завіси, руки Чані... Пол упіймав себе на тому, що прислухається до дихання Чані.

«Хіба можна бути впевненим у тому, що лише ймовірне?» — міркував він. Його свідомість несла тягар безліку спогадів про незбуте. На кожную хвилину дійсності припадали незліченні проєкції, миттєвості, яким ніколи не судилося втілитися. Його невидиме «я» пам'ятало фальшиві минулі, а їхній тягар інколи загрожував розчавити сьогодення.

Чані сперлася на його плече.

Він відчував своє тіло через її дотик — мертву плоть, несену вихором часу. Він тхнув спогадами, у яких зблискувала вічність. Бачити вічність означало приймати і її примхи, бути пригніченим її незліченними вимірами. Фальшиве безсмертя пророка вимагало відплати: Минуле й Майбутнє суміщались у часі.

Видіння ще раз вигулькнуло з чорної ями, зімкнувшись до-вокола нього. Воно було його очима. Воно рухало його м'язами. Воно вело до наступної хвилини, наступної години, наступного дня... аж доки він не відчує, що завжди був *у ньому*.

- Нам час іти, — сказала Чані. — Рада...
- Там буде Алія, щоб зайняти моє місце.
- Вона знає, що робити?
- Знає.

День Алії почався з ескадрону гвардійців, які вщерть заповнили плац-парад під її апартаментами. Вона дивилася вниз, на сцену несамовитого сум'яття, почула багатоголосий і нерозбірливий гамір. Картина прояснилася, коли вона розпізнала приведеного охороною в'язня: Корба, панегірист.

Закінчуючи свій ранковий туалет, вона час від часу підходила до вікна, придивляючись до все більшої нетерплячки внизу. Її погляд постійно зупинявся на Корбі. Вона намагалася пригадати його, коли він іще був суворим бородатим командиром третьої хвилі в битві за Арракін, але це їй не вдавалося. Теперішній Корба став справжнім чепуруном, мав на собі бездоганно скроєні шати з паратського шовку. Його верхній одяг був розстебнутий аж до пояса, відкриваючи чистісіньку сорочку з брижами й гаптований, розшитий зеленими самоцвітами жилет. Талію Корби оперізував пурпуровий пояс. Нижні рукави, що проглядали крізь розрізи в рукавах верхнього одягу, були зшиті з пружкованих смуг темно-зеленого й чорного оксамиту.

Прибуло кілька наїбів, щоб спостерігати, чи належно поведуться з фрименом. Саме їхня поява й спричинилася до галасу, позаяк Корба, протестуючи, почав кричати, що він безпідставно звинувачений. Алія перевела погляд на фрименські обличчя, намагаючись оживити спомин про тих людей, якими вони були первісно. Але теперішнє змило минуле. Усі вони стали гедоністами, пізнавачами насолод, які більшість людей не могла собі навіть уявити.

Алія бачила, як вони вряди-годи тривожно позирають на двері кімнати, за якими мала відбуватися Рада. Наїби думали про видючість осліпленого Муад'Діба, новий доказ його таємничих сил. Згідно з їхніми законами, сліпих належало покидати в пустелі, а їхню воду віддавати Шай-Хулуду. Але безокий Муад'Діб бачив їх. А ще вони не любили будинків і не почувалися безпечно в надземних спорудах. Дай їм відповідну, вирізану в скелі печеру — і там вони заспокояться. Але не тут, не з цим новим Муад'Дібом, котрий чекає *всередині*.

Коли вона обернулася, щоб іти на Раду, побачила лист, який залишила було на придверному столику: свіжа звістка від матері. Попри особливу повагу до Каладана як місця Полового народження, леді Джессіка підкреслювала, що відмовляється перетворювати свою планету на місце прощі.

«Без сумніву, мій син є епохальною постаттю в історії, — писала вона, — але я не вбачаю в цьому причини для нашестя сюди різної потлочі».

Алія торкнула листа, зазнавши дивного відчуття взаємного контакту. Цей аркуш паперу тримала в руках її мати. Власноруч написаний лист — річ геть архаїчна, але настільки сердечна й приватна, як жоден інший спосіб зв'язку. Цей написаний бойовою мовою Атрідів лист не зміг би прочитати сторонній.

Думка про матір викликала в душі Алії звичну болісну розмитість. Спричинена прянощами зміна, що змішала психіку матері й доньки, інколи змушувала її думати про Пола як про сина, якого вона народила. Комплекс спільної оболонки міг представити її власного батька як коханця. Примарні тіні кружляли в її думках... імовірнісні люди.

Алія ще раз переглянула лист, ідучи спуском униз до передпокою, де чекали її охоронниці-амазонки.

«Ви створюєте смертельний парадокс, — писала Джессіка. — Правління не може бути одночасно релігійним і самовладним. Релігійний досвід потребує спонтанності, яку закон обов'язково пригнічує. А ви не можете правити без законів. Зрештою ваші закони неодмінно замінять собою моральність, сумління, та й навіть релігію, від імені якої ви, на вашу думку, правите. Святий ритуал повинен народжуватися з благочестя й священних поривань, які виковують справжню моральність. З іншого боку,

уряд як орган правління є культурним організмом, особливо вразливим на вплив сумнівів, питань і суперечок. Я передбачаю настання дня, коли церемонія неухильно займе місце віри, а символізм заступить моральність».

У передпокої пахло кавою з прянощами. Коли вона увійшла, чотири охоронниці-амазонки в зелених гвардійських мундирах виструнчилися. Відтак вони рушили за нею крок у крок, ступаючи твердо й з молодечею бравадою. У їхніх очах світилася одержимість, а фанатичних облич не торкався страх. Вони наче випромінювали особливу, притаманну фрименам ауру насилля: кожна з них могла вбивати невимушено, не відчуваючи провини.

«Уцьому я інакша, — подумала Алія. — Ім'я Атрідів і без того достатньо заляпане брудом».

Звістка про її прихід випредила Алію. Коли вона увійшла в нижню залу, паж-чатовий схопився й помчав викликати повний наряд гвардії. Похмура зала не мала вікон і освітлювалася лише кількома тьманими світлокулями. Раптом протилежні двері, що виходили на плац-парад, широко розчинилися, аби випустити яскраве денне світло. За дверима виднілися охоронці з Корбою посередині, а позаду палало сонце.

— Де Стілгар? — спитала Алія.

— Уже всередині, — відповіла одна з амазонок.

На чолі процесії Алія увійшла до зали. Було це одне з найпретензійніших громадських приміщень Твердині. Уздовж одної його стіни тягся високий балкон із рядами м'яких крісел. На великих вікнах навпроти балкона розсунуто було оранжеві завіси. З відкритої площі із садом та водограєм лилося яскраве сонячне світло. У ближньому кінці зали, праворуч від Алії, стояв поміст із єдиним масивним кріслом.

Підходячи до крісла, Алія озирнулася, глянула вгору й побачила заповнену набіаами галерею.

Гвардійці Твердині тіснилися під галереєю. Між ними похажував Стілгар, кидаючи де тихе слово, де наказ. Не показав і знаком, що помітив прихід Алії.

Корбу було введено й посаджено на подушках побіля низького столика під помостом. Попри своє пишне вбрання, панегірист виглядав тепер неотесаним сонним стариганом, котрий кутався

в одяг, наче намагався захиститися від зовнішнього холоду. Двоє гвардійців зайняли позицію за ним.

Коли Алія сіла, Стілгар наблизився до помосту.

— Де Муад'Діб? — спитав він.

— Брат уповноважив мене, як Превелебну Матір, керувати зборами, — відповіла Алія.

Почувши це, наїби на галереї почали голосно ремствувати.

— Тихо! — наказала Алія. Відтак після тиші, що водномить запала, додала: — Хіба ж це не фрименський закон, щоб Превелебна Матір керувала там, де йдеться про життя і смерть?

Усвідомивши вагомість її слів, наїби завмерли в цілковитому мовчанні, але Алія гнівно зиркнула на ряди облич. Подумки перелічила їхні імена для пізнішого обговорення в Раді: Гобарс, Раджіфірі, Тасмін, Сааджід, Умбу, Легг... Ці імена містили шматочки Дюни: січ Умбу, западина Тасмін, ущелина Гобарс...

Вона зосредила увагу на Корбі.

Помітивши це, Корба підняв підборіддя й промовив:

— Протестую й заявляю про свою невинність.

— Стілгаре, прочитай звинувачення, — наказала Алія.

Стілгар розгорнув коричневий сувій виготовленого з прянощів паперу й ступив уперед. Він читав з урочистим розмахом у голосі, наче відмірюючи прихований ритм. Кидав слова переконливо, ясно, невідступно:

— ...що ти змовлявся зі зрадниками, аби вчинити знищення нашого Владаря й Імператора; що в мерзенній таємниці зустрічався з різними ворогами держави; що ти...

Корба не переставав заперечливо хитати головою з виразом болісного гніву.

Алія задумливо слухала, схиливши голову набік і спершись підборіддям на стиснуту в кулак ліву долоню, а другу руку простягнувши вздовж поруччя крісла. Уривки формальної процедури починали випадати з її свідомості, залишаючи лише відчуття тривоги.

— ...достойна традиція... підтримка легіонів і всіх фрименів, де б вони не були... протиставити насилля насиллю, згідно із законом... велич Особи Імператора... утративши всі права на...

«Це ж безглуздя, — подумала вона. — Безглуздя! Це все безглуздя... безглуздя... безглуздя...»

— Таким чином, справа передається суду, — закінчив Стілгар.

У запалій тиші Корба нахилився вперед, сперши руки на коліна й витягнувши жилаву шию так, наче готувався до стрибка. Коли він говорив, його язик замиготів між зубами:

— Я ні словом, ні вчинком ніколи не зрадив своїх фрименських обітниць! Вимагаю очної ставки з моїм обвинувачувачем!

«Доволі примітивний протест», — подумала Алія.

Проте вона помітила, що на наїбів він таки справив неабияке враження. Вони знали Корбу. Він був одним із них. Щоб стати наїбом, він довів свою фрименську відвагу та розсудливість. Зірок він із неба не знімав, цей Корба, але на нього можна було покластися. Можливо, він не з тих, хто спроможний очолити джигад, але з нього вийшов непоганий офіцер-інтендант. Не хрестоносець, але один із тих, котрі цінують стару фрименську чесноту: *«Плем'я понад усе»*.

У свідомості Алії промайнули гіркі Усаймові слова, передані їм Полом. Вона уважно оглянула галерею. Кожен із цих людей міг подумки поставити себе на місце Корби, і дехто мав серйозні причини для цього. Але тут невинний наїб був так само небезпечним, як винний.

Корба теж це відчув.

— Хто мене звинувачує? — спитав він. — Маю фрименське право на очну ставку з ним.

— Можливо, це ти сам себе звинувачуєш, — відповіла Алія.

На обличчі Корби, перш ніж він зумів це приховати, ненадовго з'явився містичний жах. І кожен міг прочитати на ньому: *«Достатньо, щоб Алія з її силами звинуватила його, заявивши, що має докази з царства тіней, алам аль-митгаль»¹*.

— Наші вороги мають союзників серед фрименів, — із притиском промовила Алія. — Водяні пастки поруйновано, канати підірвано, плантації отруєно, а водозбірники сплюндровано.

— А тепер вони вкрали ще й хробака пустелі, забравши його на іншу планету!

¹ Алам аль-митгаль (з арабської буквально «світ подібностей», «світ уяви») — в ісламській філософії містичний світ, де усуваються всі фізичні обмеження; світ, проміжний між Богом і явленим світом.

Голос цей був усім добре знаний — Муад'Діб. Пол увійшов із дверей передпокою, протиснувся крізь ряди гвардійців і підійшов до Алії. Чані, котра його супроводжувала, стала збоку.

— Мілорде, — промовив Стілгар, уникаючи прямого погляду на обличчя Пола.

Пол спрямував порожні очниці на галерею, а тоді на Корбу.

— Що, Корбо, скінчилися панегірики?

На галереї почалося тихе бурмотіння. Воно з кожною миттю чіткішало, і ось уже можна було розібрати окремі слова та фрази:

— ... закон про сліпих... фрименський звичай... до пустелі... хто порушує...

— Хто каже, що я сліпий? — спитав Пол і повернувся обличчям до галереї. — Ти, Раджіфірі? Бачу, що маєш на собі золоту накидку, а під нею — блакитну сорочку, досі запорошену вуличним пилом. Ти завжди був нечепурою.

Раджіфірі зробив захисний жест — три пальці проти злого.

— Поверни ці пальці до себе! — гукнув Пол. — Ми знаємо, де зло.

Він обернувся до Корби.

— Корбо, на твоєму обличчі почуття провини.

— Це не моя провина! Може, я був якось пов'язаний із винуватцями, але сам не...

Несподівано він урвав свою мову, перелякано глянувши на галерею.

Згідно із сигналом Пола, Алія підвелась і спустилася вниз, підійшовши до краю стола Корби. З відстані, меншої за метр, вона дивилася на нього, мовчазна й грізна.

Корба зіщулювся під тягарем її погляду, заметушився, тривожно позираючи на галерею.

— Чиїх очей ти там шукаєш? — спитав Пол.

— Ти невидючий! — бовкнув Корба.

Пол відкинув миттєве почуття жалю до Корби. Цей чоловік був пійманий у пастку видіння так само надійно, як кожен із присутніх. Він грав свою роль і не більше.

— Я не потребую очей, аби тебе бачити! — промовив Пол, а тоді почав описувати Корбу: кожен рух, кожне сіпання, кожен вияв тривоги й благальний погляд на галерею.

У душі Корби наростав розпач.

Спостерігаючи за ним, Алія помітила, що він кожної секунди може зламатися. Цікаво, чи хтось із галереї зауважить, наскільки він близький до зламу? Хто? Вона придивилася до облич наїбів, помічаючи дрібні вирази почуттів, якими зраджували себе ці застигли, наче маски, обличчя... гнів, страх, непевність... почуття провини.

Пол замовк.

Корба зібрав жалюгідні залишки помпатичності, щоб благальним тоном запитати:

— Хто мене звинувачує?

— Тебе звинувачує Усайм, — промовила Алія.

— Але ж Усайм мертвий! — заперечив Корба.

— Звідки ти це знаєш? — спитав Пол. — Через свою шпигунську мережу? О, так! Ми знаємо про твоїх шпигунів та кур'єрів. Знаємо, хто привіз сюди каменепал із Тарагеля.

— Це було зроблено для захисту Квізарату! — ляпнув Корба.

— І як же він потрапив у зрадницькі руки? — промовив Пол.

— Його було вкрадено, і ми... — Корба замовк і зглитнув слину. Його погляд перебігав справа наліво. — Усі знають, що я був голосом любові до Муад'Діба. — Він поглянув у бік галереї. — Але як може мертвий звинувачувати фримена?

— Голос Усайма не мертвий, — відповіла Алія, а відтак примовкла, коли Пол торкнувся її плеча.

— Усайм вислав нам свій голос, — сказав Пол. — Назвав імена, зрадницькі вчинки, місця та час зустрічей. Ти відчуваєш брак певних облич у Раді наїбів, Корбо? Де Меркур і Фаш? І Кеке Кульгавий сьогодні не з нами. А Такім... де він?

Корба водив головою з боку на бік.

— Вони втекли з Арракіса з викраденим хробаком, — промовив Пол. — Навіть якщо я зараз звільню тебе, Корбо, Шай-Хулуд однаково забере твою воду за твою співучасть у цьому. То чого ж я тебе не звільняю, Корбо? Подумай про всіх тих людей, очі яких було забрано, про тих, хто не може бачити так, як я. Вони мають рідних і друзів, Корбо. Де б ти міг від них сховатися?

— Це був нещасливий випадок, — виправдовувався Корба. — Хай там як, але вони дістануть собі тлейлаксанські...

Він знову замовк.

— Хто знає, яку неволю можуть принести із собою металеві очі? — спитав Пол.

Наїби на своїй галереї почали пошепки, заслонивши долонями губи, обмінюватися коментарями. Тепер вони дивилися на Корбу з прохолодою.

— Для захисту Квізарату, — пробурмотів Пол, повертаючись до виправдань Корби. — Пристрій, який або руйнує планету, або випускає джей-промені, щоб осліпити всіх людей довкола. Який із цих ефектів, Корбо, призначений для захисту? Невже метою Квізарату є знищенні очей усіх спостерігачів?

— Це була звичайна цікавість, мілорде, — жалібно бідкався Корба. — Ми знали Старий Закон, за яким лише Родини мають право на володіння ядерною зброєю, але Квізарат підкорявся... підкорявся...

— Підкорявся тобі, — продовжив Пол. — Цікавість, справді.

— Навіть якщо це лише голос мого обвинувачувача, він мусить постати переді мною! — вигукнув Корба. — Фримен має таке право.

— Він каже правду, володарю, — мовив Стілгар.

Алія гостро глянула на Стілгара.

— Закон є закон, — сказав Стілгар, відчувши протест Алії, відтак почав цитувати Фрименський Закон, додаючи власні коментарі на тему його використання.

Алія зазнала дивного відчуття, немовби вона заздалегідь чує слова Стілгара. Як він може бути таким наївним? Ніколи ще Стілгар не здавався таким офіційним і консервативним, таким зосередженим на дотриманні Кодексу Дюни. Його підбіріддя агресивно випиналося вперед, а слова промовляв так, наче рубав їх. Невже в ньому справді не було нічого, крім цієї обурливої помпатичності?

— Корба — фримен, і його слід судити за законами фрименів, — підсумував Стілгар.

Алія обернулася й глянула на денні тіні, що падали із саду на стіну. Вона почувалася роздратованою. Затягли цю справу до пізнього полудня. І що тепер? Корба зібрався із силами. На його лиці було написано, що він є жертвою несправедливого звинувачення, а все, що він учинив, робилося з любові до Муад'Діба. Алія дивилася на Корбу, вражена зловтішним почуттям самоповаги, що промайнуло на його обличчі.

«Схоже, саме отримав повідомлення, — подумала вона, позаяк почав поводитися як людина, котра почула вигук свого приятеля: *«Тримайся! Допомога близько!»*»

Якусь мить вони тримали все в руках: інформацію карлика, нитки, що вели до інших учасників змови, імена інформаторів. Але критична мить минула. Стілгар? *У жодному разі не Стілгар.* Вона обернулася й глянула на старого фримена.

Стілгар незворушно зустрів її погляд.

— Дякую, Стіле, — промовив Пол, — за нагадування нам Закону.

Стілгар схилив голову. Він підійшов ближче й безмовно, самими губами сформував слова, котрі, як він знав, могли прочитати і Пол, і Алія. *«Витисну його насухо й сам займуся наслідками».*

Пол кивнув і дав знак гвардійцеві позаду Корби.

— Відвести Корбу в найнадійнішу камеру, — наказав він. — Жодних відвідин, крім захисника. Захисником я призначаю Стілгара.

— Дозвольте мені самому вибрати захисника! — скрикнув Корба.

Пол обернувся.

— Ти сумніваєшся в чесності й справедливості Стілгара?

— О, ні, мілорде, але...

— Вивести його! — гаркнув Пол.

Гвардійці підняли Корбу з подушок і поволокли геть.

Найбі, бурмочучи, почали покидати галерею. Охоронці вийшли з-під галереї, підійшли до вікон і запнули оранжеві завіси. Кімнату заповнила оранжева напівтемрява.

— Поле, — озвалася Алія.

— Вдаватися до насильства, — сказав Пол, — слід лише за умови, що матимемо повний контроль над ним. Дякую, Стіле, ти добре зіграв свою роль. Я певен, що Алія розпізнала найбів — його спільників. Вони не могли zostатися непоміченими.

— То ви це заздалегідь придумали? — допитувалася Алія.

— Якби я наказав негайно вбити Корбу, найбі зрозуміли б це, — відповів Пол. — А формальна процедура без точного дотримання Закону Фрименів — це інша річ. Вони відчули, що їхні права під загрозою. Хто з найбів є його спільниками, Аліє?

— Раджіфірі напевне, — тихо відповіла вона. — І Сааджід, але...

— Дай Стілгарові повний список, — промовив Пол.

Алія зглитнула слину, поділяючи в цю мить загальний страх перед Полом. Знала, завдяки чому він рухається серед них без очей, але точність цих рухів її приголомшувала. Бачити їхні обриси у світлі свого видіння! Відчувала, що й вона сама мерехтить перед ним у сидеричному часі, який пов'язаний із дійсністю винятково лише словами та вчинками. Усі вони у видінні були перед ним як на долоні!

— Давно вже пора твоєї ранкової аудієнції, володарю, — нагадав Стілгар. — Багато осіб, цікавих... наляканих...

— Ти теж боїшся, Стіле?

— Так.

Це був тільки шепіт.

— Ти мій друг, і тобі нема чого боятися, — сказав Пол.

Стілгар зглитнув слину.

— Так, мілорде.

— Аліє, візьми на себе ранкову аудієнцію, — промовив Пол. — Стілгаре, дай сигнал.

Стілгар підкорився.

Біля великих дверей зненацька почувся шум. Натовп виштовхали з напівтемної кімнати, щоб дати змогу увійти офіційним особам. Усе йшло своїм звичаєм: гвардія Твердині стримувала й відштовхувала натиск суплікантів-прохачів, крикливо одягнені дефензори-захисники з криками та лайкою намагалися продертися вперед. Дефензори вимахували паперами зі своїми справами. Секретар Асамблеї широким кроком пройшов через їхній гурт на розчищений гвардійцями простір. Він ніс список преференцій із переліком тих, кому дозволено наблизитися до трону. Секретар, жилавий фримен на ім'я Текрубе, тримався з утомленим цинізмом, демонструючи голомозу голову й настовбурчені вуса.

Алія рушила вперед, щоб перехопити його й дати час Полові вислизнути разом із Чані крізь приватний перехід за помостом. На мить вона відчула недовіру до Текрубе, помітивши нескромну цікавість, коли він крадькома глянув на Пола.

— Сьогодні я говоритиму від імені брата, — сказала вона. — Нехай супліканти підходять по одному.

— Так, міледі.

Він повернувся, щоб сформувати чергу.

— Пам'ятаю часи, коли ти не помилялася так щодо намірів свого брата, — промовив Стілгар.

— Я була неуважною, — сказала вона. — А в тобі помічаю драматичну зміну. Що це, Стіле?

Шокований Стілгар випростався. Він змінився, звичайно. Але драматично? Ніколи раніше не зустрічався з такою своєрідною оцінкою його особи. Драма — сумнівна річ. Драматичними були заїжджі лицедії та мартопляси непевної лояльності й сумнівних чеснот. Вороги Імперії використовували драматичні спектаклі, щоб впливати на легковажний люд. Корба забув про фрименські цноти й вдався до драми у Квізараті. І через це помре.

— Це якась перверзія, — сказав Стілгар. — Ти мені не віриш?

Неспокій у його голосі пом'якшив вираз її обличчя, але не її тон.

— Ти *знаєш*, що я тобі вірю. Я завжди згоджувалася зі своїм братом, що коли якісь справи доручено Стілгару, то можна спокійно забути про них.

— То чому ж ти кажеш, що я... змінився?

— Ти готуєся до непослуху моєму братові, — промовила вона. — Я можу це в тобі прочитати. Сподіваюся лише, що це не знищить вас обох.

Перші захисники та супліканти вже наближалися. Вона відвернулася, перш ніж Стілгар устиг відповісти. Утім, на його обличчі можна було прочитати все те, про що їй написала мама, — закон, який заступив собою моральність і сумління.

«Ви створюєте смертельний парадокс».

Тібана був апологетом сократичного християнства. Імовірно, походив з Анбуса IV і жив у восьмому-дев'ятому столітті до Корріно, гіпотетично під час другого панування Даламака. Уціліла лише частина його творів, з якої походить такий фрагмент: «Серця всіх людей пробують у тій самій дичавині».

З «Дюнокниги» Ірулан

— Ти Біджаз, — промовив гхола, заходячи до маленької кімнати, де під вартою тримали карлика. — Мене звати Гайт.

Разом із гголою прибув посилений загін гвардії Твердині, щоб заступити на нічну варту. Коли вони проходили через зовнішнє подвір'я, звіюваний вечірнім вітром пісок шмагав їм щоки, змушував мружитися й поспішати. Чутно було, як вони в коридорі обмінюються жартами, звичайними для ритуалу зміни караулу.

— Ти не Гайт, — заперечив карлик. — Ти Дункан Айдаго. Я бачив, як твоє мертве тіло вкладали в резервуар, а потім — як його звідти виймали живим і готовим до навчання.

Гхола зглитнув слину й відчув раптову сухість у горлі. На тлі зелених завіс кімнати яскраві світлокулі втратили свою жовтизну. Завдяки світлу були добре помітними краплі поту на чолі карлика. Біджаз здавався напрочуд цілісним створінням, наче призначення, закладене в нього тлейлаксу, просвічувало крізь його шкіру. Під маскою лякливості та легковажності карлика приховувалася сила.

— Муад'Діб доручив мені допитати тебе, аби встановити, що тлейлаксу мають намір зробити тут із твоєю допомогою, — сказав Гайт.

— Тлейлаксу, тлейлаксу! — промугикав карлик. — Я сам тлейлаксу, дурню ти викінчений! І, як на те пішло, ти теж.

Гайт глянув на карлика. Біджаз променів харизматичною жвавістю, яка змушувала спостерігача згадати давніх божків.

— Чуєш вартових ззовні? — спитав Гайт. — Щойно я накажу, вони задушать тебе.

— Гей, гей! — скрикнув Біджаз. — Яке з тебе безнадійне створіння! І ще кажеш, наче прийшов сюди знайти правду.

Гайт відчув, що його дратує внутрішній спокій, що проступав на обличчі карлика.

— Можливо, я шукаю лише своє майбутнє, — промовив він.

— Добре сказано! — зауважив Біджаз. — Тепер ми знаємося. Коли зустрічаються двоє злодуг, церемонії зайві.

— То ми злодії? — здивувався Гайт. — А що ми крадемо?

— Ми не злодії, а гральні кості, — відповів Біджаз. — І ти прийшов сюди полічити мої очки. А я лічу твої. І хоп! У тебе два обличчя.

— Ти справді бачив, як мене вкладали в резервуар? — спитав Гайт, переборюючи дивну нехоть до цього запитання.

— Хіба ж я цього не казав? — з притиском промовив Біджаз. Карлик зірвався на рівні ноги. — Ми страшенно з тобою змагалися. Твоя плоть не хотіла повертатися.

Гайту раптом здалося, що він опинився в сні, яким керує якийсь інший мозок, і досить йому хоч на мить про це забути, як він заблукає в ньому.

Біджаз хитро схилив голову набік, обійшов довкола гхоли й зиркнув на нього.

— Хвилювання пробуджує в тобі давні риси, — зауважив він. — Ти мисливець, який не хоче піймати те, за чим полює.

— Ти зброя, націлена в Муад'Діба, — мовив Гайт, обертаючись, щоб встигнути за карликом. — Що ти мав зробити?

— Нічого! — відповів Біджаз, зупинившись. — Ось тобі проста відповідь на просте запитання.

— Тоді ти націлений в Алію, — сказав Гайт. — Вона твоя ціль?

— У зовнішніх світах її називають Говт, Рибомонстром, — відповів Біджаз. — Але чому це я відчуваю, як закипає твоя кров, коли ти починаєш говорити про неї?

— То її називають Говт, — повторив гхола, пильно дивлячись на Біджаза й шукаючи якоїсь підказки. Цей карлик провадив дивні розмови.

— Вона незаймана повія, — промовив Біджаз. — Вона вульгарна, дотепна, глибина її знань жахає. Жорстока у своїй доброті,

бездумна в розмислах, а коли хоче щось збудувати, стає руйнівною, наче коріюлісова буря.

— То ти прийшов говорити проти Алії, — сказав Гайт.

— Проти неї? — Біджаз опустився на подушку під стіною. — Я прийшов, щоб стати бранцем магнетизму її фізичної вроди.

Він широко посміхнувся, через що його обличчя стало схожим на ящір'яче.

— Атака на Алію — це атака на її брата, — промовив Гайт.

— Це так ясно, аж складно побачити, — відповів Біджаз. — Насправді Імператор і його сестра зрослися спинами, відтак стали однією істотою. Кожен із них — це напівчоловік, напівжінка.

— Щось таке ми чули від фрименів із глибокої пустелі, — сказав Гайт. — І то саме від тих, котрі відродили криваві жертви Шай-Хулудові. Як же трапилося, що ти повторюєш їхню маячню?

— Ти осмілюєшся говорити про маячню? — з притиском спитав Біджаз. — Ти, котрий є водночас людиною й маскою? Аххх, але ж гральні кості не можуть зчитати своїх очок. Я про це забув. Ти подвійно дезорієнтований, бо служиш Атрідам — подвійній істоті. Твої органи чуттів не настільки близькі до відповіді, як твій розум.

— Ти проголошував цю єресь про Муад'Діба своїм вартувим? — тихо спитав Гайт. Він відчував, що слова карлика геть його заплутали.

— Це вони мені проголошують! — відповів Біджаз. — І моляться. Чом би й ні? Молитися слід усім. Хіба ж ми не живемо в затінку найнебезпечнішої істоти, яку лише колись знав Усесвіт?

— Небезпечної істоти...

— Їхня власна мати уникає життя на тій самій планеті з ними!

— Чого ти не відповідаєш прямо? — грізно спитав Гайт. — Знаєш, що ми маємо інші способи допиту. Ми отримаємо наші відповіді... так чи інакше.

— Але ж я відповідаю! Хіба ж я не сказав, що міф є правдивим? Хіба ж я вітер, що несе смерть у череві? Ні! Я — це слова. Слова, що б'ють, наче блискавиця з піщаної хмари в темному небі. Я кажу: «Загаси лампу! Уже день!» А ти постійно відповідаєш: «Дай мені лампу, щоб я міг знайти день».

— Ти граєшся зі мною в небезпечну гру, — сказав Гайт. — Гадаєш, я не розумію цих дзен-сунітських ідей? Ти залишаєш сліди такі виразні, як птах на болоті.

Біджаз захихотів.

— Чого ти смієшся? — різко спитав Гайт.

— Бо маю зуби, а волів би не мати, — насилу вимовив карлик між хихотінням. — Не мав би я зубів, то не міг би скреготати ними.

— Отепер я знаю твою мету, — сказав Гайт. — Ти цілишся в мене.

— І влучаю точнісінько! — промовив Біджаз. — Стріляючи в таку велику мішень, важко схибити.

Він похитав головою наче сам до себе.

— А тепер я тобі заспіваю.

Він почав мугикати якусь монотонну, зі скигливими перепадами мелодію, повторюючи її знову й знову.

Гайт завмер, відчуваючи дивний біль, що переміщувався вздовж хребта — то вгору, то вниз. Він глянув на карлика й нараз побачив молоді очі на старому обличчі. Ті очі наче зависли в центрі павутини зі зморшок, що вузлуватими білими лініями розбігалися навсідч до заглибин під скронями. Яка велика голова! Усі риси обличчя скупчилися довкола затиснутих губ, звідки лунало монотонне мугикання. Цей звук змусив Гайта згадати старовинні ритуали, спогади народу, древні слова та звичаї, призабутий смисл мигцем почутого бурмотіння. Відбувалося щось надзвичайно важливе — кривава гра ідей, що котяться крізь Час. У наспів карлика впліталися давні думки, нагадуючи далеке сліпуче світло, що все ближчає й ближчає, освітлюючи життя крізь прірву століть.

— Що ти робиш зі мною? — видихнув Гайт.

— Ти інструмент, на якому мене навчено грати, — промовив Біджаз. — Це я й роблю — граю. Дозволь назвати тобі імена інших зрадників з-поміж наїбів. Це Бікурис і Кавад. Ще Джадіда, він був секретарем Корби. Ще Абумоджандіс, помічник Баннерджі. Навіть зараз хтось із них міг би всадити ніж у вашого Муад'Діба.

Гайт лише похитав головою, не в змозі щось сказати.

— Ми як брати, — озвався Біджаз, знову перервавши монотонне мугикання. — Ми росли в тому ж резервуарі: спершу — я, потім — ти.

Металеві очі Гайта несподівано наче обпекло. Усе потонуло в мерехтливій червоній імлі. Видавалося, що всі органи чуття відтято від нього й залишився лише біль. Довколишній світ проступав наче крізь тоненьку запону, що колихалася на вітрі. Усе стало випадковим, хаотичною плутанкою неживої матерії. Його власна воля перетворилася на щось ламке й зайве. Вона не подавала навіть подиху й відчувалася лише як внутрішнє освітлення.

З породженою відчаєм ясністю він прорвав цю завісу єдиним, що в нього залишилося, — поглядом. Усю свою увагу, наче палаюче світло, зосередив на Біджазі. Гайт відчув, що його очі пробивають шари оболонки карлика, бачать малого чоловічка як винайнятий інтелект, а ще глибше, під ним, — істоту, скоцюрблену й уярмлену голодом і спрагою, а відтак під усіма шарами, на самому дні, — сутність, маніпульовану символами.

— Ми на полі бою, — сказав Біджаз. — Тепер ти можеш говорити.

Звільнений цими словами, Гайт сказав:

— Ти не зможеш примусити мене вбити Муад'Діба.

— Чув я, як кажуть у Бене Гессерит, — відповів Біджаз, — що немає нічого сталого, нічого незмінного, нічого тривкого у всьому Всесвіті. Ніщо не залишається назавжди в тому ж стані, бо кожен день, а інколи кожна година приносять зміни.

Гайт лише тупо похитував головою.

— Ти вірив, що цей дурний Імператор — нагорода, якої ми домогалися, — казав Біджаз. — Як же мало ти розумієш наших панів і наставників, тлейлаксу! Гільдія й Бене Гессерит вірять, що ми творимо артефакти. Насправді ж ми створюємо знаряддя й послуги. Усе може бути знаряддям — злидні, війна. Війна корисна, бо в багатьох сферах є напроцуд результативною. Стимулює метаболізм. Зміцнює уряд. Перемішує генетичні лінії. Вона настільки життєздатна, як ніщо інше у Всесвіті. Лише ті, котрі розуміють вартість війни й вдаються до неї, здобувають належний рівень самовизначення.

Напроцуд спокійним голосом Гайт відповів:

— Дивні речі ти кажеш, майже достатні, аби схилити мене до віри в мстиве Провидіння. Яке відновлення було використано, щоб створити тебе? Це буде прецікава історія з іще незвичайнішим епілогом.

— Чудово! — пирхнув Біджаз. — Ти атакуєш, себто маєш силу волі та належний рівень самовизначення.

— Ти намагаєшся пробудити в мені насилля, — задихаючись, промовив Гайт.

Біджаз заперечливо похитав головою.

— Пробудити — так, насилля — ні. Ти сам казав, що є носієм свідомості, здобутої в процесі навчання. Я маю пробудити в тобі цю свідомість, Дункане Айдаго.

— Я Гайт!

— Дункан Айдаго. Суперубивця. Коханець багатьох жінок. Солдат-мечник. Права рука Атрідів на полі бою. Дункан Айдаго.

— Минуле не можна пробудити!

— Справді?

— Це ще нікому не вдалося!

— Це правда, але наші пани й наставники заперечують саму думку, наче щось неможливо зробити. Вони завжди шукають відповідне знаряддя, правильне використання сил, належні послуги...

— Ти приховуєш свою справжню мету! Закриваєш її завісою слів, які нічого не означають!

— У тобі є Дункан Айдаго, — промовив Біджаз. — І він підкориться; чи то емоціям, чи то безпристрасному аналізу, але підкориться. Ця свідомість прорветься крізь екран придушення та відбору з темного минулого, яке йде вслід за тобою. Вона поряд і править тобою навіть зараз, хоча ти намагаєшся її стримувати. Усередині тебе ховається істота, свідомість якої мусить сфокусуватися, і ти їй підкоришся.

— Тлейлаксу вважають, наче я все ще їхній раб, але я...

— Тихо, рабе! — промовив Біджаз таким самим скиглявим голосом.

І Гайт виявив, що завмер у мовчанні.

— От ми й дісталися фундаменту, — сказав Біджаз. — Я знаю, що ти відчуваєш. А ось слова сили, щоб маніпулювати тобою... Гадаю, що це буде достатній важіль.

Гайт відчув, як по щоках спливає піт, як тремтять руки й груди, але був не в спроможності ворухнутися.

— Одного дня, — казав Біджаз, — до тебе прийде Імператор. Скаже: «Її не стало». І на його обличчі буде маска горя. Він віддасть воду мертвій, як тутешні називають свої сльози. А ти скажеш моїм голосом: «Пане! О, пане!»

Біль скував м'язи щелеп та горлянки Гайта. Він міг лише ледь-ледь похитувати головою з боку на бік.

— Скажеш: «Приношу звістку від Біджаза». — Карлик скорчив гримасу. — Бідний Біджаз, який не має глузду... бідний Біджаз, барабан, напханий інформацією, істота, яку використовують інші... вдар у Біджаза — і він загуркотить... — Він знову скорчив гримасу. — Ти вважаєш мене лицеміром, Дункане Айдаго! А я не такий! Я теж можу сумувати. Але настав час, щоб замінити мечі на слова.

Гайт гикнув, здригнувшись усім тілом.

Біджаз захихотів, а тоді сказав:

— Ах, дякую тобі, Дункане Айдаго, дякую. Потреби тіла рятують нас. Оскільки в жилах Імператора тече кров Харконнів, то він зробить те, чого ми бажаємо. Перетвориться на машину для випльовування слів, які мило звучатимуть у вухах наших панів і наставників.

Гайт закліпав очима й подумав, що карлик виглядає як насторожене звірятко, злостиве й напрочуд розумне. *Кров Харконнів в Атріді?*

— Ти думаєш про звіра Раббана, огидного Харконнена, і тебе засліплює лютя, — промовив Біджаз. — У цьому ти схожий на фрименів. Коли слова підводять, меч завжди під рукою, чи не так? Думаєш про тортури, яких зазнала твоя сім'я через Харконнів. А по матері твоєї дорогоцінний Пол — Харконнен! Тобі нескладно було б убити Харконнена, правда?

Гхоло охопило гірке розчарування. Чи це була лютя? Лютя на що?

— Оххх, — сказав Біджаз, — аха-ха-ха! Фокус-покус! Але це ще не все. Тлейлаксу пропонують твоєму дорогоцінному Полові Атрідові угоду. Наші пани й наставники повернуть його кохану. Твоя сестра — ще одна гхоло.

Гайт раптом відчув, що у Всесвіті зникло геть усе, крім биття його серця.

— Гхола, — продовжив Біджаз, — буде тілом його коханої. Вона народжуватиме його дітей. Кохатиме тільки його. Можемо навіть удосконалити оригінал, якщо він цього захоче. Чи ж колись людина мала більші шанси повернути собі втрачене? Це нагода, за яку він ухопиться.

Біджаз кивнув, прикриваючи повіками очі, наче від втоми.

— Він збентежиться... замислиться, і в цю мить ти наблизись. А тоді вдариш! І тоді буде двоє гхол замість одного! От чого жадають наші пани й наставники!

Карлик відкашлявся і, знову кивнувши, промовив:

— Говори.

— Я цього не зроблю, — відповів Гайт.

— А Дункан Айдаго зробив би, — сказав Біджаз. — Це буде найзручніша можливість помститися цьому нащадку Харконненів. Не забудь цього. Ти запропонуєш удосконалення коханої — можливо, безсмертне серце, нев'януче кохання. Відтак, наблизившись до нього, запропонуєш їм обом притулок — планету, яку він обере для себе десь за межами Імперії. Подумай про це! Його кохана повернеться. І більше не буде жодних сліз, а лише ідилічна місцина, де вони зможуть у злагоді доживати собі віку.

— Коштовні дарунки, — обережно зауважив Гайт. — Але ж він запитає й про ціну.

— Скажеш йому, що він повинен зректися своєї божественності й дискредитувати Квізарат. Дискредитувати себе й свою сестру.

— Більше нічого? — глузливо запитав Гайт.

— Природно, він мусить відмовитися й від своєї частки в ДАПТ.

— Природно.

— А якщо ти при цьому ще не наблизись настільки, аби вдарили, скажи: тлейлаксу захоплюються тим, чого навчилися від нього про можливості релігії. Скажи, що тлейлаксу створили цілий відділ релігійної інженерії, яка формує віру для конкретних потреб.

— Напрочуд спритно, — прокоментував Гайт.

— Гадаєш, що можеш кепкувати з мене й не коритися мені, — промовив карлик, хитро схиливши голову вбік. — Не заперечуй.

— Тебе добре зробили, мала тваринко, — сказав Гайт.

— Тебе теж, — промовив карлик. — Скажи йому, щоб поспішав! Плоть розпадається, а її тіло слід помістити в криогенний резервуар.

Гайт відчув, що грузне, пійманий у матрицю предметів, яких не міг розпізнати. Карлик видавався таким самовпевненим! А все-таки в логіці тлейлаксу мусив існувати якийсь гандж. Творячи гхолу, вони налаштували його на голос Біджаза, але... Але що? Логіка / матриця / об'єкт... Як легко було прийняти зрозумілі міркування за правильні! Чи це логіка тлейлаксу була перекрученою?

Біджаз усміхнувся, наче прислухаючись до прихованого голосу.

— А тепер ти забудеш, — сказав він. — Коли ж настане потрібна мить, то згадаєш. Він скаже: «Її не стало». Тоді Дункан Айдаго прокинеться.

Карлик плеснув у долоні.

Гайт кашлянув, відчуваючи, що його перервали на половині думки... чи на половині фрази. Про що йшлося? Наче про мету.

— Сподіваєшся мене заплутати й маніпулювати мною, — сказав він.

— Як це? — спитав Біджаз.

— Я твоя ціль, і ти цього не заперечиш, — промовив Гайт.

— Навіть і не подумаю заперечувати.

— І що ж ти хочеш зробити з моєю допомогою?

— Добру справу, — відповів Біджаз. — Одну добру справу.

Якщо не брати до уваги найнезвичайніших обставин, сили ясновидіння не висвітлюють із достатньою точністю послідовний характер реальних подій. Оракул підхоплює ланки подій, вирізані з історичного ланцюга. Вічність змінюється. Вона однаково впливає на оракула й на прохача. Нехай підданці Муад'Діба сумніваються в його величності і його пророчій візії. Нехай заперечують його силу. Але нехай вони ніколи не сумніваються у Вічності.

Благовістя Дюни

Гайт дивився, як Алія виходить зі свого храму й перетинає площу. Круг неї юрмилися охоронниці, лютий вираз облич яких мав маскувати риси, сформовані добрим життям і самовдоволенням.

У ясному пообідньому світлі над храмом блиснув геліограф¹ на крилах 'топтера, що належав Королівській Гвардії та ніс на фюзеляжі символ Муад'Діба — стиснутий кулак.

Гайт повернувся поглядом до Алії. Подумав, що вона не пасує до цього міста. Належним оточенням для неї була б пустеля — відкритий вільний простір. Коли дивився, як вона наближається, то йому спала на думку дивна річ: вона виглядала замисленою лише тоді, коли всміхалася. Він вирішив, що це омана зору. Спалахом епізодичної пам'яті згадав, якою вона була, коли з'явилася на прийомі Посла Гільдії: сама гордість посеред цієї музики й уривків дріб'язкових розмов, посеред екстравагантних суконь та уніформ. Алія була в сліпучо-білих шатах непорочності. Він дивився на неї з вікна, поки вона переходила через внутрішній сад із неодмінним ставком, флейтами водограїв, мітелками пампасової трави й білим бельведером.

Усе не так... усе неправильно. Вона належала пустелі.

¹ Геліограф — тут прилад для передачі сигналів (телеграфування) за допомогою дзеркал, що відбивають сонячне проміння.

Гайт глибоко зітхнув. Тоді, після повернення з пустелі, вона зникла йому з очей, як і зараз. Він чекав, стискаючи й розтискаючи кулаки. Розмова з Біджазом занепокоїла його.

Він почув, як супровід Алії проходить повз кімнату, у якій він чекав, як сама вона йде в родинні апартаменти.

Він намагався зосередитися на тому, що його схилювало. Те, як вона перетнула площу? Так. Вона рухалася, наче переслідувана тварина, що втікає від хижака. Він вийшов на балконний перехід, підступив до пласталевого протисонячного екрана й зупинився, продовжуючи триматися в тіні. Алія стояла біля балюстради, що виходила на храм.

Він глянув туди ж, куди дивилася й вона, — удаль, на місто. Прямокутники, кольорові плями кварталів, метушня й гамір життя. Будівлі блищали, мерехкочучи на сонці. Розпечене повітря спіралями сповзало з дахів. По той бік вулиці, у тупику, закритому скелею, що змикалася з рогом храму, хлопець відбивав м'яча. М'яч літав уперед-назад.

Алія теж спостерігала за м'ячем. Вона відчувала дивну, органічну єдність із ним — уперед-назад... уперед-назад. Здалося, що це вона сама відбивається в переходах Часу.

Порція меланжу, випита нею перед відходом із храму, була найбільшою, на яку вона коли-небудь зважувалася. Величезне передозування. Ефект іще не настав, але він уже жахав її.

«*Навіщо я це зробила?*» — питала вона себе.

Вона мусила вибирати між небезпеками. Чи й справді мусила? Це був спосіб перебороти туман над майбутнім, викликаний тим клятим Таро Дюни. Бар'єр існував. Його треба було пробити. Вона вчинила так із необхідності побачити, куди прямує наосліп її брат.

У її свідомість почала вкрадатися знайома меланжева fuga. Вона глибоко зітхнула, піймавши коротку хвилю ламкого спокою, урівноваженості та неупередженості.

«*Володіння другим зором схиляє до небезпечного фаталізму*», — подумала вона. На жаль, у пророцтві не існувало «спускового гачка», ясновидіння не піддавалося розрахунку. Візію майбутнього не здобудеш, маніпулюючи формулами. До неї треба увійти, ризикуючи життям і фізичним здоров'ям.

З різких тіней сусіднього балкона виринула постать. Гхола! Завдяки своїй збудженій свідомості Алія бачила його з інтен-

сивною ясністю — темні жвавi риси обличчя, на якому вирізнялися блискучі металеві очі. Він був поєднанням приголомшливих суперечностей, елементів, приголомшливим чином зібраних воедино. Був він водночас тінню й палючим світлом, продуктом процесу, що оживив його мертве тіло... і чимось надзвичайно чистим, невинним.

Невинність в облозі!

— Ти весь час був там, Дункане? — спитала вона.

— Отже, тепер я Дункан, — промовив він. — Чому?

— Не питай мене, — відповіла вона.

І подумала, дивлячись на нього, що тлейлаксу не залишили жодної клітини свого гхоли невивершеною.

— Лише боги можуть безкарно ризикувати досконалістю, — сказала вона. — Для людей це небезпечно.

— Дункан помер, — мовив він, подумки благаючи, щоб вона більше так його не називала. — Я Гайт.

Вона придивилася до його штучних очей, подумавши, що вони бачать. Коли приглянутися зблизька, помітно крихітні чорні цятки-віспинки, маленькі криниці темряви в блискучому металі. Фасетки! Усесвіт довкола неї заблищав і захитався. Вона сперлася рукою на розігріту сонцем поверхню балюстради. Аххх, меланж поширювався швидко.

— Ви хворі? — спитав Гайт. Він підійшов ближче, і його сталеві очі уважно глянули на неї.

«Хто це сказав?» — здивувалася вона. Дункан Айдаго? Чиментат-гхола, чи філософ-дзен-суніт? А може, це пішак тлейлаксу, небезпечніший за Стернового Гільдії? Її брат знав це. Він був пересичений чеканням і силами, що виходили за межі звичайної людини.

Вона знову глянула на гхолу. Тепер у ньому було щось пасивне, щось зачаєне.

— Через мою матір я схожа на Бене Гессерит, — сказала вона. — Ти це знаєш?

— Знаю.

— Я користаю з їхніх сил, думаю, як вони. Якесь моя частка усвідомлює святу необхідність генетичної програми... і її продуктів.

Вона закліпала, відчуваючи, що частина її свідомості почала вільно рухатися в Часі.

— Кажуть, що Бене Гессерит нікому не дозволяють піти від них, — сказав він, а тоді уважно до неї придивився, зауваживши, як побіліли суглоби її пальців, що вчепилися за край балкона.

— Я спотикнулася? — спитала вона.

Він бачив, як вона глибоко дихає, яким напруженим є кожен її рух, як блищать її очі.

— Спіткнувшись, — промовив він, — можна повернути рівновагу, якщо перестрибнути через те, об що спіткнувся.

— Бене Гессерит спотикнулися, — сказала вона, — а тепер намагаються повернути рівновагу, перестрибнувши через мого брата. Вони хочуть дитини Чані... чи моєї.

— Ви чекаєте дитину?

Щоб відповісти на це запитання, вона заледве відшукала своє місцезнаходження в часопросторі. Дитину? Коли? Де?

— Бачу... мою дитину, — прошепотіла вона.

Вона відійшла від краю балкона, повернула голову й глянула на гхолу. Обличчя наче із солі, гіркота в очах — двох кружалах блискучого свинцю... і коли він одвернувся від світла, щоб прослідкувати її рух, — блакитні тіні.

— Що... ти бачиш цими очима? — прошепотіла вона.

— Те, що бачать усі інші, — відповів він.

Його слова забриніли їй у вухах, розтягаючи свідомість. Вона відчувала, що сягнула крізь Усесвіт, розтягуючись усе далі... далі. Сплелася з усім Часом.

— Ви прийняли велику дозу прянощів, — сказав він.

— Чому я не можу його побачити? — пробурмотіла вона. Лоно творіння тримало її в лещатах. — Скажи мені, Дункане, чому я не можу його побачити?

— Кого ви не можете побачити?

— Не можу побачити батька моєї дитини. Я заплуталася в імлі Таро. Допоможи мені.

Ментатська логіка запропонувала найкращий розв'язок, і він промовив:

— Бене Гессерит хочуть спарувати вас із вашим братом. Це закріпило б генетичну...

З її вуст вирвався стогін.

— Яйце в плоті, — видихнула вона. Її охопило почуття холоду, яке змінилося сильним жаром. Невидимий партнер із найтемні-

ших снів! Плоть від її плоті, якої не могло виявити пророче бачення, — невже дійде до цього?

— Ви ризикнули прийняти небезпечну дозу прянощів? — спитав він. Щось усередині нього намагалося виразити смертельний жах від думки, що Атрідка може померти, що Пол стане перед ним, обличчя в обличчя, і скаже: жінки з королівського роду... не стало.

— Ти не знаєш, як це — полювати на майбутнє, — сказала вона. — Інколи я бачу якісь проблiski себе, але тоді сама перекиваю власну дорогу. Не бачу крізь себе.

Вона опустила голову й захитала нею з боку в бік.

— Скільки прянощів ви прийняли? — спитав він.

— Природа не терпить ясновидіння, — промовила вона, підіймаючи голову. — Ти знаєш це, Дункане?

Він говорив лагідно, розсудливо, як до малої дитини:

— Скажіть, скільки прянощів ви прийняли?

Лівою рукою вхопив її за плече.

— Слова — це така велика машинерія, примітивна й неоднозначна, — відповіла вона, вивільняючись із його руки.

— Ви мусите сказати, — наполягав він.

— Глянь на Оборонну Стіну, — промовила вона, простягнувши руку, і здригнулася: там, куди показувала її рука, краєвид розсипався в руйнівному видінні: замок із піску, нищений невидимими хвилями. Вона відвела очі, вражена змінами на обличчі гхоли: його риси то старішали, то молодшали... то старішали... то молодшали. Він був самим життям, самовпевненим, нескінченним... Вона обернулася, щоб утекти, але він ухопив її за ліве зап'ястя.

— Я викличу лікаря, — сказав він.

— Ні! Мусиш дозволити мені побачити видіння! Я повинна знати!

— Ви повинні негайно піти всередину, — промовив він.

Вона дивилася на його руку. Там, де їхні тіла дотикалися, вона відчула електричний струм, що однаково вабив і лякав її. Вона різко вивільнилася й видихнула:

— Ти не зупиниш смерчу!

— Вам необхідна медична допомога, — суворо промовив він.

— Як ти не розумієш? — скрушно спитала вона. — Моє видіння неповне — лише фрагменти. Зблиски й стрибки. Я мушу згадати майбутнє. Невже ти цього не бачиш?

— Яке ж майбутнє, якщо ви помрете? — заперечив він, лагідно ведучи її в приміщення сім'ї.

— Слова... слова... — бурмотіла вона. — Я не можу цього пояснити. Одна річ — це можливість для іншої речі, але ж нема причини... нема наслідку. Ми не можемо залишити Всесвіт таким, яким він був. Скільки не пробуємо, постійно застаються прогалини.

— Лягайте сюди! — наказав він.

«*Який він дурний!*» — подумала вона.

Її оповили холодні тіні. Вона відчувала, як її м'язи повзуть, немов черв'яки, відчувала під собою твердість ліжка, хоч і знала, що воно нематеріальне. Тільки простір сталий. Ніщо інше не було матеріальним. Ліжка залили численні тіла, усі її власні. Час множився, напружувався. Його абстрактність не викликала в неї жодної реакції. Це був просто Час. Він рухався. Увесь Усесвіт розповзався — назад, уперед, навсібіч.

— Він не має предметного аспекту, — пояснювала вона. — Його не можна обійти чи пройти під ним. Нема місця для точки опертя.

Довкола неї метушилися люди. Чимало незнайомців тримали її ліву руку. Вона глянула на свою рухому плоть, а потім уздовж руки, що торкалась її, — на плинну маску обличчя: Дункан Айдаго! Його очі були... неправильні, але це був Дункан — дитя-чоловік-підліток-дитя-чоловік-підліток... Кожна риса його обличчя виражала тривогу за неї.

— Дункане, не бійся, — прошепотіла вона.

Він стиснув її долоню, кивнув.

— Не рухайтесь, — сказав він.

І подумав: «*Вона не сміє померти! Не сміє! Жодна Атрідка не сміє померти*».

Він різко смикнув головою. Такі думки суперечили логіці ментата. Смерть необхідна, щоб життя продовжувало тривати.

«*Гхола кохає мене*», — подумала Алія.

Ця думка стала основою, за яку вона могла вчепитися. Знайоме обличчя, а за ним — знайома кімната, одна зі спалень у Полових апартаментах.

Застигла й незмінна постать щось мудрувала з трубкою в її горлі. Їй хотілося блювати.

— Ми ледве встигли до неї, — сказав голос, у якому вона впізнала голос сімейного лікаря. — Слід було покликати раніше.

У голосі лікаря звучала підозра. Алія відчула, як трубка змією виповзає їй із горла.

— Після ін'єкції спатиме, — промовив лікар. — Пришлю сюди когось із її почту.

— Я залишуся з нею, — відповів гхола.

— Це непристойно, — різко заперечив лікар.

— Залишися... Дункане, — прошепотіла Алія.

Він погладив її долоню, аби дати знати, що чує її.

— Міледі, — сказав лікар, — було б краще, якби...

— Не кажіть мені, що краще, — прохрипіла вона. Горло боліло від кожного звуку.

— Міледі, — докірливо наполягав лікар, — *ви* знаєте небезпеку від прийому надмірної дози меланжу. Можу лише припустити, що хтось дав її вам без...

— Ти дурень, — прохрипіла вона. — Заборониш мені моє видіння? Я знала, що роблю й чому.

Вона схопилася рукою за горло.

— Залиши нас. Негайно!

Лікар зник, заявивши на прощання:

— Я повідомлю вашого брата.

Відчувши, що лікар вийшов, Алія зосередила всю увагу на гхолі. Тепер видіння виразно постало в її свідомості: генетична основа, на якій наростала сучасність. Вона відчула, як рухається гхола на хвилях Часу, тепер уже не загадковий, а звичайний, і ту раніше таємничу сучасність тепер уже можна було розпізнати.

«*Він тигель*, — подумала вона. — *Він небезпека й порятунк*».

Вона здригнулася, зрозумівши, що бачить ту саму візію, що і її брат. Непрохані сльози пекли їй очі. Вона різко замотала головою. Жодних сліз! На них лише марнується волога, і, що гірше, вони спотворюють потік видіння. Необхідно зупинити Пола! Раз, лише раз вона перекидала мостик через Час, аби залишити свій голос там, де він міг би перейти. Але потрясіння й мінливість не дозволяють зробити це тут. Павутина Часу проходила крізь її брата, як проміння світла — крізь лінзу. Він перебував у фокусі й знав це. Він зосередив у собі всі лінії й не дозволяв їм утекти чи змінитися.

— Чому? — пробурмотіла вона. — Це ненависть? Чи він хоче у відповідь поцілити в сам Час, бо той завдав йому болю? Гай-гай!

Думаючи, що вона вимовила його ім'я, гхола озвався:

— Міледі?

— Якби ж я могла випалити це із себе! — скрикнула вона. — Я не хотіла бути іншою.

— Прощу, Аліє, — пробурмотів він. — Дозволь собі заснути.

— Я хотіла б навчитися сміятися, — прошепотіла вона. Сльози текли їй по щоках. — Але я сестра Імператора, якому поклоняються, наче богу. Люди мене бояться. А я не хочу викликати страх.

Він витер слези їй з обличчя.

— Не хочу бути частиною історії, — шепотіла вона. — Хочу бути коханою... і кохати.

— Ти кохана.

— Аххх, вірний, вірний Дункане.

— Прощу, не називай мене так, — заблагав він.

— Але ж ти такий, — відповіла вона. — Вірність — це вартісний товар. Його можна продати... купити — ні, але продати можна.

— Мені не подобається твій цинізм, — промовив він.

— До дідька твоєю логіку! Це правда!

— Спи, — наказав він.

— Ти мене любиш, Дункане? — спитала вона.

— Так.

— Це одна з твоїх брехень? Одна з брехень, у які легше повірити, ніж у правду? Чому я остерігаюся вірити тобі?

— Боїшся моєї інакшості, тому що боїшся своєї власної.

— Будь мужчиною, не ментатом! — різко промовила вона.

— Я ментат і мужчина.

— Якщо так, то чи зробиш ти мене своєю жінкою?

— Зроблю все, чого вимагатиме любов.

— І вірність?

— І вірність.

— Ось цим ти й небезпечний, — сказала вона.

Її слова занепокоїли його. Хоча на його обличчі не здригнувся жоден м'яз, вона знала це. Його неспокій вона бачила в пророчому видінні. Вона відчувала, що запам'ятала тільки частину того видіння й що їй треба пригадати все. Існувало ще якесь сприйняття, яке начебто не стосувалося органів чуття, якась

деталь, що приблукала в її думки нізвідки, як, наприклад, ясно-видіння. Ця деталь ховалася в тінях Часу, і була вона нескінченно болісною.

Емоція! Ось що це — емоція! Вона з'явилася у видінні не безпосередньо, а як наслідок, за яким Алія могла встановити причину. Вона була обплутана почуттями — сувоєм зі страху, жалю та кохання. Усі вони помістилися у видінні, усі зібралися в одну епідемію, всепоглинну та споконвічну.

— Дункане, не дозволь мені відійти, — прошепотіла вона.

— Спи, — сказав він. — Не змагайся з цим.

— Я мушу... я мушу. Він принада у своїй власній пастці. Він стане слугою влади й жаху. Насилля... обожнення — це його в'язниця. Він усе... втратить. Це розірве його на шматки.

— Ти кажеш про Пола?

— Його підводять до самознищення! — задихалася вона, дугою вигнувши спину. — Надто великий тягар, надто велике горе. Спокушають його, щоб відвернути від кохання.

Вона знову впала на ліжко.

— Вони творять Усесвіт, у якому він сам не захоче жити.

— Хто це робить?

— Він! Оххх, який ти нерозумний! Він є частиною схеми. І вже запізно... запізно... запізно...

Кажучи це, вона відчула, що її свідомість тьмяніє шар за шаром. Ось вона вже завбільшки як грудочка там, за пупцем. Тіло та думки розділялись і, безнастанно рухаючись, знову з'єднувалися поміж древніх видив. Алія вловила серцебиття плоду — майбутньої дитини. Меланж усе ще панував над нею, несучи її хвилями Часу. Вона знала — це б'ється серце дитини, яка ще навіть не зачата. Одне тільки певне в цій дитині: вона переживе таке ж пробудження, яке колись пережила й Алія. Буде свідомою й мислячою істотою ще до народження.

Навіть для наймогутніших існує межа сил, якими вони можуть користатися, не нищачи себе. Встановлення цієї межі є справжнім мистецтвом правління. Неналежне використання сили є фатальним гріхом. Закон не може бути знаряддям помсти, заручником чи захистом від мучеників, ним самим і створених. Нікому не можна погрожувати безкарно.

«Муад'Діб про законодавство», коментарі Стілгара

Чані дивилася на ранкову пустелю крізь розпадину нижче від січі Табр. Вона не мала на собі дистикоста й через це почувалася незахищеною перед пустелею. Вхід до січової печери був схований позаду Чані, угорі на схилку скелі.

Пустеля... пустеля... Вона відчула, що пустеля супроводжує її всюди, куди б вона не пішла. Повернення до пустелі було навіть не поверненням додому, а так, наче вона обернулася, щоб побачити те, що було завжди з нею.

Живіт скорчила болісна судома. Невдовзі пологи. Вона переборола біль, прагнучи пережити цю мить самотою, лише з пустелею.

На землю сходив тихий ранок. Тіні втікали поміж дюни й тераси довкола Оборонної Стіни. Денне світло впало на високу скелю, і перед зором Чані постав похмурий пейзаж, що розкинувся під вицвілим блакитним небом. Околиця цілковито відповідала страшному цинізму, що мучив Чані, відколи вона довідалася про сліпоту Пола.

«Чого ми тут?» — спитала вона себе.

Це не гаджра — мандрівка пошуку. Пол нічого не шукав, окрім, може, місця, де вона могла б народити. «Для цієї мандрівки, — подумала Чані, — він зібрав чудернацьке товариство: тлейлак-санського карлика Біджаза; гхолу Гайта, котрий міг бути воскресеним Дунканом Айдаго; Стернового-Посла Гільдії Едріка; Гая Єлену Могіям, Превелебну Матір Бене Гессерит, яку він непри-

ховано ненавидів; дивну Усаймову доньку Лічну, з якої не зводили очей пильні вартові; наїба Стілгара — дядька Чані — та його улюблену дружину Хару... а ще Ірулан... Алію...

Шум вітру в скелях акомпанував її роздумам. День у пустелі наклав свої кольори: жовтий — на жовтий, бронзовий — на бронзовий, сірий — на сірий.

— Навіщо тобі здалося таке дивне товариство? — запитала вона.

— Ми забули, — сказав Пол у відповідь, — що слово «товариство» первісно означало гурт подорожніх. Ми товариство.

— А яка від них користь?

— От! — промовив він, повертаючи до неї свої страхітливі очниці. — Ми втратили ясний і простий сенс життя. Якщо чогось не можна залити в пляшки, закоркувати, розтовкти чи поскладати, воно для нас не має жодної користі.

Болісно вражена, вона сказала:

— Я не це мала на увазі.

— Аххх, найдорожча моя, — примирливо сказав він, — ми такі багаті на гроші й такі вбогі на життя. Я злий, упертий, дурний...

— Ти не такий!

— І це теж правда. Але мої руки посиніли від часу. Я гадаю... гадаю, що намагався винайти життя, не розуміючи, що його вже винайдено.

Він торкнувся її живота, аби відчути там нове життя.

Згадавши це, вона поклала обидві руки на живіт і здригнулася, пожалівши, що попросила Пола взяти її сюди.

Пустельний вітер приносив важкі запахи з насаджень, що обрамляли дюни біля підніжжя скель, водночас стримуючи пісок. Вона згадала фрименський забобон: *злі запахи — злі часи*. Підставила обличчя вітру й побачила хробака, що з'явився по той бік насаджень. Він стримів із дюн, наче дзьоб демонічного корабля, а за мить шмагонув піском, занюхавши смертельну для його роду воду, і втік за довгий вигнутий горб.

Наче заразившись страхом хробака, і вона в цю мить зненавиділа воду. Вода, колись серце й душа Арракіса, стала отрутою. Вода принесла моровицю. Лише пустеля була чистою.

Унизу під нею з'явилася робоча бригада фрименів. Вони підіймалися до середнього входу до січі. Чані зауважила, що ноги їхні вкриті багнюкою.

І це ж бо у фрименів!

Згори, з верхнього входу, до неї долетіла ранкова пісня, яку співали січові діти. Їхні голоси підштовхнули її до думки, що час тікає від неї, наче яструби на крилах вітру. Вона затремтіла.

Які бурі бачить Пол своїм невидючим видінням?

Вона відчувала в ньому злого шаленця, виснаженого піснями та суперечками.

Небо перетворилося на сірий кришталь, пронизаний алебастровим промінням і помережаний химерними узорами, що їх виткав із принесеного піску вітер. Її увагу привернула блискуча біла смужка на півдні. З раптовою тривогою в очах вона зрозуміла знак: побіліло з півдня небо — Шай-Хулуда ждати треба. Надходила буря, а з нею й сильний вітер. Вона відчула перший застережливий подув — кришталіки піску на щоках. Вітер приніс і запахи смерті: запахи води, що текла в канатах, вологого піску й кременю. Вода — через неї Шай-Хулуд і послав свою коріолісову бурю.

В ущелині, біля якої вона стояла, з'явилися яструби, шукаючи захисту від вітру. Були вони коричневі, наче скелі, лише крила мінілися шарлатом. Чані відчула, що її дух рветься до них: вони мали місце сховку, вона — ні.

— Міледі, надходить буря!

Вона обернулася й побачила, що це з верхнього входу до січі її кличе гхола. Чані охопив фрименський страх. Чиста смерть і належна племені вода з тіла — це вона розуміла. Але... щось повернуте зі смерті...

Несений вітром пісок сік її обличчя, рум'янив щоки. Вона глянула через плече на страшну смугу пилу, що перетинала небо. Пустеля перед бурею набрала брунатного кольору, і дюни, наче хвилі, накочувалися на берег — так Пол колись описував їй море. Вона вагалася, відчуваючи швидкоплинність пустелі, — порівняно з вічністю цей киплячий пісок видавався ніщотою. Піщаний прибій уже бився об скелі.

Буря назовні почала здаватися Чані чимось всеохопним: усі тварини поховалися хто куди... нічого не зостається в пустелі, крім її власних звуків: піщаний вітровий шкрібся об скелі, свистів вітер, камінні брили котилися з пагорбів, а тоді... Десь там,

куди не сягало око, задуднів хробак, вивернувся і, рятуючись, пірнув у сухі глибини.

Упродовж одної-єдиної миті її життя відміряло час, але за ті миті вона відчула, що наче вся ця планета зв'язалася в космос, перетворилася на зоряний пил, стала піщинкою в інших хвилях.

— Мусимо поспішати, — сказав поряд із нею гхола.

Чані відчула в його голосі страх і тривогу за її безпеку.

— Буря здирає навіть плоть із кісток, — сказав він так, наче їй треба було це пояснювати.

Його турботливість розвіяла її очевидний страх. Чані дозволила гхолі допомогти їй піднятися по кам'яних сходах до січі. Вони підійшли до закрученої перегородки, що захищала вхід. Вартові відкрили ущільнювачі для втримання вологи й закрили їх за ними.

Січкові запахи вдарили їй у ніздрі. Це місце нуртувало ароматами, які вона досі пам'ятала: випарами скупчених, як у мурашнику, тіл, дистилатами туалетних відновлювачів, знайомим запахом їжі, крем'яним паленим запахом працюючих машин... а понад цим усім — нездоланний дух прянощів. Усюдисущий меланж.

Вона глибоко зітхнула:

— Удома.

Гхола забрав руку їй із плеча та відійшов убік, терпляче очікуючи, наче його вимкнули, коли перестали користуватися. А все-таки... він спостерігав.

Чані затрималася в кімнаті при вході, заінтригована чимось таким, що його не могла назвати. Це справді був її дім. У дитинстві вона полювала тут на скорпіонів за допомогою світлокуль. І все-таки щось змінилося...

— Чи не слід вам піти до своїх покоїв, міледі? — спитав гхола.

Наче під впливом його слів її лоном прокотилася хвиля переймів. Вона спробувала приховати біль.

— Міледі? — занепокоївся гхола.

— Чому Пол боїться за мене, як і моїх пологів? — запитала вона.

— Це ж природно, тому що він переживає за ваше здоров'я.

Чані торкнулася рукою щоки там, де вона розчервонілася від піску.

— А за дітей він не боїться?

— Міледі, він не може думати про дитину, не згадавши вашого первістка, котрого вбили сардаукари.

Вона придивилася до гхоли — пласке обличчя, непроникні металеві очі. Цікаво, чи ця істота є справдешнім Дунканом Айдаго? Чи він був комусь приятелем? Чи зараз він говорить правду?

— З вами повинні бути лікарі, — сказав гхола.

Вона знову почула в його голосі страх за неї. Вона раптом відчула, що її розум цілковито незахищений, відкритий для будь-яких вражень.

— Гайте, я боюся, — шепнула вона. — Де мій Усуль?

— Його затримують державні справи, — відповів гхола.

Вона кивнула, думаючи про урядовий апарат, який супроводжував їх у великій ескадрі орнітоптерів. Зненацька вона усвідомила, що здивувало її на січі: чужі запахи. Урядники й службовці принесли в це середовище власні аромати — свої їжі, одягу, екзотичних парфумів. І ними тут пропахло все.

Чані отямилася, переборюючи бажання гірко розсміятися. У присутності Муад'Діба навіть запахи міняються!

— Були пильні справи, які він не міг відкласти, — промовив гхола, помилково зрозумівши її вагання.

— Так... так, розумію. Я ж прилетіла разом з усім цим роєм.

Вона згадала політ з Арракіна, зізнавшись собі, що не сподівалася його пережити. Пол на поліг на тому, що сам пілотуватиме власний 'топтер. Безокий, він привів машину сюди. Після цього вона зрозуміла, що її вже ніщо не здивує в ньому.

Її живіт прошив черговий напад болю.

Гхола, помітивши її уривчасте дихання й стиснуті щелепи, сказав:

— Надійшов ваш час?

— Я... так, це воно...

— Ми не можемо зволікати, — сказав він, відтак ухопив її за плече й квапливо повів униз коридором.

Відчувши його паніку, вона сказала:

— Час іще є.

Він, здавалося, не почув.

— Дзен-сунітський підхід до пологів, — сказав, іще більше її підганяючи, — це чекати в стані найбільшого напруження, не ставлячи собі жодної цілі. Не змагатися з тим, що має трапитися. Змагатися — це готуватися до поразки. Не спокушатися здобуттям цілі. Так здобудеш усе.

Доки він говорив, вони дісталися входу до її покоїв. Підштовхнувши її за завіси, гхола гукнув:

— Харо! Харо! Час Чані настав. Клич лікарів!

На його заклик забігали слуги. У загальному людському гармидері Чані почувалася ізольованим острівцем спокою... аж до наступного нападу болю.

Гайт, вигнаний до зовнішнього коридору, зайнявся аналізом власних вчинків. Почувався зафіксованим у певному моменті, де всі правди були лише тимчасовими. Зрештою він усвідомив, що причиною всіх його дій була паніка. Причиною цієї паніки була не ймовірна смерть Чані, а те, що в такому разі сюди прийде Пол... сповнений скорботи... його кохана... її не стало... не стало...

«Щось не може постати з нічого, — сказав собі гхола. — Що спричинило цю паніку?»

Він знав, що його здібності ментата притупилися, відтак глибоко, уривчасто вдихнув. Якась тінь лягла на його розум. У морці, що охопив його душу, він відчував лише, що чекає якогось абсолютного звуку, тріску гілки в джунглях.

Зітхання струнуло ним. Небезпека минула, не вдаривши.

Повільно, зібравшись із силами, долаючи перепони, він занурився в ментатську свідомість. Викликав її силоміць — не найкращий метод, але так було потрібно. Усередині нього примарними тінями рухалися люди. Він був проміжною станцією для всіх даних, з якими будь-коли стикався. Його єство наповнили ймовірності. Вони пропливали перед ним, а він порівнював й оцінював їх.

На його чолі виступив піт.

Нечіткі, невиразно сформульовані думки відлетіли в темряву нерозпізнаними. Незамкнуті системи! Ментат не може належно працювати без усвідомлення того, що оперує в незамкнених системах. Усталене знання не може охопити нескінченність.

Всезагальність не можна оглянути зі скінченної перспективи. Тому він мусить *стати* нескінченним бодай на мить.

В одному з блискавичних спазмів побачив Біджаза, котрий сидів над ним, світячись якимсь внутрішнім полум'ям.

Біджаз!

Карлик щось зробив із ним!

Гайт відчув, що балансує на краю смертоносної прірви. Він проектував у майбутнє лінії ментатських розрахунків, аби побачити, що може розвинутися з його власних дій.

— Примус! — задихнувся він. — Мене налаштовано на примус!

Кур'єр у синій формі, котрий саме проходив повз Гайта, завагався:

— Ви щось сказали, сер?

Не дивлячись на нього, гхола кивнув:

— Я все сказав.

Жив колись чоловік, мудрувати охочий,
Він стрибнув у пісок і випалив очі,
Проте він народився відважним створінням,
Тому не жалівся, що очниці пусті,
На поміч собі він прикликав видіння,
Стрибнув іще раз — просто в святі.

Дитячий віршик з «Історії Муад'Діба»

Пол стояв у темряві перед січчю. Пророче видіння показало йому, що зараз ніч і місячне сяйво вирізьблює силует каплички на Бородатій Скелі, угорі ліворуч. Пам'ятне місце: перша його січ, де вони з Чані...

«Я не повинен думати про Чані», — сказав він собі.

Видіння говорило йому про довколишні зміни: купка пальм далеко праворуч, чорно-срібна лінія канату, що ніс воду крізь дюни, наметені ранковою бурею.

У пустелі пливе вода! Пол згадав про води іншого світу, про ріку, яка текла на його рідній планеті Каладані. Тоді він не розумів цінності такого потоку, навіть якщо це каламутне течиво в прокладеному через пустелю канаті. Скарб.

Ззаду, делікатно покашлюючи, підійшов помічник.

Пол простяг руку до магнерамки з єдиним аркушем металопаперу в ній. Він рухався так само повільно, як вода в канаті. Візія пливла, але він усе менше хотів рухатися разом із нею.

— Даруйте, сір, — озвався помічник. — Це угода із Сембюле — потрібен ваш підпис.

— Я сам можу прочитати! — різко відповів Пол. У належному місці написав «Імпер. Атрід», повернув рамку, вклавши її точно в простягнуту руку помічника й усвідомлюючи викликаний цими діями переляк.

Помічник утік.

Пол обернувся. *Бридка безплідна земля!* Він уявив її собі, просяклу сонцем і жаротою, усю в піщаних осипищах і темних пилових проваллях, місце воружких пісків і демонських вітрів, що надувають на скелях маленькі вохристі дюни. Але це й багата земля: велика, розлога, вона виривалася з вузьких тіснин на простори, на вигладжені бурями пустирища, на bastiони скель і вирізьблені вітрами гірські хребти.

Уся вона потребувала лише води... і любові.

Пол подумав, що життя перетворить цей зловісний смітник на лагідні рухливі форми. Таким було послання пустелі. Контраст між тим, що було, і тим, як стало, приголомшив його. Він хотів обернутися до помічників, що зібралися біля входу до січі, та гукнути їм: «Якщо потребуєте поклонятися чомусь, поклоняйтеся життю, усьому життю, кожній його часточці, поклоняйтеся найскромнішому плазуну! Ця краса об'єднує нас усіх!»

Вони б не зрозуміли. У цій пустелі їм було безмежно пустельно. Рослини не виконували для них зеленого балету.

Він опустил руки вздовж боків, стиснув кулаки, намагаючись вирватися з видіння. Хотів утекти з власної свідомості — бестії, що поглинула його. Свідомість залягла всередині, обтяжена всіма життями, які ввібрала в себе, перенасичена досвідом.

У відчаї Пол прогнав думки геть.

Зорі!

Свідомість переверталася на саму думку про всі зорі над ним — нескінченний обшир. Треба бути шаленцем, аби думати, що людина може правити бодай краплею цього безміру. Навіть він, Пол, не може уявити собі кількості підданців у власній Імперії.

Підданці? Радше поклонники або вороги. Чи хоч один із них цікавиться тим, що виходить за межі його закріпачених вірувань? Де та людина, що змогла вирватися з лещат власних забобонів? Не уник цього навіть Імператор. Жив усезагребущим життям, намагався створити Всесвіт на свою власну подобу. Але непереможний Усесвіт урешті розбив його плани своїми безмовними хвилями.

«Плюю на Дюну, — подумав він. — Віддаю їй свою вологу!»

Той його міф, що творився з плутаних рухів та фантазії, з місячного саява та любові, з молитов, старших від Адама, із сірих

скель і кармазинових тіней, зі стогонів безліку мучеників — чим став він урешті? Коли хвилі відступлять, на їхньому місці розкинуться береги Часу — чисті, порожні, усіяні блиском нескінченних піщинок пам'яті й нічим більше. Чи таким має бути золотий генезис людини?

Шурхіт піску об камінь підказав, що до нього приєднався гхола.

— Ти сьогодні мене уникаєш, Дункане, — промовив Пол.

— Для вас небезпечно так звертатися до мене, — відповів гхола.

— Я знаю.

— Я... прийшов перестерегти вас, мілорде.

— Я знаю.

І гхола розповів йому про заклання примусу, що наклав на нього Біджаз.

— Ти знаєш природу цього примусу? — спитав Пол.

— Насилля.

Пол відчув, що дістався саме того місця, куди вела його дорога із самого початку. І тоді він завмер. Джигад підхопив його й поніс своїм шляхом, з якого годі було звернути, — утім, як і позбутися страхітливого тягара Майбутнього.

— З боку Дункана не буде жодного насилля, — прошепотів Пол.

— Але ж, сір...

— Розкажи мені, що ти бачиш довкола нас?

— Мілорде?

— Пустеля — яка вона цієї ночі?

— Ви не *бачите*?

— У мене немає очей, Дункане.

— Але...

— У мене є лише моє видіння, — промовив Пол, — і я волів би не мати його. Я помираю через ясновидіння. Ти це знаєш, Дункане?

— Можливо... те, чого ви боїтеся, не трапиться, — сказав гхола.

— Що? Відкинути власне пророцтво? Як же я можу це зробити, адже я бачив це тисячі разів? Люди називають це силою, даром. А насправді це каліцтво! Воно не дозволяє мені покинути моє життя там, де я його знайшов!

— Мілорде, — пробурмотів гхола, — я... це не... юний пане, ти не...

Він замовк.

Пол, відчувши розгубленість у голосі гхоли, сказав:

— Як ти назвав мене, Дункане?

— Що? Що я... хвилинку...

— Ти назвав мене «юним паном».

— Так, справді.

— Так мене завжди називав Дункан. — Пол простягнув руку, торкнувся обличчя гхоли. — Це було частиною твого тлейлак-санського тренування?

— Ні.

Пол опустив руку.

— То що тоді?

— Це вийшло... з мене.

— Ти служиш двом господарям?

— Можливо.

— Звільнився від гхоли, Дункане.

— Як?

— Ти людина. Зроби щось людське.

— Я гхола!

— Але тіло твоє людське. І там Дункан.

— Там *щось*.

— Мені байдуже, як ти це зробиш, — промовив Пол, — але зробиш.

— Ви маєте передбачення?

— До дідька передбачення! — відвернувся Пол. Тепер його візія рухалася вперед з прогалинами, але була то річ, яку годі стримати.

— Мілорде, якщо ви...

— Тихо! — Пол здійняв руку. — Ти почув це?

— Що почув, мілорде?

Пол похитав головою. Дункан нічого не чув. Чи, може, цей звук — лише витвір його уяви? З пустелі прозвучало його племінне ім'я — звіддалік і приглушено:

— Усуль... Ууууусууууль...

— Що трапилося, мілорде?

Пол знову хитнув головою. Він відчував, що за ним спостерігають. Щось у нічних тінях знало, що він тут. Щось? Ні, *хтось*.

— Усе було прекрасним, — прошепотів він, — а ти — окрасою окрас.

— Що ви сказали, мілорде?

— Це майбутнє, — відповів Пол.

Аморфний людський усесвіт змінювався, танцюючи в ритмі його видіння. Тоді видобув могутню ноту, яка ще довго відлунуватиме.

— Не розумію, мілорде, — сказав гхола.

— Фримен помирає, коли надто довго перебуває поза пустелею, — промовив Пол. — Це називають «водяною хворобою». Дивно, правда?

— Дуже дивно.

Пол, напруживши пам'ять, намагався згадати звук дихання Чані вночі біля нього. «*І де я втішуся?*» — спитав він себе. Він пам'ятав лише Чані за сніданком у той день, коли вони вирушили до пустелі. Була вона тоді неспокійною й роздратованою.

— Чого ти носиш ту стару куртку? — спитала вона, помітивши на ньому під фрименським одягом чорний мундир із червоним яструбом. — Ти ж Імператор!

— Навіть в Імператора є улюблений одяг, — відповів він.

Без жодної зрозумілої для нього причини в очах Чані з'явилися справжні сльози — вдруге в житті вона порушила фрименські заборони.

Тепер, у темряві, Пол потер свої щоки й відчув там вологу. «*Хто віддає вологу мертвим?*» — спитав він себе. Це його власне обличчя, але й чуже. Вітер холодив вологу шкіру. На мить промайнула надія, але відразу й зeszла. Що це за клубок у грудях? Може, щось не те з'їв? Яким гірким і тужним було те друге «я», що віддавало вологу мертвим! Вітер поколює піском щоки. Висохла тепер шкіра, безумовно, його власна. Але чиє ж це тремтіння залилося?

І тоді вони почули лемент, що долинав звіддалеки, із глибин січі. Він усе гучнішав... і гучнішав...

Гхола крутнувся в раптовому спалаху світла, що сяйнуло в широко розчахнутих вхідних ущільнювачах для втримування вологи. При світлі побачив чоловіка з радісною усмішкою на обличчі... Ні, це не усмішка, а гримаса горя! То був лейтенант федайкінів на ім'я Тандіс. За ним сунув численний натовп людей, і всі нараз заціпеніли, побачивши Муад'Діба.

— Чані... — сказав Тандіс.

— Мертва, — прошепотів Пол. — Я почув її поклик.

Він обернувся в бік січі. Він знав це місце. Тут він не міг сховатися. Його кваплива візія висвітлила йому цілу юрбу фрименів. Він *побачив* Тандіса, відчув жаль федайкіна, його страх і гнів.

— Її не стало, — промовив Пол.

Гхола почув ці слова з вогненної корони. Вони палили йому груди, хребет, очниці металевих очей. Його права рука потягнулася до ножа за поясом, а власне мислення стало дивним, хаотичним. Він став почуватися маріонеткою, яку швиденько по-смикують за шнурочки, що тяглися до тієї жахливої корони. Він рухався згідно з командами й бажаннями когось іншого. Шнурочки смикнули його за плечі, ноги, щелепу. У роті щось страшно хрускотіло, повторюючись раз у раз:

— Храак! Храак! Храак!

Ніж здійнявся для удару. І в цю мить він зумів запанувати над власним голосом, хрипко викрикнувши:

— Тікай! Юний пане, тікай!

— Ми не тікатимемо, — промовив Пол. — Ми підемо з гідністю. І зробимо все, що мусить бути зроблено.

М'язи гхоли завмерли. Він весь затремтів, похитнувся.

«...що мусить бути зроблено». Ці слова проступили в його свідомості, наче велика риба, що спливала на поверхню: «...що мусить бути зроблено». Аххх, як це було схоже на старого герцога, діда Пола. Юний пан дещо успадкував від цього старого. «...що мусить бути зроблено».

Ці слова почали розгортатися в мізках гхоли. Він відчув, що живе двома життями нараз: Гайт-Айдаго, Гайт-Айдаго... Він наче перетворився на застиглу хвилю відносних існувань, єдину, неповторну. Давні спогади залили розум. Він відмітив їх, пристосувався до нових розумінь, розпочав інтеграцію нової свідомості. Нова *особа* здобула тимчасову форму внутрішньої тиранії. Мас-

кулятивний синтез був обтяжений потенційними збуреннями, але події змусили його на якийсь час пристосуватися. Юний пан потребував його.

Тоді все й звершилося. Він усвідомив себе як Дункана Айдаго, пам'ятаючи водночас і про Гайта, наче це в ньому ховалося й спалахнуло завдяки вогненному каталізатору. Корона розпалася. Він скинув тлейлаксанський примус.

— Тримайся поруч зі мною, Дункане, — промовив Пол. — Мені доведеться покладатися на тебе в багатьох справах.

І оскільки Айдаго все ще стояв наче в трансі, окликнув:

— Дункане!

— Так, я Дункан.

— Звичайно ж, ти Дункан! І ти щойно повернувся. Тепер ходімо всередину.

Айдаго йшов крок у крок із Полом. Усе було як за давніх часів, але й не так. Тепер, звільнившись від тлейлаксу, він міг оцінити те, що вони дали йому. Тренування дзен-суніта дозволило перебороти шок від останніх подій. Ментатська дисципліна дала змогу віднайти рівновагу. Відкинувши страхи, він вивищився над їхньою причиною. Уся його свідомість безмежно дивувалася: ось він помер, і ось він живий.

— Сір, — сказав федайкін Тандіс, коли вони підійшли до нього, — ця жінка, Лічна, каже, що мусить вас побачити. Я наказав їй чекати.

— Дякую, — відповів Пол. — Пологи...

— Я говорив із лікарями, — промовив Тандіс, крокуючи поряд. — Сказали, що у вас двоє дітей, обоє живі та здорові.

— Двоє? — Пол спотикнувся, ухопився за плече Айдаго.

— Хлопчик і дівчинка, — сказав Тандіс. — Я їх бачив. Гарненькі фрименські діти.

— Як... як вона померла? — прошепотів Пол.

— Мілорде? — схилився Тандіс.

— Чані? — вимовив Пол.

— Пологи, мілорде, — насилу відповів Тандіс. — Лікарі казали, що її тіло було просто висушене швидкістю. Я не зрозумів, що вони мали на увазі, але саме так вони сказали.

— Забери мене до неї, — шепнув Пол.

— Мілорде?

— Забери мене до неї!

— Ми саме туди йдемо, мілорде. — Тандіс знову нахилився до Пола. — Чого ваш гхола носить оголеного ножа?

— Дункане, відклади ніж, — сказав Пол. — Час насилля минув.

Кажучи це, Пол знав тільки, що голос належить йому, але не відчував ні горла, ні губ, ні язика. Двоє немовлят! А візія показала тільки одне. Проте все решта йшло точнісінько так само, як у видінні. Тут була особа, яка відчувала жаль і гнів. Його власна свідомість борсалась у страхітних лещатах, намагаючись відтворити життя з пам'яті.

Двоє немовлят?

Він знову спотикнувся. «Чані, Чані, — подумав він. — *Не було іншого шляху. Чані, кохана, повір мені, що ця смерть була для тебе швидшою... і милосерднішою. Вони взяли б наших дітей у заручники, а тебе тримали в клітці й невольничих ямах, перекинули б на тебе провину за мою смерть. А так... так ми знищимо їх і врятуємо наших дітей. Дітей?»*

Він знову спотикнувся.

«*Я це дозволив, — подумав він. — І я мушу почуватися винним*».

Попереду в печері здійснювся шум. Він усе дужчав і дужчав, достоту як у видінні. Так, це та сама неблаганна неминучість, навіть коли дітей двоє.

«*Чані мертва*», — сказав він собі.

Колись у минулому, яке він іще ділив з іншими, це майбутнє вхопило його, здолало й скинуло в прірву, стіни якої все вужчали й вужчали. Він бачив, як вони сходяться попереду. Так було у видінні.

«*Чані мертва. Я повинен горювати*».

Але у видінні було інакше.

— Покликали Алію? — спитав він.

— Вона з друзями Чані, — відповів Тандіс.

Пол відчув, що натовп перед ним розступається. Мовчання рухалося перед ним, наче хвиля. Галасливе сум'яття почало стихати. Січ заповнилася гущемою емоцій. Він хотів би не бачити у своєму видінні цих людей, але це виявилось неможливим. Кожне обличчя, що оберталося за ним, було пронизане тим самим почуттям. Вони були немилосердні у своїй цікавості, ці обличчя. Так, вони печалилися, але за цією печаллю ховалася

жорстокість. Спостерігали, як красномовець онімів, а мудрий одурів. Хіба ж блазні не апелюють постійно до жорстокості?

Це було чимось більшим, ніж чуванням за упокоєним, і меншим, ніж нічна варта біля гробу.

Полова душа благала хвилини відпочинку, але візія несла його. «Ще трохи терпіння», — сказав він собі. Попереду його чекала чорна темрява без видінь. То було місце, де видіння витіснили горе й почуття провини, місце, де впав місяць.

Він увійшов у цю темряву й впав би, якби Айдаго залізним хватом за плече не втримав його. Надійна опора, і лише він знає, як мовчки розділити з ним його скорботу.

— Це тут, — промовив Тандіс.

— Обережно ступайте, сір, — сказав Айдаго, допомагаючи йому увійти. Обличчя Пола торкнулися завіси. Айдаго його зупинив. І тільки тепер Пол відчув кімнату на дотик і на слух. То було вирізане в скелі приміщення зі стінами, схованими за гобеленами.

— Де Чані? — прошепотів Пол.

Голос Хари відповів йому:

— Вона тут, Усулю.

Пол уривчасто зітхнув. Він боявся, що її тіло вже віднесли до відновлювачів, де фримени забирають воду племені. Чи такою була його візія? Через свою сліпоту він почувався покинутим.

— Діти? — спитав Пол.

— Тут, мілорде, — відповів Айдаго.

— Прегарна двійня, Усулю, — промовила Хара, — хлопчик і дівчинка. Бачиш? Тут, у колиці.

«Двоє дітей», — здивовано подумав Пол. У видінні була лише донька. Він облишив триматися за плече Айдаго й рушив туди, звідки долинав голос Хари. Зіткнувшись із твердою поверхнею, він обмацав її руками: метаскляний обрис колицки.

Хтось узяв його ліву руку.

— Усулю?

То була Хара. Вона опустила його руку в колицку. Він намацав м'якесеньке тільце. Таке тепле! Реберця, дихання.

— Це твій син, — прошепотіла Хара. Вона пересунула його руку далі. — А це донечка.

Її рука стиснула його долоню.

— Усулю, ти тепер справді сліпий?

Він знав її думки. *Сліпий має бути покинутий у пустелі.* Фрименське плем'я не могло обтяжувати себе зайвим тягарем.

— Забери мене до Чані, — сказав Пол, не відповідаючи на її запитання.

Хара повернула його й повела ліворуч.

Тепер Пол змірився з тим, що Чані мертва. Він зайняв своє місце у Всесвіті, якого не хотів, одягнув плоть, що не пасувала йому. Кожен подих покривав синцями його душу. *Двоє дітей!* Чи не ув'язнив він себе в якомусь глухому куті, де видіння ніколи до нього не повернуться? Утім, це не має значення.

— Де мій брат?

Це голос Алії позаду нього. Пол почув її різкий рух, коли вона рвонулася до нього й забрала його руку з долоні Хари.

— Я повинна переговорити з тобою, — просичала Алія.

— За хвилину, — відповів Пол.

— Негайно! Ідеться про Лічну.

— Я знаю. За хвилину.

— Ти не маєш хвилини.

— Я маю силу-силенну часу.

— Але Чані його не має.

— Заспокойся! — наказав він. — Чані мертва.

Коли вона почала протестувати, він прикрив її рот рукою.

— Наказую тобі заспокоїтися.

Коли вона затихла, Пол забрав руку.

— Опиши, що ти бачиш, — сказав він.

— Поле! — У її голосі змагалися розчарування й сльози.

— Не зважай, — сказав він. І змусивши себе заспокоїтись, спробував звернутися до візії й розгледіти ту картину. Так, усе так і було. Тіло Чані лежало на марах у світляному крузі. Хтось розправив її білий одяг, розгладив, намагаючись приховати кров від пологів. Байдуже... він не міг відірвати погляду від її обличчя: у її застиглих рисах віддзеркалювалася вічність!

Він одвернувся, але візія рухалася разом із ним. Її не стало... і вона ніколи не повернеться. Повітря, Усесвіт — усе спорожніло... усюди спорожніло. Невже в цьому полягає його єпитимія? Він прагнув сліз, та вони не приходили. Може, він надто довго жив по-фрименськи? Ця смерть вимагала від нього вологи!

Поблизу заплакала дитина, її втихомирили. Цей звук затягнув завісу перед його видінням. Пол привітав темряву. *«Це інший світ, — подумав він. — Двоє дітей».*

Ця думка постала з якогось утраченого пророчого трансу. Він намагався повернути понадчасову розширену свідомість, даровану меланжем, але осяяння було коротким. У цю нову свідомість не прибився жоден осколок майбутнього. Він заперечував майбутнє, будь-яке майбутнє.

— Прощай, моя Сіхає! — прошепотів Пол.

Деся іззаду долинув голос Алії, жорсткий і вимогливий:

— Я привела Лічну!

Пол обернувся.

— Це не Лічна, — сказав він. — Це лицепляс. Лічна мертва.

— Але вислухай, що вона каже, — промовила Алія.

Пол повільно підійшов на сестрин голос.

— Я не здивований, побачивши тебе живим, Атріде.

Голос був схожим на голос Лічни, проте з тонкою різницею — так, наче мовець використовував голосові зв'язки Лічни, але вже не намагався достатньо їх контролювати. Пол зауважив у цьому голосі нотку поваги.

— Не здивований? — спитав Пол.

— Я Скителі, тлейлаксанський лицепляс, і хотів би про дещо довідатися, перш ніж ми почнемо перемовини. Той, кого я бачу позаду тебе, — це гхола чи Дункан Айдаго?

— Це Дункан Айдаго, — відповів Пол. — І я не вступатиму з тобою в перемовини.

— А я вважаю, що вступиш, — промовив Скителі.

— Дункане, — сказав Пол через плече, — ти вб'єш цього тлейлаксу, якщо я попрошу?

— Так, мілорде, — у голосі Айдаго відчувалася стримувана лють берсеркера.

— Почекай! — втрутилася Алія. — Ти не знаєш, від чого відмовляєшся!

— Навпаки, знаю, — відповів Пол.

— То це насправді Дункан Айдаго, слуга Атрідів? — промовив Скителі. — Важіль знайдено! Гхола *може* повернути минуле.

Пол почув звуки кроків. Хтось проминув його, пройшовши ліворуч. Тепер голос Скителі долинав іззаду, одразу ж з-за спини Пола.

— Дункане, що ти пам'ятаєш зі свого минулого?

— Усе. Від дитинства. Пам'ятаю навіть тебе біля резервуара, коли мене з нього вийняли, — відповів Айдаго.

— Чудово, — видихнув Скителі. — Чудово.

Пол почув, що голос рухається. *«Зараз мені б пригодилося видіння»*, — подумав він. Темрява дратувала його. Бене-гессеритський вишкіл застерігав його від смертельної загрози, якою був Скителі, але це створіння залишалося для нього лише голосом, тінню руху.

— Це діти Атрідів? — спитав Скителі.

— Харо! — скрикнув Пол. — Забери їх звідси!

— Стійте, де стоїте! — гукнув Скителі. — Усі! Попереджаю вас: лицепляс може рухатися швидше, ніж ви гадаєте. Мій ніж може забрати обидва ці життя, перш ніж хтось мене торкнеться.

Пол почув, що хтось ухопив його за праву руку, а тоді разом із ним пересунувся праворуч.

— Достатньо, Аліє, — сказав Скителі.

— Аліє, — мовив Пол, — не...

— Це моя провина, — зойкнула Алія. — Моя провина.

— То як, Атріде, — сказав Скителі, — починаймо торг?

Позаду себе Пол почув хрипку лайку. Його горло зсудомило від придушеного шалу в голосі Айдаго. Айдаго не повинен втручатися! Скителі вб'є дітей!

— Щоб торгуватися, треба мати щось на продаж, — промовив Скителі. — Чи не так, Атріде? Хочеш повернути свою Чані? Ми можемо це зробити. Гхолу, Атріде. Гхолу з повною пам'яттю. Але мусимо поспішати. Накажи своїм друзям принести кріогенний резервуар, щоб зберегти тіло.

«Ще раз почути голос Чані, — думав Пол. — Відчувати її присутність поруч зі мною. Аххх, тому вони й дали мені Айдаго-гхолу, аби я переконався, наскільки таке відтворення відповідає оригіналу. Але тепер повне відтворення... за їхню ціну. Я назавжди стану знаряддям тлейлаксу. І Чані... прикована до того ж фатуму під страхом загрози дітям, ще раз стане жертвою інтриг Квізарату...»

— Який засіб тиску ви використаєте, щоб повернути Чані її пам'ять? — спитав Пол, намагаючись, щоб його голос звучав спокійно. — Змусите її... убити одну дитину?

— Використаємо всі потрібні нам засоби, — відповів Скителі. — Слово за тобою, Атріде.

— Аліє, — промовив Пол, — поторгуйся з цією *істотою*. Я не можу торгуватися з тим, кого не бачу.

— Мудрий вибір, — зловтішно реготнув Скителі. — Гаразд, Аліє, що ти як агент свого брата запропонуєш мені?

Пол опустил голову, змусивши себе до найспокійнішого зі спокоїв. І нараз щось зблиснуло йому перед очима, наче видіння, але й не видіння. Поряд із ним був ніж. Там!

— Дай мені час на роздуми, — промовила Алія.

— Мій ніж терплячий, — відповів Скителі, — а от тіло Чані — ні. Будь *розумною*, не затягуй.

Пол відчув, що він кліпає. Цього не могло бути... але ж було! І його очі начебто були! Він дивився з якогось незвичайного місця... і погляд його посмикувався. *Ось!* Перед очима з'явився ніж. Пол зрозумів: він дивився очима своєї дитини. Він бачив ніж Скителі зсередини колиски. Той виблискував усього за кілька дюймів від нього. Так — і себе він побачив по той бік кімнати: голова опущена, стоїть нерухомо, постать, що не становить жодної загрози, і ніхто в кімнаті на неї не зважає.

— Для початку можете передати нам усі свої паї в ДАПТ, — запропонував Скителі.

— Усі? — запротестувала Алія.

— Усі.

Дивлячись на себе очима з колиски, Пол витягнув із піхов крис-ніж. Виміряв відстань, кут. Іншої можливості не буде. Приготував тіло на бене-гессеритський лад, а тоді налаштував себе, наче стиснуту пружину, на єдиний концентрований рух... праджня-чин... задля єдиного зусилля.

Крис-ніж вилетів із його руки. Розмита молочно-біла пляма змигнула в правому оці Скителі, відкинувши його голову назад. Той різко підняв обидві руки й заточився до стіни. Його ніж брязнув об стелю і впав на підлогу, а сам Скителі, відбившись від стіни, гримнувся на підлогу обличчям уперед. Він помер іще до того, як торкнувся підлоги.

Пол, усе ще дивлячись очима з колиски, оббіг поглядом обличчя в кімнаті, повернувши до безокої постаті. Прочитав на них

спільне для всіх потрясіння. Тоді Алія підійшла до колиски, схилилася над нею й перекрила йому поле зору.

— Ох, вони в безпеці, — видихнула Алія. — У безпеці.

— Мілорде, — прошепотів Айдаго, — *це* було частиною вашого видіння?

— Ні, — він махнув рукою до Айдаго. — Але хай так буде.

— Вибач мені, Поле, — сказала Алія. — Та коли це створіння сказало, що вони можуть... оживити...

— Існує ціна, якої Атріди не можуть заплатити, — промовив Пол. — Ти це знаєш.

— Знаю, — зітхнула вона. — Але я піддалася спокусі...

— А хто не піддавався? — спитав Пол.

Він відвернувся від них, підійшов до стіни, сперся об неї, намагаючись осмислити те, що він вчинив. *Як? Як? Очі в колісці!* Йому здалося, що він стоїть на межі надзвичайного відкриття.

— *Це мої очі, батьку.*

Перед його внутрішнім зором замиготіли словоформи.

— Мій син! — прошепотів Пол, надто тихо, щоб хтось міг його почути. — Ти... розумієш?

— *Так, батьку! Дивися!*

Пол, у якого запаморочилося в голові, притулився до стіни. Він почувався геть вичавленим. Його власне життя пропливло повз нього. Він бачив свого батька. *Був* своїм батьком. І дідом, і всіма прапрадідами перед ним. Його свідомість рухалася вздовж божевільної шеренги всіх його чоловічих предків.

— Як це? — тихо спитав він.

З'явилися слабкі словоформи, відтак зблякли й зникли, наче їм важко було втриматись у його свідомості. Пол витер слину з куточка рота. Згадав пробудження Алії в лоні леді Джессіки. Але ж цього разу не було Води Життя, не було передозування меланжу... чи було? Може, це спричинило голод Чані? Чи, можливо, це генетичний вибрик його лінії спадковості, передбачений Превелебною Матір'ю Гаєм Єленою Могіям?

Пол відчув, що він лежить у колісці, а Алія туркоче над ним. Її руки заспокоювали його. Одразу ж над ним з'явилося її величезне обличчя. Вона відвернулася, і він побачив у колісці ще когось, — кістляву дівчинку, сповнену тої сили, яка зумовлена пустельною спадковістю. Ця голівка з кучмою брунатно-руду-

ватого волосся! Коли він глянув на неї, дочка розплющила очі. Ці очі! З них дивилася Чані... і леді Джессіка. Безліч людей дивилося з цих очей.

— Глянь сюди, — промовила Алія. — Вони дивляться одне на одного.

— У такому віці діти ще не можуть сфокусувати погляд, — відповіла Хара.

— Я могла, — заперечила Алія.

Пол відчув, що повільно звільняється від нескінченної шеренги свідомостей. Він повернувся до своєї стіни плачу й сперся об неї. Айдаго легенько торкнувся його плеча.

— Мілорде?

— Хай мій син зветься Лето на честь мого батька, — промовив Пол, випростовуючись.

— Під час наречення, — озвалася Хара, — я стану біля тебе як подруга матері й назову це ім'я.

— А моя донька, — продовжив Пол, — хай вона зветься Ганімою.

— Усулю! — запротестувала Хара. — Ім'я Ганіма — це лиха прикмета!

— Але ж воно рятувало тобі життя, — відповів Пол. — Нехай моя сестра дражнила тебе цим іменем, ну то й що? Моя донька — Ганіма, воєнна здобич.

Пол почув скрипіння коліс позаду нього — це вивозили мари з тілом Чані на них. Почався наспів Водного Ритуалу.

— Халь яум! — промовила Хара. — Тепер я мушу йти. Маю стати свідком святої правди й востаннє постояти біля своєї подруги. Її вода належить племені.

— Її вода належить племені, — пробурмотів Пол. Почувши, як Хара виходить, він простягнув руку й знайшов рукав Айдаго. — Відведи мене до моїх кімнат, Дункане.

Опинившись там, він м'яко вивільнився. Настав час самотності. Але перш ніж Айдаго вийшов, у дверях почалося сум'яття.

— Пане! — покликав Біджаз з-за дверей.

— Дункане, — сказав Пол, — нехай він підійде на два кроки вперед. Якщо піде далі, убий його.

— Буде зроблено, — відповів Айдаго.

— Це Дункан? — спитав Біджаз. — Це справді Дункан Айдаго?

— Так, — промовив Айдаго. — Я пам'ятаю.

— Тож план Скителі увінчався успіхом!

— Скителі мертвий, — сказав Пол.

— Але я живий, як і план, — відповів Біджаз. — Клянуся резервуаром, у якому я ріс! Це можливо! Я знатиму своє минуле — усі свої минулі життя! Потрібен лише спусковий гачок.

— Спусковий гачок? — перепитав Пол.

— Примус убити тебе, — з шалом у голосі промовив Айдаго. — Ментатські обрахунки: вони відкрили, що я сприймав тебе наче сина, якого в мене ніколи не було. Замість убити тебе, справжній Дункан Айдаго опанує тіло гхоли. Але... це могло не вдатися. Скажи, карлику, якби план провалився, якби я убив його, що тоді?

— Ох, тоді б ми торгувалися із сестрою за порятунок брата. Але теперішній спосіб перемовин кращий.

Пол уривчасто зітхнув. Почув, як жалобна процесія просувається останнім переходом до найглибших приміщень та відновлювачів води.

— Ще не пізно, мілорде, — промовив Біджаз. — Хочете повернути собі свою кохану? Ми можемо це зробити. Це буде гхола, так. Але ж тепер ми володіємо методикою повного відновлення. Слід викликати слуг із кріогенним резервуаром, щоб зберегти тіло вашої коханої...

Пол зрозумів, що цього разу буде справді тяжко. Він надто виснажився в змаганні з першою тлейлаксанською спокусою. А тепер усе намарне! Знову відчути присутність Чані...

— Утихомир його, — звернувся Пол до Айдаго бойовою мовою Атрідів, а за мить почув, як Айдаго наближається до дверей.

— Пане! — верескнув Біджаз.

— Якщо любиш мене, — вів далі Пол тією ж бойовою мовою, — зроби мені цю послугу. Убий його, перш ніж я піддамся!

— Ніііі! — закричав Біджаз.

Його голос раптово урвався із страхітливим хряскотом.

— Я зробив йому добру справу, — промовив Айдаго.

Пол схилив голову, прислухався. Траурної процесії вже не було чути. Він подумав про прадавній фрименський ритуал, що відбувається тепер у глибинах січі, далеко в кімнаті смерті, де плем'я повертає собі свою воду.

— Вибору не було, — сказав Пол. — Ти це розумієш, Дункане?

— Розумію.

— Є речі, котрих людина не в стані витримати. Я втрутився в усі можливі майбуття, які міг створити, аж поки не виявилось, що це вони створили мене.

— Мілорде, ви не повинні були...

— У цьому Всесвіті є проблеми, які не мають розв'язання, — промовив Пол. — Нічого. Нічого не можна було зробити.

Кажучи це, Пол відчув, що його зв'язок із видінням розривається. Розум, придушений нескінченними можливостями, стиснувся. Втрачене видіння стало вітром, що віяв там, де бажав.

Кажемо про Муад'Діба, що він відійшов у подорож в ті краї, де людина не залишає слідів на піску.

Преамбула до «Кредо Квізарату»

Пісок відділяла канава з водою — зовнішня межа насаджень, що належали до січі. Далі кам'яний міст, що починався під ногами Айдаго, а за ним відкрита пустеля. У нічному небі за спиною проступав скельний масив січі Табр. Світло обох місяців приморозило його високі краї. Сад спускався просто до води.

Айдаго зупинився на краю пустелі й вдивлявся у квітуче гілля над тихою водою, у чотири місяці: два з-поміж них відображались у воді, а ще два були справжніми. Дотик дистикоста до шкіри здавався йому масним. Незважаючи на фільтр, у ніздрях відчувався запах вологого кременю. У саду зловісно висвистував вітер. Він прислухався до звуків ночі. У траві край води шелестіли кенгурові миші; гучні крики яструбиної сови луною розходилися в тіні скель, а з відкритого бледу доносився шерех звійованого вітром піску.

Айдаго повернувся на звук.

На залитих місячним сяйвом дюнах ніщо не рухалося.

Сюди Пола привів Тандіс. Відтак повернувся, щоб доповісти про все. Пол пішов у пустелю, як фримен.

— Він був сліпим, по-справжньому сліпим, — наче виправдовуючись, говорив Тандіс. — Раніше було в нього видіння, про яке він нам казав... але...

Він знизав плечима. Сліпих фрименів покидали в пустелі. Муад'Діб міг бути Імператором, але також і фрименом. Хіба він не заповів, щоб фримени охороняли й виховували його дітей? Він був фрименом.

Айдаго бачив перед собою скелет Пустелі. Посріблені місяцем кам'яні ребра проглядали крізь пісок, а за ними починалися дюни.

«Я не мав права навіть на мить покидати його самого, — міркував Айдаго. — Я знав, що в нього на думці».

— Він сказав мені, що майбутнє більше не потребує його фізичної присутності, — доповів Тандіс. — Залишивши мене, він обернувся й гукнув, і ось його слова: «Тепер я вільний».

«Бодай тобі дідько!» — подумав Айдаго.

Фримени відмовилися послати 'топтери чи будь-які інші пошукові загони. Порятунку суперечив їхнім давнім звичаям.

— За Муад'Дібом прийде хробак, — сказали вони. І завели пісню про тих, котрі віддали себе пустелі, про тих, чия вода дісталася Шай-Хулуду. «Мати піску, батьку Часу, початку Життя, дайте йому перехід».

Усівшись на пласкому камені, Айдахо вдивлявся в пустелю. Ніч вкрила її маскувальними плямами. Годі було розгледіти, куди пішов Пол.

— Тепер я вільний.

Айдаго промовив ці слова, вражений звуком власного голосу. На якийсь час він дозволив своїм думкам відбігти в минуле, згадати той день, коли він повів малого Пола на морський ринок на Каладані. Відблиски сонця на воді, мертві дари моря, призначені для продажу. Айдаго згадав, як Гурні Галлек щось награвав для них на балісеті, згадав радість, сміх. У його свідомості загойдалися ритми, ведучи мозок, наче невідьника, уздовж каналу забутої насолоди.

Гурні Галлек... Гурні звинуватив би його в цій трагедії.

Музика пам'яті зникла.

Він згадав Полові слова: *«У цьому Всесвіті є проблеми, які не мають розв'язання».*

«Як Пол помре там, у пустелі? — розмірковував Айдахо. — Помре швидко, убитий хробаком? Повільно під палючим сонцем? Дехто з фрименів там, на січі, каже, що Муад'Діб ніколи не помре, що він вступить у світ Рух, де існують усі можливі майбуття, що відтоді він буде присутнім в Алам аль-Митгаль, блукаючи там без кінця навіть тоді, коли його тіло перестане існувати».

«Він помре, а я не можу запобігти цьому», — думав Айдаго.

Він уже почав бачити в такій смерті якусь вишукану делікатність: померти, не залишивши жодного сліду, нічого взагалі, коли вся планета стає для тебе гробницею.

«Ментате, розв'яжи себе сам», — подумав він.

У його пам'яті зринули слова, ритуальні слова лейтенанта федайкінів, котрий стояв на варті біля колиски дітей Муад'Діба: «Се буде обов'язком чергового офіцера...»

Тяжка, самовпевнена офіційна мова розлютила його. Вона заморочила голови фрименам, заморочила голови всім. Не стало людини, великої людини, а мова тяжко сунула далі... далі... далі...

Він питав себе, що трапилося з усіма ясними смислами, прихованими цими нісенітницями? Десь, у якомусь забутому *десь*, де створювалася Імперія, їх було замуровано, запечатано від випадкового відкриття. Його думка шукала розв'язку на ментатський лад. Там виблискувало знання. Так могло сяяти волосся Лорелай, принаджуючи... принаджуючи зачарованого моряка до смарагдових печер...

Різко здригнувшись, Айдаго вирвався з кататонічного забуття.

«Отак! — подумав він. — *Замість протистояти поразці, я ледь не загубився в собі!*»

Хвиля того майже-занурення закарбувалася йому в пам'яті. Обдумуючи це, Дункан відчував, що його життя триває стільки ж, скільки існує Всесвіт. Нехай смертне тіло його зоставалося у смарагдовій печері безсмертного буття, але безсмертя все ж таки навідало його.

Айдаго підвівся, почувуючись очищеним пустелею. Пісок почав тихенько теркотіти на вітрі, шепотіти на листі в саду, що за ним. У нічному повітрі стояв сухий, колючий запах курави. Його одяг затріпотів у такт із раптовими поривами вітру.

Айдаго зрозумів, що десь далеко в бледі розшалілася матибура, із сильним шипінням здіймаючи та закручуючи чорторії пилюки — величезний піщаний хробак набував сили, здатної відокремити плоть від кісток.

«Він з'єднається з пустелею, — подумав Айдаго. — *Пустеля його заповнить*».

То була дзен-сунітська думка, що омила його мозок, як чиста вода. Він знав, що Пол піде далі. Атрід не може цілковито скоритися долі, навіть повністю усвідомлюючи її неминучість.

Дотик ясновидіння пройшов крізь Айдаго, і він побачив, що люди майбутнього говоритимуть про Пола як про водну стихію. Нехай все життя його тонуло в куряві, вода йшла вслід за ним. «Його тіло затонуло, — казатимуть вони, — але він поплив далі».

Чоловік, котрий стояв за Айдаго, кашлянув.

Айдаго повернувся й побачив Стілгар: той стояв на мостику, перекинутому через канат.

— Його ніколи не знайдуть, — сказав Стілгар. — Але згодом — знайде кожен.

— Пустеля забере його й обожествить, — промовив Айдаго. — А все-таки він був тут чужинцем. Приніс на цю планету чужинську хімію — воду.

— Пустеля нав'язує свій власний ритм, — промовив Стілгар. — Ми привітали його, назвали нашим Магді, нашим Муад'Дібом і дали йому таємне ім'я. Основа колони — Усуль.

— А все-таки він не народився фрименом.

— Це не змінює того факту, що ми заявили свої права на нього... і врешті здобули ці права. — Стілгар поклав руку на плече Айдаго. — Усі люди — чужинці, давній друже.

— Це ти щось мудре сказав, Стіле?

— Достатньо мудре. Я бачу, який безлад ми чинимо у Всесвіті своїми міграціями. Муад'Діб дав нам якийсь лад. Люди пам'ятимуть принаймні його джигад.

— Він не піддається пустелі, — сказав Айдаго. — Він сліпий, але не піддається. Він людина честі й принципів. У нього атрідівський вишкіл.

— А його вода проллється на пісок, — промовив Стілгар. — Ходімо. — І він легко потяг Айдаго за плече. — Алія повернулася й питає про тебе.

— Вона була з тобою на січі Макаб?

— Так, допомагала навести лад поміж розм'якших наїбів. Тепер вони коряться її наказам... як і я.

— Яким наказам?

— Вона розпорядилася стратити зрадників.

— Ох, — Айдаго переборов почуття запаморочення в голові, глянув на скельний масив. — Яких зрадників?

— Гільдієра, Превелебну Матір Могіям, Корбу... кількох інших.

— Ти вбив Превелебну Матір?

— Так. Хоча Муад'Діб сказав, відходячи, що цього робити не слід. — Він знизав плечима. — Але я не підкорився йому, і Алія знала, що я так вчиню.

Айдаго знову вдивлявся в пустелю, відчуваючи себе цілісною особистістю, спроможною розгледіти все, що створив Пол. *«Стратегія міркувань»*, — так називали це Атріди у своїх навчальних підручниках. *Люди коряться уряду, але й ті, ким правлять, впливають на тих, хто править*. Цікаво, чи ті, ким правлять, мають бодай якесь уявлення про те, що було тут створено за їхньої співучасті?

— Алія... — промовив Стілгар, кашлянувши. У його голосі відчувалося засоромлення. — Вона потребує твоєї присутності...

— Значить, вона уряд, — пробурмотів Айдаго.

— Регент, не більше.

— «Доля проходить усюди», — так говорив її батько, — неголосно проказав Айдаго.

— Ми укладаємо власну угоду з майбутнім, — промовив Стілгар. — Тепер ти прийдеш? Потребуємо твого повернення.

У його голосі знову почулося засоромлення.

— Вона... у розпачі. То звинувачує свого брата, то за мить оплакує його.

— Зараз прийду, — пообіцяв Айдаго. Почувши, як Стілгар виходить, він повернувся обличчям до поривів вітру, дозволивши піщинкам битися об його дистикост.

Ментатська свідомість проектувала наслідки в майбутньому. Можливості осліпили його. Пол створив такий вихор, який тепер ніщо не могло зупинити.

Бене Тлейлак і Гільдія надто багато поставили на кін і програли, були дискредитовані. Квізарат шокований зрадою Корби та інших своїх високопосадовців. Фінальний добровільний учинок Пола, його доведене до абсолюту прийняття фрименських звичаїв забезпечили вірність фрименів йому самому і його дому. Тепер він навічно став одним із них.

— Пол відійшов! — Голос Алії задихався. Вона, майже безгучно підійшовши до Айдаго, тепер стояла поруч із ним. — Він був безумцем, Дункане!

— Не кажи так! — різко відповів він.

— Увесь Всесвіт скаже це, перш ніж я договорю.

— Чого б це, заради любові до небес?

— Заради любові до мого брата, не до небес.

Дзен-сунітська проникливість розширила його свідомість. Він бачив, що Алія не мала видінь — жодного, відколи померла Чані.

— Дивна твоя любов, — сказав він.

— Любов! Дункане, йому достатньо було вийти з колії! Яке значення мала решта Всесвіту, що завалилася б позаду нього? Він був би в безпеці... і Чані з ним!

— То... чому ж не зробив так?

— Заради любові до небес, — прошепотіла вона, а відтак уже голосніше промовила: — Усе Полове життя було змаганням за порятунок від його джигаду і його обожнення. І врешті він вільний від цього. Такий його вибір.

— А й справді, він усе знав, — Айдаго здивовано хитнув головою. — Знав навіть про смерть Чані. Його місяць упав.

— Він *був* безумцем, правда, Дункане?

Горло Айдаго перехопила придушена туга.

— Який безумець! — Алія задихнулася, її самоконтроль розсипався на шматки. — Житиме вічно, а ми мусимо померти!

— Аліє, не...

— Це тільки горе, — тихим голосом промовила вона. — Тільки горе. Знаєш, що я ще мушу для нього зробити? Мушу врятувати життя принцеси Ірулан. Тієї! Ти мав би почути, як горює *вона*. Ридає, віддає вологу мертвим, клянеться, що кохала його й нічого не знала. Проклинає своє Сестринство, каже, що присвятить життя вихованню Полових дітей.

— Ти віриш, що вона щира?

— Від неї аж тхне щирістю!

— Аххх, — пробурмотів Айдаго. Остаточна схема постала перед його свідомістю, наче взірць на тканині. Дезертирство принцеси Ірулан було останнім кроком. Бене Гессерит zostалися без жодного важеля проти спадкоємців Атрідів.

Алія заридала, притулившись до нього обличчям.

— Оххх, Дункане, Дункане! Його не стало!

Айдаго торкнувся губами її волосся.

— Прошу, — прошепотів він, відчуюючи, як її горе зміщується з його печаллю, наче два струмки, що впадають в один ставок.

— Ти потрібний мені, Дункане! — хлипала вона. — Кохай мене!

— Кохаю, — прошепотів він.

Вона підняла голову й глянула на його освітлене місяцем обличчя.

— Я знаю, Дункане. Кохання розпізнає кохання.

Від цих її слів він затремтів, наче відсторонюючись від самого себе. Він прийшов сюди, шукаючи одне, а знайшов зовсім інше. Здавалося, що проштовхався до кімнати, сповненої знайомих, аби зрештою усвідомити, що жодного з них він не знає.

Вона відсторонилася від нього й узяла його за руку.

— Підеш зі мною, Дункане?

— Куди тобі буде завгодно, — відповів він.

Вона повела його через канал, у темряву біля підніжжя масиву, до Місця Безпеки.

ЕПІЛОГ

Не хоронили його — не було забирання води Муад'Діба,
Ані жалобних плачів, ні ритуалів жодних, щоб звільнити думку
Від жадібних тіней.
Він святий безумець,
Золотий мандрівник, що живе вічно,
На краю глузду,
Ледь відкриєш щілину — і він уже там!
Його пурпуровий спокій, його королівська блідість
Вторглися у наш Всесвіт через пророчі сіті
Там, на самій межі, де спокійний сягає погляд!
Із гущавини зоряних джунглів,
Таємничий, смертельно грізний, безокий оракул,
Він знаряддя пророцтва, голос його не помре ніколи!
Шай-Хулуд чекає тебе на узбережжі,
Де ходять пари і завмирають, де очі дивляться в очі,
Де насолода і розкішна нудьга кохання.
Він проходить крізь довгу печеру часу,
Розбиваючи безум власних видив.

Гімн гхоли

Літературно-художнє видання

ГЕРБЕРТ Френк
Месія Дюни
Роман

Керівник проекту *В. А. Тютюнник*
Відповідальний за випуск *О. В. Приходченко*
Редактор *Б. Б. Щавурський*
Художній редактор *А. В. Белякова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *О. О. Старова*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
 - на сайті Клубу: www.bookclub.ua
 - у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом
- Надсилається безоплатний каталог**

Запрошуємо до співпраці авторів

e-mail: publish@ksd.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**

e-mail: editor@ksd.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@ksd.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@ksd.ua

Герберт Ф.

ГЗ7 Месія Дюни : роман / Френк Герберт ; передм. Б. Герберта ; пер. з англ. Н. Михаловської. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. — 256 с.

ISBN 978-617-12-6193-8 (PDF)

Після війни, прозваної джигадом Муад'Діба, Пол Атрід посідає імператорський трон і запроваджує новий, фрименський, лад. Здавалось би, нарешті як на Дюні, так і в Галактиці повинні запанувати мир і спокій. Проте колись могутні, а тепер позбавлені влади династії жадають реваншу. Їм відомі слабкі сторони Імператора — його дар передбачати майбутнє, яке, на жаль, він не може змінити. Месії Дюни зостається тільки одне — бути Месією до кінця.

УДК 821.111(73)

Меланж, або прянощі, — найцінніша і найрідкісніша речовина у всесвіті, яка може все: від подовження життя до сприяння міжзоряним подорожам. І знайти її можна лише на одній планеті — непривітному пустельному Арракісі, який ще називають Дюною. Той, хто володарює на Дюні, контролює прянощі. А хто контролює прянощі — керує всесвітом. Внаслідок підступної зради найближчих людей гине новий правитель Дюни — Герцог Лето Атрід, і його спадкоємцві доводиться тікати в пустелю. Щоб помститися за батька і відвоювати планету у ворогів, Пол Атрід має здобути довіру фрименів — корінних мешканців Дюни — і повести крихітну армію проти незліченних сил супротивника...